

Julia Tiemann-Kollipost

Politikai részvétel a digitális korban

Néprajzi összehasonlítás Izland és Németország között

Tartalomjegyzék

Köszönetnyilvánítás | 7

1 Bevezetés | 11

2 A kutatás állása | 17

2.1 *Frissítés betöltése?* - A politikai részvétel (újra)definiálása | 18

2.2 Internet és politika | 31

2.3 Következtetés | 44

3 Doing Ethnography I: A kutatási mezők konstruálása | 45

4 Kutatási területek | 53

4.1 *LiquidFriesland* | 54

4.2 *Betri Reykjavík* | 60

5 Etnográfia II: Módszerek és a gyakorlatba való átültetésük | 65

6 Módszertan | 69

6.1 Résztvevői megfigyelés | 69

6.2 Interjúk | 71

6.3 Fókuszcsoporthok | 74

6.4 Következtetés | 75

7 Etnográfia III: Az adatok értelmezése | 77

8 Eredmények és megbeszélés | 81

- 8.1 Politikai részvétel - Egy definíció? | 81
- 8.2 Információs gyakorlatok az idők során | 83
- 8.3 Kommunikáció az online részvételi eszközökön belül: A szoftver politika | 97
- 8.4 Politikai részvétel a digitális korban | 144
- 8.5 A földrajzi közelség szerepe a (online) politikai részvételben | 190
- 8.6 Következtetés | 195

9 Következtetés | 197

10 Függelék | 201

- 10.1 Idézett művek | 201
- 10.2 Számok | 221

Köszönetnyilvánítás

Egy falu kell egy gyermek felneveléséhez. Úgy tűnik, ez a mondás nemcsak a húsból és csontból, hanem a papírból készült gyermekekre is igaz. Ezen a ponton köszönet illeti meg azt a sok embert és intézményt, akik segítettek az utóbbiak létrehozásában és kihordásában. Mindenekelőtt szeretnék köszönetet mondani Prof. Regina Bendixnek, aki a kezdetektől fogva végigkísérte tudományos utamat. Egyelőre ne aggódj túl sokat az egyetem és a jó jegyek miatt - ebben az első alkalommal, amikor távol vagy otthonról, lehet, hogy meg kell tanulnod, hogyan kell főzni magadnak egy tojást. Ez a tanács, amelyet Bendix professzor 2007-ben adott egy elsőéves bachelor hallgatókkal teli előadóteremben, azóta is megmaradt bennem. És tökéletesen összefoglalja Prof. Bendix átgondolt, gyengéd és holisztikus megközelítését a felügyelethez. Köszönöm, Regina.

Egy másik falubeli, aki segít felnevelni ezt a papírgyermekemet, a második felügyelője, Prof. Valdimar Tr. Hafstein. Hafstein professzor már a Betri Reykjavíkot - e könyv egyik kutatási területét is - vizsgáló mesterképzésem témavezetője volt, és évek óta támogatóan kísért engem a re-kutatási kérdéseim továbbfejlesztésében. Mivel maga is izlandi, Hafstein professzor türelmes ellenfélként szolgált az izlandi kultúrára és társadalomra vonatkozó feltételezéseim tesztelésében és finomításában. Az ő földhözragadt és pragmatikus természete volt az, amely - sok más dolog mellett - szállást biztosított számomra a reykjavíki helyszíni tartózkodások során és a nehezen elérhető interjúpartnerekkel való találkozások során. Takk fyrir, Valdimar.

Köszönetet kell mondanom Michaela Fenske professzornak is, aki a már említett mesterképzésem felügyelője volt. A diplomamunkám tulajdonképpen abból a dolgozatról született, amelyet még 2011-ben az ő óráján készítettem a politikai kultúráról. Fenske professzor úr nagyon nyugodt és határozott tanárként a kezdetektől fogva támogatott a kutatási kérdéseimben. Az ülések alatt az édes kutyája ölegetése is segített. Továbbá köszönet illeti Dr. Julia Fleischhacket is. Bár csak a megírási folyamatom végén találkoztunk, Dr. Fleischhack vizsgabizottsági tag kedvesen felhívta a figyelmemet érdekes fogalmakra és a kutatásom szempontjából létfontosságú legújabb szakirodalomra.

Ez a könyv nyilvánvalóan nem létezne a sok beszélgetőpartner nélkül, akikkel az évek során mind Frízföldön, mind Izlandon találkoztam. Mindannyian csodálatos emberek voltak, és örökké hálás leszek, hogy időt szakítottak arra, hogy beszélgessenek velem politikáról, részvételtől, internetről és a legjobb kávézóhelyekről. Danke és takk!

A Stiftung der deutschen Wirtschaftnak (sdw) három dologért vagyok mélyen hálás: a jelentős anyagi támogatásért, amely lehetővé tette, hogy zavartalanul folytathassam a kutatásaimat; a rendkívül változatos rendezvényprogramért, amely lehetővé tette, hogy nagyon érdekes műhelymunkákon és találkozókon vegyek részt mind a szakmai, mind a személyes komfortzónámon belül és kívül; és végül köszönöm a sdw-nek, hogy intelligens és ambiciózus fiatalok közösségének részévé tett, akik közül remélem, hogy néhányan egész életemben a legközelebbi barátaim között maradnak. Köszönöm a Göttinger Graduiertenschule für Geisteswissenschaften (GSGG) számára a kutatóutak és konferenciákra való részvételem széleskörű és komplikációmentes anyagi támogatását. Nem tudnám, hogyan lett volna másképp lehetséges a kiterjedt fizikai terepmunka Izlandon és Frieslandon. A GSGG-nek köszönhetően munkám különböző szakaszait horvátországi, dániai, németországi, svájci és egyesült királyságbeli konferenciákon mutathattam be.

A fókuszcsoportok lebonyolítása kezdetben ijesztő feladatnak tűnt. Köszönöm Dr. Sabine Wöhlke-nek, hogy felkeltette az érdeklődésemet, és időt szakított arra, hogy kulturális antropológus szemszögéből mutassa be nekem a koncepciót. Korábbi munkaadómnak, az Institut für Demokratieforschungnak köszönöm a lehetőséget, hogy moderálhattam az első fókuszcsoportjaimat, és hogy fontos forrásokkal láttak el. Köszönet illeti továbbá barátaim és diáktársaimat, különösen Nathalie Knöhr és Sina Wohlgemuthot, akik különböző fázisokban olvasták írásom egyes részeit, és mindig értékes visszajelzéseket adtak. A könyv megjelenéséért hálás vagyok Matthew Fennessy professzionális olvasónak és fordítónak, aki mind az érvelésemet, mind a dikciót világosabbá és erősebbé tette. Köszönöm továbbá Sascha Bühler hivatásos szerkesztőnek és fogalmazónak, hogy a kéziratomat a kiadáshoz megfelelő stílusú formátumba alakította át.

A disszertációm megírása során nagyra értékeltem a tudományos írással, pontosabban a PhD-dolgozat írásával foglalkozó blogokat, mert könnyen hozzáférhető, átfogó és részletes tanácsokat adnak. A blogok, amelyekhez a leggyakrabban fordultam, a patter (<https://patthomson.net>, @ThomsonPat), a The Thesis Whisperer (<https://thesiswhisperer.com>, @thesiswhisperer) és az Explorations of Style (<https://explorationsofstyle.com>, @explorstyle). Az akadémikusok blogjai azonban nemcsak az írás stiliztikájával és az adatelemzési technikákkal kapcsolatos kérdésekben bizonyultak hasznosnak, hanem olyan témákban is, mint az időgazdálkodás, az otthoni munka, valamint az egyszerre PhD-hallgatónak és anyának lenni. Itt különösen hálás vagyok Dr. Academic Batgirl (<http://www.academicbatgirl.com>, @AcademicBatgirl),

Academic Mama ([https://www. academicmama.com](https://www.academicmama.com), @AcademicMamaPhD)
blogjainak és Twitter fiókjainak, valamint Alexis Shot-nak a felvételeinek.

well workshopja a "Szenvedésmentes tudományos írás" témakörben a YouTube-on. Úgy érzem, hogy bizonyos értelemben ezek a szerzők olyanok lettek, mint a baráti kollégák, akik hiányoztak, miután elköltöztünk Göttingenből (egyetem), szellemi otthonomból.

Végül köszönöm a futásnak, hogy segítettek megőrizni a józan eszemet ezekben az őrült években, valamint a szívemhez legközelebb álló két embernek, a férjemnek, Franznak és a fiamnak, Fritz Konradnak. Szeretek titeket.

Schwerin, október 2019

1 Bevezetés

Április végi csütörtök volt, és 2016. mint a legtöbb csütörtökön, mióta 2014 végén befejeztem a terepmunka fő részét, megnéztem mindkét weboldalt, amelyet az elmúlt négy évben kutattam. Egyszerűen nem éreztem jól magam, hogy teljesen elveszíthetem a mezők nyomát, és könnyű elérhetőségük túlságosan csábító volt ahhoz, hogy ne térjek vissza hozzájuk, legalább hetente néhány pillanatra. Így azt tettem, amit aznap szinte mindig tettem: a böngészőm könyvjelzősávjában a két szimbólumra kattintva mindkét weboldalt betöltöttem a szomszédos fűlekre, majd megnyitottam az Excel-dokumentumot, amelyben nyomon követem az érdekes műveleteket és változásokat. Az izlandi Betri Reykjavík weboldalról kiindulva bemásoltam és beillesztettem a címeiket és a linkeket ahhoz a három új ötlethez, amelyeket a felhasználók az elmúlt néhány napban beállítottak. Az egyik felhasználó azt javasolta, hogy a BSÍ, a központi buszpályaudvar és a Hljómskálagarðinn (vö. Tho- roddsen) szabadidőpark területe között kutyák számára játszótér létesüljön. Egy másik felhasználó egy gyalogos- és kerékpáros aluljáró építését sürgette a Grafarvogur negyed Borgarvegur utcája alatt (vö. Sigurðardóttir). A harmadik ötlet az újságokkal teli postaláddák gyűjtogatásából eredő tűzveszélyre hívta fel a figyelmet, és ezért az ingyenes napilapok kézbesítésének megszüntetését javasolta (vö. Hjálmarsson). Ellenőriztem a "hivatalosan folyamatban lévő", a "hivatalosan sikeres" és a "hivatalosan sikertelen" ötletek számát is, és megállapítottam, hogy az elmúlt héten a három kategória egyikében sem történt változás. Ellenőriztem a "trending", a "top read" és a "top voted" kategóriákat is. A belföldi repülőtérnek a városközpontból való elköltöztetésére vonatkozó ötlet 20 hónapja vezeti a "trending" listát; ehhez csatlakozott a golfpálya építése a

Fossvogsdalur negyedben az elmúlt nyolc hónapban. Ezek az ötletek a Betri Reykjavíkban a legvitatóttabbak közé tartoznak, mivel majdnem pontosan ugyanannyi felhasználó szavazott mellettük, mint ellenük.¹ Így nem meglepő, hogy a repülőtér áthelyezésének ötlete is a legolvasottabb ötletek élén áll; azzal a javaslattal együtt, hogy a városközpontban található egyik kocsmát nevezzék át Bravó és Húrra-nak.

1 Míg 133 felhasználó a repülőtér áthelyezése mellett, 132 ellene szavazott (vö. Sigurðsson).

tre, hogy megakadályozzák a kettő összekeverését (vö. Andrés Ingi), valamint a kisautók ingyenes parkolásának engedélyezésére irányuló javaslat a városközpontban (vö. Ástgeirsson). Az első két ötletet olvasták a legtöbbben az elmúlt nyolc hónapban. Ezen a héten a legtöbb szavazatot kapott ötletek a következők voltak: a kerékpárpumpa telepítésére vonatkozó javaslat az egész városban (vö. Aradottir Pind), a szegecses gumiabroncsok használatáért fizetendő díjak (vö. Þengilsson), valamint a kerékpárutak tisztítása a balesetek elkerülése érdekében (vö. Ágústsdóttir).

Amikor bezárom ezt a lapot, és megnyitom a LiquidFriesland lapot, megdöbbenek. A böngészőm azt mondja nekem, hogy nincs elérhető weboldal ezen az URL címen. Újra megpróbálom a könyvjelzősávban lévő szimbólumra kattintva, sikertelenül. Ezután közvetlenül a frízöldi kerület honlapjára lépek, és megpróbálom elérni a LiquidFrieslandot. Nincs szerencsém, helyette egy sajtóközleménybe botlok, amely szerint a LiquidFriesland április végén megszűnt. Ezt nem hiszem el! Amivel sokszor idegesen viccelődtem, valóra vált: a két mezőm közül az egyik offline lett. Mit jelent ez a kutatásomra nézve? Keressek új területet, és kezdjem előlről az egészet? Vagy hagyjam abba a PhD-képzést?

Ezek a kezdeti érzelmi reakciók természetesen jelentkeztek. A dolgok azonban gyorsan visszatértek a perspektívába: egy kutatási terület felbomlása természetesen a kutatást és az elemzést is alakítja. De sohasem vezet automatikusan a vizsgálat végéhez. Más szóval a *LiquidFriesland* offline állapotba kerülését a terület egy újabb megfigyelésének kellett tekinteni, és mint ilyet elemezni és megérteni.

Ezen túlmenően ez az eset tökéletesen illusztrálja azt, ami talán az interneten, az interneten és az internettel kapcsolatos kutatás legfőbb problémája: az internet gyorsan változik. Az elmúlt két évtizedben az információs és kommunikációs technológiák - vagy IKT-k - vitathatatlanul áthatolták az emberek mindennapi életének legtöbb részét világszerte. A munka, a tanulás, a vásárlás, a randevúzás és a képzés csak néhány olyan tevékenység, amely ma már egyre inkább az interneten zajlik. A weboldalak és alkalmazások örökké bétaverziók maradnak, és szinte naponta változnak, hogy jobban megfeleljenek a felhasználók igényeinek. Az egyre kisebb méretű digitális eszközök az adatközpontokból a munkahelyeken át az otthonokba, és egyre gyakrabban az emberek zsebébe és kezébe kerültek.

Azonban nem csak a fentiekhez hasonló szabadidős tevékenységek zajlanak egyre inkább a digitális térben. Az IKT-k hatalmas kihívást jelentenek a hagyományos médianak is, elsősorban a közösségi média rohamos sikere révén, és ezzel együtt a hivatásos újságírók és hírügynökségek egykori információs monopóliumának felbomlásával. Ugyanakkor a civil és politikai tevékenységek, mint például a szavazás, a petíciók aláírása és a bojkottban való részvétel, egyre inkább az interneten zajlanak. Az IKT-k egyedülálló lehetőségeket kínálnak a

a polgárok közvetlenebb befolyást gyakoroljanak a politikai döntéshozatali folyamatokra azért, hogy javaslatokat tesznek arra vonatkozóan, hogyan lehetne javítani a mindennapi életet a területükön. Ez a helyzet az izlandi fővárosban található *Betri Reykjavík* és az észak-németországi Friesland körzetben található *LiquidFriesland* kutatási területeken.

Több dolgot is jobban meg kell értenünk ezekről a fejleményekről. Először is, jobban meg kell értenünk, hogy az IKT-k hogyan befolyásolják a polgárok információgyűjtését a politikai hírekkel kapcsolatban. Az, hogy az emberek az információgyűjtésüket teljesen az online csatornákra (a hagyományos és a közösségi médiára) helyezik át, vagy az online és offline médiát kombinálják, vagy az IKT-kat teljesen figyelmen kívül hagyják az információgyűjtés során, következményekkel jár a polgárok információs gyakorlatára nézve. Az információ itt a politikai részvétel előfeltételének tekintendő. Az emberek információs gyakorlatának vizsgálata lehetővé teszi számunkra, hogy következtetéseket vonjunk le a polgárok politikai részvételre vonatkozó általános hajlandóságáról, valamint annak valószínűségéről, hogy részt vesznek-e az online részvételi módokban.

Másodszor, nem tudunk eleget arról, hogy az IKT-k hogyan befolyásolják a polgárok politikai részvételi módok választékát. Ha tudnánk, hogy a polgárok politikai részvételi módjainak repertoárja bővül-e az IKT-k miatt, akkor jobban meg tudnánk ítélni, hogy az IKT-k valóban csak a "laza aktivizmust" segítik-e elő (vö. Serup Christensen, "Political Activities on the Internet"), vagy az online részvételi módok új, értelmes és rugalmas politikai részvételi módokat tesznek lehetővé.

Harmadszor, a polgárok politikai részvételi gyakorlatának változását az IKT-k körül nem vizsgálták átfogóan. Az emberek gyakrabban vesznek-e részt az IKT-k által nyújtott lehetőségek miatt? Megkönnyítik-e az IKT-k a politikai részvétel integrálását a polgárok mindennapi életébe, beleértve azokat is, akik korábban valamilyen okból nem vettek részt benne? A polgárok érzékelnek-e változásokat saját politikai hatékonyságukban, mind belsőleg, mind külsőleg? Bármilyen legyen a helyzet, ha nem dolgozunk ki további ismereteket arról, hogy az IKT-k hogyan befolyásolják a polgárok részvételi gyakorlatát, akkor nem csak a digitális demokrácia mai németországi és izlandi helyzetét tudjuk majd előrevetíteni, hanem jobban ki tudjuk majd használni az IKT-k potenciálját is, hogy hosszabb távon mozgósítsuk a polgárokat a politikai részvételre.

Negyedszer, ha megvizsgáljuk, hogy a polgárok hogyan használják és értelmezik az olyan online részvételi eszközöket, mint a *Betri Reykjavík* vagy a *LiquidFriesland*, értékes ismereteket nyerhetünk az online politikai részvétel ezen módjáról. Ilyen ismeretek birtokában mind a politikusok és a közigazgatás, mind a programozók számára iránymutatásokat dolgozhatnánk ki arra vonatkozóan, hogyan tervezzenek és valósítsanak meg hatékony, polgár- és felhasználóbarát online részvételi eszközöket. Ez az oka annak is, hogy miért érdemes megvizsgálni az interfészeket, azaz a három fő szereplőcsoport -

felhasználók/polgárok, programozók, politikusok és adminisztrátorok - közötti kommunikációt és interakciót az olyan online részvételi eszközökben, mint a *Betri Reykjavik* és a *LiquidFriesland*. Csak úgy lehet többet megtudni a konfliktusokról, az irritációkról és a jó pillanatokról, ha többet tudunk meg az interakciókról a következő szereplők között

azokat a szereplőket, amelyek segítségével továbbfejleszthetjük azokat az online részvételi eszközöket, amelyek megfelelnek a polgárok igényeinek, és amelyeket ezért érdemesnek tartanak beépíteni a mindennapi életükbe. A politológusok vagy a kommunikációval foglalkozó tudósok politikai részvételtől szóló tanulmányaiból gyakran hiányzik a mikroperspektíva azokról, akik ténylegesen részt vesznek, akik úgy döntenek, hogy így vagy úgy vesznek részt, akik a részvétel módjait vegyítik és kombinálják az offline és az online világ mesterséges határain keresztül, mindig hűen a mindennapi életükhöz. A kulturális antropológia által kínált mikroperspektíva valóban fontos és éleslátó módon járul hozzá a politikai részvétel tanulmányozásához. A tényleges résztvevőkre való összpontosítás, történeteik, leírásaik és érveléseik meghallgatása egy eddig erősen alulkutatott dimenziót ígér, a résztvevők politikai részvételének különböző motívumait és perspektíváit: "[e]gy virtuális világokkal kapcsolatos thnográfiai kutatás olyan perspektívát kínál, amelyet a technológia és a társadalom egyetlen más megközelítése sem tud nyújtani: a technológia, a kultúra és az énkép összefonódását képes bemutatni, jelentős és tartós társadalmi következményekkel jár" (Boellstorff et al. 195).

Ez a könyv azzal járul hozzá a témához, hogy összehasonlító megközelítésben vizsgál két online részvételi eszközt, az izlandi *Betri Reykjavíkot* és a német *LiquidFrieslandot*. Azáltal, hogy személyes és online etográfiai módszerek kombinációját alkalmaztam a felhasználók, programozók, valamint az eszközzel kapcsolatban álló politikusok és adminisztrátorok megismerése, megszólítása és megértése érdekében, arra törekedtem, hogy meghatározzam az eszközök jelentőségét mind a politikai döntéshozatali folyamatok, mind az emberek mindennapi élete szempontjából. A *Betri Reykjavíkról* 2011-12-ben gyűjtött adatokra való visszaalással, valamint a területek ellenőrzésével és a beszélgetőpartnerekkel való kapcsolattartással a fő terepmunka-fázis 2014-es befejezése után is sikerült megfigyelni a ciklikus változásokat és a kihívásokat, amelyekkel a területeknek több éven keresztül szembe kellett nézniük. Amint azt a bevezető elején található vignettában is említettem, az egyik kutatási területet, a *LiquidFrieslandot* még a teljes életciklusa során - az indulástól a törlésig - is vizsgáltuk.

Ez a tanulmány a tudományos kutatás két fő területéről származik: a politikai részvételtől, valamint az internetről és a politikáról. Az olyan online részvételi eszközök, mint a *Betri Reykjavík* és a *LiquidFriesland* megkérdőjelezzik a részvételi módok és a politikai részvétel definícióinak bevett osztályozását. Így azt állítom, hogy az online részvételi eszközök valóban erősítő hatással vannak a demokrácia közvetlen, részvételi és deliberatív irányzataira, és ezáltal az Izlandon és Németországban kialakult reprezentatív demokráciák hegemon törekvéseit gyengítik.

Az IKT-k - és mindenekelőtt az internet - mind technológiai, mind társadalmi szempontból örökre megváltoztatták az emberek kommunikációjának, interakcióinak és általában az életben való részvételének módját. Az úgynevezett

közösségi média általában "számos előnyt kínál, beleértve a nyilvános vagy félig nyilvános önkép gondos kialakításának képességét, a társadalmi kapcsolataink bővítését és fenntartását, a társadalmi kapcsolatok javítását, a társadalmi kapcsolatok bővítését és fenntartását, valamint a társadalmi kapcsolatok javítását.

kapcsolatainkat, növeljük a társadalmi tőkéhez való hozzáférést, és jól érezzük magunkat" (Baym, "Social Networks" 400). Ahelyett, hogy az információs és részvételi gyakorlatokban bekövetkezett változásokat jónak vagy rossznak minősítenénk, ez a könyv annak árnyaltabb elemzését javasolja, hogy miben különbözik a közösségi média más médiumoktól. Ezen túlmenően megvizsgálja a közösségi média nyilvánvaló alkalmasságát a politikai gyakorlatok befogadására, valamint az emberek motiválására és politikai részvételre való ösztönzésére.

Ami a könyv vázlatát illeti, a bevezetést a kutatás jelenlegi helyzetéről szóló fejezet követi. Ez a politikai részvétel, valamint az internet és a politika metszéspontjainak kutatására összpontosít. Ezt követően részletesen tárgyalja a *LiquidFriesland* és a *Betri Reykjavík* kutatási területeket. Ezt követően a tanulmányban alkalmazott módszerek - résztvevő megfigyelés, interjúk és fókuszcsoportok - kerülnek bemutatásra és kontextusba helyezésre. A könyv utolsó fejezete a tanulmány eredményeivel és azok megvitatásával foglalkozik. Itt a hangsúly a mai politikai részvételi repertoárra, az (online) részvétel lehetővé tételére és szimulációjára, a politikai részvételre válságos és jóléti időkben, valamint a földrajzi közelség szerepére az (online) politikai részvételben összpontosít. A könyvben található "betétek", a "Doing Ethnography I-III", a metakommentárok és az én reflexióim sűrítését célozzák a következő fejezetekkel kapcsolatban: kutatási területek, módszertan, eredmények és vita.

2 A kutatás helyzete

Ebben a fejezetben azt a két fő kutatási területet vizsgálom, amelyre ez a könyv támaszkodik és amelyhez hozzájárul: a politikai részvétel, valamint az internet és a politika. Mivel viszonylag kevés kulturális antropológus dolgozik mindkét területen, ez a fejezet felvázolja azt a potenciális hozzájárulást, amelyet az antropológiai szemlélet nyújthat.¹ A kulturális antropológiai perspektíva annyiban különbözik a politikai vagy médiatudományi perspektíváktól, hogy a felhasználók/szereplők mindennapjait tartja központi kérdésnek, és ezért csak közvetve érdeklődik maguk iránt a médiatechnológiai artefaktumok iránt (vö. Schönberger 202).

¹ Ez persze nem jelenti azt, hogy a politika vagy a digitalizáció ne lenne saját antropológiai kutatási hagyományuk tárgya. A közelmúltban például három antropológiai antológia is megjelent a politikai területeken végzett antropológiai kutatásokról (Fenske; Adam és Vonderau; Rolshoven és Schneider). A nemekkel kapcsolatos kérdések vizsgálata (például a DFG Recht - Geschlecht - Kollektivität: Prozesse der Normierung, Kategorisierung und Solidarisierung, Beate Binder vezetésével a Humboldt-Universität Berlinben), tiltakozások (pl. Schönberger és Sutter, Kommt herunter, reiht euch ein) és politikák (pl. a DFG-kutatócsoport Participative development of rural regions. Az Európai Unió LEADER-programjának mindennapi kulturális tárgyalásai Ove Sutter vezetésével a Bonni Egyetemen) olyan kutatási területek, amelyeknek a tudományágban hosszú és folyamatos hagyományai vannak. A digitalizációval kapcsolatban különösen a Német Kulturális Antropológiai és Folklorisztikai Egyesület (dgv) "Digitalizáció a mindennapi életben" szekciója volt a digitalizáció különféle antropológiai megközelítéseinek inkubátora. Kiadványai közé tartozik Koch antológiája Digitisation. Theories and Concepts for Empirical Cultural Research (Elméletek és fogalmak az empirikus kultúrakutatáshoz,

2017).

2.1 *Frissítés betöltése? - A politikai részvétel (újra)definíálása*

A politikai részvétel a demokrácia központi kérdése.² Ezért ez a fejezet három részben foglalja össze a politikai részvétellel kapcsolatos kutatásokat. Először is történeti áttekintést nyújt a hagyományos politikai részvételi kutatások fókuszairól, azaz a részvétel különböző módjainak rögzítéséről és osztályozásáról, valamint a politikai részvétel kedvező feltételeinek vizsgálatáról. Másodsor, bemutatja, hogy az elmúlt évszázad politikai és társadalmi változásaiból eredő új részvételi módok hogyan kényszerítették a tudósokat a politikai részvétel hegemon, konzervatív meghatározásainak aktualizálására. Harmadszor, megvizsgálja, hogy a politikai részvétel definíciói hogyan állnak a demokrácielméleti diskurzus középpontjában, és ennek során bemutatja, hogy az olyan online részvételi eszközök, mint a *Betri Reykjavík* és a *LiquidFriesland*, hogyan kérdőjelezik meg a status quo-t, a képviseleti demokráciát.

2.1.1 A politikai részvétel hagyományos kutatásának fókuszai

Az 1940-es évekbeli kezdetek óta a politikai részvétel kutatása két kulcsfontosságú területre összpontosít: a politikai részvétel különböző módjainak rögzítésére és osztályozására, valamint a részvétel és az azt elősegítő feltételek vizsgálatára (vö. Soßdorf 77). A következőkben mindkét területet részletesen megvizsgálom.

A politikai részvételi módok rögzítése és osztályozása az e területen folytatott kutatások kezdetéig nyúlik vissza. Kezdetben a kutatások középpontjában a választási magatartás és a választások álltak. A politikai részvétel választásokhoz kötődő módozataira, például a politikusokkal vagy politikai pártokkal való kapcsolatfelvétellel, valamint a választási kampányokban való részvételre összpontosító kutatás az 1960-as évek elején is folytatódott. A különböző társadalmi és politikai változások kibontakozásával azonban a politikai részvételi módok spektruma jelentősen bővülni kezdett. Az 1960-as évek végétől a politikai részvétel más módjai is előtérbe kerültek. A tiltakozások, tüntetések, üléstrájkok és bojkottok csak néhányat jelentettek azok közül a módok közül, amelyek a fénykorában alakultak ki.

2 Mivel mindkét kutatási terület, a *Betri Reykjavík* és a *LiquidFriesland*, a politikai részvétel konkrét helyi politikai döntéshozatali folyamatok befolyásolására irányuló módjaként azonosítható (lásd 4. fejezet, Kutatási területek), a kutatás itt a politikai részvételre összpontosít. Bár viszonylag kevés kulturális antropológus foglalkozik a politikai részvétel témakörével, ez a terület része egy lényegesen nagyobb irodalomnak, amely a részvétel fogalmával foglalkozik általában, és amelyben

számos (szociál)antropológus dolgozik (pl. Cornwall). A politikai részvétel kutatási területe azonban, beleértve a túlnyomórészt politológusok által írt szakirodalmat is, a legjobban megfelel a szóban forgó kutatási kérdéseknek.

a polgárjogi és diákmozgalmak, valamint az 1970-es évek új társadalmi mozgalmai. Az 1990-es évek posztmaterialista értékrendváltásával a polgári szerepvállalás és az önkéntes munka módozatai is egyre inkább politikai részvételként értelmeződtek (vö. Norris; Putnam; vö. Verba, Scholzman, et al.). Nemrégiben van Deth úgy érvelt, hogy a legújabb fejlemények a társadalmi szférák közötti határok folyamatos felbomlását vetítik előre; és az e szférák által a polgárok számára kijelölt különböző szerepek közötti különbségtételt (vö. "Ver- gleichende Politikwissenschaft" 172).

Az e területre irányuló kutatások kezdete óta szokás a politikai részvétel különböző módjait tovább jellemezni és kategorizálni kétféle szempont szerint: konstituált/nem konstituált, legális/illegális, legitím/illegitim és hagyományos/nem hagyományos. Természetesen a politikai részvételi módok kategorizálásával foglalkozó szerzők nem konzultáltak mindegyikkel egyszerre és egyformán. Ezek a bináris osztályozások sokáig a politikai részvételt kutató tudósok standard eszköztárát képezték és képezik ma is, és a legtöbbjük megkérdőjelezhetetlenül és vitathatatlanul reprodukálja ezeket az osztályozásokat munkáiban (vö. Haunss 34).

A következőkben felvázolom, hogy ezek az osztályozások hogyan alakultak ki koncepcionálisan, mielőtt azt javasolnám, hogy valójában óvatosan kell kezelni őket. Elfogadva, hogy az osztályozások és taxonómiák mindig leegyszerűsített és irreális ideáltípusokkal dolgoznak (vö. Schmidt-Hertha és Tippelt 25), mégis óvatosnak kell lennünk a politikai részvételi módok ilyen irányú osztályozásának normatív potenciáljával szemben. Ebben az esetben különösen a cselekvőképesség és a hatalom kérdéseit kell figyelembe venni. Vagy más szóval: kinek van hatásköre és hatalma eldönteni, hogy mi a részvétel legitím formája, és mi nem?

Mindazonáltal érdemes röviden áttekinteni ezeket a bináris kategorizálásokat, különösen azért, mert a kutatásnak ezen a területén ezeknek van a leghosszabb hagyománya. A legalitás és illegalitás kérdése viszonylag vitathatlannak tűnik, legalábbis a demokrata társadalmakban. A legtöbb esetben a cselekmények és a részvételi módok az adott ország törvényei szerint osztályozhatók. Ugyanez mondható el a konstituált/nem konstituált módokról, különösen mivel a politikai részvétel kevés módja van ténylegesen törvényben rögzítve, az egyik ilyen a választójog. Kaase szerint a konstituált módokon való részvétel költségei és következményei különösen alacsonyak, mivel egy kötelező érvényű szabály minden résztvevő számára meghatározza a részvétel kontextusát (vö. 147).

A politikai részvétel legitimitásának/illegitimitásának meghatározása sokkal problematikusabb. Véleményem szerint a legitimitás - szélsőséges szubjektivitása miatt - e bináris kritériumok közül a legdiffúzabb és legproblémásabb. Mivel a (il)legitimitás az egyes polgárok egy adott részvételi móddal kapcsolatos attitűdjének összesített kifejeződése (vö. Kaase 148), logikusan soha nem beszélhetünk (il)legitimitásról mint egy meghatározott kritériumról; inkább annyi változatának kellene léteznie, ahányféleképpen a

(il)legitimitást meg lehet határozni.

(il)legitimitás, mint az emberek döntése a politikai részvétel minden egyes konkrét aktusáról. Mindazonáltal szokatlan, hogy többféle legitimitásról olvashatunk különböző nézőpontú emberektől. Inkább általában néhány domináns hangot látunk, amelyek hatalmat és értelmezési szuverenitást gyakorolnak azáltal, hogy a politikai részvétel egy-egy aktusát legitimnek vagy illegitimnek minősítik. Ennek messzemenő következményei lehetnek az érintett szereplők csoportjaira nézve. Például egy tüntetés bizonytalan és félénk résztvevői visszavonulhatnak a hasonló eseményeken való részvételtől, miután egy politikus nyilvánosan illegitimnek minősíti azt. Világossá válik tehát, hogy a politikai részvételi módok (illegálisnak) minősítése vagy besorolása számos problémát és kérdést vet fel a cselekvőképesség, a tekintély és az értelmezési szuverenitás körül.

Barnes és Kaase a hagyományos és nem hagyományos politikai részvétel bináris rendszerének bevezetésével a jogi alkotmányos és legitimációs dimenziók összekapcsolására törekszik. A szerzők számára a politikai részvétel konvencionális módjai a politikai rendszer bevettnek tűnő, intézményesült elemei köré összpontosulnak, anélkül, hogy maguk is intézményesültek lennének (vö. Kaase 148). Ezzel szemben a nem konvencionális részvételt úgy határozzák meg, mint "olyan viselkedést, amely nem felel meg az adott rendszerben a politikai részvételt szabályozó törvények és szokások normáinak" (idézi de Nève és Olteanu 15). Nem sokkal a mű megjelenése után Barnes-t és Kaase-t kritika érte, amiért nem sikerült megfelelően operacionalizálni a nem konvencionális dimenziót. A nem konvencionális dimenzióban nemcsak a "legitimitás" különböző fokával rendelkező politikai tevékenységek keveredtek, hanem az eltérő jogi státuszok is (vö. Kaase 148).

A konvenció kérdése valójában kontextusfüggő és változékony, mivel a kulturális, politikai, társadalmi és szociális folyamatok meghatározóak a részvételi mód nyilvános megítélésében (vö. de Nève és Olteanu 15). Ily módon számos olyan részvételi aktus, amelyet egykor talán nem szokványosnak tekintettek, idővel konvencionálissá válik (vö. Hoecker 10; vö. Fuchs, idézi de Nève és Olteanu 15). Így egyre inkább megkérdőjeleződik a politikai részvételi aktusok (nem)konvencionális jellegük szerinti kategorizálásának relevanciája és elemzési haszna (vö. Hoecker 10; vö. Hauss 35). Bár de Nève és Olteanu aktualizált definíciója a nem konvencionális részvételről érdekes, úgy tűnik, nem nyújt elegendő támpontot ahhoz, hogy a részvétel hagyományos és nem konvencionális módokra való kategorizálását igazolja. Összességében a politikai részvétel mind a négy kiemelkedő kategorizálása által kínált elemzési nyereség megkérdőjelezhető. A cselekmények (nem)legitim és (nem)konvencionális kategóriákba sorolása bonyolult összefonódásokat vet fel a cselekvőképesség, a hatalom és az értelmezési szuverenitás kérdéseivel kapcsolatban. Valójában a politikai aktusok jellemzése mindezen dichotómiák mentén különösen reménytelennek tűnik a politikai részvételi módok repertoárjának mai gyors bővülése fényében (lásd a következő alfejezetet).

Mindazonáltal fontos megérteni és kontextualizálni a tipol-

és kategóriák a (politikai) részvétel kutatásának központi megközelítése számos tudományágban, beleértve a szociálintropológiát is (pl. Cornwall). Megállapításaim és elemzéseim azt mutatják, hogy a politikai részvételnek ezek a kategorizálásai továbbra is mélyen gyökereznek a politikusok és a közigazgatás, a programalkotók és a polgárok (leendő felhasználók) nézeteiben.

A politikai részvétel második kulcsfontosságú területe, a politikai részvétel kedvező feltételeinek vizsgálata sokkal vitatottabb, mint a politikai részvétel rögzítése és osztályozása. Az évek során a tudósok különböző modelleket dolgoztak ki, amelyek empirikus szempontból eltérő mértékben meggyőzőek és elméleti szempontból eltérő erősségűek. A tömörség kedvéért itt csak az eddigi, szememben legígéretesebb modellt, Verba et al. *polgári önkéntesség modelljét (CVM)* ismertetem.

A CVM két másik megközelítést, a *társadalmi-gazdasági standardmodell (SES)* és a *racionalis választási elméletet (RC)* egyesíti és finomítja (vö. Verba, Schlozman, et al. 525). Verba és társai rámutatnak, hogy az olyan erőforrások, mint az oktatás, a jövedelem és a társadalmi státusz (a SES-modell alapfeltevése) önmagukban nem magyarázzák a politikai részvétel szintjét. A szerzők nemcsak a szocio-öko- nomikus erőforrások definícióját bővítik ki az idővel és az állampolgári készségekkel (kommunikációs és szervezési kompetenciák), hanem két másik változót is hozzáadnak, a motivációt és a hálózatot (vö. 267ff.).

A motivációs változó négy fogalomból áll, amelyek mindegyikét széles körben vizsgálták a politikai részvétel kutatásában: politikai érdeklődés, politikai információ (a tudás értelmében), politikai hatékonyság és politikai azonosulás. Először is, a politikai érdeklődés a motivációs változó központi tényezője. Számptalan empirikus vizsgálat megállapította, hogy "[a] politika iránt érdeklődő polgárok - akik követik a politikát, akiket érdekel, hogy mi történik, akiket érdekel, hogy ki nyer és ki veszít - politikailag aktívabban" (Verba, Schlozman, et al. 345). Másodsor, a politikai információ a mindennapi politikai események, a strukturális vagy intézményi összefüggések, valamint a politikai szereplők ismeretét írja le (vö. Soßdorf 82). Harmadsor, a "politikai hatékonyság érzését", amelyet először Campbell és társai vizsgáltak az 1950-es években, úgy határozzák meg, mint "azt az érzést, hogy az egyéni politikai cselekvésnek van, vagy lehet hatása a politikai folyamatra" (Campbell 187). Campbell et al. azt találták, hogy azok a polgárok, akik politikailag kompetensnek ítélik magukat, és a politikai rendszert nyitottnak látják az egyéni befolyásgyakorlásra, nagyobb valószínűséggel vesznek részt a politikai életben (vö. 189). Más kutatók továbbfejlesztették Campbell et al. egydimenziós politikai hatékonyság fogalmát, hogy különbséget tegyenek a belső és a külső hatékonyság között (vö. Chamberlain 2f.). Itt a "külső hatékonyság" arra a meggyőződésre utal, hogy a politikai elit és a politikai rendszer felelős és reagál (vö. Stark 77), a "belső hatékonyság" pedig a saját politikai befolyásolási képességbe vetett hitet írja le. Míg az internetnek a politikai részvételre gyakorolt különböző hatásaival máshol fogunk foglalkozni,

itt érdekes megjegyezni, hogy mind Serup Christensen (vö. "Slacktivism" 15), mind Colombo et al. (15 országot vizsgált) (vö. Escher, "Mobilisierung" 461) megállapította, hogy az internethasználat növeli mind a politikai érdeklődést, mind a belső politikai hatékonyságot. Negyedszer, a politikai identifikációt egyfajta útfüggőségként értelmezve Verba és munkatársai egy adott politikához való kötődés erősségét vizsgálták (vö. Soßdorf 82). Az erőforrás és a motivációs változót kombinálva megállapítják, hogy "az érdeklődés, az információ, a hatékonyság és a pártpolitikai intenzitás biztosítja a vágyat, a tudást és az önbizalmat, amelyek arra ösztönzik az embereket, hogy részt vegyenek a politikában. De az idő, a pénz és a készségek biztosítják az eszközöket, amelyek nélkül az elkötelezettség értelmetlen" (354).

Verba et al. valamivel kisebb jelentőséget tulajdonít a hálózati változó politikai részvételt elősegítő hatásának. Ebben az összefüggésben a "hálózat" a munkahelyi környezetre, a klubok és egyesületek különböző formáira, valamint a vallási csoportokra utal, amelyek egyszerre "a civil készségek gyakorlóterepéeként" és "a politikai toborzás színtereként" szolgálnak (369). Mindhárom változó - erőforrások, mozgósítás és hálózatok - együttes alkalmazása lehetővé teszi a kutató számára, hogy részletes következtetéseket vonjon le a politikai részvétel feltételeinek kedvezőségéről a különböző környezetekben. Ez a könyv során több alkalommal is bemutatásra kerül. Mindazonáltal az e tényezők közötti ok-okozati összefüggések soha nem határozhatók meg egyértelműen, ahogyan Brady és társai rámutatnak: "[p]olitikai érdeklődés és politikai hatékonyság például minden bizonnyal elősegíti a politikai aktivitást, de az aktivitás feltehetően fokozza az érdeklődést és a hatékonyságot is" (271).

2.1.2 Új módok - új definíció?

A politikai részvétel meghatározása az idők folyamán

A politikai részvételi módok gyors növekedése a kutatások 1940-es évekbeli kezdete óta kimutatható.³ Az elterjedt módok száma természetesen befolyásolta a részvétel meghatározásával kapcsolatos munkát az évtizedek során. Ennek ellenére Verba et al. politikai részvétel definíciója, amely ma is a standard definíció, mindössze hét különböző módot sorol fel (vö. 51ff.). Az 1990-es évekre azonban az olyan tudósok, mint Parry et al. már nem csak különböző 20módot soroltak fel (vö. 39ff.). Van Deth 2014-ben rámutat, hogy "a politikai részvétel módozatainak listája hosszú és

3 Charles Tilly alkotta meg a repertoár kifejezést, hogy leírja a "különböző célzott eredményekkel rendelkező teljesítmények változó együttesét", amelyekből a társadalmi mozgalmak válogatnak (3). Ez a kifejezés alkalmasnak tűnik az egyének cselekvési lehetőségeinek leírására is, amire e könyvben a hangsúlyt fektetjük. A repertoárok történelmileg fejlődnek, mind a társadalmi mozgalom fennállásának

időtartama alatt, mind az egyén életrajzában, és a részvétel különböző módjainak sokaságát tartalmazzák (vö. Schönberger és Sutter, "Protesthandeln" 24).

szinte naponta hosszabb lesz", (Map' 349) . Van Deth szerint a részvételi mód felismerése napjainkban egyre nehezebbé vált a különféle politikai tevékenységek gyors terjedése miatt szerte a világon (vö. *ibid.*). Emiatt a politikai részvétel definíciójának aktualizálása elengedhetetlennek tűnik.

A politikai részvételi módok kialakulásának számos oka van. Ebben a fejezetben rövid áttekintést és lehetséges okokat adok a politikai részvétel repertoárjának bővülésének "hullámairól" az Egyesült Államokban és Európában, valamint rövid történelmi áttekintést adok az e területen végzett kutatásokról. A p o l i t i k a i részvétel kutatása kezdetben a választási magatartás vizsgálatából fejlődött ki, különösen a választójog fényében, ami a társadalom egyre növekvő szegmenseinek - köztük a nőknek, a kisebbségeknek és a fiatalabbaknak - a bevonását jelentette. Az 1950-es években a kutatás a szakszervezeteken, politikai pártokon és más egyesületeken belüli elkötelezettségre kezdett összpontosítani, de ezeket a csoportokat még mindig elsősorban a választási magatartásra gyakorolt hatásuk miatt vizsgálták (vö. Stark 43).⁴ Campbell és társai voltak az elsők, akik más tevékenységeket is figyelembe vettek, bár még mindig a választás mint a politikai részvétel elsődleges módja körül forogtak (például a kampánygyűléseken való részvétel, a jelölteknek való pénzadományozás vagy a kampányolás) (vö. 28ff.). Az 1950-es évek végén Lane kezdett elszakadni a választásokra való koncentrációtól, és olyan politikai részvételi módokat vizsgált, mint a politikusok felkeresése, a politikai szervezetekben való tagság és a politikai vitákban való részvétel (vö. Stark 46). Bár a tudósok által vizsgált részvételi módok tovább bővültek és ellenálltak minden hosszú távú kategorizálásnak, a politikai részvétel definíciója Verba et al. eredeti munkájának megjelenése óta meglepően statikus és vitathatatlan maradt. Az 1960-as évek különböző cikkeiben a tudósok ugyan kisebb módosításokat eszközöltek és némileg kibővítették a definíciót, de nagyjából a politikai részvételt a mai napig úgy tekintették és tekintik, mint "a magánszemélyek azon jogi tevékenységeit, amelyek többé-kevésbé közvetlenül a kormányzati személyzet kiválasztásának és/vagy az általuk hozott intézkedéseknek a befolyásolására irányulnak" (Verba, Nie, et al. 46).⁵ A hagyományos definiáláshoz való ragaszkodással azonban számos probléma van.

4 Markus Steinbrecher rámutat, hogy a politikai részvétel számos korai módja már létezett, de a legtöbb kutató nem vette őket komolyan, mert - legalábbis a nyilvánosság előtt - nem voltak megfelelően intézményesítve (vö. Stark 44). Ez egy másik izgalmas kutatási kérdést vet fel, amely azonban kívül esik e témakörön. Nevezetesen, azoknak az okoknak, struktúráknak és összefüggéseknek a vizsgálatát, amelyek arra késztetik a tudósokat, hogy munkájukba bevonják a részvétel egy bizonyos módját, míg másokat kizárnak, és ezzel jelentősen hozzájárulnak ahhoz, hogy a politikai részvétel nem intézményesített módjai kisebb jelentőségűnek és kevésbé fontosnak, vagy *illegitimnek* minősüljenek.

- 5 Stuart Fox brit politológus "Is it Time to Update the Definition of Political Participation" című cikkében aprólékosan bemutatja, hogy milyen rövid a fogalmi távolság a politikai részvétel definíciójától.

A politikai részvétel definíciója és az olyan tudósok, mint Jan van Deth, akik meg merték fogalmazni a politikai részvétel aktualizált definícióját, különösen gyümölcsözőnek bizonyultak.

Ha egy több mint 50 éve vésett definíciót használnak, az újrakutatókat fenyegető veszély fenyegeti, hogy (tudat alatt) elfogultan és korlátozottan elemzik az empirikus vizsgálatok eredményeit, hogy azokat az uralkodó elméleti koncepcióba illesszék. Sőt, ez azt is jelentheti, hogy az újrakutatók vakok vagy szemellenzősek az olyan fejleményekkel szemben, amelyek megkérdőjelezik ezeket a bevett koncepciókat (vö. Theocharis és Deth 160).⁶ Kétségtelen, hogy a kutató a bevett elmélethez ragaszkodva beilleszkedik a tudományos főáramba, de ez korlátozza az új felismerések létrehozásának képességét is - ami minden bizonnyal a tudományos és tudományos vizsgálatok fő célja.

Az elemzői vakság nyilvánvaló abban a minimális hatásban, amelyet az elmúlt évek 50 jelentős társadalmi és technológiai fejleményei gyakoroltak a politikai részvétel meghatározására. Ezek a fejlemények alapvetően alakították azt, ahogyan az emberek látják a világot, a demokráciát, a politika(-alkotást) és a döntéshozatalt, és ami a legfontosabb, a (politikai) részvételt. Nehéz elhinni, hogy ezek a változások még lábjegyzetet is ritkán érdemeltek Almond és Verba 1960-as évekbeli "evangéliumában" a részvételről. Van Deth rámutat, hogy "(a)z a részvételi módok folyamatos bővülése sok kutatót szembesített azzal a dilemmával, hogy vagy egy elavult konceptualizációt használjon, amely kizárja a politikai részvétel számos új módját, vagy pedig úgy nyújtja ki a fogalmait, hogy szinte mindenre kiterjedjen" ("Térkép" 351). Ez különösen problematikusá válik, ha felismerjük, hogy "[a]zzal, hogy a demokratikus részvétel definícióját és jelentését folyamatosan újrafogalmazzák, a kutatók nem ragaszkodhatnak a politikai részvétel olyan méréseihez és taxonómiáihoz, amelyek évtizedekkel ezelőtt hasznosnak bizonyultak: a demokrácia minőségére vonatkozó következtetéseink a demokratikus részvétel definíciójától függnék" (Theocharis és Deth 159).

Ezek a megfigyelések elkerülhetetlenül arra utalnak, hogy a politikai részvétel új, rugalmasabb meghatározására van szükség, amely magában foglalja a részvétel újabb módjait, amelyek

Almond és Verba (1963) és más szerzők későbbi, az Egyesült Királyság politikai részvételéről szóló szövegei között.

6 A kutatási területhez való konzervatív hozzáállást jól példázza, hogy Hooghe újraértékeli Jan van Deth javaslatát a politikai részvétel definíciójának aktualizálására. Hooghe néhány olyan elemet, amelyet van Deth bármely cselekvés politikai részvétellként való meghatározásával kapcsolatban tárgyalt, "valóban eléggé *problémamentesnek*" minősít, egyszerűen azért, mert ezek már készen szerepeltek Verba et al. *klasszikus* definíciójában (339, dőlt betűvel szedve). Hooghe számára ezek az elemek nem igényelnének további gondolkodást, mert Almond és Verba már

évtizedekkel ezelőtt figyelembe vette őket. Ezzel szemben ő erősen kritikus minden olyan elemmel szemben, amelyet van Deth hozzáad, hogy Almond és Verba definícióját a mai viszonyokhoz igazítsa.

az elmúlt évtizedek során kialakult, de még mindig határozott határokat húz. Egyetértek van Deth-tel abban, hogy az eredeti meghatározás kiterjesztésének értelme, hogy a részvétel új módozataihoz igazodjon, már régen kimerült. Ehelyett itt az ideje, hogy magunk mögött hagyjuk "azt a hagyományos megközelítést, hogy a fogalmi problémák megoldására nominális definíciókat mutassunk be" ("Térkép" 349). Miközben Almond és Verba 1960-as évekbeli úttörő definíciója továbbra is a politikai részvétel kutatásának sarokköve marad, itt az ideje, hogy új perspektívából tekintsünk a mai emberek részvételének sokféle módjára. Van Deth politikai részvételtől szóló operatív térképe egyike azon kevés kísérleteknek, amelyek e meghatározás aktualizálására irányulnak, és bár nem vitathatatlan, mégis érdekes kiindulópontot nyújt a beszélgetéshez.⁷

Van Deth kidolgozta a politikai részvétel minimális *működési* definícióját, amely négy szabályból áll. A kutatók ezután bármely adott jelenséget "lefuttathatnak" a szabályokon, hogy megállapítsák, az adott tevékenységet a politikai részvétel módjaként kell-e definiálni (vö. "Térkép" 354ff.):

- "1. szabály: Foglalkozunk-e a viselkedéssel?" (354)
- "2. szabály: önkéntes-e a tevékenység?" (354)
- "3. szabály: A tevékenységet a polgárok végzik?" (354f.)
- "4. szabály: A tevékenység a kormányzati/állami/politikai szférába tartozik-e?" (356)

Ahogy van Deth rámutat: "Ez a négy döntési szabály már elegendő *a politikai részvétel mini- malista meghatározásához*. [...] [Minden amatőr, önkéntes tevékenység, amely a kormányzat/állam/politika szférájában helyezkedik el, a politikai részvétel e minimalista definíció szerinti mintája] ("Térkép" 356). Ha a tevékenység nem a kormányzat/állam/politika szférájában zajlik (4. szabály), de megfelel a következő három kiegészítő szabály valamelyikének, akkor is részvétellel kell definiálni:

- "5. szabály: A tevékenység a kormányzati/állami/politikai szférára irányul?" (357)
- "6. szabály: A tevékenység célja a kollektív vagy közösségi problémák megoldása?" (358)
- "7. szabály: A tevékenységet a résztvevők politikai céljainak és szándékainak kifejezésére használják-e?" (359)

Következésképpen "[a]z a tevékenység, amely megfelel az első három szabálynak - tevékenység, önkéntesség, állampolgár -, de nem a politikai szintéren helyezkedik el, és nem a politikai szereplőkre vagy a politikai szereplőkre irányul.

7 A beszélgetés jellegét fokozza az a meglehetősen innovatív kiadási forma, amelyben

van Deth gondolatait először publikálta. Hooghe és Hosch-Dayican egymás után kritizálják a cikket, van Deth pedig egy viszonyválaszban válaszol a kritikákra.

a kollektív problémák a politikai részvétel egyik formájaként ábrázolhatók, ha a résztvevők politikai céljaik és szándékaik kifejezésére használják" (359). Valóban, van Deth definíciós kérdései lehetővé teszik a kutató számára, hogy sokkal világosabban megértse azt az aktivitást, amelynek vizsgálatára vállalkozott. A politikatudományokban kihívás vagy szokatlan lehet tömör, nominális definíció nélkül dolgozni. A politikai részvétel módozatainak folyamatosan bővülő és változó repertoárjának fényében azonban a politikai részvétel kategorizálásának és jellemzésének hagyományos módszerei már nem értelmesek, és van Deth operatív megközelítése lehet, hogy éppen erre van szükség.

2.1.3 Politikai részvétel - a demokrácielméleti diskurzus központja

"A részvétel a demokrácia középpontjában áll" - mondták Verba et al. 1995-ben (129). Eredetileg ez a megjegyzés a szerzők meggyőződését kívánta érzékeltetni a polgárok széles körű integrációjának és a politikai részvételi módok élénk repertoárjának fontosságáról a demokrácián belül. Az eredeti kontextusból kissé kiragadva, a kijelentés itt a politikai részvétel demokrácielméleteken belüli szerepéről szóló vita keretbe foglalására szolgál, hogy bemutassa, milyen módon kérdőjelezi meg az online részvételi eszközök, mint például a *Betri Reykjavik* és a *LiquidFriesland* a képviseleti demokrácia status quoját. A következőkben bemutatom, hogy a részvétel a demokratikus elméletek közötti központi különbségpont. A politikai részvétel jelentőségét számon tartó demokratikus elméletek többféleképpen különböznek egymástól; nemcsak abban, hogy mekkora súlyt tulajdonítanak például a politikai részvételnek általában, hanem abban is, hogy milyen mértékben veszik figyelembe a részvétel újszerűbb, különösen az újabb, kreatív és internetalapú formáit, valamint abban is, hogy a demokratikus elméletek milyen különböző szerepeket képzelnek el a polgárok számára.

Kutatási területeimen belül hat fő demokrácielmélet verseng egymással: képviseleti-liberális demokrácia, részvételi demokrácia, deliberatív demokrácia, közvetlen demokrácia, folyékony demokrácia és digitális demokrácia. Mindegyik befolyásolta a két vizsgált részvételi eszköz létrehozását, megvalósítását, létrehozását és (folyamatos) fenntartását. Ebben a fejezetben arra összpontosítok, hogy ezek az elméletek hogyan értelmezik a részvételi szerep fontosságát a demokrácián belül. Ennek során ismét világossá válik, hogy a politikai részvétel erősen vitatott kutatási terület. Kutatási eredményeim elemzése során (Eredmények és vita) ez a tudatosság szolgálhat a két kutatási területen zajló különböző folyamatok, események és meghozott döntések megértéséhez.

A részvétel demokrácián belüli szerepének megértése nagyjából két

szempontból különbözik. Először is, a részvétel instrumentális értelmezése a demokráciát a kormányalakítás formális módszereként értelmezi. Másodszor, a részvétel normatív értelmezése a demokráciát életmódnak és módszernek tekinti.

a kormányzás (vö. Hoecker). A részvétel instrumentális értelmezése az úgynevezett empirikus vagy reális demokráciaelméletbe ágyazódik. Ezek az eufemisztikus kifejezések utalnak arra, hogy ez a nézet a normatív és liberális demokráciaelméletekkel szemben megfogalmazott kritikájának lényege, hogy idealisztikusak és túlhangsúlyozzák az állampolgári részvétel demokráciában betöltött szerepét. Ehelyett a részvétel instrumentális felfogásának képviselői a demokráciát pusztán a kormányalakítás elérésének és a hatékony kormányozhatóság biztosításának módszereként látják.

Az egyik, ha nem a legkiemelkedőbb instrumentalista teoretikus Joseph A. Schumpeter. Számára a demokrácia nem a nép uralma, hanem a politikusok uralma a nép beleegyezésével (vö. Hoecker 4). Vagyis Schumpeter az állampolgár szerepét szavazóvá redukálta. Ráadásul a szavazás funkciója nem az, hogy a polgárok kinyilvánítsák érdekeiket, hanem az, hogy létrehozzanak és legitímáljanak egy erős és határozott, döntéseket hozni képes kormányt. Schumpeter hangsúlyozta továbbá, hogy a demokrácia mint olyan nem jelent semmilyen ideális értéket: sem az állampolgári felelősségvállalás, sem a széleskörű részvétel nem része a demokráciának önmagában. Valójában Schumpeter a felelős polgárok gondolatát fikciónak vette. Ehelyett úgy jellemezte a polgárokat, mint akiknek alacsony a realitásérzékük és a felelősségük, és mint akik csak összefüggéstelen akaratra képesek (vö. Lösch 18). Hasonlóképpen, a széles körben idézett racionális választás elmélet atyja, Downs is azt állítja, hogy a polgárok elsősorban önérdékűek, és nem a közjó érdeklí őket. Downs úgy véli, hogy a társadalommal kapcsolatos kérdésekkel csak az emberek cselekedeteinek melléktermékeként foglalkoznak, mégpedig azon a ponton, amikor azok egybeesnek a magánéleti ambíciókkal (vö. 193ff.).

Bár Schumpeter és Down műveit (több mint) évekkel 50 elelőtt publikálták először, a részvétel instrumentális megközelítése mind elméletben, mind gyakorlatban szinte változatlanul fennmaradt mind a mai napig. Valójában ez áll a képviseleti demokrácia, mint a demokrácia világszerte uralkodó formájának középpontjában, és mint ilyen, az e dolgozatban vizsgált mindkét kutatási terület hivatalos kormányzati formája. A demokráciának a piac analógiájaként, a rivális (pártpolitikai) elitek közötti versengésként való felfogása, amelyben a polgárok négyévente szavaznak, és egyébként többé-kevésbé racionális fogyasztóként egyéni céljaikat követik, ma valóságnak tűnik.

Ezzel szemben a normatív felfogás a részvételt többnek tekinti, mint a legitimitás megteremtésének módszerét, többnek, mint egy cél elérésének eszközét. Hangsúlyozza a politikai részvétel belső értékét, és a demokráciát a társadalom egészét érintő folyamatnak tekinti: a demokrácia mint életforma (vö. Lösch 22f.). Ebben az értelmezésben a demokrácia túlmutat a politikai szférán, és célja, hogy a társadalom minél több területén elősegítse a társadalmi-politikai részvételt. Ennek logikus következménye, hogy ez a megközelítés a demokráciát tranzitívnek és rugalmasnak, állandóan fejlődő műnek tekinti (vö. Hoecker 6). A részvétel normatív felfogására építő demokráciaelméletek közé tartoznak a

elméletek. Ezek a megközelítések mind a politikai szféra ökonomizálódása ellen próbálnak fellépni; és hangsúlyozva, hogy részvétel nélkül nincs politikai közösség, és közösség nélkül nincs politikai részvétel, az individualizmus és az önzés feltételezett tendenciái ellen próbálnak fellépni. Nemzeti szinten a demokrácia közvetlen demokráciától eltérő formái feltehetően a képviselői demokrácia kiegészítői maradnak (vö. Lösch 23). Ez azonban nem jelenti azt, hogy állami szinten nem lehet őket széles körben fejleszteni és kiemelt jelentőséget tulajdonítani nekik. Helyi és önkormányzati szinten ugyanis a közvetlen és részvételi demokratikus elemek számos országban egyre népszerűbbek.⁸

A részvételi demokrácia elméletének legjelentősebb képviselője, Benjamin Barber egy "erős demokráciát" javasol, amelynek középpontjában a polgárok politikai részvételi szabadsága és a közvetlen demokratikus önkormányzatiság áll (vö. 209ff.). Barber konkrét reformokat javasol ennek a projektnek a megvalósításához: a közösségépítő vitafolyamatok alapjaként a kommunikációs technológiák kiterjesztését, a politikai tájékoztatás és a politikai oktatás sokszínű kínálatát, valamint egy általános polgárszolgálat létrehozását hangsúlyozza: önkormányzati szinten a helyi szomszédsági gyűléseknek fokozatosan át kellene venniük a jogalkotási hatásköröket, és az önkormányzati pozíciókat sorsolással kellene betölteni, pénzügyi ösztönzőkkel kombinálva (vö. Barber 291).

Az általam vizsgált elméletek közül a részvételi demokrácia elmélete tűnik a legoptimistább képnek a polgárokról. Barber ugyanis meg van győződve arról, hogy a polgárok természetes módon képesek a több és jobb részvételre, míg más részvételi demokrácia-elméletek szerint a polgárok gyorsan elsajátítják ezeket a kompetenciákat, amint beilleszkednek az információs és tanulási folyamatokba. Amint Schmidt rámutat, a felelős polgárrá válás elmélete hasonlít Rousseau nevelési programjának modern változatára, amely a "burzsoákból" a részvétel, a tanácskozás és a nyilvános döntéshozatal folyamatán keresztül "polgárokká" válnak (vö. "Beteiligungszentrierte Demokratietheorien" 241).

A nyilvános tér Barber által javasolt új architektúrája a hatalom és a cselekvés újraelosztását igényelné, ami a republikánus demokráciákban a kormányzók és a kormányzottak szerepéről alkotott konvencionális felfogás széleskörű megváltoztatását jelentené (vö. Rosenzweig és Eith 12). Henry Jenkins médiatudós a részvételi kultúra fogalmával a részvételi demokrácia körüli gondolatokat vezette be a kulturális elemzésbe. Jenkins és Mizuko Itō szerint a részvételi kultúra "olyan kultúra, amely a sokféleség és a demokrácia értékeit az egymással való interakcióink minden aspektusában magáévá teszi - amely feltételezi, hogy képesek vagyunk döntéseket hozni, kollektíven és egyénileg, és hogy mi

8 Lásd Kersting átfogó jelentését a közvetlen demokrácia németországi helyzetéről a politika minden szintjén (lásd: "Direkte Demokratie").

rendelkeznünk kell azzal a képességgel, hogy különböző formák és gyakorlatok széles skáláján keresztül fejazzuk ki magunkat" (2).⁹

A részvételi demokrácia egyik változata a deliberatív demokrácia. A deliberatív demokrácia teoretikusai a politikai vélemény- és akaratformálás folyamatát tekintik a demokrácia legfontosabb aspektusának. A többségi demokráciával szemben, amely a döntéseket szavazatokkal legitimálja, a deliberatív demokrácia a konszenzust hangsúlyozza: "egy ideális deliberáció célja, hogy racionálisan motivált konszenzusra jusson a mindenki számára meggyőző érveknek köszönhetően" (della Porta, "Deliberatív demokrácia" 62).¹⁰ A deliberatív demokrácia közvélemény-formálásra való összpontosítását azonban a részvételi demokrácia teoretikusai kritizálják, mert a politika informális területére korlátozódik, és ezért nem tartalmaz közvetlen és gyakorlati demokratikus döntéshozatali kompetenciákat a polgárok nevében (vö. Rosenzweig és Eith 12). A közvetlen demokrácia a részvételi demokrácia egy olyan változata, amelyet kormányformaként vezettek be. Természetesen a közvetlen demokratikus elemek gyakorisága, súlya és jelentősége a politikai döntéshozatali folyamatokban választópolgárok szerint nagyon eltérő. A közvetlen demokrácia legkiemelkedőbb példája Svájc, amely a világon minden más országnál több alkalmat kínál a polgároknak a közvetlen részvételre (vö. M. G. Schmidt, "Direktdemokratie" 339).¹¹ A közvetlen demokráciában a polgárok részvétele központi *szerepet* játszik az alábbiak révén

9 Jenkins ugyanakkor meg van győződve arról is, hogy "bár a részvételi politika reményt ad egy demokratikusabb kultúra előmozdítására, önmagában nem képes leküzdeni a strukturális egyenlőtlenségeket, amelyek történelmileg sokakat megakadályoztak abban, hogy részt vegyenek a polgári és politikai életben" (161). Danah Boyd rámutat, hogy különösen a digitális kultúra idején a közösségi médiát övező retorika gyakran hangsúlyozza, hogy a technológia egy esélyegyenlőségi platform; "mindenki" állítólag képes arra, hogy hallassa a hangját. Úgy gondolom, hogy ez súlyosan megtévesztő. Azt állítom, hogy a valódi részvételhez számos tulajdonságra van szükség: cselekvőképességre, arra, hogy elég jól megértsünk egy társadalmi helyzetet ahhoz, hogy konstruktívan részt vegyünk benne, a hatékony hozzájáruláshoz szükséges készségekre, másokkal való kapcsolatokra, amelyek segítenek a közönség kialakításában, érzelmi rugalmasságra a negatív visszajelzések kezeléséhez, és elég társadalmi státuszra ahhoz, hogy következmények nélkül beszélhessünk. A részvétel akadályát nem a technológia jelenti, hanem a kiváltságok azon fajtái, amelyeket az érdemalapú diskurzusban gyakran figyelmen kívül hagynak. Úgy gondolom, hogy a technológia új kapukat nyitott meg egyes emberek előtt - különösen azok előtt, akik marginalizálódtak, de önállódtak [...] -, de fontos felismerni, hogy miként erősíti meg az egyenlőtlenségek más formáit is, amelyek megnehezítik egyesek számára a részvételt. (in Jenkins és Itó 21)

10 Lásd James Fishkin munkáját a de-felszabadításnak a politikai döntéshozatali

folyamatokon belüli megvalósításáról szóló részletesebb kutatáshoz (When the people speak).

- 11 Lásd Schmidt ("Direktdemokratie" 339ff.) részletes beszámolóját és rangsorolását a demokratikus államok közvetlen demokratikus elemeiről világszerte.

népszavazások, kezdeményezések és petíciók. Míg a képviseleti demokrácia a személyek és a pártok középpontjában áll, a közvetlen demokrácia a tárgyi döntésekre összpontosít (vö. Kersting, "Direkte Demokratie" 308).

Az elektronikusan megvalósított folyékony demokrácia nagymértékben támaszkodik a deliberatív demokrácia elméletére. A *LiquidFriesland*, e tanulmány egyik kutatási területe, a LiquidFriesland fejlesztői a folyékony demokrácián "olyan demokratikus rendszert értenek, amelyben a legtöbb kérdéstről közvetlen referendum útján döntenek (vagy a képviselőknek határozottan javasolják). Tekintettel arra, hogy senkinek sincs elég ideje és tudása minden kérdésre, a szavazások témánként delegálhatók. A delegálás tranzitív, és bármikor visszavonható vagy megváltoztatható. A folyékony demokráciát néha 'delegált' vagy 'meghatalmazott szavazásnak' is nevezik" (Interaktív demokrácia e. V. 5).

Az internet elterjedése nemcsak a folyékony demokráciát tette lehetővé, hanem új lendületet adott más részvételi demokratikus elméletek, például a "digitális demokrácia" vagy az "e-demokrácia" megvalósításának is. Gary Schaal német politológus szerint demokráciaelméleti szempontból az internet (különösen) innovatív potenciálja kimerítetlen és alulelméletezett (vö. 299). Míg egyes tudósok a digitális demokráciát tágran értelmezik "az online politikai részvétel növekvő lehetőségeiként" (Rose, idézi della Porta, "E-Democracy" 87), mások, mint maga Schaal, olyan demokráciaelméletként határozzák meg, amely számára a számítógépek bevonása a tényleges politikai döntéshozatali folyamatba konstitutív (vö. 281).¹²

A digitális demokráciában rejlő lehetőségeket a tudósok, aktivisták és programozók is széles körben ünneplik. Linden a digitális demokrácia öt ígéretként foglalta össze ezeket az ünneplő beszédeként (vö. 3. szakasz):

- *Az egyenlőség ígérete:* úgy tűnik, hogy a digitális demokrácia (legalábbis részben) megszünteti a kormányzók és a kormányzottak közötti (hierarchikus) különbséget.
- *A részvétel ígérete:* a digitális demokrácia azt a benyomást kelti, hogy mindenki bármikor és bárhol részt vehet.
- *Az információ ígérete:* az internet lehetővé teszi, hogy mindenki számára elérhetővé váljon minden lényeges információ.
- *A felelősség ígérete:* a technológiai fejlődés lehetővé teszi a képviselők és a képviseltek közötti kommunikatív összekapcsolódást.
- *A racionalitás ígérete:* a digitális demokrácia racionális, legjobb megoldásokat hoz, amelyeket mindenki támogat az ésszerű belátás révén.

12 Martin Hagen német politológus "Az elektronikus demokrácia tipológiája" című blogbejegyzésében kiválóan összefoglalja az elektronikus demokráciáról szóló

diskurzus dinamikáját, beleértve a mögötte álló különböző fogalmak magyarázatát is (n.pag.).

A könyvben a kutatási területekről származó meglátásokkal illusztráljuk, hogy a digitális demokrácia ígéretei milyen mértékben teljesülnek.

Végezetül azzal érvelnék, hogy mindenekelőtt a ma rendelkezésre álló technológia teszi lehetővé a demokrácia képviselői formáinak modernizálását. Bár az online tanácskozás vagy a közvetlen demokrácia kibővített formái még mindig hatalmas technológiai és tervezési kihívásokkal néznek szembe (vö. Zittel, idézi Escher, "Mobilisierung" 451)¹³, az információs és kommunikációs technológiák elterjedésének igenis jelentős hatásai vannak a politikai részvételre. Ezek a hatások állnak a következő fejezet középpontjában.

2.2 Internet és politika

Az elmúlt két évtizedben az internet nemcsak az emberek tájékozódásának és egymás közötti kommunikációjának módját alakította át, hanem a demokrácia új formáin keresztül a meglévő politikai rendszerek gazdagításának lehetőségét is kínálta, amint azt a digitális és folyékony demokrácia körüli viták is mutatják (vö. Plaum 148). Az elektronikus információs és kommunikációs technológiákhoz fűzött remények nagyok voltak.¹⁴ Ebben a fejezetben az IKT-k politikai részvételre gyakorolt hatásának a szakirodalomban való ábrázolására összpontosítunk, ami nagymértékben függ a szerzők demokráciáról, és ezzel együtt a cselekvőképességről alkotott felfogásától. Ezt követően a közösségi média speciális esetével foglalkozom, azt vizsgálva, hogy a közösségi média politikai célú használatának az elmúlt évtizedben tapasztalt gyors növekedése hogyan változtatta meg mind technikai, mind társadalmi szempontból az információs és részvételi gyakorlatokat.

Ahelyett, hogy a tájékoztatás és a részvételi gyakorlatok e fejleményeit jó vagy rossz kategóriákba sorolnám, ami véleményem szerint természetlenül vállalkozás, ez a fejezet árnyaltabban elemzi, hogy a közösségi média miben különbözik más médiumoktól. A közösségi média nyilvánvalóan befogadta a politikai részvételi módokat. Ennek a kapcsolatnak a tanulmányozásával ez a könyv kifejezetten a Gertraud Koch által felvázolt antropológiai kutatási hagyományon belül helyezkedik el:

13 Nem szabad elfelejteni, hogy "az internet megerősítette a kormányok azon képességeit is, hogy az információt ellenőrizzék és hatalmukat központosítottabb módon érvényesítsék", ahogy Roy rámutat (84).

14 Escher szerint ezeket a reményeket három kategóriába lehet sorolni: a kormányzati funkciók és szolgáltatások javítása, amelyet gyakran az e-go-vernment kulcsszó alatt tárgyalnak, a képviselői demokrácia megerősítése az e-részvétel vagy online részvétel formájában, valamint a közvetlen demokrácia lehetővé tétele (vö.

"Beteiligung via Internet" 132).

Wer in der Europäischen Ethnologie, Empirischen Kulturwissenschaft, Kulturanthropologie und Volkskunde über Technik und Medien forscht, der bewegt sich in einer Forschungstradition, die wesentlich von Hermann Bausinger in seiner 1961 erschienenen Habilitationsschrift "Volkskultur in der technischen Welt" angestoßen wurde. Die Schrift war in ihrer Zeit Aufruf und Anstoß zugleich und begründete eine paradigmatische Neuorientierung der Volkskunde in ihrer Betrachtung von Technik, die bis dahin in einem antimodernistischen Reflex vielfach als Gegenpol zum Lebendigen und Kulturellen begriffen worden war. Bausinger hingegen zeigt, wie die Technik längst integraler Bestandteil der Alltagskultur [...] ist [...]. ("Empirische Kulturanalyse" 179)

A technológiát és a médiát kutató antropológusok egy olyan hagyományt követnek, amelyet alapvetően Hermann Bausinger "Volkskultur in der technischen Welt" című habilitációja 1961 (angolul *Folk culture in a world of technology*) indított el. A dolgozat egyszerre volt vonzó és lendületes, és a diszciplína technológiáról alkotott nézeteiben bekövetkezett paradigmaváltás középpontjában állt, amelyet egy antimodernista reflexben gyakran az élő és a kulturális ellentétként értelmeztek. Ezzel szemben Bausinger megmutatja, hogy a technológia régóta a mindennapi kultúra szerves részét képezi.

Azok a tudósok, akik óva intenek attól, hogy az online részvételi módokat egyszerűen elutasítsák, ezt általában a módok tényleges hatásainak statisztikai bizonyítékaira hivatkozva teszik. Úgy vélem azonban, hogy az online részvételi módokat - valójában a politikai részvétel minden formáját - egy másik perspektívából is fontos megvizsgálni, amely a legtöbb politikatudományi és kommunikációtudományi munkából hiányzik: a mikroperspektívából. Ez azt jelenti, hogy azoknak a szemszögekből nézzük, akik ténylegesen részt vesznek, akik úgy döntöttek, hogy így vagy úgy vesznek részt, akik keverik és kombinálják a részvételi módokat az offline és az online világ mesterséges határain keresztül, és akik eközben mindig hűek maradnak mindennapi életükhöz és tapasztalataikhoz. A polgárok mint kompetens és önmeghatározó szereplők érvei és motivációi túl gyakran elvesznek a merev, formalizált kérdőívekben és kutatási tervekben, valamint a kvantitatív kutatók állandó, szigorú kísérleteiben, hogy nagyszabású, összehasonlítható, reprezentatív kutatási eredményeket dolgozzanak ki. Bimber rámutat, hogy "[a] probléma nem csak koncepcionális, hanem empirikus is", mivel sok felmérés "választás-központú, a hagyományos [sic] intézményorientált részvételt hangsúlyozza" (122). A kulturális antropológiai megközelítés a tényleges résztvevőkre összpontosítva, történeteiket, leírásaikat és érveléseiket meghallgatva egy eddig erősen alulkutatott dimenziót nyit meg, nemcsak a résztvevők politikai részvételének különböző motívumai és perspektívái, hanem a (közösségi) média használatának tekintetében is.

2.2.1 Egyszerűen Slacktivism?!¹⁵ -

Az IKT-k politikai részvételre gyakorolt hatásának újragondolása

Ez az alfejezet az internetnek a politikai részvételre, mint a demokráciák egyik alapvető elemére gyakorolt hatására összpontosít. Az internet politikai szférában való elterjedéséhez kezdetben fűzött reményeket és félelmeket követi nyomon, és arra a következtetésre jut, hogy bár az internet politikai részvételre gyakorolt hatása inkább megfoghatatlan és árnyalt, mint nyilvánvaló és kiterjedt, ugyanakkor nem is vitatható.

A választásoknak egyre nagyobb kategorikus jelentőséget tulajdonítanak azóta, hogy a politikai részvétellel foglalkozó szakirodalom az 1940-es években elkezdett foglalkozni. A választásokat nemcsak a politikai gyakorlatban és kutatásban, hanem a közvéleményben is rendkívüli jelentőségűnek tartják. A választások, mint a részvétel konstituált módjai, alapvető funkciókat töltenek be a képviseleti demokráciákban, mint például a politicia létrehozása és stabilizálása, valamint a politikai és civil személyzet toborzása. Mindazonáltal de Nève és Olteanu rámutatnak, hogy a választások ilyen hangsúlyozása problematikus, és azzal érvelnek, hogy a polgárok hatalmát nem szabad a választói hatalmukra redukálni, mivel ez figyelmen kívül hagyja egyéb hatalmi és beleszólási igényeiket. Ráadásul - érvelésük szerint - a választások önmagukban nem teremtenek ép és magas színvonalú demokráciát (vö. 19).

A választási részvétel mint kategória stratégiai felértékelődése valójában az online részvételi módok leértékelését eredményezi. Ezeket gyakran a részvétel egyfajta másodrangú módjaként jellemzik, és a szereplőket gyakran úgy utasítják el, hogy "elszakadtak a hivatalos politikától, és ezért nem céljuk a politikai eredmények befolyásolása, hogy a részvétel könnyen hozzáférhető digitális formáit választják a hatékonyabb hagyományos tevékenységek helyett, és hogy nem rendelkeznek a politikai rendszer működésének megértéséhez szükséges központi politikai kompetenciákkal" (Serup Christensen, "Slacktivism" 1). Az online politikai tevékenységeket gyakran kritizálják amiatt, hogy csak a résztvevők jó közérzetének növelését szolgálják. Ezek az online részvételi módokkal szembeni előítéletek az online részvételi formák általános megbélyegzésében, a *kattintásos* vagy *slacktivismusban* (lásd Baringhorst et al.) kumulálódnak. Ezek a tudósok nem tekintik a polgárok jelentős személyes hozzájárulásának a *facebook like gombjára* vagy a *Change.org* petíciója alatt található *Sign Here!* gombra való egyetlen kattintást. Valójában, bár ""Részvétel" a Facebookon nem ugyanaz, mint egy szabad szoftver projektben való részvétel, nem is beszélve egy állam demokratikus kormányzásában való részvételről" (Jenkins 36), az ilyen online részvételi aktusok nem olyan jelentéktelenek, mint ahogyan azt gyakran értelmezik (vö. Baringhorst, "Internet und Protest" 105).

- 15 Az "Egyszerűen Slacktívizmus?" kérdés Serup Christensen az internetről és a finnországi politikai részvételről szóló cikkéből 2012 származik.

Az internet olyan mértékben megváltoztathatja a politikai részvétel feltételeit, mint a részvétel kutatásának kezdete óta egyetlen más társadalmi vagy technológiai fejlesztés sem. Ahogy Mossberger és társai megjegyzik: "[a]z internet interaktivitása, sokszínűsége, rugalmassága, gyorsasága, kényelme, alacsony költsége és információs kapacitása potenciálisan lehetővé teszi a nyilvánosság számára, hogy jobban megismerje a politikát és a kormányt [...]" (52). Az internet által megnyitott lehetőségek nagy reményeket fűznek a polgárok politikai mozgósításához és részvételéhez (lásd pl. Escher, "Beteiligung via Internet" 136). Így az internet és a politika kapcsolata a kutatások egyik legfontosabb területévé vált (vö. Escher, "Mobilisierung" 454; vö. Theocharis 235), különösen a politológusok és a kommunikációkutatók körében.

Az internet növekedése és fejlődése miatt talán nem meglepő, hogy az elmúlt két évtizedben változott az internet demokráciában és politikai részvételben betöltött szerepének és a demokráciára gyakorolt hatásának tudományos értelmezése. Ahogy Linaa Jensen megjegyzi, "[a] korai elméleti munkákban az internetet gyakran úgy tekintették, mint valami "odakintit", ami jó vagy veszélyes a demokratikus folyamatokra nézve, de radikálisan különbözik és elszigetelődik a főáramú politikai folyamatoktól" (349). Schaal hasonlóképpen azzal érvel, hogy számos elméleti hozzájárulás nem kapcsolja össze szisztematikusan a demokráciaelméletre való reflexiót a technológiai szakértelemmel. Azt állítja, hogy a kutatásban az internetet általában a technológiai fejlődés üres jelzőjeként értelmezik (vö. 300). Henry Jenkins és Mizuko Itō számára ez a megközelítés különösen gondatlannak tűnik egy olyan időszakban, amikor

Egyre több szervezet, intézmény és vállalkozás alkalmazza a részvétel retorikáját, ugyanakkor teljesen világos, hogy a részvétel nem minden formája egyformán értelmes vagy erősítő. Korunk számos központi vitája a részvételünk feltételei körül forog: vajon lehetséges-e az értelmes részvétel vállalati ellenőrzés alatt, amikor a tartalom létrehozásának és megosztásának képessége elválik attól a képességünkötől, hogy részt vegyünk azoknak a platformoknak az irányításában, amelyeken keresztül ez a tartalom terjed. (1)

Korai kutatások az internetről és a politikáról, valamint általában az internetről - és más médiumok is -, radikálisan normatív nézetek jellemzik. Ebben a korszakban az IKT-k politikára gyakorolt hatásairól a legmarkánsabb nézetek a helyettesítési és a mobilizációs hipotézisek voltak. Az olyan tudósok, mint Benjamin Barber, aki a későbbiekben a helyettesítési hipotézis néven ismertté vált hipotézist képviselte (vö. Althaus és Tewksbury), az internetet egy olyan új nyilvánosságnak tekintették, amely a politikai részvétel számos "hagyományos csatornáját" fogja felváltani, amelyek mind a tájékoztatásra, mind a részvételre irányulnak, például a média vagy a városházi gyűlések (Linaa Jensen 349). A német nyelvű tudósok körében különösen népszerű volt az emberek három

kategória egyikébe való besorolása: *net-optimisták*, *net-normalisták* és *net-pesszimisták* (vö. Escher,

"Mobilisierung" 449). Ma már sok tudós egyetért abban, hogy "bár az Inter-Net bővíti a politikai kampányok, a napirend-meghatározás és a politikai részvétel számára rendelkezésre álló médiamatrixot", inkább kiegészíti, mint helyettesíti a politikai részvétel más formáit és más médiumokat mint információforrást (ibid.).

Ezekben a korai években más tudósok az úgynevezett mobilizációs hipotézisre összpontosítottak. Ezek a tudósok optimisták voltak abban, hogy az internet segíthet mozgósítani és politizálni a társadalom korábban elszigetelt részeit. Az utóbbi években azonban ezt a hipotézist csak konkrétan korlátozott kutatási területeken és/vagy kis számú résztvevő körében lehetett alátámasztani (pl. Feezell et al.; Saglie és Vabo; Xenos és Moy). A legtöbb kutatás ugyanis azt mutatta, hogy csak azok használják az internetet további politikai tájékozódásra és részvételre, akik már más módon politikailag aktívak. Az internet tehát egyszerűen csak reprodukálta és ezáltal megerősítette a meglévő társadalmi előítéleteket, amit általában "digitális szakadék" néven szoktak összefoglalni (vö. Gibson et al. 561).

Akár relevánsnak tartjuk az olyan taxonómiákat, mint a *net-optimisták*, *net-normalisták* és *net-pesszimisták* (vö. Escher, "Mobilisierung" 449), akár nem, nyilvánvalóvá válik, hogy a demokráciáról és ezzel együtt a cselekvőképességről alkotott felfogásuk kulcsszerepet játszik annak megítélésében, hogy az internet milyen lehetőségeket kínál a politikai részvételre. Amint Escher bemutatja, ezek a felfogások nagymértékben függenek a kutató alapvető feltételezéseitől: a polgárok felelősek és kompetensek-e a szabad és önálló döntések meghozatalára, mint a részvételi demokrácia elméleteiben, vagy pedig útmutatásra és irányításra van szükségük, mint a liberális elitista demokráciaelméletben (vö. "Mobilisierung" 451).¹⁶ A kutató szemléletétől függően az internet által nyújtott információ sokféleségét és a politikai nyilvánosság bővülését vagy üdvözölték, mert változatosságot kínál, és mert decentralizálja a médiát és a véleményeket, vagy elítélték, mert túlterheli, hamis információkat és anonimitást terjeszt, lobbizmust, kommercializálódást és centralizációt katalizál (vö. 450).

Colin Hay brit politológus megjegyzi, hogy "[...] a politikai részvétel legszűkebb és legkonvencionálisabb felfogásával rendelkezők a politikai részvétel és elkötelezettség idővel történő csökkenésének erős és következetes mintázatát azonosítják, míg a befogadóbb felfogással rendelkezők inkább a politikai részvétel *módjának* változását érzélik" (23). Ha ezt összefüggésbe hozzuk az információk sokféleségével és az információ sokféleségével és a bővítéssel kapcsolatos nézetek széles spektrumával

16 A liberális demokráciaelmélet polgárokról alkotott utóbbi nézetére Michel Foucault kormányzóság-elemzésében is hivatkozik. Foucault - különösen a keresztény pásztori hatalomra támaszkodva - a népesség kormányzását a juhnyáj tereléséhez hasonlítja (vö. Sarasin 181). Itt a polgárokról gondoskodni kell, irányítani kell őket, és

gondoskodni kell róluk ahhoz, hogy a népeség gyarapodjon. Sajnos Foucault teóriájának alaposabb vizsgálata meghaladja e dolgozat kereteit.

az imént vázolt nyilvánosságot, érthetővé válik a politikával és az internettel kapcsolatos kutatási eredmények sokfélesége. Ahogy Anduiza et al. rámutat, "bár a hatás időnként csekély, inkább evolúciós, mint forradalmi, és bizonyos feltételeket igényel, ritkán vitatják, hogy a digitális média hatással van a polgári és politikai részvételre [...]. Ugyanakkor továbbra is kissé megfoghatatlanok azok a mechanizmusok, amelyek révén az internethasználat valószínűbbé teszi a politikai szerepvállalást" (1). E mechanizmusok azonosításának egyik legfontosabb lépése a kutatási kör kiszélesítése, ahogyan arra Jorba és Bimber rámutat: "Ha valamit kimutattak az Egyesült Államokban a digitális médiával kapcsolatos egy évtizedes kutatás során, akkor azt, hogy a politikai részvételre és az állampolgári elkötelezettségre gyakorolt hatások inkább az emberek attitűdjéhez, érdeklődéséhez és motivációjához kapcsolódnak, mint egyszerűen a tranzakciós költségek csökkenéséhez vagy az információkhoz való könnyebb hozzáféréshez" (22).

Mindenesetre egyértelmű, hogy a politikai részvétel repertoárja az interneten keresztül óriási mértékben bővül, és az online részvétel számos ilyen cselekedete az offline cselekedet közvetlen megfelelőjének tűnik. Például egy e-mail elküldése egy politikai képviselőnek egyenértékűnek tűnik egy levél elküldésével, és egy elektronikus petíció aláírása egy papíralapú petíció aláírásával. Még a politikai fogyasztás is, amely a közelmúltban az ezzel járó internetes kampányok miatt került a nyilvánosság figyelmébe, és amely blogbejegyzésekből, vlogokból, képekből áll, és mindezeket hashtagek kísérik, a politikai részvétel egy olyan módját jelenti, amely már jóval az internet elterjedése előtt kialakult (lásd például Baringhorst, *Politik mit dem Einkaufswagen*; Baringhorst, "Politischer Konsum").

A kutatók azonban csak az elmúlt néhány évben kezdtek egyre inkább amellett érvelni, hogy "a részvétel digitálisan hálózatba kapcsolt formái nem a részvétel egyik rendelkezésre álló módjának bővülését jelentik". A részvétel egy új és különálló módját hozzák létre [...]" (Theocharis és Deth 158; vö. Gibson és Cantijoch; vö. Valenzuela). Itt döntő fontosságú megjegyezni, hogy az olyan kifejezések, mint az online részvétel, az e-részvétel vagy az internetes részvétel, nagyon átfogóak, és ezért hajlamosak a definíciós egyértelműség hiányára. Vagyis Theocharis és van Deth a "részvétel digitálisan hálózatba kapcsolt formái" alatt valóban a közösségi oldalak politikai részvételre való használatát érti. A szerzők nagyszabású, Németországban végzett kvantitatív felmérésükben három olyan elemet mértek, amelyeket a digitálisan hálózatos részvétel új és különálló dimenziójának részeként határoztak meg: politikai/társadalmi témák kommentálása a közösségi médiában, politikai linkek közzététele vagy megosztása a közösségi médiában, valamint mások cselekvésre való ösztönzése a közösségi média segítségével (vö. Theocharis és van Deth 151). Valójában nehéz elképzelni az offline megfelelőit az olyan, eredendően újszerű technológiai jelenségeken alapuló részvételi módoknak, mint amilyenek a közösségi hálózati oldalak. Mindazonáltal a fogalmi és elemzési félreértések elkerülése érdekében

szükséges a vizsgált részvételi módok és a kutatás általános területének részletes megkülönböztetése.

2.2.2 A közösségi média különleges esete

Az antropológiai megközelítés hozzájárulhat a közösségi médiával kapcsolatos kutatások fogalmi és elemzési tisztaságához azáltal, hogy a szocialitást és az összehasonlító perspektívát egyaránt hangsúlyozza. Más szavakkal, vagyis "annak megértésében, hogy az emberek hogyan társulnak egymással, hogy társadalmi kapcsolatokat és társadalmakat alakítsanak ki", mint "(t)a társadalomtudományok tanulmányozásának magját" (Miller et al. 4). Miután az internet és a politika általánosabb kutatási kontextusára összpontosítottunk, ez az alfejezet a közösségi médiát, mint az online politikai részvétel mai elsődleges útját vizsgálja. Itt szó lesz a külön antropológiai perspektíva előnyeiről a közösségi média kutatásában, valamint a közösségi média kifejezés körül forgó "nyilvános szemantika szeszélyeiről" (Miller et al. 9). Ezt követően röviden ismertetem az internet történetét, mielőtt a közvéleményben a közösségi média kezdett volna dominálni. Ezután felvázolom a közösségi média meghatározásának egyik módját, azaz kiemelem azokat a fő jellemzőket, amelyekben a közösségi média szerveződése különbözik más médiumoktól. Ebben a fejezetben a Dan- iel Miller és a University College London antropológiai agytrösztje által kidolgozott *skálázható szocialitás* és *polimédia* fogalmait fogom ismertetni.

Általánosságban elmondható, hogy a szociálantropológiai kutatások általában összehasonlító megközelítést alkalmaznak a társadalmi-technológiai jelenségek tanulmányozására (vö. Miller et al. 24). Ahelyett, hogy a kutatás középpontjába az egyes platformokat helyeznék, az antropológiai vizsgálatok inkább egy bizonyos jelenséget több médiumon keresztül követnek nyomon. Miller et al. ezt úgy írják le, hogy "[...] a polimédia elméletét alkalmazzák, amely elismeri, hogy képtelenek vagyunk bármelyik platformot vagy médiumot elszigetelten megérteni. Ezeket egymáshoz viszonyítva kell szemlélni, mivel ma az emberek a rendelkezésre álló lehetőségek széles skáláját használják arra, hogy az interakció bizonyos műfajaihoz konkrét platformokat vagy médiumokat válasszanak" (211). Továbbá emlékeztetnek minket arra, hogy "(i)t a tartalom, nem pedig a platform a legjelentősebb, amikor arról van szó, hogy miért fontos a közösségi média" (1).¹⁷ De mi is az a közösségi média? Úgy tűnik, hogy a közösségi média kifejezés a köznyelvi kifejezés a digitálisan hálózatba kapcsolt média bizonyos kínálataira és formáira, amelyek megkönnyítik a

17 Miller et al. közös projektje, a *Why We Post* (a University College Londonban) és az ebből született, azonos című, terjedelmes könyvsorozat szemléletes példája a közösségi média antropológiai megközelítésének, amelyet ők úgy értelmeznek, mint "[...] annak tanulmányozását, hogy az emberek mit posztolnak és kommunikálnak a platformokon keresztül, hogy miért posztolunk és milyen következményei vannak ezeknek a posztoknak" (ibid.). A *Why We Post* projekt keretében kilenc kulturális

antropológus hónapokat 15 töltött a világ kilenc különböző közösségében élve, és azt kutatta, hogy milyen szerepet játszik a közösségi média az emberek mindennapjaiban. Az eredményeket számos különböző nyelven publikálták, és legalább részben nyílt hozzáférésűként tették közzé. További információ a <http://www.ucl.ac.uk/why-we-post> (utolsó elérés: 2019. augusztus 10.) weboldalon található.

a tartalom online szerkesztését és közzétételét, valamint az emberek közötti kapcsolatot és cserét (vö. J.-H. Schmidt, *Social Media* 16).¹⁸ Ebersbach et al. hat prototípus-applikációt nevez meg, amelyek technikai jellemzőik alapján uralják a közösségi médiavilágot: wikik, blogok, mikroblogok, közösségi hálózati oldalak (SNS), közösségi megosztás és olyan elemek, amelyeket számos platform alkalmaz, mint például a keresztlinkelés az RSS-szel.¹⁹ Az utolsó elem nem sorolható egyetlen prototípushoz sem, hanem inkább egyfajta kiterjesztés. Gyakran több prototípus kombinációjával találkozhatunk, mint például a blogok mikroblog-kiterjesztéssel (vö. Ebersbach et al. 37).²⁰ A közösségi média a kommunikáció új formájaként jelenik meg, amely eltér a műsorszóráról és a dyadikus média hagyományos dichotómiájától. Ahogy Miller et al. rámutat: "az internet fejlődésével ez a polarizáció a köz- és a magánmédiá között elkezdett megváltozni" (2). Baym szerint különösen az SNS-ek "számos előnnyel járnak, többek között azzal, hogy gondosan kialakíthatunk egy nyilvános vagy félig nyilvános önképet, bővíthetjük és fenntarthatjuk társadalmi kapcsolatainkat, javíthatjuk kapcsolatainkat, növelhetjük a társadalmi tőkéhez való hozzáférést, és szórakozhatunk" ("Social Networks" 400).

Tudományos körökben azonban a közösségi média kifejezés vitatottá vált, és egyre inkább félrevezetőnek és kétértelműnek tartják. A "közösségi média" kritikájának középpontjában a fogalom központi állítása áll: hogy a digitálisan hálózatba kapcsolt média *közösségi jellege* egyedi és más médiumoktól megkülönböztető jelleggel bír. Ez a fogalom tehát azt sugallja, hogy léteznek olyan médiumok, amelyek nem szociálisak, holott a média mint kommunikációs eszköz eredendően az emberek közötti cseréhez kapcsolódik, és így a média lényegét tekintve szociális (vö. J.-H. Schmidt, *Social Media* 16). Ahogy Baym érvel: "(t)a "közösségi médiában" semmi sem "szociálisabb", mint a képeslapokban, vezetékes telefonokban, televíziós műsorokban, újságokban, könyvekben vagy ékírásban. Vannak megkülönböztető tulajdonságai annak, amit mi 'közösségi médiának' nevezünk [...], de az, hogy szociális, nem tartozik közéjük" ("Harc a társadalomért" 1). Továbbá, Baym

18 A web egy 2.0másik gyakran használt kifejezés. A Web 2.0 kifejezést nagyobb mértékben a technikai, gazdasági és jogi szempontok leírására használják, nem pedig a felhasználók társadalmasságára vonatkozó szempontokra (vö. Ebersbach et al. 27).

19 Az RSS (a Rich Site Summary vagy Really Simple Syndication rövidítése) lehetővé teszi a felhasználók számára, hogy naprakészek maradjanak kedvenc weboldalaikkal anélkül, hogy manuálisan rendszeresen ellenőriznék azokat az új bejegyzésekért. Az RSS összegyűjti a címlapokat ezekről a webhelyekről, és egy alkalmazásba vagy webhelyre, egy úgynevezett RSS-olvasóba táplálja őket. Így a felhasználónak csak az RSS-olvasót (például a Feedly-t vagy a Bloglovin-t) kell végiglapoznia, hogy lássa kedvenc webhelyeinek összes új bejegyzését. Ezt követően a felhasználó vagy közvetlenül el tudja olvasni a teljes cikket, vagy az RSS-olvasóban egy címre

kattintva átirányítják a megfelelő weboldalra (lásd Gil).

- 20 Például a blog kezdőlapjának jobb oldalán lehet egy kis keret, amely a blogger legutóbbi tweetjeit jeleníti meg a Twitteren, vagy a képalapú közösségi médiaoldalon, az Instagramon közzétett legutóbbi bejegyzéseit.

kritizálja a "közösségi média" kifejezés gyakran elhanyagolt neoliberais konnotációját, azzal érvelve, hogy az csak "akkor jelent meg, amikor a vállalatok elkezdtek kihasználni azt, amit az emberek már online csináltak" (ibid.).

Azzal, hogy publikációikban tudatosan használják a "közösségi média" emikai kifejezést, az olyan tudósok, mint Miller et al. elfogadják a "nyilvános szemantika szeszélyeit" (Miller et al. 9). A kutatásban résztvevők és a nagyközönség által egyaránt használt Social Media kifejezés az általános nyelvhasználat részévé vált, és következőképpen olyan tömörséget hoz magával, amely más, potenciálisan helyesebb vagy pontosabb kifejezésekből hiányzik. Ebben a könyvben a "közösségi média" kifejezést a közvélemény számára a fogalmat megtestesítő különálló platformokra - mint például a *facebook* és a *Twitter* - használjuk; míg az "információs és kommunikációs technológiák" (IKT) kifejezés az emberek kommunikációját szolgáló digitális technológiák és médiumok összességét írja le.

Mielőtt részletesebben összehasonlítanám a közösségi média és más médiumok közötti összehasonlítást, itt felvázolom a legfontosabb különbségeket a korai internet, a web

1.0 úgymond, és az internetet a közösségi média megjelenése után, mivel ez segít a változások értékelésében és az általános összefüggések megértésében.²¹ Ahogy Baym rámutat: "[m]ikor az első internetkapcsolat 1969-ben létrejött az akkori ARPANET nevű hálózaton keresztül, amelyet az Egyesült Államok védelmi minisztériuma finanszírozott, senki sem gondolta, hogy egy személyközi kommunikációs médiumot indítottak útjára". Ehelyett az internetet "a katonai tudás védelmére fejlesztették ki", és "(f)or az első negyedszázadban az internet csak szöveges volt. A korlátozott szociális jelzéseivel nem tűnt megfelelőnek a személyes interakcióhoz. A fejlesztőknek (akik egyben az elsődleges felhasználók is voltak) mégis csak hónapokba telt, mire felismerték a médium hasznosságát a személyes kommunikációban. Az első bejelentkezéstől számított három éven belül már használták az e-mailt [...]", és nem sokkal később jöttek az első levelezőlisták (*Personal Connections* 13). A *Usenet* hírcsoportok kialakulása az 1980-as évek elején az aszinkron csoportos megbeszélések másik, széleskörű elérésű eszköze volt (vö. 14), és 1985-ben San Franciscóban megalakult az egyik legkorábbi, ma is létező online közösség, a *Whole Earth 'Lectronic Link (Well)* (vö. Ebersbach et al. 22). Négy évvel később Sir Tim Berners-Lee fizikusok a svájci *CERN* fizikai laboratóriumban kifejlesztették a világhálót. Baym hangsúlyozza, hogy "(ez) a tisztán szövegalapú kommunikációról a multimédiás kommunikációra való áttérést jelentette, és a közvetített interakció több új formáját hozta létre" (*Personal Connections* 15f.). Az ARPANET 1990-es lekapcsolásával az amerikai kormányzat kivonult az Internet további fejlesztéséből, ami vízváltó volt az Internet kereskedelmi hasznosításának folyamatában (vö. Ebersbach et al. 23).

- 21 Az internet történetének részletes, kiegyensúlyozott, elemzői szempontból kifinomult bemutatását lásd Janet Abbate *Inventing the Internet* (2000) című könyvében.

Miután a dotcom-buborék kipukkadt az IT-iparág 2000.első gazdasági válságában, az internet használata nem csökkent, hanem inkább új üzleti koncepciók és ajánlatok jelentek meg. Az internet egyre inkább a tartalom tárolására szolgáló platformként jelent meg. Például minden idők legsikeresebb közösségi projektplatformját, a Wikipédiát a következő évben indították el. Az internet 2001.átalakulását ebben az időszakban "Web 2.0"-nak nevezték el, amelyet gyakran úgy tekintenek, mint amelyet az interakció és a kommunikáció határoz meg, amelyben a befogadói és a termelői szerepek már nem különböztethetők meg. Ebben a felfogásban a felhasználók "produserekké" váltak, akik egyazon alkalmazáson és munkameneten belül egyszerre fogyasztanak és termelnek tartalmat (vö. Bruns; vö. Koch, "Empirische Kulturanalyse" 185; vö. J.-H., "Empirische Kulturanalyse" 185; vö. Schmidt, *Neue Netz* 177). Ez a leegyszerűsítő szemlélet azonban egyre inkább megkérdőjeleződik:

[o]nkább azzal kezdhethénk, hogy megkérdőjelezzük, hogy a Web 2.0 és az online közösségi hálózatok mennyi újdonságot rejtnek magukban. Mint valaki, aki az 1990-es évek eleje óta tanulmányozza az online interakciókat, megrázom a fejemet azon az elképzelésen, hogy a mai internet "felhasználó által generált", míg az azt megelőző nem az. Magának a "felhasználó által generált" kifejezésnek csak akkor van értelme, ha van egy alternatíva, ebben az esetben valami olyasmi, mint "professzionálisan, profitszerzés céljából generált". 1994-ig ez az alternatíva nem létezett. A World Wide Web nélküli, az Egyesült Államok kormánya által szponzorált interneten minden tartalmat az emberek generáltak, az emberekért. A Web 2.0-t csak azért nevezzük "felhasználó által létrehozottnak", mert a professzionális tartalomszolgáltatók egy jól bejáratott osztálya uralja az internetet. ("Social Networks" 384)

Baym kritikai álláspontja által inspirálva megvizsgálom, hogy a Web 2.0 média hogyan hasonlítható össze és különböztethető meg más médiumoktól és a személyes kommunikációtól. Baym szerint ezek a különbségek az interaktivitás, az időbeli struktúra, a társadalmi jelzések, a tárolás, a megismételhetőség, az elérhetőség és a mobilitás szempontjából elemezhetők (vö. *Personal Connections* 7ff.). *Személyes kapcsolatok a digitális korban* című könyvében világossá teszi, hogy "ha gazdag megértést akarunk kialakítani arról, hogy a média hogyan befolyásolja a személyes kapcsolatokat, akkor fel kell hagynunk azzal, hogy a médiáról túlságosan leegyszerűsítve beszéljünk. Nem beszélhetünk a következményekről, ha nem tudjuk megfogalmazni a lehetőségeket" (6). Majd a következő kérdéssel folytatja: "Mi az, ami ezekben [a *szociális*, JTK] médiumokban megváltoztatja az interakciókat, és potenciálisan a kapcsolatokat?". (ibid.). Itt a "személyes kapcsolatok" és a "kapcsolatok" egyszerűen behelyettesíthetők a kutatási érdeklődésnek megfelelően, például esetemben az "információs és részvételi gyakorlatok". Más médiaformákhoz képest a közösségi média lehetővé teszi, hogy a felhasználók példátlanul

könnyen és gyorsan beszéljenek vissza. Nem ért egyet egy újságcikkkel vagy tévériporttal? A közösségi média megkönnyíti, hogy ezt azonnal szóvá tegye, és megkönnyíti a vitát Ön, más médiafelhasználók és a szerzők/készítők között.

Egy reykjavíki polgár könnyen indíthat kezdeményezést a lepusztult városrészekkel kapcsolatban.

a játszótér állapota a szomszédságában. Ez nem tart sokkal tovább, mint egy ügyfélértékelés megírása. Mégis könnyen előfordulhat, hogy néhány hónapon belül kicserélik az elromlott hintát, feltéve, hogy a kezdeményezés lendületet kap, és elég sok más *Betri Reykjavík*-használó támogatja, hogy a városi tanács napirendjére kerüljön, és a városi tanácsosok jóváhagyják.²²

A társadalmi jelzések egy másik fontos fogalom a média megkülönböztetésében és a közösségi médiának tulajdonított különleges szerep meghatározásában. Ahogy Baym rámutat, "(s)ome média nagyon kevés információt közvetít azoknak a személyeknek a személyazonosságáról, akikkel kommunikálunk. [...] [Ezekben] a sovány médiumokban az embereknek több lehetőségük van arra, hogy kiterjesszék, manipulálják, megsokszorozzák és eltorzítsák az identitásokat, amelyeket másoknak bemutatnak. A személyes és társadalmi identításra utaló jelek szükössége azt is eredményezheti, hogy az emberek biztonságosabbnak érzik magukat, és így olyan környezetet teremtenek, amelyben őszintébbek" (*Személyes kapcsolatok* 8). Ez a biztonságérzet azonban nem csak az őszinteségre van hatással, ahogy az egyik e-mailes beszélgetésből, amelyet egy *Betri Reykjavík* felhasználóval folytattam, kiderült. A szociális szorongástól szenvedő férfi elmondta nekem, hogy inkább online vesz részt a politikai tanácskozásokban és vitafolyamatokban, mert az internet egyfajta biztonságos zóna, ahol barátságokat köthet (amelyek végül offline találkozókhoz vezetnek), ellentétben a személyes találkozókkal.

Természetesen az online anonimitás lehetőséget ad az online "terrorra" (Baym, *Személyes kapcsolatok* 8) is, például cyber-bulling, szarkavarás, identitáslopás vagy trollkodás formájában. Számos online részvételi eszközfeljesztő és politikai végrehajtó ezért kritizálja az anonimitást, mint az online politikai tanácskozásban vagy döntéshozatali folyamatokban való részvétel tarthatatlan feltételét. Ezért, valamint annak biztosítása érdekében, hogy a közösségük érdekében cselekedjenek, és hogy elkerüljék a platform destruktív és potenciálisan bűnös felhasználását, a *LiquidFriesland* leendő felhasználói csak valódi nevükön regisztrálhattak, és igazolniuk kellett, hogy a frízöldi körzetben élnek.

Egy másik szempontból a közösségi média "(a)z a tömegmédiá kapuőri funkciója megkérdőjeleződik, mivel az egyének a digitális média segítségével sokkal messzebbre és szélesebb körben terjeszthetik az üzeneteket, mint ahogy az történelmileg valaha is lehetséges volt" (Baym, *Személyes kapcsolatok* 10). Az egyének a tweeteléssel, egy blogbejegyzés megírásával vagy egy kezdeményezés *Betri Reykjavík*-ba vagy *LiquidFriesland*-ba való felrakásával sokkal nagyobb számú embert érhetnek el sokkal nagyobb távolságon keresztül, mint korábban bármikor. Baym úgy látja, hogy ez "a tömegmédiá elitizmusának hathatós felforgatását jelenti, amelyen belül egy nagyon kis számú közvetítő egy a sokakkal való kommunikációt folytathatott" (ibid.). A politika és a politikai kommunikáció területére átvitt értelemben ez azt jelenti, hogy a közösségi média hidat kínál az egyes polgárok és a politika között, egy olyan hidat, amely

-
- 22 A kutatási területekről szóló fejezet részletes információkat nyújt a *Betri Reykjavík* és a *LiquidFriesland* működéséről.

a politikai véleményformálás és közvetítés hagyományos hatóságai, mint például a politikai pártok és a szakszervezetek (vö. Tenschler et al. 191).

Ha a különböző médiumokat Baym kulcsfogalmain keresztül vizsgáljuk, árnyaltabb képet kapunk arról, hogy mi is a közösségi média. Ennek a képnek a leírására, illetve "annak meghatározására, amit népszerűen közösségi médiának neveznek, de magában foglalja a korábbi médiumokat is", Miller és társai a "skalázható társadalmiság" (3) kifejezést javasolják. A szocialitást úgy határozzák meg, mint "azt a módot, ahogyan az emberek társulnak egymással, hogy társadalmi kapcsolatokat és társadalmakat alakítsanak ki" (ibid.). A helyzetek a legprivátabbtól a legnyilvánosabbig, a legkisebb csoporttól a legnagyobb csoportig skalázódnak: "Mindkét skála egyik végén még mindig magánjellegű, dyadikus beszélgetést látunk, a másik végén pedig teljesen nyilvános közvetítést" (3).

Természetesen az emberek egymással is társulnak, hogy társadalmi kapcsolatokat alakítsanak ki a politika kontextusában, online és offline egyaránt. Az online szocialitás abból alakul ki, hogy az emberek a különböző digitális politikai formátumokban (egymással) kapcsolatba lépnek, megvitatják, megvitatják, megvitatják, szavaznak és kutatják az információkat. A "skalázható szocialitást" különösen értékes definíciónak tartom, mivel magában foglalja a korábbi médiát is (vö. Miller et al. 3). Azzal, hogy a "korábbi médiát" is bevonják a közösségi média vizsgálatába, Miller és társai elismerik annak folyamatos befolyását és szerepét az információs, kommunikációs és részvételi gyakorlatokban, valamint azt, hogy - legalábbis a legtöbb esetben - a családdal, barátokkal és ismerősökkel való kapcsolatok először offline helyzetekben alakultak ki. Ugyanebben a szellemben Boyd és Ellison "a 'social network site' kifejezést használják a 'social networking site' helyett, hogy hangsúlyozzák, hogy ezeket az oldalakat gyakrabban használják offline létező kapcsolatok megismétlésére, mint újak kiépítésére."²³ A főnév és az ige közötti választásuk a Web-et inkább a már létező társadalmi jelenségek 2.0kiterjesztéseként, mintsem átalakításaként pozicionálja" (idézi Baym, 'Social Networks' 386).

Ez a gondolat a közösségi média és a politika területén is igaznak bizonyul. Számos tanulmány megállapította, hogy azok a polgárok, akik online részt vesznek, tájékoztatnak és részt vesznek a politika körül, már az internet megjelenése előtt is aktívak és elkötelezettek voltak offline módon (lásd pl. Emmer et al.; Kubicek et al.; Wimmer; Glaab). Ismét világossá válik, hogy az online részvételi eszközök inkább a már meglévő szokások és rutinok - "társadalmi jelenségek", ahogy Boyd és Ellison nevezi őket - kiterjesztéseként működnek, mintsem a gyakorlatok átalakításaként vagy új kialakításaként.

A "skalázható társadalmiság" fogalma ráadásul ritka és üdítő álláspontot képvisel a közösségi média és a politika szakirodalmában, amely véleményem szerint drasztikusan túl- vagy alulértékeli a közösségi média lehetőségeit és hatását a politikára, és különösen a politikai részvételre (lásd a 2.2.1. fejezetet: *Egyszerűen Slacktívizmus?!).* A szöges ellentétben álló kiadványok között a

- 23 Felhívjuk a figyelmet arra, hogy a danah m. boyd nevének kisbetűs nyomtatása ebben a dolgozatban nem hiba, hanem a szerző által választott írásmódot követi (vö. boyd).

net-optimisták és a *net-pesszimisták* (vö. Buchstein), hiányoztak azok a vizsgálatok, amelyekben a terület résztvevőinek hangsúlyos bevonása érzékelhető volt. Miller et al. *How the World Changed Social Media* című könyve a kevés kivételek egyike. Baym (lásd különösen a "Call for Grounding") és van Deth (lásd különösen a "Map") mellett Miller és társai azon kevesek közé tartoznak, akik kiegyensúlyozott szemlélettel járulnak hozzá a közösségi médiának a közmédiában és az akadémiai szférában egyébként nagyrészt kettősségre törekvő ábrázolásához, amely a közösségi médiát vagy megmentőként (lásd például Dahlgren), vagy a politikai részvétel koporsójába vert utolsó szögként (lásd például Eisel) mutatja be.

A korábbi médiát is bevonva a közösségi média vizsgálatába, Miller et al. azt a tudást is felismerte, hogy az emberek a "polimédiára" támaszkodnak. Ez azt jelenti, hogy az emberek keverik és kombinálják a médiát az információs, kommunikációs és részvételi gyakorlatukban. A legtöbbször az emberek ezt anélkül teszik, hogy különbséget tennének az online és az offline között. Senki sem használ egyetlen médiumot mindenre; inkább "a közösségi média pontos kiválasztása a polimédia környezetében kevésbé a technológiai lehetőségeken, mint inkább a társadalmi interakció helyi műfajain vagy kulturális jelentőségén alapul" (Miller et al. 211). Miller et al. skálázható társadalom megközelítése tehát a digitális média hétköznapi és rutinszerű státuszát hangsúlyozza, "mivel egyre inkább beágyazódnak a mindennapi életbe, és a társadalmi normák a használatuk köré csoportosulnak" (Baym, *Személyes kapcsolatok* 5). Következésképpen ebben a könyvben Baym javaslatát fogadom el, miszerint a hangsúlyt és az elsődleges kutatási érdeklődést "a hétköznapiakra és a mindennapokra kell helyezni, arra, hogy az emberek hogyan és milyen következményekkel építik be a digitális médiát a kapcsolataik rutinszerű gyakorlatába" (ibid.).

Így a közösségi média nem csak az információs gyakorlatokat, az információcsere és a politikai téren belüli kommunikáció gyakorlatát változtatja meg, hanem a politikai döntéshozatali folyamatokat is befolyásolja azáltal, hogy számos módon befolyásolja a képviselők és a képviseltek közötti kapcsolati struktúrákat.²⁴ Kneuer rámutat, hogy a parlamenti képviselők és a kormánytagok olyan kommunikációs partnerekké váltak, akikkel a polgárok a közösségi médián keresztül közvetlenül és könnyen eszmét cserélhetnek (vö. "Wirkung" 14). Kneuer azzal folytatja, hogy ma a parlamenti képviselők és a kormánytagok készíthetnek (vagy kötelezettséget) érezhetnek arra, hogy aktívan használják a *facebookot*, a *Twittert*, a blogokat és más médiumokat a polgárokkal való kommunikációra (ibid.).

24 Amint a közelmúlt eseményei megmutatták, a közösségi médiaoldalakat politikai választások manipulálására is felhasználták. Christopher Wylie informátor 2018, felfedte, hogy "50 millió amerikai és legalább egymillió brit adatait gyűjtötték össze a

Facebookról, és helytelenül megosztották a Cambridge Analyticával", egy adatelemző céggel, amely Donald Trump választási csapatának és a Brexit-kampánynak dolgozott. Az ismerősökre, "kedvelésekre, tevékenységekre, bejelentkezésekre, tartózkodási helyekre, fényképekre, vallásra, politikára és kapcsolati adatokra vonatkozó információkat [...] arra használták fel, hogy személyre szabott politikai hirdetésekkel célzottan a választókat megcélözva befolyásolják az amerikai elnökválasztás és a Brexit kimenetelét" (Solon és Laughland).

2.3 Következtetés

Ebben a fejezetben felvázoltam azt a két fő kutatási területet, amelyre ez a könyv támaszkodik és amelyhez hozzájárul: a politikai részvétel, valamint az internet és a politika. Az antropológiai szemlélet mindkét kutatási területen súlyosan alulreprezentált. Ez a perspektíva gazdag lehetőségeket nyit arra, hogy ezeket a kutatási területeket külön-külön és azokon a helyeken is feltárjuk, ahol átfedik egymást, lehetővé téve a kulturális antropológus számára, hogy a kutatást sokszínűbbé és empirikusabbá tegye. Az antropológiai megközelítés azért értékes a tudás előállítása és közvetítése szempontjából, mert két kulcsfontosságú tényezőre helyezi a hangsúlyt: az összehasonlításra és a szocialításra.

Először is, a digitális korszak politikai részvételének kutatásában a kulturális antropológusok összehasonlító perspektívája azt jelenti, hogy ahelyett, hogy a kutatást egyes platformokra összpontosítanák, az antropológiai vizsgálatok inkább egy bizonyos jelenséget több médiumon keresztül követnek nyomon, és ezzel Marcus mottójára támaszkodnak: *"follow the people, follow the thing, follow the metaphor; follow the plot, the story, or allegory; follow the life or biography; follow the context"* (vö. 106ff.). Miller et al. ezt a megközelítést úgy írja le, hogy "[...] a polimédia elméletét alkalmazza, amely elismeri, hogy képtelenek vagyunk bármelyik platformot vagy médiumot elszigetelten megérteni. Ezeket egymáshoz viszonyítva kell szemlélni, mivel ma az emberek a rendelkezésre álló lehetőségek széles skáláját használják arra, hogy az interakció bizonyos műfajaihoz konkrét platformokat vagy médiumokat válasszanak" (211).

Másodszor, a kulturális antropológia egyik fő jellemzője a szociálizmussal való foglalkozás, amely mélyen összefonódik a kulturális relativizmusba vetett szilárd meggyőződéssel. Ez a megközelítés lehetővé teszi a kutatási területek empatikus és emocionális szemléletét, amely gyakran párosul a tényleges résztvevők mikroperspektívájával. Azáltal, hogy a tényleges résztvevőkre összpontosít, meghallgatja történeteiket, leírásaikat és érvelésüket, ez a kutatás a politikai részvétel és a közösségi médiahasználat különböző motívumainak és perspektíváinak egy eddig erősen alulkutatott dimenzióját nyitja meg. A nagy mélységet nyújtó etnográfiai módszer segítségével ez a mikroperspektivikus megközelítés hajlamos aláásnia az olyan látszólagos társadalmi problémákkal kapcsolatos népszerű feltételezéseket, mint a gyakran emlegetett politikai apátia (*politikverdrossenheit*) vagy a társadalom individualizált, aszociális *szmombiák* tömegévé degenerálódása.²⁵ A tudományág sajátos jellemzői együttesen azt is jelentik, hogy a kulturális antropológusok jól felkészültek arra, hogy olyan területeket kutassanak, amelyeket nem feltétlenül urálnak társaik. A következő fejezetben a *LiquidFriesland* és a *Betri Reykjavik* honlapokra, a könyv központi kutatási területeire összpontosítok.

- 25 A "Smombie" az "okostelefon" és a "zombi" szavakból képzett szóösszetétel, és Németország éves ifjúsági szava lett az évben. Olyan lassan sétáló gyalogost 2015.ír le, aki kizárólag a kezében tartott képernyőre figyel, és nem a környezetére (vö. "Jugendwort").

3 Etnográfia I.: A kutatási mezők konstruálása¹

Az elmúlt évtizedek számos jelentős fejleményt és kihívást hoztak a néprajzkutatók számára a terepmunka végzése során. Ezek közül a legjelentősebbek a megnövekedett mobilitás, valamint az információs és kommunikációs technológiák növekedése és elterjedése. Mielőtt az olvasót megismertetném e kutatási tanulmány tényleges terepeivel és mintáival, ezért kitérek arra a három fő kihívásra, amellyel e kutatási projekt során találkoztam: a kutatás térbeli határai mind az online, mind az offline mezőkön, a terepmunka időbelisége, valamint az *otthon* és a *terep* eredetileg dichotóm fogalmainak keveredése és elmosódása az etnológiai kutatási folyamaton belül.²

Úgy tűnik, hogy a kulturális antropológusok/európai etnológusok számára minden eddiginél nehezebbnek tűnik a területük határait kijelölni vagy világosan behatárolni.³ Ma a tudományos közösség jellemzően úgy tekint a terepekre, mint amelyek változnak, eltolódnak és állandóan mozgásban vannak, szemben elődeinkkel, akik

-
- 1 Ez a "Doing Ethnography" című betét az első a könyvben található három közül. Ezek a betétek megelőzik a kutatási területekről, a módszertanról és az elemzésről szóló három kulcsfontosságú fejezetet. A cél itt a metakommentárok és a következő témákkal kapcsolatos reflexióim sűrítése.
 - 2 Mint e fejezet megírása után megtudtam, Michi Knecht is azonosította és megvitatta ezt a három kihívást 2012 "Ethnographische Praxis im Feld der Wissenschafts-, Medizin- und Technikanthropologie" című cikkében.
 - 3 A tudományág teljes neve, amelyben elhelyezkedtem, kulturális antropológia/európai etnológia (ahogyan a Göttingeni Egyetemen tanítják). Általában a nevekről és arról, hogy miről van szó, folytatott vita 1945 után a diszciplína konstitutív elemének tűnik (vö. Bendix és Eggeling). Ebben a tanulmányban az egyszerűség kedvéért a kulturális antropológia elnevezést fogom használni.

a kutatási helyszíneket statikusnak és földrajzilag korlátozottak gondolták.⁴ Manapság a kulturális antropológusok ritkán vizsgálnak olyan kulturális jelenségeket, amelyek erősen kötődnek egy-egy, korlátozott helyhez. Ahogy Michi Knecht hangsúlyozza

Das Feld der Gegenwartsethnografie hat seine früheren 'naturalistischen' Konnotationen weitgehend verloren. Es wird nicht mehr bloß aufgesucht. Die Definition dessen, was das ethnografische Feld in einem spezifischen Forschungsprozess ausmacht, welche Orte und Beziehungen zu ihm gehören, wie seine Grenzen beschaffen sind, diese Fragen und Aspekte sind Teil des Forschungsdesigns, das sich in der Zusammenführung theoretischer Interessen und empirischen Wissens im Verlauf des Forschungsprozesses immer mehr konkretisiert. (88f.)

A kortárs néprajz többnyire elvesztette korábbi "naturalista" koncepcióit. A kutatók már nem csak úgy odamennek. Annak meghatározása, hogy egy adott kutatási folyamatban mi teszi a néprajzi mezőt, milyen helyek és kapcsolatok tartoznak hozzá, milyen feltételek mellett húzódnak a határai - ezek a kérdések és szempontok ma már a kutatási terv részei. Az elméleti érdekek és az empirikus ismeretek egyesítésével a kutatási terv a kutatási folyamat során egyre konkrétábbá válik.

Ahogy Ulf Hannerz hangsúlyozza, a kultúrák "mint kollektív jelentésrendszerek [...] elsősorban a társadalmi kapcsolatokhoz és az ilyen kapcsolatok hálózataihoz tartoznak. Csak közvetve és logikai szükségszerűség nélkül tartoznak a helyekhez" (39). A globalizáció legmarkánsabb tüneteire, a fokozott mobilitásra és az információs és kommunikációs technológiák elterjedésére utalva Hannerz megjegyzi, hogy "minél kevesebb ember marad egy helyben, és minél kevésbé függ kommunikációjuk a személyes kapcsolatoktól, annál inkább gyengül a kultúra és a terület közötti kapcsolat" (39). Vagy ahogyan Danah M. Boyd frappánsan összefoglalja: "A mobilitás bonyolította a dolgokat [...], de a közvetített technológiák teljesen megváltoztatták a szabályokat" (27). Boyd itt közvetlenül a digitalizáció és a medializáció szerepét érinti mind a kutatott alanyok, mind a kutatók mindennapi életében, amelyek szerinte "teljesen megzavarták a terep bármely egyszerű konstruálását", hiszen "egy hálózatba kapcsolt társadalomban nem vehetjük természetesnek azt az elképzelést, hogy a kultúra a kollokált népekről szól. Ez nem a mobilitás kérdése, hanem a hipertextuális világhoz való hozzáférése. A földrajz többé nem lehet a kultúra meghatározó kerete; az emberek számos kultúra részei, beleértve az ízlés, világnézet, nyelv, vallás, társadalmi hálózatok, gyakorlatok stb. által meghatározott kultúrákat". (27). Már az 1990-es években az amerikai-amerikai társadalmi

4 A szomszédos antropológia területén még erősebbnek tűnik az a "kritérium, hogy a

"terepet" a földrajzi elhelyezkedés, a saját nyelvtől eltérő nyelv és az otthon és a terep egyértelmű elkülönítése alapján határozzuk meg" (Caputo 28).

Sarah Strauss antropológus ugyanezt a tendenciát ismerte fel: "a terephelyet már nem lehet pusztán földrajzi helynek tekinteni, hanem inkább az emberek, a gyakorlatok és a fizikai és virtuális terek közötti metszéspontnak" (171f.).

Néhányan azt állították, hogy a mező(k) vagy terep(ek) megalkotásának kihívásai és nehézségei megsokszorozódnak, amikor az interneten, az interneten, az internettel és az interneten keresztül kutatunk. Heike Mónika Greschke például a kutatási mező határainak potenciálisan elhamarkodott feltételezését nevezi meg "(egy)nek az internetes etno- grafikai kutatás kihívásai közül"(44). Úgy vélem azonban, hogy egy kutatási terület/projekt határainak meghatározása már a definíció által is bonyolult, függetlenül attól, hogy a kutatás túlnyomórészt az internetről szól-e vagy sem. Egyetértek azonban Greschke állításával, miszerint "(d)efining the boundaries of the research project [...] becomes an ongoing task during the whole research process. A terepmunka során döntések sorát kell meghozni a belépési és kiindulási pontokkal, a követendő nyomokkal és a terepmunka leállításának időpontjával kapcsolatban" (44). Nem látom azonban, hogy ezek a kihívások kizárólag az internetre összpontosító etnográfiai kutatási projektekre vonatkoznának; inkább a mai globalizált és összekapcsolt mindennapi életben a legtöbb kutatási projektre vonatkoznak - sőt, azt állítom, hogy ezek a kihívások nem korlátozódnak a néprajzi kutatási projektekre.

Mindazonáltal a virtuális kontextusokban végzett etnográfia kihívásnak tűnhet a lehetséges módszertani újdonságok miatt. Gisela Welz valóban hangsúlyozta az IKT-nak a néprajzi terepmunkában való használatára gyakorolt hatásaira vonatkozó elméletalkotás hiányát (vö. "Lernkulturen"). A kutatók számára lényegesen nagyobb kihívást jelent a virtuális etnográfia módszereinek elsajátítása, mivel azok a kutatók és a kutatott alanyok mindennapi életében folyamatosan változó közösségi média-gyakorlataival párhuzamosan fejlődnek, és így összefonódnak velük, illetve átfedésben vannak az internet "magánjellegű" használatával (vö. Boellstorff et al. 27f.). A digitális más szóval "olyan területté vált, ahol éppúgy gyakoroljuk, mint ahogyan elemezzük" (Pink et al. 6f.).

Nancy Baym rámutat, hogy az online birodalmak "már nem a saját határaikon belül vannak (ha voltak is valaha). Az egységesnek tűnő online csoportok gyakran multimodálisnak bizonyulnak" ("Call for Grounding" 721). Kritizálja a kommunikációs tanulmányokat, a saját tudományágát, amiért számos, szorosan összpontosított "tanulmányt készített egyetlen webes fórumról, hírcsoportról, csevegőszobáról, közösségi hálózati oldalról", amelyek elhanyagolták annak tanulmányozását, hogy "hogyan kapcsolják össze az egyének és csoportok ezeket a kontextusokat egymással, miközben az interneten keresztül-kasul közlekednek, és több területen keresztül találkoznak ugyanazokkal az egyénekekkel" (721). Ebben a dolgozatban megpróbálom Baym kritikáját a gyakorlatba átültetni: bár a *LiquidFriesland* és a *Betri Reykjavík* egyes weboldalakat tekintem kutatásom kiindulópontjainak, azután onnan követem az emberek információs, tanácskozási és részvételi gyakorlatának mintáit az online és offline színtereken keresztül, és vissza.

Míg Knecht mellett érvel, hogy a terepet nem szabad egyszerűen meglátogatni, én egyetértek Vered Amit brit szociológussal és szociálintropológussal, aki egy lépéssel tovább megy:

Az elmélyülés fogalma azt jelenti, hogy a "mező", ahová a néprajzkutatók belépnek, a kapcsolatok és tevékenységek önállóan körülhatárolt halmazaként létezik, amely független attól a terepmunkától, amelyen keresztül felfedezik. A végtelen összekapcsolódások és átfedő kontextusok világában azonban a néprajzi mező nem létezhet egyszerűen, felfedezésre várva. Fáradtságos munkával kell megkonstruálni, elkülönítve minden más kontextualizációs lehetőségtől, amelyre alkotó kapcsolatai és összefüggései szintén vonatkoztathatók lennének. (6)

Katharina Eisch hasonlóképpen azt állítja, hogy a mező elsősorban csak a párbeszédben és a kutató és a kutatott személyes hajlandóságában konstituálódik (vö. 35). Vered Amit mellett rámutat arra a fontos, de gyakran elfelejtett tényre, hogy "a [mező] konstruálásának folyamatát elkerülhetetlenül a kutató számára elérhető konceptuális, szakmai, pénzügyi és kapcsolati lehetőségek és erőforrások alakítják" (6). Más szóval, mindkét tudós közvetve azt sugallja, hogy a semleges kutató által végzett objektív terepmunka elképzelése egy chi-mera, és ez így van rendjén, hiszen egy nem érintett kutató végső soron kevés releváns adatot produkálna.

A tudósok különböző stratégiákat fogadtak el, hogy lehetővé tegyék számukra a kutatási területek kialakítását az ezzel járó kihívások és nehézségek ellenére. Talán a legkiemelkedőbb stratégia George Marcus elképzelése a több helyszínen végzett etnográfiairól. Ő azt javasolta, hogy ahelyett, hogy egy terepi helyszínhez kötődjenek, a kutatóknak inkább *követniük kell az embereket, követniük kell a dolgot, követniük kell a metaforát; követniük kell a cselekményt, a történetet vagy az allegóriát; követniük kell az életet vagy az életrajtot; követniük kell a kontextust* (vö. 106ff.). Heike Mónika Greschke szerint "[m]ulti-szitálás [...] döntő fontosságúvá válik a helyszínek közötti mozgás, a termelés és a használat helyszíneinek, az online és offline, valamint a társadalmi hálózatokon és a különböző médiumokon átívelő nyomkövetés szempontjából" (Home in Cyberspace 44). Itt a (terephelyek szó többes számban való használata lexikailag arra utal, hogy lehetetlen egy erősen egy helyhez kötött kutatási mezőt létrehozni. Napjainkban a mezők átfedik egymást, és folyamatosan utalnak egymásra, inspirációkat és hatásokat merítenek egymásból.⁵

Míg az olyan újszerű módszerek, mint a több helyszínes, mobil kutatás széles körben elterjedtek és konvencionálissá váltak a néprajzi terepmunka térbeli szervezésében, addig ez nem történt meg a terepmunka új időbeli formáira.

5 Christine Hine javaslatát követve csak a "mező" kifejezést használom, a "mezőhely" kifejezést nem. Mivel Hine szerint a "mező" kifejezés "diffúz és csak alkalmanként

konstituálódik egészé, és semmiképpen sem hely", ez inkább megfelel az én felfogásomnak ("Határok" 12).

Az utóbbi években megfigyelhető egy tendencia az időben diszkontinuus terepmunka irányába, de ez a rövidebb, egymást követő terepen való tartózkodás felé mutat (vö. Welz, "Pragmatik" 41).⁶ Úgy tűnik, ennek a tendenciának különböző okai vannak. Az egyik fő ok a mai neoliberais világban az akadémiai világra nehezedő lehetőségekből és nyomásból ered, mivel a tudósok ma már csak ritkán kapnak finanszírozást hosszú távú kutatói tartózkodásra. Ugyanakkor a kutató társadalmak vagy társadalmi helyzetek struktúrája ma a rövidebb, gyakoribb helyszíni tartózkodásnak kedvez, sőt megköveteli azt, mivel sok kutatási terület csak átmenetileg jelentkezik vagy múlandó (vö. Welz, "Pragmatik" 41).

A svéd szociálintropológus, Helena Wulff ezt a váltakozást az on- és off-fieldwork állapotok között *yo-yo-fieldworknek* nevezi. Wulff valóban sok előnyt lát ebben a módszerben, mivel lehetővé teszi a kutatók számára, hogy a terepbejárások között publikáljanak vagy konferenciákon mutassák be időközi eredményeiket, és hogy megvitassák azokat a kutatási terület vagy téma kollégáival és szakértőivel (vö. 122). Az időben diszkontinuus terepmunka azonban megterhelő is lehet a kutatók számára. Katharina Eisch például rámutat arra, hogy a kutató empatikus bevonása még fontosabb az időben diszkontinuus terepmunka során, mint a helyhez kötött adatgyűjtés egyetlen fordulója során. Eisch szerint az időben diszkontinuus módon adatokat gyűjtő kutatóknak különös figyelmet kell fordítani és foglalkoznia kell a sok változással, legyen szó magáról a terepről, az informátorok élethelyzetéről és életkörülményeiről, vagy a kutató és a terep szereplői közötti kapcsolatokról. A kutatóknak ezért folyamatosan fenn kell tartania a terepen lévő barátságokat és kapcsolatokat (vö. 35). Sőt, ahogy Virginia Caputo brit szociálintropológus visszaemlékszik kutatási folyamatának korai szakaszára, bizonytalannak és öntudatosnak érezte magát, amiért nehezeze esett "a terepet és az otthon fogalmilag elkülöníteni és a gyakorlatban megkülönböztetni", mert kutatási tapasztalata "a terepre való folyamatos jövés-menés volt, olyannyira, hogy időnként a terep megkülönböztethetlenné vált az otthontól" (26). Csak a kutatás előrehaladtával jött rá, hogy a terep és az otthon szétválasztásának nehézségei "fontos részét képezik magának a kutatás előrehaladásának. Valójában a gyakorlatban tapasztalt megszakítások az eredményül kapott etnográfia részévé vált" (26).

Ahogy Wulff rámutat, még akkor is, amikor a kutató "átmenetileg fizikailag távol van a tereptől, szellemileg nem" (122). Leggyakrabban "a terepmunka akkor is az információs és kommunikációs technológiákon keresztül folyik, amikor [...] otthon van" (122). Az információs és kommunikációs technológiák terepmunka során történő használatáról és annak következményeiről alkotott nézetek azonban a néprajzkutatók között igen eltérőek. A 2000-es években Sri Lankán töltött terepmunkáinak összehasonlítása során például a következőkkel

6 Véleményem szerint az európai etnológiában továbbra is erős az az elképzelés, hogy a kutatóknak egy teljes éves ciklust kell a területen töltenie ahhoz, hogy megértse azt -

bár nem olyan mértékben, mint a szociál- és kulturális antropológiában (vö. Götz 102).

30 évvel korábban Bob Simpson brit szociálintropológus úgy találta, hogy az információs és kommunikációs technológiák használata napjainkban megnehezíti az itt és ott, a közel és a távol közötti távolság megtapasztalását, amely egykor a kutatási folyamatban létfontosságú cezúrát jelentett: "Az idő és a tér egyre erőteljesebb manipulációi során az, ami messze van, bármelyik pillanatban közvetlenebbnek tűnhet, mint ami az ember előtt van" (2). Simpson úgy találja, hogy a kutatást és az abban való részvételét megszakítja a *Skype*, az e-mail és az otthoni egyetem interaktív honlapja:

ahhoz, hogy teljes mértékben megtapasztaljuk e világok [kutatási területeinek] érzékeny és finom kommunikációját, ki kell szűrni a többi "zajt" - az otthoni és munkahelyi mindennapi rutinokat [...]. A terepmunka vonzerejéhez tartozik tehát számomra, hogy egyfajta kísérletet jelent az önvalósággal - a lehető legtisztábbra törölni a táblát, hogy mások újból írhasanak rá. Mégis úgy tűnt, hogy ez a "ráhangolódás" megfoghatatlan marad. Igen, kikapcsolhattam volna minden kommunikációs eszközt - de nem tettem, és azon kezdtem el tünődni, hogy mennyire lehet tisztára mosni a táblát, amikor az "ottani" világ olyan könnyen behatolhat az "itteni" világba, és hogy ez milyen következményekkel jár az általunk előállított tudás fajtáira nézve. (ibid.)

Nemcsak a számítógépekhez és az internethez való hozzáférés zavarhatja és terelheti el a kutatót a terepen. Virginia Caputo emlékeztet minket arra, hogy már az IKT⁷ korábbi változatainak, például a faxkészülékeknek vagy akár a telefonoknak a használata is időnként a terep és az otthon közötti határok elmosódását eredményezte: "a faxkészülékem összekötött a tengerentúli felügyelőmmel, és az otthoni telefonhívások összekötöttek a kulcsfontosságú informátorokkal, miután elhagytam a terepet. Időnként nem kellett fizikailag a terepre utaznom ahhoz, hogy elérjem a kulcsfontosságú informátoraimat, vagy hogy ők elérjenek engem" (26). Tehát tévedünk, ha a terep és az otthon közötti határok elmosódását nagyrészt az internet elterjedtségének tulajdonítjuk? Vajon hajlamosak vagyunk-e olyan dolgokat tulajdonítani a technológiáknak, amelyek "inkább az újdonságnak és annak tulajdoníthatók, ahogyan a kultúrák a technológiára vetítik ki aggodalmaikat", ahogyan Baym diagnosztizálta a "Call for Grounding in the Face of Blurred Boundaries" (720) című írásában? Kétségtelen, hogy az internet elterjedése az 1990-es években

7 Ahogy Nancy Baym emlékeztet bennünket, fontos emlékeztetni arra, hogy "a technológiának nem kell számítástechnikát jelentenie, és nem kell digitálisnak lennie. Vannak más előzményeink és más technológiáink. Az emberi kommunikáció és technológia az írás feltalálásával kezdődik. Ide tartozik a galambképzés, a tinta, a fatábla, a 16. századi könyvek, valamint a 17. és 18. századi röpiratok. Ide tartozik a fényképezés, a hangrögzítés, a rádióhullámok, a mozgóképek, a táviró, a televízió és

számtalan más technológia, amelyek közül többet elfelejtettek, mint amennyire emlékeznek rájuk" ("Felhívás a földolgozásra" 720).

a világra gyakorolt potenciális hatásáról szóló hiperliberális nyilatkozatok rendkívüli sorát hozta létre. Az internet - állították az előrejelzők - megoldja az oktatás régóta fennálló problémáit, jobbá teszi a bürokráciák működését, a megnövekedett összekapcsolhatóság révén globális közösséget hoz létre, feljogosítja a jogfosztottakat, és örökre megváltoztatja a fogyasztó és a termelő szerepét. (Sturken és Thomas 1)

Mindazonáltal úgy vélem, hogy az internet és az elmúlt két évtizedben kifejlesztett IKT-k rendelkeznek bizonyos jellemzőkkel, amelyek alkalmasak arra, hogy a kutatási folyamatokon belül jobban megszakítsák a hagyományos folyamatokat, mint más technológiák tették ezt a múltban. Először is, az IKT-k a laptopok, okostelefonok és táblagépek kifejlesztésével egyre inkább hordozhatóvá váltak, és ezáltal lehetővé tették a hozzáférést az egyre inkább mindenütt jelenlévő internethez. Míg sok korábbi technológia csak egy helyhez kötött, fizikai dolog volt - a vezetékes telefonon hívó egyszerűen nem vette észre, ha nem voltunk otthon -, ma már sok társadalomban természetes, hogy a nap bármely szakában elérhetünk valakit, ahogyan az is, hogy az ember azonnal válaszol az e-mailekre, *WhatsApp*- és Facebook-üzenetekre. Másodszor, az információ és a kommunikáció egyre inkább többirányúvá vált: egy az egyhez, egy a sokhoz, sok az egyhez vagy sok a sokhoz (vö. Kneuer, "Potential" 37). Ily módon a kutató olyan információk és kommunikáció tömegeit is megkapja az egyénektől, amelyek nem személyesen neki szólnak. A kutató látja a terepen dolgozók Facebook-bejegyzéseit az idővonalán, függetlenül attól, hogy a kutatás szempontjából relevánsak-e, vagy hogy az irodában van-e, vagy otthon van-e a hétvégén. Harmadszor, az információ és a kommunikáció egyre inkább egyidejűvé és nem kronologikussá vált. Míg egyszerre csak egy faxot lehetett kapni egy feladótól (Caputo példájában ez egy felügyelő volt), addig nem jelent gondot, ha egyszerre több e-mailt vagy chat-üzenetet kapunk több feladótól, legyen szó felügyelőről, barátokról, biztosítási ügynökökről, szülőkről vagy terepi kapcsolatokról. Az olyan újabb IKT-k, mint az internet vagy az okostelefonok, mindenütt jelenlétükkel együtt leginkább a munkahelyi és a privát szféra határait homályosítják el. Potenciálisan, és minden eddiginél közvetlenebbül és áthatóbban, a terep mindig velünk van - a zsebünkben lévő internetképes okostelefon formájában.

Mindenesetre az etnológiai kutatási területek már nem tűnnek "elszigeteltnek" vagy "távolinak", hanem gyakran összefonódnak az etnológusok mindennapi (munka)életével (vö. Hess, idézi Knecht, "Nach Writing Culture" 90). E kutatási projekt során minden bizonnyal ez volt a helyzet számomra. Az

IKT révén a mezők sokkal láthatóbbá váltak az otthoni mindennapjaimban, különösen a *facebookon* keresztül. Az informátorokkal való barátságok, valamint a különböző médiumok, polgári kezdeményezések és politikai pártok előfizetési révén, és még akkor is, amikor távol voltam tőlük, a mezők erősen láthatóvá váltak a *facebook* idővonalamon. Mégis, nem volt mindig könnyű naprakészen értesülni a legfrissebb hírekről a mezőkről anélkül, hogy ott lettem volna és

célzottan kutakodtam volna. Számos alkalommal...

sionok, például olyan bekezdések, amelyeket épp az imént írtam, elavulttá vagy akár tényszerűen hamisnak bizonyultak a facebook-bejegyzések által. Itt az a kérdés, hogy mikor fejezzük be a terepmunkát, még kényesebb önfegyelmi aktussá válik, mint korábban. Greschke hasonlóképpen azzal érvel, hogy "(e)z a mezőhöz való gyors hozzáférés a kutatott időszak végtelen meghosszabbodásához vezethet, azzal a veszéllyel, hogy olyan adattömeg keletkezik, amely túl nagy lesz ahhoz, hogy kezelni lehessen" (58). Miután az etnológus a kutatási időszakot befejezettnek nyilvánította, aktívan ellen kell állnia az IKT-k révén hozzá eljutó újabb információk beépítésének.

Az ebben a fejezetben részletezett kihívások voltak azok, amelyek személy szerint engem személyesen a leginkább zavartak az egyéni kutatási folyamat során. Természetesen más kutatók más kutatási területeken és más kutatási kérdésekkel természetesen más kihívásokkal fognak találkozni. Még az is, aki megkísérli ennek a tanulmánynak a megismétlését, valószínűleg más problémákkal szembesülne, mint nekem kellett. Mindazonáltal úgy vélem, hogy az általam tapasztalt kihívások valószínűleg a kutatók és kutatási projektek széles körére alkalmazhatók ma. A globalizáció, és ezzel együtt a megnövekedett mobilitás, valamint az IKT-k elterjedése és fejlődése jelentős változásokat hozott abban, ahogyan a néprajzot lehet, kell és kell végezni. A "terep" *hagyományos* fogalmai megkérdőjeleződtek, megkérdőjeleződtek és újrafogalmazódtak (vö. Hess és Schwertl 25). Többek között Hannerz segítette megváltoztatni a mezők statikus és földrajzilag korlátozott mítoszáét, hangsúlyozva, hogy a kultúrák társadalmi kapcsolatokon alapulnak, nem pedig földrajzi helyeken (vö. 39). Meg kellett tanulnunk, hogy még az online birodalmakban is - ahol eredetileg egy természetesen behatárolt mező létezését vártuk egy egyénileg azonosítható URL körül - a mezők már nem a saját határaikon belül vannak, hanem más weboldalakra, médiumokra és emberekre utalnak (vö. Baym, "Call for Grounding" 721; vö. Miller et al. 211ff.).

Ahogy a néprajzi terepmunka térbeli szerveződése megkérdőjeleződött, megkérdőjeleződött, újrafogalmazódott, úgy változott a néprajzi terepmunka időbeli meghatározása is. Az adatgyűjtés folyamata egyre inkább időbeli diszkontinuitássá vált, több rövidebb terepi tartózkodással. Ez a fejlődés a kutató számára külön kihívásokat jelentett, amelyek közül az egyik a korábban kettéválasztott *otthon* és *terep* fogalmak keveredése és elmosódása az etnográfiai kutatási folyamaton belül.

4 Kutatási területek

Miután felvázoltam a kutatási kérdéseket és ismertettem a kutatás helyzetét a politikai részvétel, a digitális demokrácia, a politikai kommunikáció és a közösségi média területén, valamint a kihívásokat, amelyeket a mai etnográfiai kutatásban látok, most rátérek a tanulmány kutatási területeire. A két területről szóló mindkét alfejezet azonos szerkezetű. Először röviden ismertetem az online részvételi eszközök működését. Másodsor kontextualizálom őket a keletkezési kontextusukban, vagyis ismertetem a honlapok fejlesztésében részt vevő központi szereplőket, például a számítógépes programozókat, politikusokat és adminisztratív személyzetet, valamint a felhasználóikat. Végezetül pedig kitérek arra, hogyan jutottam el az adott területekre, mielőtt bemutatom a tényleges mintát és a mintavételi technikáimat.

*A LiquidFriesland és a Betri Reykjavík két független weboldal, amelyeknek nincs más kapcsolatuk egymással, minthogy közös céljuk, hogy elősegítsék a politikai részvételt a helyi referenciaterületeik - az észak-németországi Friesland körzet, illetve az izlandi Reykjavík régiója - polgárai körében. De soha nem állt szándékomban a weboldalakat, mint olyan entitásokat vizsgálni, hanem inkább azt, hogy a polgárok hogyan használják őket és hogyan lépnek velük kapcsolatba. Más szóval, e tanulmány középpontjában nem a weboldalak, hanem az érintettek - a felhasználók, programozók, adminisztrátorok és politikusok - és az általuk alkalmazott gyakorlatok állnak. Mivel az emberek nem csak egy weboldalt vagy, ami azt illeti, nem csak egy médiumot használnak, nem hagytam abba a kutatást, amikor a *Betri Reykjavík* egyik javaslata egy újság weboldalán található cikkre mutatott, vagy amikor egy interjúalany egy másik weboldalról mesélt, amelyet a városi tisztviselőkkel és politikusokkal való kommunikációra használ. "Ami az új technológián keresztül történik, az teljesen összefonódik azzal, ami szemtől szemben és más médiumokon keresztül történik", ahogy Baym rámutat ("Call for Grounding" 721). Ez az oka annak is, hogy örömmel fogadtam el a meghívást egy pódiumbeszélgetésre a politikai részvételről a frízöldi kerületben, és ez az oka annak is, hogy olyan emberekkel beszéltem, akik semmilyen módon nem kapcsolódtak közvetlenül a weboldalhoz, de mégis úgy tűnt, hogy van valami gyümölcsöző mondanivalójuk a kutatási kérdéseimhez. Ahelyett, hogy elidőztem volna azon a kezdeti belső szükségleten,*

hogy egy világosan körülhatárolt területet alkossak, én

így "Hannerz receptjét követte a kulturális komplexitás tanulmányozására", amikor "a jelentésklaszterek és a jelentéskezelés módjai közötti kapcsolódási pontokra, rokonságokra, konfrontációkra, átjárhatóságokra és átáramlásra" összpontosított (idézi Hine, "Boundaries" 7).

4.1 *LiquidFriesland*

A "Hannerz receptje" volt az, ami átsegített azon a nehéz időszakon, amikor megtudtam, hogy az egyik kutatási területem, a *LiquidFriesland* 2016 tavaszán offline lett. Itt Hannerz javaslata segített megérteni, hogy csak azért, mert a weboldal már nem online, sem a kutatási területem nem veszett el, sem a kutatásom nem értelmetlen és hiábavaló. Rájöttem, hogy kutatási mezőm nem csak az adott URL alatt található tartalomból állt: www.liquidfriesland.de, hanem magában foglalta a weboldalhoz kapcsolódó embereket és azok információs, kommunikációs és részvételi gyakorlatait, valamint más weboldalakra, médiumokra, emberekre való hivatkozásaikat is - amelyek természetesen a weboldal bezárása után is tovább léteztek.

Visszamegyek azonban a *LiquidFriesland* kezdeteihez, hogy elmagyarázzam, hogyan fejlődött. Ebben Sven Ambrosy kulcsszerepet játszott. A Német Szociáldemokrata Párt tagja, 2003 óta Landrat, azaz a frízföldi járás (Landkreis) közigazgatási vezetője. A *Stuttgart 21-projektben*¹ a részvétel új formáiról szóló közbeszédre reagálva Ambrosy a polgároknak egy további, modern és rugalmas lehetőséget akart kínálni az önkormányzati döntéshozatali folyamatokban való részvételre.² Egy cikk a Kalózpárt LiquidFeedback nevű nyílt forráskódú szoftverének használatáról indította el Ambrosyt azon gondolkodni, hogy lehetséges-e hasonló eszközt létrehozni a kerületében. Friesland vezetése minden további nélkül felvette a kapcsolatot a *LiquidFeedback* programozóival, az Association for Interactive Democracy-val, hogy érdeklődjön az együttműködés lehetőségéről. A programozók beleegyeztek a *LiquidFeedback* alkalmazásába, amely az első önkormányzati szintű alkalmazás volt.

1 A Stuttgart 21 egy vitatott vasúti és városfejlesztési projekt a dél-németországi Stuttgart városában. A projekt ellen szokatlanul sokan tiltakoztak a társadalom minden rétegéből. Mintegy tízezer ember tiltakozott 2010-ben a meglévő végállomás átmenő állomássá alakítása ellen a föld alatt. A rendőrség 2010. szeptember 30-án különösen keményen lépett fel a túlnyomórészt békés tüntetőkkel szemben, többek között vízágyúkat és paprikasprayt is bevetve. Annak érdekében, hogy a lakosságot utólagosan bevonják a tervezési projektbe, amely az építkezés kezdetén elhanyagolták, választottbírósi eljárást folytattak le - a demokratikus részvétel újszerű kísérletét Németországban (vö. Brunold).

2 Vö. Sven Ambrosy, telefonos interjú, szeptember 16. 2015.

el, és a dolgok gyorsan haladtak: májusban a 2012. programozók bemutatták a projektet a frízlandi politikusoknak és az érdeklődő közönségnek. Két hónappal később a kerületi közgyűlés egyhangúlag megszavazta a platform egyéves próbaüzemét (vö. Landkreis Friesland, *június 42013.*)³ Még abban az évben novemberben a *LiquidFriesland* online indult.

– azt ígérve, hogy teret biztosít a polgárok véleményének, visszajelzéseinek és ötleteinek, valamint hogy gyorsabban és szélesebb körben terjeszti az információkat Frízföldön belül.

A *LiquidFrieslandra* csak néhány hónappal az indulás után bukkantam rá, miközben újra kerestem és böngészgettem a világhálón egy olyan leendő kutatási területet, amely alkalmas lenne arra, hogy összehasonlítsam a *Betri Reykjavikkal* a jövőbeli PhD-projektemben. Már korábban is végeztem kutatásokat a *Betri Reykjavíkról* a mesterképzésemhez. Első pillantásra a *LiquidFriesland* potenciállal bírt mind a *Betri Reykjavíkhöz* való hasonlóságai, mind a *Betri Reykjavíkhöz* való markáns különbségei tekintetében. Ezek természetesen a könyv során világossá válnak. Friesland észak-németországi elhelyezkedése is megkönnyítette, hogy egy-két napos kirándulással elérjem, és a német munkanyelv is jól jött anyanyelvi beszélőként.

Ennek ellenére a frízföldi mezőre való belépésem sziklásabbnak bizonyult, mint Izlandon. A *LiquidFrieslandhoz* való első, 2013-as hozzáférési kísérletemet azonnal meghiúsították: mivel nem rendelkeztam a frízföldi járás állampolgári státuszával, nem tudtam hozzáférési kódot igényelni. Ezért csak vendégként kaptam hozzáférést, amelyen keresztül elolvashattam az online közzétett kezdeményezéseket és hozzászólásokat, de nem láthattam a vitázók személyazonosságát, és nem vehettem részt a vitában.

Így egy második kísérletként, hogy belépjek a területre, felülről közelítettem meg a *LiquidFrieslandot*, küldtem egy e-mailt Landrat Sven Ambrosynak arról a tervemről, hogy a doktori disszertációm részeként megvizsgálom a honlapot. Válaszul Friesland akkori sajtótitkára, Sönke Klug meghívott egy frieslandi rendezvényre, amelyen Ambrosy és Klug előadást tartott a *LiquidFrieslandról* a seelzei városi tanács néhány tagjának, akik érdeklődtek egy hasonló platform megvalósítása iránt a városukban.⁴ Ezen a találkozón, anélkül, hogy Ambrosyval vagy Kluggal négy szemközt beszéltem volna, úgy mutattak be a Seelze-i látogatóknak, mint "a mi PhD-kanadátusunkat". Csak a hivatalos esemény után volt alkalmam négy szemközt beszélni Sönke Kluggal, hogy megvitassam a disszertációs projektemet, és feltegyem a weboldallal kapcsolatos első kérdéseimet.

A kezdeti találkozót követően és annak feldolgozása során teljes hozzáférést kértem a platformhoz - kizárólag kutatási célból. Klug megígérte, hogy a programozókkal megbeszéli a megkeresésemet. Két hét múlva értesítettek, hogy nem kapok engedélyt, mert a frízföldi körzet és a

- 3 Júniusban elfogadták a *LiquidFriesland* 2013.jövőbeli működését, de határozott időtartam nélkül.
- 4 *Seelze Direkt* júliusban ment online, de 2015 ez 2019 is megszűnt.

a *LiquidFrieslandra* vonatkozó felhasználói-polgárok nem tennének kivételt az alól a szabály alól, hogy a felhasználóknak a frízföldi körzet bejegyzett polgárainak kell lenniük.

Nyilvánvaló, hogy a *LiquidFrieslandhez való* teljes hozzáférés hiánya alapvetően alakította a kutatásomat és következőképpen a szakdolgozatomat is. A kutatási folyamat során az adminisztrációtól függtem, hogy megnevezze a számomra potenciálisan érdekes lehetséges beszélgetőpartnereket, ami ismét alapvető hatással volt a kutatásomra, valamint az újrakeresési eredményekre (vö. Schwell). Így nem sok befolyásom maradt a döntésekben, hogy kivel készítek interjút, és kivel nem, mivel nem volt lehetőségem megtudni, hogy mely felhasználók milyen módon és milyen gyakorisággal vettek részt a kutatásban. Végül is sikerült a legkülönbözőbb felhasználói típusokkal beszélnem, ahogyan azt terveztem. Ennek ellenére feltételeznem kell, hogy bizonyos "rejtett területek" (Mann és Stewart 90) megmaradtak, és ezek megismerése másképp alakította volna a kutatásomat.⁵

A *LiquidFriesland* működése

Hogyan is működött a *LiquidFriesland*? A *LiquidFriesland* a *LiquidFeedback*, egy eredetileg politikai pártokon belüli használatra kifejlesztett szavazási és kommunikációs platform testreszabott változata volt (vö. Behrens et al., *Principles*).⁶ A szavazási és kommunikációs platform célja az volt, hogy a regisztrált felhasználók befolyásolhassák a politikai döntéshozatalt azáltal, hogy megvitatják az ötleteket, mások petícióira szavaznak vagy ellene, illetve indítványokat tesznek. Ahhoz, hogy a vita szakaszába kerüljenek, a polgári kezdeményezéseknek tíz százalékos kvórumot kellett elérniük, ami azt jelenti, hogy a kezdeményezést az adott tematikus kategóriába sorolt felhasználók legalább tíz százalékanak támogatnia vagy legalábbis követnie kellett azt (vö. Landkreis Friesland, idézi Diefenbach 33). A *vita* szakaszában a többi felhasználó változtatásokat javasolhatott a kezdeményezéshez, amelyeket a szerző viszont beépíthetett a végleges javaslatába (lásd az 1. ábrát). Néhány hét elteltével a kezdeményezés átkerült a *befagyasztott* szakaszba: a változtatásokat már nem lehetett elvégezni, és a felhasználók végső szavazást tartottak az ötletéről. Ismét tíz százalékos határozatképességnek kellett teljesülnie ahhoz, hogy az ötletet a kerületi közgyűlés a rendes ülésein vitára bocsássa (vö. Diefenbach 33).

5 Amikor erről a terep-hozzáférési dilemmáról beszéltem, mind a weboldalak felhasználói, mind a tudományos körök tagjai gyakran javasolták, hogy valaki más hitelesítő adatait használva jelentkezsek be a *LiquidFrieslandbe*. Etikai okokból azonban ellene döntöttem a gyakorlatának.

- 6 A médiában és a közvéleményben a LiquidFeedbacket gyakran tévesen a Kalózpártnak tulajdonítják, mivel ez volt az első párt, amely széles körben használta. A LiquidFeedbacket valójában a berlini székhelyű Association for Interactive Democracy találta ki. A csoport azóta elhatárolódott attól, hogy szoftverét a Kalózpárt használta (vö. Behrens et al., "Piratenpartei").

1. ábra: A LiquidFriesland kezdőlapja⁷

The screenshot shows the LiquidFriesland website interface. At the top, there's a search bar and a 'Anmeldung/Registrierung' (Login/Registration) button. The main content is organized into a grid. On the left, under 'Themenansicht', there are sections for 'alle Themen' and 'in allen Phasen'. The central part of the page lists several 'Bürgerverfahren' (Citizen procedures) with their respective details, including dates, status, and results. Each procedure is accompanied by a pie chart. On the right side, there are sections for 'Organisationseinheiten', 'Was kann ich hier machen?', and 'Ich möchte mehr über LiquidFeedback lernen'.

A *LiquidFriesland* volt a *LiquidFeedback* első alkalmazása önkormányzati szinten, nem pedig a párton belüli szinten, amelyre eredetileg tervezték. A programozók a megyei közigazgatás igényeinek megfelelően számos módosítást hajtottak végre a szoftveren, amelyek közül a két legfontosabb a regisztrációs folyamatot és az indítványok benyújtására engedélyezett pártok körének bővítését érintette.

A *LiquidFriesland* regisztrációs folyamata három lépésből állt. Először az érdeklődő polgár kitöltötte az online regisztrációs maszkot, valódi teljes nevével és címével. Másodsor, az adminisztráció ellenőrizte a leendő felhasználó személyazonosságát: ha az adott címen volt már regisztrálva ilyen nevű személy, az adminisztráció levelet küldött egy belépési kódot a *LiquidFrieslandbe* való bejelentkezéshez. Harmadszor, a polgár a hozzáférési kóddal online bejelentkezett, majd létrehozhatott egy felhasználói profilt. Ezért némi időt és erőfeszítést igényelt a részvétel beállítása. A platformot úgy is átalakították, hogy közigazgatási indítványokat (Verwaltungsverfahren) is tartalmazzon. Ezzel a funkcióval a kommunikáció és a részvétel a *LiquidFrieslandsban* nem csak a

⁷ Májusban 16 készült képernyőkép a 2015 www.liquidfriesland.de/lf/index.html címen.

alulról felfelé, de felülről lefelé is működik. Vagyis maga a kerületi közigazgatás is benyújthatna indítványokat a polgárok visszajelzésére, mielőtt a kerületi közgyűlésben szavaznának. Sönke Klug, a frízföldi kerület korábbi sajtótitkára szerint az évente a kerületi közgyűlésben megvitattott mintegy 200 indítvány közül csak nagyon kevés volt olyan érdekes, érthető és releváns, hogy a *LiquidFrieslandban* történő megvitatásuk kifizetődjé legyen.⁸ Mire az oldal bezárt, a közigazgatás maga is összesen indítványokat 14 tett fel megvitatásra a honlapra (vö. Landkreis Friesland, augusztus 12 2015.), remélve, hogy a polgárok közvetlen visszajelzést adnak, mielőtt a kerületi közgyűlésben megvitatnák a legjelentősebbeket. A programnak ez a települési használatra szabott változata, amelyet a frízföldi járásban késő este indítottak el, a közgyűlésben is elérhetővé vált. 2012. később más települések is átvették és szinte azonos formában alkalmazták.⁹

Mintavételi eljárás

A három szereplőcsoportot - felhasználók/polgárok, programozók, valamint a közigazgatás és a politikusok - különböző módon vettem mintát és vettem fel velük a kapcsolatot. Míg a felhasználók személyazonosságát nehéz volt megállapítanom a weboldalhoz való korlátozott, vendégként való hozzáférésem miatt, az érintett közigazgatási tisztviselőket és politikusokat könnyű volt azonosítani, mivel olyan közszereplők voltak, akik többnyire már szerepeltek a médiában.

Sönke Klug révén a programozók személyazonosságát is könnyű volt megállapítani, és küldtem nekik egy e-mailt, amelyben interjút kértem tőlük 2013 szeptemberének végén. Mielőtt azonban beleegyeztek volna a személyes találkozóba, az Association for Interactive Democracy először néhány nappal később telefonon akart velem beszélni, hogy többet tudjanak meg rólam és a kutatási érdeklődési körömről.¹⁰ A telefonbeszélgetés során az egyik programfelelőssel egy személyes találkozót beszélünk meg 2013. november 1-jére, Berlinbe.

Általában e-mailben vettem fel a kapcsolatot az ügyintézőkkel, a kerületi közgyűléssel és más politikusokkal. Az évek során e-mailben és telefonon keresztül folyamatos kapcsolatot építettem ki Sönke Klug frízföldi sajtótitkárral, akivel alkalmanként találkoztam, amikor Frízföldön jártam, hogy interjúkat készítsék a felhasználókkal, fókuszcsoportokat tartsak, vagy részt vegyek egy, a *LiquidFrieslandról* szóló panelbeszélgetésen. Klug segített egy telefonos interjút is összehozni Sven Ambrosy kerületi vezetővel, akivel időhiány miatt nem tudtunk személyesen találkozni.

8 Vö. Sönke Klug, személyes beszélgetés, Jever, augusztus 25 2015.

9 2019 elején csak az *Achim Dialog* (2016 májusában indult) tűnik még aktívknak, míg a *Seelze Direkt* (2015 júliusában indult), a *Wunstorf Direkt* (2015 márciusában indult)

és a Bürgerplattform *ROW* (2015 márciusában indult) már nem érhető el a saját URL-jük alatt. Valamennyi weboldal 2016 végén még mindig online volt.

- 10 Ennek oka lehet, hogy az Interaktív Demokráciáért Egyesület nem ad interjúkat újságíróknak vagy a média más képviselőinek, amint arra az egyesület a honlapjáról letölthető információs csomagjában, egy bevezető pdf-útmutatóban is felhívja a figyelmet (lásd 11.).

Végül interjúkat készítettem az egyes felhasználókkal, és toboroztam másokat a két fókuszcsoporthoz egyikében való részvételre.¹¹ A weboldalhoz való korlátozott hozzáférésem miatt a kerület sajtótitkárára támaszkodtam, hogy potenciális interjúalanyokat javasoljon nekem. Az ő első két javaslata nem volt ismeretlen számomra, mivel mindkettőjüket felismertem a médiában: az egyik a *LiquidFriesland* önkéntes képviselője, Djure Meinen, a másik pedig Peter Lamprecht, mint a *LiquidFrieslandról* szóló egyik legelső indítvány szerzője.¹² Érdekes módon a másik két felhasználót, akikkel egyéni interjúk céljából találkoztam, Klug, Meinen és Lamprecht közül legalább ketten javasolták nekem. Ez már a terepmunka elején megmutatta számomra, hogy milyen korlátai vannak annak, hogy a résztvevőket kizárólag Sönke Klug és az általa javasolt beszélgetőpartnerek ajánlásai alapján toborozzam. Mindannyian elo- quent és tapasztalt beszélgetőpartnerek voltak, akik már beszéltek újságírókkal a *LiquidFrieslandsban* való részvételükről. Annak érdekében, hogy minél sokszínűbb és potenciálisan kevésbé gyakorlott véleményeket kapjak az eszközről, de általában a politikáról és a digitalizációról is, úgy döntöttem, hogy módszertanomat kibővítem a "hétköznapi" polgárokkal folytatott fókuszcsoporthoz. A fókuszcsoporthoz résztvevőit szórólapok terjesztésével és plakátok kihelyezésével toboroztam Friesland-szerte. 2014. május végén két napon keresztül autóztam a kerületben, és több száz szórólapot és több tucat plakátot osztottam szét bankokban, kávézóknak, kulturális központokban, szupermarketekben és gyógyszertárakban minden nagyobb faluban; egy jeveri ismerősöm szórólapokat osztott szét barátoknak, szomszédoknak és rokonoknak; és szórólapokat adtam át a kerületi közigazgatásnak is, akik megígérték, hogy szétosztják azokat a kirendeltségeiken belül. Általánosságban véve az volt a célom, hogy olyan résztvevőket vonzzak, akiket érdekel a "Alltag - Poli- tik - Beteiligung" ("A mindennapok, a politika, a részvétel") témája, és akik még nem voltak regisztráltak a *LiquidFrieslandsban*. Ezért a szórólapot és a plakátot gondosan úgy fogalmaztam és terveztem meg, hogy ne hangsúlyozzam a *LiquidFrieslandsban* való részvételre való kötelezettséget. Ez a mintavételi technika azonban nem volt különösen sikeres. Végül csak egy olyan fókuszcsoporthoz résztvevőt sikerült toborozni, aki nem volt már regisztrálva a *LiquidFrieslandsban*. Ez azzal is összefügg, hogy a kerületi adminisztráció minden regisztrált *LiquidFriesland*-felhasználónak elküldte a szórólapot e-mailben.

11 A *LiquidFriesland* egyéni felhasználóinak legtöbb neve álnevet kapott. Valódi neveket akkor használtunk, ha a résztvevő kifejezetten ezt kívánta, vagy ha közszereplő volt, és ilyen szerepében is beszélt, mint például politikusok és programozók.

12 Az ő kezdeményezésére javasolták a régi JEV-számtábla újbóli bevezetését, a JEV Jevert, azaz Jever, a frizföldi körzet közigazgatási központját jelenti. A

LiquidFriesland indulását követő első hónapokban Lamprecht két okból is gyorsan valamiféle modellhasználóvá vált. Először is, a *LiquidFrieslondon* való elköteleződése előtt nem volt politikailag aktív. Másodszer, a média erősen hangsúlyozta, hogy nem volt csalódott, miután indítványát elutasították; "Das ist halt Demokratie" (Ez végül is demokrácia.) című idézete számos médium által kedvelt aforizmává vált.

4.2 *Betri Reykjavík*

Ezzel szemben a Betri Reykjavíkba való kezdeti bejutás zökkenőmentes volt. A mintavételi folyamat azonban tartogatott néhány meglepetést. A *Betri Reykjavík* egy online részvételi eszköz, amelyet Gunnar Grímsson és Róbert Bjarnason, jég- landi informatikai szakemberek és internet- úttörők programoztak, akik a *Citizens' Foundation (Polgári Alapítvány)* bejegyzett neve alatt dolgoznak együtt. A weboldal az általuk kifejlesztett *Your Priorities* nevű nyílt forráskódú szoftveren alapul.¹³

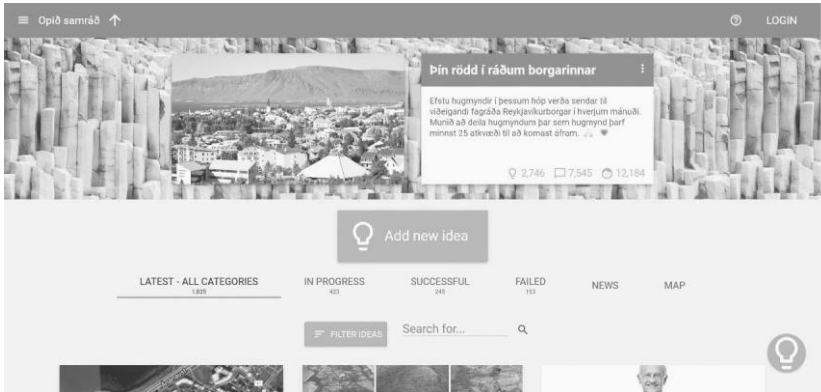
A *Betri Reykjavík* 2010-ben, körülbelül fél évvel az izlandi fővárosban, Reykjavíkban tartott önkormányzati választások előtt indult el. Akkor még korai változatában, *Skuggaborg* (magyarul: *Árnyékváros*) néven, a választásokon induló valamennyi politikai pártnak helyet kínált, ahol népszerűsíthették elképzeléseiket, és beszélgetéseket folytathattak a potenciális szavazókkal. Bár nem minden párt élt ezzel a lehetőséggel, a *Legjobb Párt* lelkesen vett részt, és kérte a polgárok ötleteit arra vonatkozóan, hogyan lehetne javítani az életet Reykjavíkban. Végül ez a nyilvánosság által generált tartalom lett a *Legjobb Párt* programja, amely segített neki választási győzelmet aratni, és a párt vezetője, Jón Gnarr színész és humorista lett a polgármester. Mivel a *Legjobb Párt* a kezdeti időkben nagymértékben használta a részvételi eszközt, a *Betri Reykjavík* még mindig erősen kötődik a párthoz és az izlandi politika kreatív megközelítéséhez - annak ellenére, hogy Gnarr2014, hivatali ideje lejárt, a *Legjobb Párt* feloszlott, és néhány korábbi tagja új pártot, a *Fényes Jövőt* alapította. Ma a *Betri Reykjavík* honlapja nem sok hasonlóságot mutat elődjével a politikai pártoknak kijelölt területekről2010. eltűntek. Ehelyett minden állampolgár benyújthat egy ötletet, szavazhat más felhasználók ötletei mellett vagy ellen, és kommentálhatja azokat (lásd a 2. ábrát). Az ötletek tizenegy különböző tematikus kategóriába vannak rendezve, például várostervezés, sport vagy oktatás.

2011 októbere óta hivatalos együttműködés van a *Polgárok Alapítvány* és Reykjavík városa között. Akkor a város aláírt egy szerződést, amelyben vállalta, hogy minden hónap végén foglalkozik a polgárok javaslataival. Itt azt mondják, hogy az öt legfontosabb prioritást az összes kategóriából és az egyes kategóriák közül a legfontosabbat egy közigazgatási alkalmazott dolgozza fel, majd a városi tanácson belül a szaktanácsok döntenek róla.

Tudomásom szerint ez a hivatalos és kötelező erejű partnerség egy népi mozgalom és egy kormány között az első volt a világon. Ez a partnerség azonban nem volt zökkenőmentes. A városi tanácson belül változó politikai többség miatt a *Betri Reykjavík*ot a közigazgatás időről időre elhanyagolta.

13 Bárki ingyenesen használhatja a *Your Priorities*-t, hogy saját igényeinek megfelelő részvételi eszközt fejlesszen ki, és a világ számos pontján már sokan megtették ezt. A *Your Priorities* alapján létrehozott eszközök portfóliója a [https:// citizens.is/portfolio](https://citizens.is/portfolio)

címen érhető el (utolsó hozzáférés: 2019. augusztus 8.).

2. ábra: A Betri Reykjavík kezdőlapja¹⁴

időre. Többször előfordult, hogy a beérkező indítványok kezeléséért felelős ügyintéző pozíciója néhány hónapig betöltetlen volt. Egy alkalommal az indítványok olyannyira felhalmozódtak, hogy a városi tanácsban fél éven át nem tárgyaltak a polgárok ötleteiről. Ennek következtében a *Polgári Alapítvány*, a városvezetés és a városi tanács közötti kapcsolat időnként meglehetősen feszült volt.

A *Betri Reykjavík* tartalmához való hozzáférés teljesen korlátlan; bárki, aki akarja, megnyithatja a honlapot, és mindent elolvashat. Ahhoz, hogy valaki saját ötleteivel hozzájárulhasson, illetve támogathassa vagy ellenezhesse valaki más javaslatát, regisztrálnia kell. A regisztráció azonban semmilyen módon nem korlátozott. A világ minden tájáról érkező emberek tehát gyorsan kitölthetik a regisztrációs maszkot - név, e-mail cím, jelszó, nyilatkozat arról, hogy minden megadott információ helyes (vö. "Rules") -, és máris készen állnak a *Betri Reykjavíkban* való teljes körű részvételre.

Bár a szabályok szerint a valódi neveket meg kell adni, úgy tűnik, hogy egyes felhasználók álneveket használtak, például amikor a felhasználónevek filmsztárok vagy képregényfigurák mintájára készültek. Nehéz azonban megállapítani, hogy a felhasználónevek az adott személy valódi neve vagy álneve, mivel a valódi nevek általában megfelelnek az izlandi névrendszernek (keresztnév plusz apai vagy anyai név). A Frízfölddel ellentétben a felhasználók személyazonosságát nem lehet összehasonlítani a regisztrált állampolgárokkal. Mindenesetre a reykjavíki társadalom kis létszámú és összetartó jellegéből adódóan úgy tűnik, hogy a legtöbb felhasználó azért regisztrált valódi névén, hogy nyíltan kommunikálhasson társaival, akikkel viszonylag nagy valószínűséggel személyesen is találkozott.

14 Májusban3 készült képernyőkép a 2018 <https://betrireykjavik.is/group/47> címen.

2019. május elejére a *Betri Reykjavík* több mint 245 ötletét minősítették hivatalosan sikeresnek és hajtották végre, például több játszótér bővítését és több gyümölcs és zöldség beillesztését az iskolai étkeztetésbe. A cikk megírásának időpontjában mintegy 470 ötlet volt folyamatban, míg nagyjából 200 ötlet különböző okok miatt hivatalosan megbukott. Több mint 14 000 felhasználó volt regisztrálva a *Betri Reykjavíkban*, amikor még ellenőrizhető volt ez a szám (2013); ezt a funkciót azóta letiltották. A szám mindenestre korlátozottan volt értelmezhető, mivel olyan emberek profiljait is tartalmazza, akik regisztráltak, de inaktívak voltak, vagy soha nem voltak aktívak. A "lurkókról" sem árul el semmit.

- a vitákat követő, de nem regisztrált felhasználók, mivel a weboldalhoz való teljes hozzáférés regisztráció nélkül is lehetséges.

Az ingyenes, teljes körű hozzáférés miatt nyilvánvalóan a *Betri Reykjavíkban* lurkóként kezdtem a kutatást (lásd a Résztvevői6.1 megfigyelés című fejezetet). A digitális demokrácia és a digitális politikai kultúra témája Izlandon először az MA-dolgozatomhoz végzett kutatás során kezdett el érdekelni, 2011, amelyet 2012 végén fejeztem be. Az elején 2013, elhatároztam, hogy folytatom a kutatást ezeken a területeken, így ez lett a PhD-projektem. Az Izland iránti általános érdeklődésem azonban egészen addig nyúlik vissza, 2009, amikor ERASMUS-cserehallgatóként beiratkoztam a reykjavíki Izlandi Egyetemre. A terepmunkám is tartalmazott utazásokat Izlandon és 2012 és és 2014, az adataim ezért tartalmaznak tapasztalatokat, megfigyeléseket és adatgyűjtést. Ezen túlmenően az emlékek 2014-től 2009-2012-2014-ig némileg történelmi összehasonlítást tesznek 2009 lehetővé; lehetővé téve számomra, hogy érzékeljem Reykjavík és Izland kulturális, politikai és gazdasági viszonyainak idővel bekövetkezett általános változásait.

Miután néhány napig a *Betri Reykjavíkban* leskelődtem, küldtem egy 2011, e-mailt Gunnar Grímsson és Róbert Bjarnason műsorvezetőknek, hogy kérjek egy személyes interjút. Másodszor, 2012 júniusában felvettem a kapcsolatot a *Betri Reykjavík* 19 regisztrált felhasználójával az eszközök akkori személyes üzenet funkcióján keresztül (ezt később eltávolították). Mivel a viszonylag aktív és elkötelezett felhasználókból álló minta létrehozása tűnt a legígéretesebbnek a gyümölcsöző eredmények szempontjából, olyan felhasználókkal vettem fel a kapcsolatot, akik az akkori három felhasználói rangsorban¹⁵ az első tizenöt helyezett között voltak. A megkeresett személyek többsége néhány napon belül válaszolt, és végül kilencükkel találkoztam személyes interjúk céljából Reykjavíkban júliusban és júliusban.

15 *A Betri Reykjavík* kezdeti időszakában a felhasználókat három kategóriába sorolták: a leginformatívabbak, a legbeszédesebbek és a nagykövetek. A legbefolyásosabbak rangsorában azok a felhasználók szerepeltek a legjobban, akiknek a hozzászólásait

más felhasználók hasznosnak jelölték. A legbeszédesebbek rangsorában az általuk írt kommentek mennyiségi száma alapján rangsorolták a felhasználókat. A nagykövetek azok a felhasználók voltak, akik a közösségi médiában, különösen a Facebookon vagy a Twitteren személyre szabott linkek segítségével a legsikeresebben győztek meg másokat arról, hogy csatlakozzanak a *Betri Reykjavíkhöz*.

Augusztusban abban az évben. Doktori kutatásomhoz újra felvettem a kapcsolatot ezzel a kilenc interjúalannyal, és hatukkal sikerült találkozót szerveznem 2014-ben.

A *Betri Reykjavík* felhasználóival való beszélgetések mellett¹⁶ viszonylag rendszeresen találkoztam Grímsson és Bjarnason szoftverfejlesztőkkel is. 2012-ben kétszer találkoztam velük. Két évvel később négyszer találkoztam velük az alatt az öt hét alatt, amíg Izlandon tartózkodtam. A két interjúm kívül két alkalommal résztvevő megfigyelést is végezhettem a francia, holland és bosznia-hercegovinai munkatársaikkal tartott két találkozóon.

Beszéltem több izlandi politikai képviselővel is. Ez 2012-ben leginkább Jón Gnarr akkori polgármesterrel (*Legjobb Párt*), valamint Gísli Marteinn Baldurssonnal, a Függetlenségi Párt akkori városi tanácsosával és Jón Þór Ólafssonal, az akkor újonnan alakult Izlandi Kalózpárt alapító tagjával történt. A 2014-es kutatói tartózkodásomat úgy terveztem, hogy az egybeessen az önkormányzati választásokkal. Így szemtanúja lehettem a választások napján uralkodó hangulatnak, és első kézből tapasztalhattam meg a helyszíni médiatudósítást, valamint a koalíció megszilárdításának és megalakulásának heteit. Emellett rendkívül érdekes volt nyomon követni az új önkormányzat első lépéseit, például azt, hogy milyen terveket szőnek a *Betri Reykjavíkkal* kapcsolatban.

Mivel érdekelt, hogy az összes párt véleményét meghallgassam a *Betri Reykjavíkkal* és általában az elektronikus/digitális demokráciához való hozzáállásukkal kapcsolatban, és nem csak azokat, akik 2011-ben gondoskodtak arról, hogy a *Betri* hivatalosan is bekerüljön az önkormányzati döntéshozatali folyamatokba, felvettem a kapcsolatot a reykjavíki önkormányzati választásokon induló pártok összes listavezetőjével. Természetesen ez már a kezdetektől fogva ambiciózus cél volt, hiszen a polgármester-jelöltségek esetében a választások előtti és utáni napok és hetek valószínűleg a legforgalmasabbak a törvényhozási időszakban. Három találkozót azonban sikerült összehoznom: Halldór Auðar Svanssonnal (Kalózpárt), Halldór Halldórssonnal (Függetlenségi Párt) és Dagur B. Eggertssonal (Szociáldemokrata Szövetség), aki az interjú idején már körülbelül két hete Reykjavík új polgármestere volt. Halldór Auðar Svansson és Halldór Halldórsson is tanácsos lett az új városi tanácsban, előbbi egyben az újonnan létrehozott kormányzati és demokrácia tanács (Stjórnkerfis- og Lýðræðisráð) igazgatója is. Beszéltem Birgitta Jónsdóttirral, az izlandi parlament Alþingi kalózpárti képviselőjével is. Az egyik megkérdezett felhasználó időközben 2012-2014 politikus lett: Þórgnýr Thoroddsen csatlakozott a Kalózpárthoz, és a 2014-es választások során a sport- és szabadidős tanács (Íþróttá- og tótmundaráð) vezetője lett.

16 A *Betri Reykjavík* egyéni felhasználóinak legtöbb neve álnevet kapott. Valódi neveket akkor használtunk, ha a résztvevő kifejezetten ezt kívánta, vagy ha közszereplő volt,

és ilyen szerepében is beszélt, mint például politikusok és programozók.

A mintába két köztisztviselő, Guðjona Björk Sigurðardóttir és Jón Halldór Jónasson is bekerült, akik többek között a *Borgarlandið* online panaszkezelő eszközön keresztül kezelték a polgárok kérelmeit. Én még soha nem találkoztam ezzel az eszközzel, és Gunnar és Róbert sem hallott róla, de Guðrún Sigurðardóttir, a *Betri Reykjavík* egyik felhasználója, akivel 2012-ben és 2014-ben is készítettem interjút, elmondta, hogy a *Betri Reykjavík helyett* gyakran a *Borgarlandið* felé fordult. Ennek következtében megnéztem a honlapot, és találkoztam az eszközt kezelő adminisztrátorokkal.

Gondolataim és eredményeim kontextusba helyezése érdekében három izlandi politológussal, Jón Ólafssonnal, Viktor Orri Valgarðssonnal és Kristinn Már Ársælssonnal beszélgettem. Utóbbi a Fenntarthatóságért és Demokráciáért Egyesület (ALDA) alapítója is. Beszéltem Hörður Torfasonnal, aki az egyik első izlandi LMBT-aktivistaként és a 2008-2009-es pénzügyi válságot követő tüntetések, a Pots-and-Pans forradalom motorjaként vált ismertté (lásd a 8. fejezet Eredmények és vita, 8.4.3.1. Politikai részvétel válság idején).

5 Etnográfia II:

Módszerek és a gyakorlatba való átültetésük

2013. október 8-án, kedden késő este van, és én Susanne Engstler mellett ülök az íróasztalánál az otthonában. Együtt bámuljuk a számítógép képernyőjét. "Vagy inkább így?" - kérdezi, és rám néz. Nem tudom, hogyan válaszoljak. Valójában teljesen meg vagyok döbbenne. Ezen az estén az események sűrűsödnek. Az imént még kényelmesen ültünk a nappalijában a kanapén, és a LiquidFrieslandról beszélgettünk, és arról, hogyan használja. Most pedig javaslatokat kér tőlem, hogyan fogalmazzam meg a kezdeményezést, amelyet a LiquidFrieslandon szeretne elindítani. A kezdeményezésben "teljes hozzáférést követel a tudósok számára", vagy inkább teljes hozzáférést nekem. Engstler, aki maga is doktorált, dühös volt, amikor meghallotta, hogy nekem be kell érnem a platformhoz való vendég-hozzáféréssel. Azonnal felállt, és felküldött minket az emeletre, hogy készítsünk egy kezdeményezést, amely a tudósok számára teljes hozzáférést követel a LiquidFrieslandhez. Ennyit arról, hogy lehetőleg nincs befolyása arra a területre, amit tanulmányoz!

Honnan tudhattam volna, hogy a *LiquidFriesland* egyik felhasználójával készített célzott interjú így végződhet? Alig egy órával később máris indult egy ellenkezdeményezés a platform egy másik felhasználója részéről, aki Engstler kezdeményezése ellen érvelt. Végül az ötlet nem érte el a szükséges kvórumot ahhoz, hogy a városi tanács megvitathassa. Még ha meg is lett volna, a hozzáférési szabályokról való döntés joga a *LiquidFriesland* programozóinak kezében van, és a városi tanács nem tehetett volna semmit ennek megváltoztatására. Ez az eset mégis tökéletesen illusztrálja a társadalmi helyzetek sokrétűségét, amelyekkel a néprajzkutatók szembesülnek.

Ez a vignetta azt is szemlélteti, hogy a kutató szándékosan vagy szándékosan nem, de befolyásolhatja a kutatását. Mivel "(e)tnográfia inkább egy megélt mesterség, mint egy protokoll, amely elválasztható az adott tanulmánytól vagy az azt végző személytől" (Hine, *Ethnography* 13), az olyan módszerek használata, mint a kutatási tézisek kidolgozása, a kutatási területek megalkotása,

valamint az adatok gyűjtése és elemzése nagymértékben függ a kutatótól.

a kutató személyére, és erősen formálják világnézetei és attitűdjei, különféle társadalmi kritériumok (vö. Hauser-Schäublin 55), valamint "a kutató számára elérhető konceptuális, szakmai, pénzügyi és kapcsolati lehetőségek és erőforrások" (Amit 6).

Tom Boellstorff és mások szerint természetes, hogy "minden tudomány erős szubjektív elemeket tartalmaz abban az értelemben, hogy a tudomány *alanyok*, azaz tudósok munkájának eredménye. A szubjektivitás a tudomány elkerülhetetlen feltétele" (41). Boellstorff és társai továbbá hangsúlyozzák, hogy "nincs az objektivitásnak olyan tiszta birodalma, amelyben a kutatók érkei, elfogultságai, előítéletei, aggodalmai, attitűdjei, diszpozíciói, meggyőződései, ítéletei, axiómái és előfeltevései hiányoznak és nem befolyásolják", sem a kvalitatív, sem a kvantitatív vizsgálatokban (41).¹ A szubjektivitás nem a tudomány gyakorlatával ellentétesnek tekinthető, hanem a kulturális antropológia értelmes megvalósulása a gyakorlatban, ahogy Massmünster rámutat (vö. 536).

Saját kutatásomat befolyásolja az a tény, hogy Izlandot nem mint kutatási területet, hanem mint lakóhelyet ismertem meg, mivel az izlandi egyetemre költöztem, hogy ott 2009-tanuljak. Alig több mint egy évvel azután érkeztem, hogy Izlandot először megrázták a súlyos pénzügyi válság hatásai. Miután visszatértem Németországba, a médiában megjelenő hírek és személyes kapcsolatok révén követtem az izlandi eseményeket. Így a területhez való viszonyulásom és az abban való részvételem elválaszthatatlan azoktól a tapasztalatoktól és ismeretekről, amelyeket jóval a kutatás megkezdése előtt szereztem.

Digitális etnográfia?

Az olvasók talán csodálkoznak azon, hogy a két online részvételi platformot vizsgáló etnográfia módszertani fejezetéből hiányoznak az úgynevezett *virtuális* vagy *digitális etnográfia* módszereiről szóló különálló szegmensek. Mivel az állítólagos kettősség

1 Következésképpen a kvantitatív kutatás objektívnek gondolása véleményem szerint szintén egy kiméra. Egy kérdőívet éppúgy befolyásol az azt készítő kutató társadalmi és kulturális háttere, mint egy interjúvezetőt, ahogyan minden egyes anyagot és a felmérésből értelmezett minden egyes megállapítást. A kvantitatív kutatás eredményeinek homogenitása a kvalitatív kutatás eredményeinek általános heterogenitásával szemben elsősorban a felmérésen belüli korlátozott és előre meghatározott válaszlehetőségeknek köszönhető. Ez a homogenitás azonban leegyszerűsítő tévedés, mivel a megkérdezettek nem kapnak lehetőséget arra, hogy összetett mindennapi életük részeként differenciálják állításukat. A kvantitatív kutatás és valójában minden újrakeresés, beleértve a természettudományos kutatást is, látszólagos objektivitását már régóta megkérdőjelezzik, vö. Karin Knorr-Cetina, *Episztemikus kultúra: hogyan teremtik a tudományok a tudást* (vö. 241 ff.), Thomas S.

Kuhn, A tudományos forradalmak szerkezete (vö. 1ff.).

"valós világ vs. virtuális világ", "offline gyakorlatok vs. online gyakorlatok" továbbra is vesztik relevanciájából az emberek mindennapi életében, a vizsgálatban is ezt teszi. Végző soron minden etnográfiai kutatásban ugyanazokat a módszereket alkalmazzák, függetlenül attól, hogy azt túlnyomórészt fizikai vagy túlnyomórészt virtuális kutatási helyzetekben végzik.

Ezzel semmiképpen sem azt akarom mondani, hogy a virtuális etnográfia módszertanára vonatkozó útmutatók és tankönyvek nem voltak hasznosak. Éppen ellenkezőleg, nagymértékben támaszkodtam rájuk, és nagyon nagyra értékelem az olyan szerzők munkáját, mint Christine Hine, Gabriella Coleman, Gertraud Koch, Robert Kozinets, számtalan más szerző mellett, és azt, amit a virtuálisan közvetített területeken végzett kutatások megalapozásáért tettek. Úgy gondolom azonban, hogy tévednek, amikor a virtuális etnográfia teljesen új módszertanát alapozzák meg, és így nem azonosítják az általuk leírt kulcs-módszereket azzal, ami azok mindvégig voltak, a néprajz sarokköveivel. A fent említett szerzők valóban elkezdték ezt maguk is belátni, amint azt néhány újabb publikációjuk is mutatja (Hine, *Ethnography for the Internet*; Kozinets, *Netnography Redefined*).² Hasonlóképpen, Nancy Baym figyelmeztet bennünket, hogy ne foglaljunk elhamarkodottan "azt az álláspontot, hogy mivel az internet új, a régi elméleteknek és módszereknek [...] nincs mit nyújtaniuk a feltárásában" ("Qualitative Internet Research" 180), holott valójában "régie elméletekre és módszerekre" van szükségünk ahhoz, hogy sokrétű kutatási területeink feltárásában ma már egyenrangúak legyünk.

2 Már a művek címei is utalnak erre a növekvő tudatosságra. Hine visszalépett a Virtuális etnográfia-tól (2000), és egy *Ethnography for the Internet* (2015) felé fordult, Kozinets pedig szükségét érezte, hogy "újrafogalmazza" (2015) a *Netnography* (2010) szülő gondolatait.

6 Módszertan

Miután tisztáztam a *Doing Ethnography* II-ben a projekt módszertanának kulcsfontosságú fogalmait és feltételezéseit, most röviden felvázolom a kutatási folyamatom során alkalmazott különböző módszereket, például a résztvevő megfigyelést, az interjúkat és a fókuszcsoportokat. Amint azt már kifejtettem, nincs értelme annak, hogy az emberek úgynevezett "offline" életének feltárására egy módszertan, az emberek úgynevezett "online" életének vizsgálatára pedig egy teljesen más módszertan álljon rendelkezésre, hiszen az emberek "mindent egyszerre élnek" (Miller 28).

A néprajz kifejezés különböző diszciplináris célokat jelöl: az ismerettermelés, a műfaj és a kifejezőmód, valamint a teo-ry-generátor célját (vö. Knecht, "Nach Writing Culture"; vö. Knecht, "ethnographische Praxis"; vö. Boellstorff et al. 15). Ma a diszciplína alapvető célja a gyakorlatok, a diskurzus, a tudás és az összeszerelés kortárs mindennapi fogalmainak emikai megértése (vö. Knecht, "ethnographische Praxis" 5). Ezt többnyire a kutatási alanyok mindennapi életében való aktív és megfigyelő részvételen alapuló többperspektivikus, multimódszertani hozzáférés révén érik el (vö. Schmidt-Lauber, "Feldforschung" 219). A tudományág története során a néprajz feltételei, gyakorlata és konvenciói jelentősen megváltoztak (vö. Knecht, "ethnographische Praxis" 3).

6.1 Résztvevői megfigyelés

A résztvevő megfigyelést általában a néprajzi terepmunka legfontosabb módszereként határozzák meg, és általában úgy határozzák meg, mint "a holisztikus megértést kereső teljes elmélyülést" (Howell 16), ami a kutató közvetlen részvételét és elkötelezettségét jelenti a mindennapi életben egy adott kutatási területen belül, valamint az empatikus és megértő megértést elemző távolsággal kombinálva (vö. Schmidt-Lauber, "Feldforschung" 220). Schmidt-Lauber maga is rámutat arra, hogy a közelség és távolság közötti eredendő ambivalencia miatt a partikuláris

pant observation, ez egy alapvetően ellentmondásos megközelítés és magatartás. Egyrészt a közelségre összpontosító etnográfus előbb-utóbb "honosodna", és maga is a kutatási terület részévé válna (vö. Schmidt-Lauber, "Feld- forschung" 231); másrészt a távolságot hangsúlyozó etnográfus valószínűleg soha nem venné észre vagy nem lenne tanúja döntő fontosságú részleteknek (vö. Hauser-Schäublin 42).

Véleményem szerint ez a nézet túlságosan bináris, és figyelmen kívül hagyja a néprajzi terepmunkára jellemző sokrétű árnyalatokat. Úgy tűnik, hogy "nincs még egy olyan tudományos kutatási forma, amelyben a kutató és az alany közötti bensőséges és bizalmas kapcsolatokat a vizsgálat alapvető eszközének tekintik, és nem egy idegen mellékterméknek vagy akár akadálnak" (Amit 2). Vagy ahogy Tim Ingold érvel,

valójában nincs ellentmondás a részvétel és a megfigyelés között; sőt, egyik sem lehet meg a másik nélkül. A nagy hiba az, hogy összekeverjük a megfigyelést a tárgyiasítással. A megfigyelés önmagában nem tárgyiasítás. Azt jelenti, hogy észrevesszük, mit mondanak és mit tesznek az emberek, figyeljük és hallgatjuk őket, és a saját gyakorlatunkban reagálunk rájuk. Vagyis a megfigyelés a figyelmes részvétel egyik módja, és éppen ezért a tanulás egyik módja. (23)

Egyetértek Ingolddal, és úgy látom, hogy a nem-résztevő megfigyelés, amely egy re- centes trenddé vált (vö. Lamnek), egyfajta oximoron. Akár személyes, akár online kutatási helyzetekben, nem lehet megfigyelni részvétel nélkül. Lehetne azzal érvelni, hogy egy strukturálisan eltérő "nem-résztevő megfigyelés" - vagyis a lurkózás - lehetséges az online környezetben. Közelebbről megvizsgálva azonban még a leskelődés is lényegében résztvevő megfigyeléssé válik. A virtuális etnográfáról szóló számos korai munka (vö. Kozinets, *Netnography*; vö. Wellman és Hay-thornthwaite) a leselkedést úgy ábrázolja, mint egy kényelmes módszert, amellyel az etnográfus áttekintést nyerhet leendő kutatási területéről anélkül, hogy láthatóan befolyásolná azt. Heike Mónika Greschke megjegyzi, hogy "[a]z íróasztalát el sem hagyva, neki [a kutatonak] csak el kell indítania a webböngészőjét, és máris idegen világokat fedez fel "odakint". Számos nyilvános vitafórum, e-mail-lista, személyes honlap, weblog, MUD, csevegés stb. nyitja meg a cyber- tér gyönyörű, új világát" (40). Az ember máris tudatosítja, hogy a számítógép bekapcsolása, az internetböngésző megnyitása, egy URL beírása a sávba, bejelentkezés, majd a fórumok, napirendek és viták között való böklészés semmiképpen sem részvételtől mentes viselkedés.

Ráadásul a leselkedés mindig csak egy etnográfiai elemzés kiindulópontjának tekinthető: az interakció és a kommunikáció határai túlságosan szűkek, és a kutató által az ilyen kutatásból kinyerhető adatok túlságosan korlátozottak. Greschke azt állítja, hogy

Ha valaki a leselkedést kutatási gyakorlatként alkalmazza, tisztában kell lennie azzal, hogy csak egy lehetséges pozíciót foglal el egy összetett kommunikációs rendszerben. Azok a néprajzosok, akik csak a lurkó szerepét vállalják, könnyen és alacsony költséggel juthatnak hozzá és nagy mennyiségű - akár "természetesen keletkező" - adathoz (Silverman, 2007). Amit látnak és amit képesek megérteni, az azonban ugyanolyan korlátozott marad, mint a tizenkilencedik századi karosszékes etnográfia. (43)

Továbbá, etimológiai értelemben a leselkedés nem tűnik megfelelő kifejezésnek egy újrakeresési módszerre. Az *Oxford Advanced Learner's Dictionary* a "leskelődni" igét mindenekelőtt úgy írja le, mint "titokban várakozni valahol, különösen azért, mert valami rosszat vagy törvénytelen tetsz tenni" (1. sz.). Bár az ige egy másik definíciója, "olvasni egy beszélgetést egy chatszobában stb. az interneten, anélkül, hogy maga is részt venne benne" (3. pont), a kifejezés lényegében soha nem veszítette el kétes jelentéstartalmát. Mint ilyen, még a terület tapasztalt kutatóinak is el kellett ismerniük a kifejezés korlátozott alkalmasságát egy kutatási módszer leírására (vö. Hine, *Ethnography for the Internet* 57).

6.2 Interjúk

Hammersley és Atkinson azt állítja, hogy "[a]z etnográfiai kutatásban az interjúk a spontán, informális beszélgetésektől kezdve a más tevékenységek során folytatott spontán beszélgetéseken át a más emberek hallótávolságán kívül, kötött környezetben, előre megszervezett találkozóig terjednek" (108). Az interjúk e nyitott definíciójával valószínűleg nem mindenki ért egyet. Ennek ellenére itt mégis hivatkozom rá, mivel elősegíti annak megértését, hogy "[a]z interjúkat, bármilyen formában is történjenek, olyan *társadalmi eseményeknek* kell tekinteni, amelyekben a kérdező [...] *résztevő megfigyelő*" (120; kiemelés tőlem). Hammersley és Atkinson gyakorlatias és üdítő módon lépnek fel a módszertani tankönyvekben gyakran ábrázolt, egyedileg és külön-külön alkalmazható módszerek kimérájával szemben. Ezzel cáfolják azt az elképzelést, hogy a kutató egyszerűen alkalmazhat egy módszert az egyik helyzetben, egy másikat pedig egy másik helyzetben, és hogy ezek a módszerek nem fednék egymást, vagy nem tájékoztatnák egymást semmilyen módon.

Véleményem szerint az a kulturális antropológus, aki interjút tud készíteni anélkül, hogy résztvevő megfigyelő lenne, komolyan nélkülözi diszciplináris közösségünk egy egyedülálló és alapvető tulajdonságát, "az antropológus antennáit" (Howell 17). Ha meghívják egy kutatási résztvevő otthonába egy interjúra, a kulturális antropológusnak az a dolga, hogy észrevegye a lakberendezési ízlését, étel- és italpreferenciáit, családi struktúráit vagy a háztartás többi tagjával való kommunikációs mintáit. Ha a kulturális

antropológus egy nyilvános kávézóban találkozik egy interjú céljából, nem tudja nem észrevenni a kávéfőzés illatát és hangját, a kávé által keltett kakofóniát, a háttérzenével és a többi vendég beszélgetésének hangjával együtt,

a fotelek kopottas minősége, a pult mögött lógó táblás étlap. Ha a kulturális antropológus hosszabb ideig ül az interjúpartnerrel szemben, bizonyára megfigyeli annak fizikai megjelenését, beszédmódját - kissé ideges vagy magabiztos -, ruházatának állapotát, azt, ahogyan a testét használja, amikor beszél. Azt akarom itt szemléltetni, hogy a különböző módszerek szituációs és rugalmas kombinálása a kulturális antropológus természetes, ha nem is alapvető jellemzője és erőssége. Számomra, Howellhez hasonlóan, ez a módszertani rugalmasság és nyitott bevonódás áll "az antropológiai identitásom szerves részeként végzett etnográfiai terepmunka - mint az emberi szocialitásról és az emberi lehetőségekről: álmaikról, vágyaikról és gyakorlataikról szóló tudásom folyamatosan bővülő forrása" (19) középpontjában. Hasonlóképpen Hammersley és Atkinson is hangsúlyozza, hogy "a néprajz nem csupán módszerek összessége, hanem inkább a társadalmi jelenségekről való nézés, hallgatás és gondolkodás sajátos módja" (230).

Interjúkészítési technikák

A legtöbb interjú, amit a tanulmányhoz készítettem, fókuszált interjúk voltak, és hatással volt Schmidt-Lauber koncepciója a kvalitatív irányított interjúkról (vö. Interjú) és Judith Schlehe elképzelései a tematikus interjúkról. Al- bár minden interjúra vittem magammal egy útmutatót, ritkán néztem le rá. Schmidt-Lauber rámutat, hogy

(i) A (többnyire kvantitatív) társadalomtudományi felmérési technikák gyors kérdés-válasz ciklusával szemben [...] a néprajzi interjúknak arra kell bátorítaniuk a megkérdezetteket, hogy meséljenek, és nagy teret kell hagyniuk nekik a helyzet és a beszélgetés menetének kialakítására, míg az interjúkészítőknek a lehető legnagyobb visszafogottságot kell tanúsítaniuk, és megjegyzéseiket a narratíva menetéhez és a megkérdezett személyéhez kell igazítaniuk. ("Etnológiai elemzés" 569.)

Végeztem néhány úgynevezett szakértői interjút is.¹ Warnekenhez és Wittelhez hasonlóan én is kritikusan szemlélem a szakértői interjúk elterjedt meghatározását, miszerint azok elsősorban nem hermeneutikailag elemzendő anyagot szolgáltatnak, hanem sokkal inkább az interjúk...

1 Természetesen felmerül a kérdés, hogy hogyan definiáljuk itt a "szakértő" fogalmát, és hogy mely résztvevőket tekintem saját területük szakértőinek. Bogner és társai világossá teszik, hogy a szakértő képét a kutató és a társadalom egyaránt konstruálja, és ez függ a konkrét kutatási kérdésektől, valamint az úgynevezett ex- pert társadalmi reprezentativitásától (vö. 11). Először is szakértőként azokat az embereket soroltam be, akik hivatásszerűen részt vesznek a részvételi platformok tervezésében és programozásában, elsősorban informatikai szakértőket és szoftverprogramozókat. Másodsorban, szakértőként kategorizáltam azokat az embereket, akik

képződmény, amelyet névértéken kell elfogadni (vö. 11). Dominic Boyer gondolatmenetével egyetértve "a szakértőket nem kizárólag a szakértelem racionális(abb) teremtményeiként kezeltem, hanem inkább vágyakozó, viszonyuló, kételkedő, szorongó, vitatkozó, affektív - más szóval emberi alanyokként" (38). Számomra tehát a szakértőkkel készített interjúk nem egyszerűen információforrások voltak, hanem ugyanolyan elemzési folyamatoknak voltak alávetve, mint a többi interjú.

Ezekre a "szakértői interjúkra" gyakran jellemző volt a beszélgetések érezhető kiegyensúlyozatlansága. Valójában inkább hasonlítottak a nekem, a kutatónak adott közönségre, mint egyenlő felek közötti beszélgetésre vagy eszmecsere-re. Warneken és Wittel Bert- hold Vogelt idézi, aki az ilyen helyzetekben működő mechanizmust a paternalizmus hatásaként írta le (vö. 7.). A paternalizmus hatásait az interjúmban a férfi beszélgetőpartner demonstratív jóindulata jellemezte a kutatásommal és velem szemben, ami azzal párosult, hogy állandóan megpróbálta átvenni tőlem, a kutatótól a moderálást, és a beszélgetés tartalmának erőltetését. Kezdetben ezek a tapasztalatok irritálóak és frusztrálóak voltak, de végül úgy tekintettem rájuk, mint "önmagában vett adatokra" (Schmidt-Lauber, "Ethnological Analysis" 563; vö. Koch, *Technikgenese*).

A telefonos interjú az etnográfiai módszertani kánon perifériáján elhelyezkedő formátum. Mint a pusztán hangra redukált, közvetített kommunikáció, úgy tűnik, nem felel meg a tudományág módszertani követelményeinek, hogy hosszabb időn keresztül minden érzékszervvel elmerüljünk a kutatási területen.² Bár az eredeti kutatási tervem nem irányozta elő, hogy telefonos interjúkat készítsek, az ő részükről fennálló súlyos időbeli korlátok miatt ez bizonyult az egyetlen módnak arra, hogy a kutatási folyamat során két informátorral beszélhessek. Amint azt az amerikai kommunikációs tudósok, Kerk F. Kee és Larry D. Browning hangsúlyozzák, a telefonos interjúk elsősorban "praktikus", valamint "idő- és költséghatékony" adatgyűjtési módot jelentenek.³

a helyi közigazgatással és önkormányzati politikával hivatásszerűen foglalkozó személyek, például politikusok és közigazgatási alkalmazottak.

- 2 Nem volt meglepő, hogy a "telefonos interjú" (Telefon-interjú) angol és német nyelvű szakirodalomra keresve a Virtual Library of Social and Cultural Anthropology (EVIFA) adatbázisában mindössze 26 találatot találtunk. Egy kivételével valamennyi publikáció több mint tíz éves volt, a legtöbb pedig jóval régebbi. Ráadásul a legtöbbjük telefonos felmérésekkel foglalkozott, nem pedig telefonos kvalitatív interjúkkal. A Google Scholar keresése a "phone interview anthropology" kifejezésre mind angol, mind német nyelven egyáltalán nem hozott érdekes eredményeket.
- 3 Akár tanítási és adminisztratív kötelezettségei vannak az egyetemen, akár a személyes/családi helyzete nem teszi lehetővé a távollétet, vagy nincs elegendő pénz

a vonat- vel kapcsolatos kiadásokra - a telefonos interjú, akár csak az e-mailes interjú, lehetővé teszi a kutató számára, hogy

6.3 Fókuszcsoporthok

A fókuszcsoporthok számos tudományágban alkalmazzák. A módszer történelmi gyökerei az 1940-es évek angolszász piac- és reklámkutatásaiban keresendők, ahol a vizsgálati személyeket termékcsomagolás vagy reklámfilmek formájában ingerek elé állították, és az ezekre adott reakcióikat rögzítették. A tempo- rális nézőpont állt a kutatók figyelmének középpontjában, mivel egyszerre több tesztalany reakcióját lehetett rögzíteni (vö. Loos és Schäffer 15). Az 1950-es évek közepén a német Frankfurter Institut für Sozialforschung és más iskolák a fókuszcsoporth-kutatásban a csoportdinamika új irányultságát szorgalmazták. A csoportdinamikára való új összpontosítás azt a tényt hangsúlyozta, hogy az egyének véleménye gyakran csak a másokkal való diskurzusban válik nyilvánvalóvá (vö. Loos és Schäffer 20). A 2000-es évek eleje óta a fókuszcsoporthok egyre népszerűbbé váltak a társadalom- és neveléstudományi kutatásokban, míg a kulturális antropológusok módszertani repertoárjában továbbra is ritkák (vö. Hammersley és Atkinson 112; vö. Boellstorff et al. 105).⁴ Ennek talán köze van ahhoz, hogy "a fókuszcsoporthok mesterségesen létrehozott helyzetek" (Kitzinger, idézi Jowett és O'Toole 458); bár hasonlíthatnak a résztvevő megfigyeléshez, amikor a beszélgetés folyik, mégsem "természetes" helyzetek, hanem a kutató által teremtett társadalmi helyzetek, de akkor az egyszemélyes interjúk is azok. A fókuszált egyszemélyes interjúkkal ellentétben, ahol a megkérdezettet arra ösztönzik, hogy egy adott témához kapcsolódó minden lehetséges szempontról, évről és értékítéletéről beszéljen egy többé-kevésbé kidolgozott és rögzített kérdéssorozaton keresztül, a fókuszcsoporthokon belül a résztvevők közötti beszélgetést a moderátor által adott néhány inger irányítja (vö. Zwick és Schröter 27). Itt az ingerek nem korlátozódnak a kérdésekre, hanem magukban foglalják az olvasásra és megvitatásra szánt rövid cikkek kiosztását, vagy képek vagy rövid videoklipek bemutatását, amelyek célja a vitázók közötti eszmecsere ösztönzése. E módszer fő gondolata a csoportdinamika hatásainak elősegítése, amelyről úgy vélik, hogy pozitív hatással van a résztvevők elkötelezettségére és információnyújtási hajlandóságára (vö. Schulz 13). Például a csoporton belüli spontán megjegyzések olyan új ötleteket és nézőpontokat serkenhetnek, amelyek egyébként a személyes interjúk során rejtve maradnának vagy fel nem ismertek maradnának (vö. Schulz 12). Míg az egyszemélyes interjúk jellemzően mélyebb betekintést nyújtanak a következőkbe

hogy az adatgyűjtés során a (földrajzi hatókörét) az egyébként lehetségesnél jobban kiterjessze (vö. Kee és Browning 4). A telefonos interjúk számomra is esélyt jelentenek a testi fogyatékossgal élő tudósok számára, hogy kiszélesítsék kutatásaik hatókörét.

4 Az olyan disszertációk, mint a Sabine Wöhlke által írtak, ritka kivételt képeznek. A

Geschenke Organe? című munkájában a német kulturális antropológus a családi élő veseadományozás etikai és kulturális kihívásait tárgyalja (vö. 67ff.).

a megkérdezettek egyéni attitűdjei és tapasztalatai (vö. Schulz 13), nem lehetséges a vélemények olyan széles skáláját összegyűjteni, mint a fókuszcsoporthoz esetében. Azokban az időkben, amikor a véleményeket és attitűdöket társadalmilag konstruálnak, töredeztnek és múlandónak tekintik, a fókuszcsoporthoz módszere ennek a ténynek tesz eleget azzal, hogy nagy figyelmet fordít az interakciós folyamatra, a tanácskozásra és a kölcsönös kommunikáció keresztül történő véleményalkotásra (vö. Littig és Wallace 10).

6.4 Következtetés

Ebben a fejezetben a vizsgálat módszertani sarokköveiként a résztvevő megfigyelést, az interjúkat és a fókuszcsoporthoz jelölték meg. A legfontosabb, hogy hangsúlyozták a bevált etnográfiai módszerek alkalmasságát, függetlenül attól, hogy valaki túlnyomórészt online vagy offline helyzeteket kutat. A kutató a résztvevői mellett "mindent egyszerre él át" (Miller 28) a résztvevői megfigyelés időszakában. Ez igaz az interjúkra is, amelyeket "olyan társadalmi eseményeknek kell tekinteni, amelyekben az interjúkészítő [...] résztvevő megfigyelő" (Hammer- sley és Atkinson 120). A fejezet ismét rávilágít arra, hogy "(e)tnográfia inkább megélt mesterség, mint protokoll, amely elválasztható az adott tanulmánytól vagy az azt végző személytől" (Hine, *Ethnography* 13).

7 Etnográfia III: Az adatok értelmezése

Az adatelemzéssel kapcsolatban egyetértek Hammersley-vel és Atkinsonnal, akik rámutatnak, hogy "a néprajzi adatok elemzésére nincs recept vagy recept" (158). Óva intenek attól a benyomástól, amelyet egyes szakirodalmak keltenek, hogy létezik olyan, mint "a lépések szabványos sorozata", amelyet a néprajzkutatónak követnie kell, hogy értelmet adjon az adatainak. Az adatelemzés sokkal inkább egy erősen emergens, kontextuális és immanens módon személyes folyamat (vö. Boellstorff et al. 159).

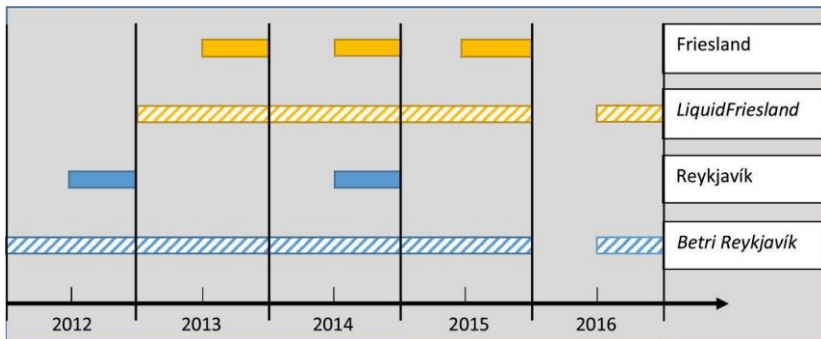
Az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején a kritikai-reflexív íráskultúra-fejlesztés egyik fő következtetése az a felismerés, hogy az adatelemzés egy kialakulóban lévő, kontextuális és személyes folyamat. A *reprezentáció válsága* néven is ismert íráskultúra-vita arra hívta fel a figyelmet, hogy minden tudomány a tudásteremtés - vagy inkább a tudáskonstrukció - kontextuális és társadalmi gyakorlata (vö. Hess és Schwertl 2). A néprajztudomány számára különösen James Clifford amerikai történész mutatta be, hogy a reprezentáció gyakorlata és a néprajzi írás konkrét folyamatai milyen konstrukciós folyamatok, *részigazságok* vagy *valódi fikciók* (vö. 22).

Az etnográfiai adatelemzés nem különálló szakasza a kutatási folyamatnak. A folyamat inkább körkörös és iteratív, és már "a terepmunkát megelőző fázisban, a kutatási problémák megfogalmazásában és tisztázásában kezdődik, és egészen a jelentések, cikkek és könyvek megírásának folyamatáig tart" (Hammersley és Atkinson 158). Az adatelemzésnek ez a körkörös és iteratív folyamata Barney Glaser és Anselm Strauss amerikai szociológusok Grounded Theorizing (megalapozott elméletalkotás) nevű megközelítésének központi elemeként jelenik meg.¹ Az adatelemzésnek ebben a megközelítésében "[a]z elmélet a tényleges kutatás során fejlődik, és ezt az elemzés és az elemzés közötti folyamatos kölcsönhatás révén teszi.

1 Itt felkarolom Hammersley és Atkinson javaslatát, hogy a "megalapozott teo- rizálásról" mint tevékenységről beszéljünk, megkülönböztetve azt e tevékenység eredményétől,

vagyis a "megalapozott elmélet"-től (vö. 158).

3. ábra: A terepmunka fázisai a kutatási területeken

adatgyűjtés" (Strauss és Corbin 273).² A Grounded Theory tehát a folyamatos összehasonlító elemzés általános módszere. Ellentétben az elméletek vagy hipotézisek tesztelésének szokásos szekvenciális eljárásával (operacionalizálás, adatgyűjtés, adatelőkészítés, értékelés), az empirikus bizonyítékokból való elméletalkotás olyan új- curring ciklusokat igényel, amelyekben a terepmunka, az elemzés és az értelmezés szorosan összefonódik (vö. Mey és Mruck 15).

A folyamatos összehasonlító elemzésnek ez a körkörös megközelítése a fő szempont, amit a kutatásomhoz a megalapozott elméletalkotásból vettem. Amint az ábrán látható, az adatgyűjtési időszakok³, különösen a fizikai területeken, végig váltakoztak az átírással és az előzetes elemzés hosszabb időszakaival.³ A weboldalak

könnyű elérhetősége lehetővé tette a kutatási területekkel való hosszabb ideig tartó be- és kikapcsolódást. Az adataimat főként a MaxQDA (VERBI Software) számítógépes programmal elemeztem, ami megkönnyítette az adatok összegyűjtését, rendszerezését és elemzését, amelyek az interjúk átíratáitól kezdve a képernyőfotókon át a képekig vagy a power point prezentációkig terjedtek. Bár a szoftver által kínált számtalan részletes funkcióval való "játszózásban" bizonyára el lehet vészni, a szoftver nagyban segíti a kutatót a feltárásban, értelmezésben, kategorizálásban, osztályozásban és a kutatásban.

2 Az 1967-es eredeti publikációjuk óta Glaser és Strauss eltérő nézeteket alakítottak ki a Grounded Theory módszer alkalmazásának módjáról, ami a paradigmák közötti megosztottságot eredményezte. E tanulmányhoz azonban elegendő az átfogó koncepcióra hivatkozni. A Grounded Theory különböző ányalatainak mélyreható vizsgálatát lásd Mey és Mruck.

3 A sávok jelzik, hogy a terepmunka az adott év melyik felében történt. A terepmunkára vonatkozó sávok, különösen a frízföldi és a reykjavíki fizikai területeken, nem jelzik a tartózkodások időtartamát. A honlapok sávjain a sraffozás a terepmunka elhúzódozó, de ki-be járó jellegét jelzi.

az elmélet felépítése az adatokból (vö. Hilpert et al. 176).⁴ Számos kvalitatív adatelemző szoftverprogramozó az adatelemzés alapelveként a megalapozott elméletalkotásra támaszkodik (vö. Kuckartz 82).

8 Eredmények és vita

Ha csupán az egyének politikai részvételét vizsgáljuk, például a tüntetésen való részvételt vagy az elektronikus petíció aláírását, az nem elegendő annak megértéséhez, hogy az IKT hogyan befolyásolja az emberek részvételi repertoárját. Mivel az információ, a kommunikáció és a részvétel kölcsönösen függenek egymástól és interaktívak, az emberek információs és kommunikációs gyakorlatát is kutatni kell.

Következésképpen kutatásom egyik fókuszában a résztvevők információs gyakorlata, valamint a navigáció és az értelemalkotás gyakorlata áll, ahol látszólag végtelen mennyiségű adat áll rendelkezésre és érhető el online, és ahol az információ előállításában az ügynökség drámaian eltolódott. Így megpróbálom egyszerre megvizsgálni a résztvevők hagyományos offline, online és közösségi média használatát - amire eddig ritkán volt példa (vö. Strömbäck et al. 2).

A politikai részvétel leggyakoribb módjainak felvázolása után három különböző nézőpontból is megvizsgálom az (online) politikai részvételt: az online részvétel kontinuumát (a polgárok felhatalmazása és a részvétel szimulációja között), a válság és a jólét idején való részvétel megkülönböztetését, valamint a résztvevőknek a helyi, nem pedig a nemzeti vagy nemzetközi szintű részvétel iránti preferenciáját.

8.1 Politikai részvétel - Egy definíció?

Guðrún2012, mindössze második interjúm alkalmával tett kijelentése, miszerint nem érdekli a politika, egy pillanatra kizökkentett a lendületemből. Amit én egy okos nyitókérdésnek képzeltem, amely minden bizonnyal egy hosszú elbeszélést indít majd el a politikai tevékenységéről, az egy egysoros nyilatkozatba

torkollott. Annak ellenére, hogy Guðrún a *Betri Reykjavík* egyik legaktívabb felhasználója - számos kezdeményezést és hozzászólást tett be a rendszerbe különböző témákban -, úgy tűnik, "nem érdekli a politika".

Guðrún kijelentése már évek óta elgondolkodtat arról, hogy a tudósok (tudományos) szókinccse nem feltétlenül felel meg a résztvevők saját értelmezéseinek. Az akadémikus egy elméleti gyakorlat vagy egy elméleti koncepció vizsgálatára vállalkozik egy területen belül, és mégis csak vázlatos ismeretei vannak arról, hogy maga a terület szereplői hogyan értelmezik a témát. Amint az a fenti példából is kitűnik, az én, mint kutató és Guðrún, mint a gyakorlatáról kutatott személy megértése nem esett pontosan egybe.

Ahogy Miller és társai a "közösségi média" kifejezéssel illusztrálják, a kutatók dönthetnek úgy, hogy elfogadják a "nyilvános szemantika szeszélyeit" a kutatási téma meghatározásában, rámutatva arra, hogy ez a "meghatározás nem abszolút, és nem tartalmaz szilárd határokat; inkább egy heurisztikus eszköz, amely segít tisztázni a tanulmányunk paramétereit" (9). Ezt szem előtt tartva igyekeztem elkerülni, hogy a kutatási célt az íróasztalomnál konstruáljam meg. Így a terepmunka során a *politikai részvétel* kutatási cél számos olyan kifejezéssé alakult át, amelyek maguktól a résztvevőktől származtak, mint például a *politikában és a társadalomban való részvétel, politikai szerepvállalás, polgári szerepvállalás, érdeklődés a településen történetek iránt, aktivista és politikus*. Valójában mindezek a megnevezések és tevékenységek, eltekintve attól, hogy *hivatásos politikus vagyok*, jól illeszkednek van Deth politikai részvételi módok térképéhez (lásd a New 2.1.2Modes - New Definition? című fejezetet), és ezáltal biztosítottak arról, hogy kutatásom továbbra is szilárdan a kutatási területeken és területeken belül maradjon.

Más szóval, a "politikai részvétel" olyan elvont fogalomnak tűnt, amellyel a résztvevők ritkán azonosultak - annak ellenére, hogy sokat beszéltek a tevékenységeikről, olyan tevékenységeikről, amelyeket én azonnal a politikai részvétel módozatai közé soroltam volna. Ez különösen Pórgnýr esetében válik láthatóvá. 2014-ben a reykjavíki városi tanács alelnökeként, a sport- és szabadidős tanács elnökeként, valamint a kulturális és utazási tanács alelnökeként betöltött új pozícióiról kérdeztem:

Ez történik, ha elkezdjük bökdödni az orrunkat olyan dolgokba, amikbe nem kellene bökdödni az orrunkat [...]. Gondolom, ehhez az kell, hogy véleményes, de önjelölt apolitikus legyek. *A Betri Reykjavík* tehát remek helyszín volt számomra, hogy ténylegesen részt vegyek egy olyan vitában, ami érdekelt. De kiderült, hogy néhány barátommal együtt részt vettem némi aktivizmusban, és akkoriban nem igazán kötöttem össze a politikával. Ez egyfajta naiv, nagyon szűk látóköröm volt [...] és mielőtt észrevettem volna, tavaly már a parlamentben indultam. És én

őszintén szólva, csak a listát töltöttem ki. [...] És kész, itt vagyok. Ez egy kis változás, és én egy KIS KICSIT meglepődtem ezen.²

E felismerések eredményeként egy sokrétű munkát tudtam létrehozni arról, hogy az emberek hogyan vesznek részt saját, valamint családjuk és barátaik mindennapi világának alakításában. Van Deth a politikai részvétel több mint 70 módját jegyzi fel, beleértve olyan változatos tevékenységeket, mint a választásokon való részvétel, a *vételi füzérek* és a gerillakertészkedés (vö. "Partizipationsforschung" 11). Ezért nem látom értelmét annak, hogy szigorú, önkényes határokat húzzunk a "politikai részvétel" fogalma és nem fogalma között. Sőt, én mindig is egy átfogóbb mérési rendszer mellett érvelnék. Számomra a "politikai részvétel" meghatározásának kulcstényezői az érdeklődés, az elkötelezettség és a demokratikus közösség és a társadalom iránti elkötelezettség, függetlenül attól, hogy ezek milyen formában jelennek meg - nem pedig egy korlátozó, tudományos címke.

8.2 Információs gyakorlatok az idők során

Az internet elterjedésével az elérhető információk tömege exponenciálisan megnőtt. Nemcsak a végtelennek tűnő adatmennyiségek tárolásának technológiai kapacitása jött létre (vö. Reichert), hanem az információ előállításában való részvétel is óriási mértékben eltolódott, a hivatásos újságírók elvesztették értelmezési szuverenitásukat, és számtalan félig-meddig privát blogger (vö. Al-Ani) és polgár-jogász (vö. Meikle) lépett a színpadra. Ez a fejlemény széles körben szerepelt mind a tudományos, mind a társadalmi diskurzusokban. E diskurzusokban azonban gyakran figyelmen kívül hagyják az olvasó/felhasználó változó szerepét és helyzetét. Következésképpen ez a fejezet az olvasók/felhasználók információs gyakorlatát, valamint navigációs és értelemalkotási gyakorlatát vizsgálja a hagyományos offline, online, valamint a közösségi média egyidejű használata során. Végző soron az információs gyakorlatokról való gondolkodás fontos a politikai részvétel átfogó vizsgálata szempontjából a digitális korban, hogy "megvizsgáljuk, hogyan kombinálják az emberek az offline és az online média használatát, és hogyan befolyásolja "politikai információs repertoárjuk" vagy "hírdiétájuk" a politikai részvételt (vö. Strömbäck et al. 2).

8.2.1 Az információs gyakorlatok meghatározása

Az "információs gyakorlatok" kifejezés először az elemzés során jutott eszembe, mint munkácím a résztvevők különböző, az információ körül forgó gyakorlatainak csoportosítására. Csak később jöttem rá, hogy valóban egy egész

elméleti komplexum létezik.

1 Þórgnýr Thoroddsen, személyes interjú, Reykjavík, 192014. június.

az "információkeresés, -keresés, -szűrés és -szintézis gyakorlatának" (Talja és Hansen, idézi French és Williamson 738) vizsgálatához kapcsolódik. Al- bár az információs gyakorlatok kutatása leggyakrabban az információs vagy könyvtárgyományokra összpontosít, megállapításai az én munkám számára is felbecsülhetetlen értékűek voltak.

Az információs gyakorlat kutatásának alapvetően két elméleti irányzata van: az információs magatartás és az információs gyakorlat. Kutatásomban különösen az információs gyakorlatra támaszkodom, mivel az

"feltételezi, hogy az információkeresés és -felhasználás folyamatai inkább társadalmi és párbeszédés módon alakulnak ki, mint az egyes szereplők elképzelései és motivációi alapján. Minden emberi gyakorlat szociális, és a közösség tagjai közötti interakciókból ered". Ily módon a gyakorlat fogalma eltolja a hangsúlyt a monologikus egyének viselkedéséről, cselekvéséről, motívumairól és készségeiről. Ehelyett a fő figyelem rájuk, mint különböző csoportok és közösségek tagjaira irányul, amelyek világi tevékenységeik kontextusát alkotják. (Tuominen et al., idézi Savolainen 120.)

Ez a meghatározás az információs gyakorlatot összhangba hozza a társadalmi konstruktivista gondolkodással, Anthony Giddens-szel együtt "a struktúra és a cselekvés közötti dialektikát hangsúlyozza, hangsúlyozva a szereplők szerepét, mint a társadalmi kontextusban a mindennapi cselekvés folyamatos áramlását rutinszerűen és rugalmasan nyomon követő, tudással rendelkező egyénekét" (idézi Savolainen 120). French és Williamson továbbá rámutat arra, hogy "[a]z emberek az információval és a tudással való foglalkozás során gyakran egy rendezetlen és iteratív utat követnek, amit Pescosolido et al. (1998) "muddling through"-nak nevezett" (739), és amit én itt mix-and-match mentalitásnak nevezek.

8.2.2 Információs gyakorlatok ma: A Mix-and-Match mentalitás

Sok ember tájékozódási szokásai ma már nem korlátozódnak az egyetlen helyi napilap reggeli olvasására. Ezt felváltotta a különböző médiaformátumokat és az egyes formátumok médiafelületeit "személyes hírreptórárrá" (Strömbäck et al. 1) kombináló, többféle módszert alkalmazó megközelítés. Ezekben a "személyes hírreptórárokon" belül "az internet egy a "média mindenevők" által használt médiumok közül", ahogy Linnaa Jensen megjegyzi (1).

Úgy tűnt, hogy a szelektív mix-and-match mentalitás a beszélgetőpartnerek információs gyakorlatának egyik alkotóeleme mindkét területen. Frízföldön például a fiatal anya, Anna Wagner-Becker Anna előfizet a *Süddeutsche Zeitungra*. A költségeket mérlegelve családjával együtt az országos újság mellett döntöttek a helyi újság helyett. Így a regionális *Nordwest* online változatát

olvassa.

Zeitung, hogy szinte naponta tájékozódjon a helyi és regionális kérdésekről.³ Hans Meyer előfizet a *Nordwest Zeitung* papírformátumára. Nyugdíjba vonulása óta Meyer két országos napilapot, a *Die Frankfurt-er Allgemeine Zeitungot* és a *Die Süddeutsche Zeitungot* "kényezteti" magát. Analóg információs bázisát kiegészítve Meyer a *Friesländer Bote* című ingyenes hetilapot is "átnézi".⁴ Online hírszolgáltatásokat nem olvas. Heinz Schulz minden nap felkeresi a *Die Welt* című napilap, valamint a *Der Spiegel* és a *Focus* című hetilapok honlapjait, mivel szerinte minden újság más-más témáról más-más szemszögből számol be.⁵

Az izlandi területen a résztvevők a jelek szerint többféle médiaformátumból válogatnak. Kevesebben támaszkodtak a nyomtatott újságokra, és a legtöbben inkább több online hírportált és blogot hasonlítottak össze és állítottak szembe egymással. Ha a résztvevők mégis olvastak újságot, akkor az nagy valószínűséggel a *Frettablaðið* napilap volt, amely ingyenes és Izland számos részén a hét hat napján terjesztik.⁶ Valójában Izland "az ingyenes újságok legnagyobb piaci részesedésével rendelkező ország" (Bakker 6), és csak egy előfizetési napilapja van, a *Morgunblaðið* (vö. 43).

Guðmundur Kristjánsson az izlandi információs gyakorlatot példázza: "Szinte soha nem olvasok fizikai újságot, csak talán a címlapokat, talán az első oldalon [...]. Nagyon nehéz, hogy ne kerüljön be az ajtón, ezért felveszem, és néha végigolvasom, vagy csak megpróbálok elolvasni néhány címlapot."⁷ Guðmundur inkább a következőket követi

néhány embert a *facebookon*, hogy lássam, mit csinálnak. És vannak olyan csoportok is a *facebookon*, amelyeket valaki az érdeklődési körébe tartozó témákban vagy ilyesmiben posztol, szóval ezt sokat használom. A blogokhoz nem annyira vonzódok, van egy-kettő, amit néha megnézek, és van néhány posztlista is, így kapok e-mail értesítést a dolgokról. És ez [ennyi] - az e-mailek és a *facebook* talán a legfontosabb.⁸

2 Vö. Anna Wagner-Becker, fókuszcsoporthoz, Varel, szeptember. 92014.

3 Vö. Hans Meyer, fókuszcsoporthoz, Varel, szeptember. 92014.

4 Vö. Heinz Schulz, fókuszcsoporthoz, Varel, szeptember. 92014.

5 A 2008-2009-es válságot követő költségvetési megszorítások miatt, és mivel a házhozzáállítás egy olyan ritkán lakott országban, mint Izland, gyakran drága, a lapot ösztönöz terjesztési költséggel (2010-ben 0,18 euró példányonként) kínálják az ország távolabbi részein. Elméletileg 2009. a kiskereskedők választhatnak, hogy eladják-e a lapot vagy odaadják a vásárlóiknak, de tapasztalatom szerint a példányokat ingyen adják ki, mivel a lap elérhetősége forgalmat, azaz további eladásokat is generál az üzletekben (vö. Bakker 6).

6 Guðmundur Kristjánsson, személyes interjú, Reykjavík, június 22, II. 2014.

7 Guðmundur Kristjánsson, személyes interjú I., Reykjavík, július 92012.

Ez az idézet azt mutatja, hogy Izlandon a *facebook* "aktív vitafórumként szolgál mind a polgárok, mind a köztisztviselők körében" (Freedom House, "Iceland Press 2012"), ⁹és "[b]logok a hírek és információk egyik fő forrása" (Freedom House, "Iceland Press 2016"). Guðrún Sigurðardóttir tájékoztatósi gyakorlatát jól példázza, hogy "egy újságot kap. De olvasok vagy pillantok három másikra. Blogokat, itt-ott, egy cikket itt, egyet ott. De nincs olyan blog, amit minden nap vagy minden másnap olvasnék, ez csak véletlenszerű".¹⁰

Ez a mix-and-match mentalitás illeszkedik a bricolage fogalmához. A Claude Lévi-Strauss francia etnológustól kölcsönzött bricolage "a kulturális összeszerelésnek a *mérnöki munkával* ellentétes pólusú módját írja le [dólt betű az eredetiben]. Míg a mérnöki munka előzetes tervezést, a fizika különböző törvényeinek való engedelmességet, valamint az anyagok és erőforrások szervezését igényli az összeszerelést megelőzően, addig a bricolage a tárgyak kéznél lévő anyagokból történő létrehozására utal, meglévő tárgyak újrafelhasználásával és darabkák és darabok beépítésével" (Hartley 22f.). Értelmiségi tevékenységként a bricolage-ot úgy értelmezték, mint a már meglévő tudás felhasználását, a képességek és a hozzáférfési módok keverését és összehangolását, valamint e tudás szabad felhasználását, hogy új felismerések és/vagy jelentéshorizontok tárulhassanak fel (vö. Jonas és Jonas 239). Általában a bricolage olyan gyakorlatokból állhat, mint "a különálló tárgyak, cselekvések, ötletek, jelek, szimbólumok és stílusok újakeverése, rekonstruálása és újrafelhasználása új felismerések vagy jelentések létrehozása érdekében" (Deuze 70).

A résztvevők tehát *bricoleur-ként* értelmezhetők, akik többféle megközelítéssel nyerek ki és kombinálják a számukra releváns információkat a különböző médiaformátumokból, például egy vagy két helyi online forrás és egy országos napilap, különböző nyomtatott újságok (napi és heti) és újságok weboldalainak keverésével, az országos újságok online jelenlétéből származó információk kombinálásával a személyes blogokból és a Facebook-falokról származó részletekkel. Az offline és online média, valamint a gyakorlatok újrakombinálásának egyéni lehetőségei valóban végtelennek tűnnek, és rendkívül egyénre szabott információs gyakorlatokat és tudásanyagokat eredményeznek. Mark Deuze holland médiakutató szerint a digitális kultúra különösen a bricoleur gyakorlataiból és hiedelmeiből áll, akinek tevékenysége azonban nem tévesztendő össze a határtalan szabadsággal és a végtelen kreativitással:

8 A facebook fontos szerepét az izlandiak életében a statisztikák is alátámasztják. Az internethasználók százaléka 2014,84,3 nyilatkozott úgy, hogy az elmúlt három hónapban használt olyan közösségi oldalakat, mint a facebook vagy a Twitter (vö. Statistics Iceland, Online Communication).

A bricoleur stratégiáit nemcsak pragmatikus megfontolások, mint például a célnak való megfelelés és a kéznél levő készség korlátozzák, hanem az egyén tapasztalata és kompetenciája is a "megfelelő" anyagok kiválasztásában és használatában" (Chandler, online 1998,). Itt is megfigyelhetjük, hogy a bricolage egyszerre áll a régi újrafelhasználásából és átformálásából, miközben az újat használja és készíti. (71)

Így az információs gyakorlatok a "hagyomány" és az "innováció", a "rég" és az "új", a "fennmaradás" és a "felbomlás" kontextusában jelennek meg, és ezáltal a társadalmi-kulturális változások alanyaiként azonosíthatók. Klaus Schönberger német kulturális antropológus azonban óva int attól, hogy a változásnak ezt a kontextusát dichotómiaként vagy dialektikus kölcsönhatásként értelmezzük (vö. 207). Inkább emellett érvel, hogy a társadalmi-kulturális változást alapvetően nyitott és kombinatorikus folyamatként kell értelmezni.

Schönberger a változásnak ezt a kontextusát a *perzisztencia - rekombináció* fogalom párral jellemzi tovább. Ezzel rámutat arra, hogy egyes gyakorlatok a változó technológiai körülmények ellenére is fennmaradnak, gyakorlatilag továbblépnek vagy lebegnek (vö. 207). Az információs gyakorlatok területén ez azt jelenti, hogy bár az internet a lakosság egyre nagyobb része számára vált elérhetővé, ez nem jelenti automatikusan azt, hogy mindenki egyszerre és teljes mértékben áthelyezi információs gyakorlatát az online térbe.

Azaz az egyének információs gyakorlata nem feltétlenül követi a médiaformátumok társadalmi-technológiai lehetőségeit, és nem feltétlenül követi a hegemon társadalmi társ-összefüggéseket, diskurzusokat vagy narratívákat a webalapú információs gyakorlatokról. Az információs gyakorlatok sokkal inkább a már létező társadalmi struktúrák és a kapcsolódó társadalmi gyakorlatok alapján zajlanak és alakulnak, vagy amit Schönberger perzisztenciának nevez (vö. 207).

Ezeket az információs gyakorlatokat tekinthetjük bütykölésnek is, vagyis "valaminek az aprólékos és folyamatos adaptálásának, beavatkozásának vagy beállításának folyamatának, hogy javításokat vagy fejlesztéseket végezzünk" (Damsholt és Jespersen 25). Az innováció etnológiai perspektíváiról szóló tanulmányukban Damsholt és Jespersen rámutat, hogy annak megértéséhez, hogy "hogyan jönnek létre a mindennapi élethez való alkalmazkodások vagy átalakulások", a bütykölés "sokkal relevánsabb, mint a hirtelen törés gondolata" (25). Az autisták számára az innováció "a kialakult renddel való folyamatos bütykölés és azon belül" (27). Itt azzal érvelnék, hogy az innováció egybeesik azzal, amit Schönberger szociokulturális változásként de- skribál: "csak akkor tartják lehetségesnek, ha integrálható a mindennapi élet konstitutív logikájába" (Damsholt és Jespersen 23). Vagyis az online médiaformátumok rendszeres használata csak akkor válik a résztvevők információs gyakorlatainak repertoárjába, ha ezek a formátumok különböző szempontból megfelelnek az egyének mindennapi életének, például a formátumok használhatósága, tartalma és megbízhatósága körül forognak.

8.2.3 Szűrés, rendezés, kontextualizálás - az információs gyakorlatok fejlődése

Amint az előző alfejezetben kifejtettem, a szereplők naponta válogatnak, keverik és illesztik össze a különböző információs cikkeket a média és médiaformátumok széles skálájából. A résztvevők ezt tudatosan és különböző mértékű kompetenciával teszik. Különösen az igazság utáni időkben a szereplőknek egyre nagyobb erőfeszítéseket kell tenniük arra, hogy koncentráltan értékeljék az információkat azok hihetőségét és hitelességét.¹¹ Ez a fejezet azt mutatja be, hogy a résztvevők miként építették be az internetet, az online médiát és az online kommunikációt mindennapi információs gyakorlatukba, ezáltal fenntartva azokat a képességeket, amelyek már jóval az internet elterjedése előtt is empirikus tudásuk részét képezték, és összekapcsolva ezeket az információs gyakorlatban új készségek kialakításával.

Az internet által magával hozott gigantikus információáradat számos kihívás elé állítja a szereplőket. Ma a szereplőknek olyan gyakorlatokat kell elsajátítaniuk, amelyekre néhány évtizeddel ezelőtt még nem volt akkora szükség. A szűrés, a válogatás és a kontextualizálás az emberek mindennapi információs gyakorlatának szerves részévé vált, ahogyan azt ez a Peter Lamprecht interjúrészlet is szemlélteti (a dőlt betűvel szedett szöveg jelzi azokat a gyakorlatokat, amelyek egyre inkább a polgárok új készségeinek részét képezik):

Das Internet insgesamt natürlich, bietet erheblich mehr Informationsmöglichkeiten. Man muss natürlich immer auch so ein bisschen *berücksichtigen*, von WEM lese ich WAS WO. Das ist ja die *Kunst* das hinterher zu *filtern* und *einzuordnen*, das ist természetesen auch so eine Sache noch. Ich kann auf alles Mögliche reinfallen, im Internet kann ich viel posten und loswerden. Ob das dann so seine Richtigkeit hat ist auch *immer die Frage*. Und je mehr Möglichkeiten ich zum Informieren habe, desto leichter kann ich auch mal Fehlinformationen aufsitzen und es ist nicht unbedingt einfacher geworden sich *qualierte* Informationen zu beschaffen. Wenn man mal sieht in Forenbeiträgen und und und, wo man dann durchaus mal *gucken muss* [...] wer initiiert da was und muss das entsprechend dann auch *einschätzen*. Aber insgesamt bietet das Internet schon eine Menge Möglichkeiten, die vor zwanzig Jahren in dem Sinne überhaupt noch nicht so waren. Wo ich vielleicht überhaupt mal in der Zeitung was lesen hatte um mich schlau zu machen, da sind die Möglichkeiten natürlich deutlich improved worden.¹²

10 A poszt-igazság fogalmának további tárgyalása túlmutatna e dolgozat keretein, különösen, mivel Németországban csak 2016-ban vált jelentős témává (vö. Schaal et al.), két évvel a terepmunka befejezése után. A további tájékozódásra különösen

alkalmasnak tartom az Aus Politik und Zeitgeschichte (APuZ) folyóirat két számát, a 44- 45/2017-es Wandel des Politischen? és a 13/2017-es Wahrheit.

- 11 Peter Lamprecht, személyes interjú, Jever, szeptember 16/2013.

Az internet általánosságban lényegesen több lehetőséget biztosít a tájékoztatásra. Azonban *figyelembe kell vennünk, hogy MI AZ, amit olvasunk, HOL és KI írta. Az információ szűrése és kategorizálása készség kérdése; ez egy kicsit trükkös. Az ember mindenféle történetnek bedőlhet; én is sokat tudok posztolni és mesélni az interneten. Hogy ez igaz-e, az egy másik történet.* Minél több lehetőségem van az információgyűjtésre, annál könnyebb bedőlni a téves információknak. Nem feltétlenül vált könnyebbé a *minősített* információk beszerzése. Ha például az online fórumokon folytatott vitákat vesszük, akkor az információkat *értékelni* csak úgy lehet, ha *azonosítani tudjuk a kezdeményező személyeket.* Összességében az internet még mindig sok olyan lehetőséget kínál, ami húsz évvel ezelőtt nem létezett, amikor legfeljebb újságot olvastunk a tájékozódáshoz - itt a lehetőségek jelentősen javultak.

Az internet által elméletileg biztosított jelentős információáradat miatt a szereplőknek tudatosan kell eldönteniük, hogy mennyi információra van szükségük egy témáról, és mennyi időt hajlandóak erre fordítani, ahogy arra a fókuszcsoporthoz tartozó Helmut Weber rámutatott:

Wie viel Zeit nehme ich mir denn heutzutage, um inform zu sein? Reicht mir diese Information, die ich bekomme, tagtäglich nach dem Frühstück oder während des Frühstücks, Tageszeitung erstmal aus, bin ich damit erstmal zufrieden? Sage ich mir, *Jo, bin ich először elégedett.* Entdecke ich ein Thema, das mich wirklich bewegt, wie zum Beispiel das Fracking hier regional gegeben, dann stochere ich nach.¹³

Mennyi időt szánok manapság a tájékozódásra? Elegendő-e az az információ, amit a reggeli után vagy közben a napilapból kapok, megelégszem-e ennyivel? Azt mondom magamnak, *igen, egyelőre elégedett vagyok vele.* Ha aztán olyan témával találkozom, ami igazán megmozgat, mint például a regionális fracking, akkor utánajárok.

Néha ez a két vagy három érdeklődési területre való szűkítés nem önkéntes. Inkább sok kutatásban résztvevő panaszkodik arra, hogy ahhoz, hogy értelmesen és hatékonyan tudjanak bánni az idejükkel, korlátozniuk kell az érdeklődési körüket, következképpen az információs technikáikat, és még inkább a részvételi magatartásukat. Ha csak az idő engedné, több témában merülnének el, több információt gyűjtenének, véleményt formálnának róluk, és/vagy aktívabbak lennének ezekben a kérdésekben. A legtöbb ember számára azonban ez a legtöbbször egyszerűen nem kivitelezhető vagy összeegyeztethető a teljes munkaidőben végzett munka, a családgondozás és egyéb szabadidős hobbik mellett. Thomas Fischer szemléletesen leírja, hogyan olvassa a híreket, és hogyan korlátozza magát:

12 Helmut Weber, fókuszcsoporthoz, Jever, október 92014.

Ich zweifle először grundsätzlich das an, was da steht und ich sag, 'Hmm, da muss ich mal nachgucken, ist das denn so?! ' Kann ich aber nicht, kann ich nicht überall, sondern bei den Sachen wo ich sage das kann aber eigentlich nicht sein oder da gucke ich mal nach. Das kann ich nicht bei allen Sachen machen, weil dann müsste ich hauptberuflich irgendwie Informationsjunkie werden und nichts Anderes mehr tun und nicht mal dafür würde meine Zeit ausreichen, auch wenn ich nicht mehr schlafen täte.¹⁴

Először is, mindent megkérdőjelezek, amit olvasok, és azt gondolom, hogy utána kell nézmem, tényleg így van ez?! De nem tehetem, nem tehetem ezt mindenre, csak azokra a dolgokra, amikről nem hiszem, hogy lehetségesek, ezért utánanézek. De nem tehetem ezt meg minden kérdésben, mert akkor főállású információs drogosnak kellene lennem, és semmi mást nem csinálnék, és még akkor sem lenne elég az időm, még akkor sem, ha nem aludnék.

A résztvevők rutinszerűen mérlegelik egy adott me- dia vagy darab erősségeit és gyengeségeit, hogy végül megítélhessék, hogy az információ *megbízható-e* és megbízhatónak tekinthető-e. Fischer rámutat:

wenn man die Zeitung liest, wird man auch plus minus desinformiert, ich versuche, also ich benutze viel das Internet mich zu informálni, und ich gehe da immer, ich weiß nicht ob das bekannt ist, auf die sogenannten *Nachdenkseiten*, also diese kommentiert/ ist eigentlich eine kommentierte Presseschau, würde ich es mal nennen. Und da tue ich mich mich viel um und versuche legalább, mir rauszuziehen, was mir legalább wahrscheinlich vorkommt.¹⁵

Ha újságot olvas, többé-kevésbé tájékozatlan lesz. Én igyekszem, ezért sokat használom az internetet, hogy tájékozódjak, és többnyire az úgynevezett *Nachdenkseiten* (szó szerint Gondolkodó vagy Elmélkedő oldalak) oldalát látogatom, nem tudom, ismerik-e, amit én kommentált sajtószemlének neveznék. Ezt látogatom sokat, és legalábbis megpróbálom kiszűrni, ami értelmesnek tűnik.

Peter Lamprecht rámutat arra, hogy nem lehet elkerülni a különböző információforrások megismerését, és hogy mindegyik forrásnak vannak gyenge pontjai.¹⁶ Véleményem szerint egy ilyen nézet meglehetősen szokatlan lett volna 15-20 évvel ezelőtt, amikor a (hivatásos) újságírók információs monopóliummal rendelkeztek, és következésképpen a véleményhegemóniával (vö. Al- Ani). A megbízható információforrások meghatározására irányuló kutatásban a hagyományos média, mint például az újságok, ma nem áll jól a résztvevőkkel. Mint ahogyan sok helyen

14 Thomas Fischer, fókuszcsoport, Jever, október 92014.

15 Vö. Peter Lamprecht, fókuszcsoport, Jever, október. 92014.

világszerte, a hagyományos médiaforrások a frízöldi körzetben hanyatlóban vannak. Annak ellenére, hogy a kerület folyamatosan veszíti előfizetőit,¹⁷ még mindig van három napilapja, míg sok más kerületben már nincs egy sem.

Wolfgang Müller, a fókuszcsoporthoz tartozó újságíró elmondta, hogy abbahagyta az újságolvasást, mert szerinte azok már nem információt, hanem inkább dezinformációt nyújtanak. Szerinte egyre nehezebbé vált a "nagy egész" megragadása, mert az újságok csak az érem egyik oldalát mutatják.¹⁸ Thomas Fischer hasonlóképpen elmondta, hogy ő csak azért olvassa az újságok helyi részét, hogy tájékozódjon az olyan eseményekről, mint a kórus következő fellépése vagy a farsangi napirend. Fischer számára a vita és a viták eltűntek az újságokból, amelyek lényegében egy olyan helyé váltak, ahol a sajtóorgánumok változatlan sajtóközleményeit vagy a valamilyen módon elég befolyásos emberek nyilatkozatait nyomtatják ki. Fischer számára a bevett újságok "egyszerű királyi tudósítók" váltak.¹⁹

Izlandon az újságok és egyes politikusok, valamint befolyásos üzletemberek közötti személyes kapcsolatok évtizedek óta veszélyeztetik az elfogulatlan és kiegyensúlyozott tudósításokat.²⁰ A helyzet felháborodással tölti el Gunnar Grímssont:

16 Vö. Sönke Klug, személyes interjú, Jever, augusztus 25., 2015.

17 Vö. Wolfgang Müller, fókuszcsoporthoz tartozó újságíró, Jever, október. 9. 2014.

18 Thomas Fischer, fókuszcsoporthoz tartozó újságíró, Jever, október 9. 2014.

19 Például a Morgunblaðið, az Izland második legnagyobb példányszámú újságja egy olyan vállalat tulajdonában van, amelyet az ország néhány nagy halászati vállalatának ellenőrzése alatt tart (vö. Ohlsson 43). Ráadásul a lapot jelenleg a korábbi konzervatív miniszterelnök, Davíð Oddsson szerkeszti, aki történetesen az ország leghosszabb ideig hivatalban lévő miniszterelnöke volt (1991-2004). Reykjavík polgármestere is volt (1982-1991). Ennél is ellentmondásosabb volt, hogy miniszterelnökségét követően 2009-ig az izlandi központi bank kormányzótanácsának elnöke volt, amikor is lemondott, mivel tiltakoztak az izlandi gazdasági válságban való részvétele ellen. A Morgunblaðið-nál Oddsson számos tapasztalt újságírót bocsátott el, ami azzal a váddal illette az izlandi médiatulajdonosokat, hogy politikai célú manipulációban vesznek részt, és inkább különleges érdekeket védenek, mintsem a szakszerű és kiegyensúlyozott tudósítást

Nincs tisztességes médiánk, egyszerűen nincs. [...] A legjobb újság Izlandon a *Reykjavík Grapevine*²¹. Mellette pedig a *DV*,²² ami szintén a legközelebb áll a sárga sajtóhoz. De még mindig igaz, hogy ők azok, akik nekimennek a gyilkosságnak, és azt mondják, hogy itt valami nincs rendben, és kiássák a mocskot, és beszámolnak róla. És a *Grapevine* a legjobb abban, hogy tényszerű, nem, nyilvánvalóan elfogulatlan, egyféleképpen elfogult: MINDKÉT OLDALLAL BESZÉLNEK."²³

Sok résztvevő az internetben látja a kiegyensúlyozott tájékoztatás hiányának lehetséges megoldását. Fischer számára az internet egyfajta

Segen, weil ich Information da noch finden kann die ich noch nirgends sonst überhaupt bekomme, es gibt unheimlich sok Sachen, Kampagnen, Initiativen. Was weiß ich was *Ärzte ohne Grenzen*, was *Campact* alles macht, was *Attac* alles macht, die Nachden- seiten, wie auch immer, das kann man da alles lesen. Das kriege ich aus der *NWZ*, aus der *Zeit*, aus *Spiegel* sowieso gar nicht mehr, das kriege ich da alles gar nicht mehr mit.²⁴

áldás, mert olyan információkat találok, amelyeket máshol nem kapnék meg. Olyan sok ügy, kampány, kezdeményezés van - mondjuk az *Orvosok Határok Nélkül*, vagy amit a *Campact* csinál, amit az *Attac* csinál, a *Nachdenkseiten*, bármi - mindezekről olvashatsz az interneten. Az *NWZ-ből* (*Nordwest Zeitung*), a *Die Zeitből* vagy a *Der Spiegelből* nem kapok ilyen információkat - ők nem is tudósítanak ilyen témákról.

Egy másik fókuszcsoporthoz tartozó résztvevő, Christa Hoffmann rámutat, hogy az érdekek minden hírforrást ellenőriznek. Ő személy szerint válogat a különböző forrásokból, és megpróbál véleményt alkotni egy adott témáról. Hangsúlyozza, hogy több információforrást kell felkeresni ahhoz, hogy megtudjuk, mi áll az adott kérdés mögött.²⁵

20 A Reykjavík Grapevine egy angol nyelvű újság, amely májustól októberig kéthetente, novembertől ápriliséig pedig havonta jelenik meg. Önleírásuk szerint kifejezetten az izlandi turistákat szolgálják ki, és "átfogó tartalmat közölnek minden egyes alkalommal az Izlandon folyó diskurzus minden fő témájáról: a kulturális élet, a politika vagy az általános társadalmi ügyek terén" (lásd a lenti banner alját).

21 Az elfogulatlan megfigyelők szerint a *DV* "az ország egyik legfontosabb oknyomozó és kritikus tudósító csatornája" (Freedom House).

22 Gunnar Grímsson, személyes interjú Róbert Bjarnasonnal, Reykjavík, 2012. július 12.

23 Thomas Fischer, fókuszcsoporthoz, Jever, október 9/2014.

24 Vö. Christa Hoffmann, fókuszcsoporthoz, Varel, szeptember. 9/2014.

A tájékozódás másik, a szakirodalomban alig említett módszere a tanács- vagy bizottsági üléseken való részvétel, hogy első kézből szerezzenek ismereteket bizonyos témákról:

Entdecke ich ein Thema, das mich wirklich bewegt, wie zum Beispiel das Fracking hier regional gegeben, dann stochere ich nach. Wo kann ich nachstochern dann? Dann gehe ich zu den entsprechenden Ausschusssitzungen, wo ich gerade vor kurzem in Neustadt- gödens gewesen war und habe in der Hinsicht Informationen bekommen, die ich vorher in den Medien, die ich lesen oder sehen durfte, nicht erfahren kann.²⁶

Ha belebotlok egy olyan kérdésbe, ami igazán foglalkoztat, például a térségben a fracking, akkor utánajárok. Hol tudok nyomozni? Elmehetek a megfelelő bizottsági ülésekre, mint például nemrég Neustadtgödensben, ahol olyan információkat tudtam meg, amelyekről a médiából nem szereztem tudomást, és amelyeket előzetesen elolvashattam.

Egyes résztvevők nem csak passzív megfigyelőként/meghallgatóként vettek részt a politikai döntéshozatali folyamatokban, hanem a politikai bizottságok aktív tagjaiként is. Itt az információgyűjtés és a részvétel egyszerre zajlott. Ezek az emberek úgy vélték, hogy csak úgy szerezhettek információt egy téma minden aspektusáról, ha aktívan részt vesznek a politikai folyamatban:

Bei mir [ist] im Moment so der Punkt da, tatsächlich so das Gefühl da, nicht die richtigen Informationen zu bekommen und daher [bin ich] auch so ein bisschen auf der Suche und am gucken, wie KRIEGT man denn tatsächlich die Informationen, die man braucht um sich das gesamte Bild zu machen. Und da gibt s eigentlich nur den Weg, tatsächlich auch sich so ein bisschen in den kommunalpolitischen Prozess zu begeben. Man muss ja nicht gleich in einer Partei sein, aber dass man in Ausschusssitzungen geht. Wir haben in Varel das große Thema *Familia-Erweiterung* [...]. haben nämlich auch noch ein Geschäft in Varel, sind also auch noch unmittelbar érintett von so einer Geschichte. Das heißt wir sind in Ausschüsse gegangen, in Ratssitzungen gegangen und haben da természetesen auch versucht, uns zu BETEILIGEN. Und wie Sie schon sagen, Beteiligung fängt erstmal damit an sich zu inform, was überhaupt läuft, was der Kenntnisstand ist.²⁷

Az utóbbi időkben olyan ponton voltam, ahol úgy érzem, hogy nem kapom meg a megfelelő információkat, és ezért keresem azt a helyet, ahol megkapom az összes információt, amire szükségem van.

25 Helmut Weber, fókuszcsoport, Jever, október 92014.

26 Wolfgang Müller, fókuszcsoport, Jever, október 92014.

véleményt alkotni egy bizonyos kérdésről. Valójában csak egy mód van rá: a helyi politikai folyamat részévé válni. Nem kell rögtön valamelyik politikai párt tagjának lenni, de a bizottsági ülésekre el kell járni. Varelben a *Famila* (szupermarketlánc) terjeszkedése hatalmas téma volt. Nekünk is van boltunk Varelben, így minket közvetlenül érint egy ilyen kérdés. Számunkra ez azt jelentette, hogy el kellett mennünk a bizottsági ülésekre, a tanácsülésekre, és egyszerűen csak megpróbáltunk RÉSZVÉTELEZNI. És ahogy Ön is mondja, a részvétel azzal kezdődik, hogy tájékozódunk arról, hogy mi történik, mit tudunk ebben a szakaszban.

Az információs gyakorlat és a politikai részvétel módja itt keresztezi egymást. Mindkét idézet különböző mértékben illusztrálja, hogy a politikai részvétel hogyan válhat az emberek információs gyakorlatának részévé.

8.2.4 Exkurzus: Újságírás az internet korában

Az időbeli korlátozás és a néhány kiválasztott témára való specializálódás, amely ma (és legalábbis az internet által magával hozott információáradat óta) szükségszerű, nem csupán olyan probléma, amellyel a "normális" polgárok találkoznak információs gyakorlatuk során, hanem olyan kérdés, amellyel az újságíróknak, a politikai döntéshozatali folyamatok és azok eredményeinek terjesztésében kulcsfontosságú szerepet játszó szereplők csoportjának is szembe kell nézniük.

Amikor Wolfgang Müller, a fókuszcsoporthoz tartozó résztvevője és egykori újságíró 1987-ben az *Ostfriesen-Zeitung című* újságnál kezdett dolgozni, úgy találta, hogy az általános információmennyiség viszonylag jól kezelhető. Ez azonban az idők folyamán óriási mértékben megváltozott. Ma már egyszerűen túl sok információ áll rendelkezésre, köszönhetően az internetnek általában, és a nagy közösségi média platformoknak, mint a *Twitter*, a *facebook*, amelyek maguk is egyre inkább információforrássá váltak az újságírók számára.²⁸

Müller, aki több éves tapasztalattal rendelkezik a helyi politikai bizottságokban való részvételben is, hangsúlyozza, hogy ma már nem lehet egyszerre több politikai kérdés szakértője lenni. Úgy véli, hogy specialistává kell válni, egyszerűen azért, mert az alapos tájékozottság szinte lehetetlen mennyiségű időt emésztene fel. Arra is rámutat, hogy az újságírók munkakörülményei mennyire megváltoztak napjainkban:

Ich habe früher noch das Glück gehabt, ich kann noch investigativ arbeiten. Das heißt mein Chefredakteur hat gesagt: "Wolfgang Müller, du kriegst jetzt zwei Tage, geh mal dieser Geschichte nach. Und man hat nochmal irgendeinen Schweinehund ausgraben können und mal eine Schweinerei aufdecken können, gerade im Kommunalpolitischen. Und da passiert so viel, auch heute, wo es nicht mehr in der Zeitung steht, jederzeit.

27 Vö. Wolfgang Müller, fókuszcsoport, Jever, október. 92014.

Nur heute haben die Kollegen [...] nicht mehr die Zeit, nicht mehr die Energie und auch nicht mehr die Erlaubnis/weil es eben Zeit und Energie und Geld ist, diesen Geschicht- en nachzugehen. Das heißt, das Investigative, das Nachforschen, die Wächterfunktion auf unterster Ebene ist nicht mehr gegeben.²⁹

A múltban szerencsés voltam - még mindig tudtam nyomozati munkát végezni. Ez alatt azt értem, hogy a főszerkesztőm azt mondta: "Wolfgang Müller, két napod van, nézz utána ennek a történetnek". Tehát még mindig képes voltál leleplezni egy disznót, leleplezni egy botrányt, különösen a helyi politikában. Annyi minden történik a helyi politikában, még ma is, folyamatosan, de ez már nem jelenik meg az újságban. A kollégáknak már nincs rá idejük, energiájuk, engedélyük, mert időbe, energiába és pénzbe kerül ezeknek a történeteknek utánajárni. Úgy értem, hogy a nyomozás, a dolgok utánanézése, az örökös helyi szinten már nem teljesül.

Az információáradat kezelésével járó kihívások mellett az újságíróknak egy szélesebb körű társadalmi változással is szembe kell nézniük, mivel "a mai digitális környezet drámaian megváltoztatta a média jelenlétének és tulajdonlásának körvonalait, a médiamegjelenés és a médiamagatartás ethoszát" (Roy 90). Mielőtt az internet a mindennapjaink részévé vált, Roy rámutat, hogy a

Az újságírói ethosz részben két fontos módon támasztotta alá a képviselői demokrácia működését és stabilitását: először is, a hivatásos újságírók kulcsfontosságú közvetítőként működtek a politikusok és a politikai folyamatok, valamint a nagyközönség között, másodsor, az újságírók és a politikusok maguk is összejátszottak, akár formálisan, akár diszkrétan és közvetve, a köz- és a magánterület közötti relatív határok meghatározásában. (90)

Nem azt állítom, hogy a hivatásos újságírók értelmezési szuverenitásának elvesztése és a félig magánjellegű bloggerek színpadra lépése (vö. Al-Ani)³⁰ alapjaiban rengeti meg a képviselői demokráciát, hanem azt, hogy az olyan alapvető elemek, mint a sajtószabadság és a sajtó semlegessége, feltételei változnak. Ez az elmozdulás Izlandon is megfigyelhető, ahol egy 2015-ös tanulmány szerint "a bloggerek és a közösségi médiakommentelők gyakorolhatják [a] legnagyobb hatást arra, hogy mit mondanak - és mit nem mondanak - az izlandi újságírók" (Baumhardt). Ahogy Bir- gir Guðmundsson, az Akureyri Egyetem újságíró professzora mondta Baumhardtal beszélgetve: "az ország főáramú szerkesztőségében dolgozó újságírók visszatartják vagy kihagyják az információkat, a nézőpontokat és az érdemi vizsgálatokat, hogy egy politikailag korrektebb narratívába illeszkedjenek. [...] ezt a narratívát a közösségi médián keresztül erősítik, ahol a populáris

29 A polgári újságírás mai helyzetéről szóló tömör áttekintést lásd Allan és Thorsen.

a bloggerek és kommentátorok az újságírók "árnyékszerkesztőiként" működnek" (Baum- hardt). Itt válik világossá, hogy az internet nem csak a polgárokat állítja új kihívások elé a tájékoztatási gyakorlattal kapcsolatban, hanem az újságíróknak is egyre nagyobb kihívásokkal kell szembenéznük mind a tudósításokban, mind a demokratikus demokráciában korábban kialakult szerepük destabilizálódásában.

8.2.5 Következtetés, vagy: A mai polgárok - Jobban tájékozott, mint valaha?

Tekintettel a mai "nagy választékú, hibrid és töredezett médiakörnyezetekre" (vö. Chadwick in Strömbäck et al. 3), azt állítom, hogy az információ szűrése, szortírozása és kontextusba helyezése a polgárok új készségeinek részévé vált az információs gyakorlatban. A résztvevők, akik valószínűleg minden eddiginél nagyobb felhatalmazással rendelkeznek és jobban tájékozottak, magabiztosan keverik és kombinálják a különböző médiaformátumokból és média-csatornákból származó információkat, mind online, mind offline. Különösen az izlandi területen a közösségi médián keresztül történő tájékoztatás különösen fontos szerepet kapott.³¹ Még mielőtt a "poszt-igazság" körüli viták elkezdődtek volna, a résztvevők mindkét területen sokan megkérdőjelezték a hagyományos médiumok és újságírók információinak mélységét és semlegességét, ami a velük szembeni bizalom csökkenő szintjét mutatja, és valószínűleg egyre pluralizáltabb információs gyakorlatokhoz vezet.

Az információs repertoárok digitális összetevői továbbá különleges potenciállal bírnak a politikai részvétel szempontjából. Shelley Boulianne kanadai szociológus megállapította, hogy a közösségi hálózatok sajátos jellemzői magyarázzák, hogy a közösségi médiát információszerzésre használó emberek nagyobb valószínűséggel vesznek részt politikai tevékenységben. Strömbäck et al. összefoglalja a munkáját

az online környezetben a hírek megbízható forrásokból, például barátoktól és ismerősöktől származnak, és az információkkal váratlanul találkozhatnak abban az értelemben, hogy az emberek nem keresik azokat, de mégis politikai információknak lehetnek kitéve, amikor barátok vagy ismerősök politikai híreket osztanak meg [...]. Másodsor, mivel az információk az emberek saját hálózataiból származnak, az ilyen információk nagyobb mértékben mozgósíthatják a polgárokat arra, hogy politikailag aktívak legyenek, mint a közvetlenül a hírszervezetektől származó információk. Harmadszor, az online információ fertőző lehet abban az értelemben, hogy ha látjuk, hogy mások híreket olvasnak vagy politikában vesznek részt, az már önmagában is magával ragadó lehet [...]. Negyedszer,

30 Ez egy sor másik kérdést vet fel, például a közösségi oldalakat, például a Facebookot

működtető algoritmusok által nyújtott információk homogenitását, ahol "az ember általában soha nem lát olyan dolgokat, amelyekkel nem ért egyet". Ez pedig nem túl egészséges politikai vita" - mutatott rá Birgitta Jónsdóttir izlandi politikus; személyes interjú, Reykjavík, 2014. június 18.

a digitális környezetben a hálózatok gyakran nagyobbak. Ez növeli annak valószínűségét, hogy az emberek gyenge kapcsolatokból származó tartalommal szembesülnek, ami megkönnyíti az információáramlást, és valószínűbbé teszi, hogy az emberek politikailag releváns hírekkel találkoznak. (4)

Ahogy a *Betri Reykjavík* egyik programozója rámutat, a *Betri Reykjavíkot* látogató emberek körülbelül százaléka⁷⁰ "a *facebookról* érkezik. Ha valaki saját ügyét szeretné népszerűsíteni, akkor beteszi az ötletet a *Betri Reykjavíkba*, majd a *facebookot* használja [...], hogy sok támogatást kapjon az ötletéhez, hogy aktív legyen és a rendszeren kívül is népszerűsítse azt".³² Hasonlóképpen, Strömbäck és társai "pozitív kapcsolatot találtak a közösségi média hírepertoárja és az offline és online részvétel között" (16). Ez a hatás csak a közösségi médianál volt megfigyelhető, a hagyományosabb hírcsatornák online használatánál nem, ami arra utal, hogy a közösségi hálózatok jellemzői "mobilizálóbbak, mint a hagyományos online vagy offline hírek", mind az online, mind az offline politikai részvételi módok esetében (16).

8.3 Kommunikáció az online részvételi eszközökön belül: A szoftver a politika

Az információ mellett a kommunikáció a politikai részvétel előfeltétele. Ez a fejezet bemutatja, hogy az online részvételi eszközökön belüli kommunikáció, mint a politikai részvétel újszerű módja, számos kihívást jelent mind a felhasználók, mind az adminisztrátorok és a politikusok számára. Különösen a felhasználók szemszögéből nézve az online részvételt átláthatatlanság jellemzi azokban a pillanatokban, amikor átláthatóság, nyitottság és közvetlenség lenne elvárható (vö. Bimber 122; vö. Jenkins és Itō 24). Az átláthatóság, a nyitottság és a közvetlenség a közigazgatás és a politikusok polgárok felé irányuló kommunikációjából is hiányzik, mivel továbbra is ragaszkodnak a politikai kommunikáció hagyományos gyakorlataihoz.

Ezek a problémák a meglehetősen szokatlanul kialakított weboldalakon is megmutatkoznak, amelyek kevés teret biztosítanak a felhasználók közötti vitának és tanácskozásnak, annak ellenére, hogy eredetileg a vita és a konzultáció helyszíneként voltak feltüntetve. A *Betri Reykjavík* és a *LiquidFriesland* nem megfelelő PR-tevékenysége szintén zavart okoz a regisztrált felhasználók, a nyilvánosság és a média körében. Végső soron, ahhoz, hogy az online részvételi eszközök fejlődjenek és meghonosodjanak, mind a politikusok, mind a programozók részéről növekvő és folyamatos elkötelezettségre van szükség. Különösen a politikusoknak kell nyitottnak lenniük a változásokra és a politikai kultúra és a politikai kommunikáció átalakítására (vö. Rosenzweig és Eith 12).

31 Róbert Bjarnason, személyes interjú I., Reykjavík, július 12. 2012.

8.3.1 "Ebben a szakaszban egy fekete doboz van"³³ -

A kommunikáció átláthatatlansága az online részvételi eszközökben

A közbeszédben a digitális demokrácia mércéit gyakran olyan frappáns kulcsszavakkal kapcsolják össze, mint az átláthatóság, a nyitottság vagy a közvetlenség. Markus Linden politológus például öt közös ígéretet azonosított a digitális demokráciában, nevezetesen az egyenlőséget, a részvételt, a tájékoztatást, a válaszkészséget és a racionalitást (lásd Államkutatás, Politikai2.1 részvétel). A legtöbb esetben azonban a kommunikáció gyakorlati valósága az önkormányzati döntéshozatali folyamatokhoz kapcsolódó online részvételi eszközökben meglehetősen másképp néz ki.

A fejezet az ötletet felvető (vagy az ötletet beindító, ahogyan arra utaltak) résztvevők tapasztalataira összpontosítva azt mutatja, hogy a következő szakaszokban az átláthatatlanság, a zűrzavar és a konfliktusok fontos mozzanataival szembesültek:

- rögtön azután, hogy beindították az ötletüket,
- miután ötletüket elküldték a városi tanácsnak/bizottságnak,
- és miután tájékoztatták őket az eredményről.

A felhasználók ezeket a pillanatokat végső soron elkeserítőnek élték meg, ami negatív hatással van az adott online részvételi eszköz hatékonyságára és relevanciájára. Ebben a szakaszban elsősorban az izlandi, nem pedig a német mintát vizsgálom, mivel a *Betri Reykjavík* kevésbé korlátozó struktúrája és nagyobb felhasználói bázisa miatt nagyobb valószínűséggel okozott a felhasználóknak zavart és konfliktusokat.

Azok a felhasználók, akik ötletet nyújtottak be a *Betri Reykjavíkhöz*, a zűrzavar és a konfliktus első jelentős pillanatával szembesültek, miután beindították azt. A legtöbbjüknél a kezdeti sikerélmény és felelősségérzet az első néhány héten belül kezdett alábbhagyni. Guðmundur tapasztalatai tipikusak voltak: "Ez [az általa beadott ötlet] egy nagy ügy, és azt hiszem, 70 ember támogatta. Nem mozdult [...], a *Betri Reykjavíkból* nem jött semmi, semmi. Szóval ez egy kicsit bosszantó, az ember beterjeszt valamit, de nem kap jelentést, talán csak sok támogatót kap, de a kormánytól nem kap választ."³⁴

A *Betri Reykjavík* rendkívül lecsupaszított struktúrája miatt egyáltalán nem világos, hogy mennyi időbe telik, amíg az ötletet elküldik az illetékes bizottságnak, vagy egyáltalán, hogy elküldik-e egyáltalán. Ez a *Betri Reykjavík* sajátos felépítésében gyökerezik: nincs korlátozás vagy időkeret arra vonatkozóan, hogy egy ötlet mennyi ideig marad nyitva a vitára és a szavazásra. A gyakorlatban ez azt jelentheti, hogy a beindult, lendületet nyert és számos szavazatot generáló ötleteket a bizottságnak küldhetik a következő időszakban.

32 Kristínn Már Ársælsson, személyes interjú, Reykjavík, június. 202014.

33 Guðmundur Kristjánsson, személyes interjú I., Reykjavík, július 92012.

egy-két hónapon belül.³⁵ Ez azonban azt is jelentheti, hogy évekig is eltarthat, amíg egy ötlet végül bekerül a 15 legjobb ötlet közé, amelyeket a városi tanácshoz továbbítanak.³⁶ Ha egy ötlet olyan sikeres, hogy a városi tanács elé kerül, az az "egyetlen kiút" a rendszerből. Mivel az ötletek élettartama nem korlátozott - soha nem kerülnek archiválásra vagy törlésre -, a kevésbé népszerű ötletek egyszerűen vég nélkül lebegnek a rendszerben, és megoldatlanul maradnak.

Természetesen ez az átláthatatlanság nemcsak a felhasználóknak a platformmal kapcsolatos tapasztalataira, hanem annak hatékonyságára és sikerére is hatással van. Sok felhasználó, például Guðmundur számára rendkívül demoralizáló volt az a benyomás, hogy semmi sem történik az ötleteikkel. Úgy tűnt, hogy a programozók is tisztában vannak a nyílt időkeret okozta problémákkal, ahogy Róbert Bjarnason mondta:

Mindenképpen együtt akarunk dolgozni a várossal, és megpróbáljuk továbbfejleszteni a koncepciót. Arra gondoltunk, hogy talán több részre osztjuk, és évente négyszer, háromlépcsős folyamatot vagy ilyesmit tartanánk. Egy hónap állna rendelkezésre az ötletek hozzáadására, majd egy hónap a szavazásra és a vitára, vagy egy hónap a hozzáadásra és a vitára, majd egy hónap a szavazásra és a vitára, tehát az első részben nem lehetne szavazni róluk. Aztán egy hónap, hogy a városvezetés valamilyen választ adjon vissza.³⁷

A cikk írásakor, majdnem öt évvel az interjú után, e tervek egyike sem valósult meg a gyakorlatban.

Nem gondolom azonban, hogy a *Betri Reykjavík* nyitott időkerete mint olyan jelenti a fő zavart a felhasználói tapasztalatok szempontjából, hanem inkább az, hogy nem kapnak elegendő és/vagy világos információt a platform működéséről. Számos felhasználó számolt be arról, hogy hiába kerestek útmutatást vagy kézikönyveket a weboldal használatáról. Az egyetlen elérhető útmutató egy homályos, féloldalas folyamat.

34 Például, a felhasználó Sunna meg az ötlet "Tröppur opp Vatnshólinn við Háteigsveg" (eng. Lépcső fel (a dombra) Vatnshólt from (the street) Háteigsvegur) 2016 februárjában. Egy hónappal később Unnur Margrét Arnardóttir, Reykjavík város jegyzője kifüggesztette a hirdetményt, hogy az ötletet továbbították a rekreációs és szabadidős bizottsághoz (lásd a sec.news-t).

35 Például Sigurbjörg Ása Óskarsdóttir felhasználó a "Svæðið milli Vestur- bergs og Bakka" (Eng. Land between (the neighbourhoods) Vesturberg and Bakkar) májusban, 27és 2016hónapokkal16 később Unnur Margrét Arnardóttir, Reykjavík város jegyzője közzétette az ötlethez az értesítést, hogy azt továbbították a tervbizottsághoz (sec.news)(sec.news)(sec.news)(sec.news).

36 Róbert Bjarnason, személyes interjú V. Gunnar Grímssonnal, Reykjavík, 2014. június

leírás - feltéve, hogy megtalálják a jobb felső sarokban lévő apró kérdőjelet (lásd az 572., ábrát). Guðrún például arról számol be, hogy az oldal elrendezésének megváltoztatása után már nem tudott navigálni az oldalon: "Néhány hétig nem mentem oda. És akkor nem tudom, hogy volt-e próbaüzem, vagy [...] valahogyan utasítások. Nem volt semmi, amikor megnéztem. És próbálkoztam, és minden olyan nehéz volt, és ehh, egyszerűen abba hagytam".³⁸ 2012-ben Guðrún azt mondta nekem, hogy bár nem volt különösebben jártas a számítógépek és a technológia használatában, "a kezdet [azaz a *Betri Reykjavík* használatának megkezdése] egyszerű: csak hozz létre egy fiókot, és kezdj el írni, vagy támogatni, vagy ellenezni valamit. Ez nem probléma".³⁹

A felhasználók számára gyakran nem világos, hogy miért történtek változások, például miért töröltek el funkciókat, és miért adtak hozzá újakat. A programozók nem adnak magyarázatot vagy tájékoztatást, és úgy tűnik, nem tudnak arról, hogy a váratlan változtatások problémákat okoztak: "A felhasználói felületet tekintve csak egyszerűsítettünk, és az új verzió, amelyet még nem telepítettünk [...], még egyszerűbb, és mindenképpen ez a helyes út. Sajnos ez azt jelenti, hogy a funkciók egy részét eltávolítjuk".⁴⁰

Érdekes módon a *LiquidFriesland* példája azt mutatja, hogy a PDF-kézikönyvek, a személyes bemutatkozó workshopok a *LiquidFriesland* önkéntes képviselőjével, Djure Meinennel és a videós oktatóanyagok nem elegendők egy online részvételi eszköz fenntartásához. Először is, a felhasználók továbbra is kritizálták, hogy nem állt rendelkezésre közvetlen kapcsolattartóhoz vezető segélyvonal:

Es müsste eigentlich vorne noch mit drinstehen, auch in *LiquidFriesland* gleich, wenn man sich einloggt, gleich dann einen Link gleich zu dem Mann wo man dann auch mal meinetwegen Fragen stellen kann. Ja, das wäre praktischus... Dann könnte man auch mal nachfragen, 'Das und das habe ich noch nicht verstanden, wie ist das eigentlich gedacht?' Und das fehlt einem vielleicht auch, so der Ansprechpartner.⁴¹

A *LiquidFriesland* kezdőlapján kell lennie egy linknek, ahol meg lehet kérdezni valakit. Praktikus lenne, ha csak érdeklődni tudnál: Nem egészen értem ezt a funkciót, mi a tényleges szándék mögötte? És ez az, ami talán hiányzik, egy kapcsolattartó pont.

37 Guðrún Sigurðardóttir, személyes interjú II, Reykjavík, május 30 2014.

38 Guðrún Sigurðardóttir, személyes interjú I., Reykjavík, július 9 2012.

39 Róbert Bjarnason, személyes interjú V. Gunnar Grímssonnal, Reykjavík, 2014. június 18.

40 Susanne Engstler, személyes interjú, Varel, október 8 2013.

Másodszor, ezek a széleskörű segítségfelajánlások nem akadályozták meg a *LiquidFriesland* bezárását, többek között a felhasználók alacsony száma miatt. A *LiquidFriesland* felhasználói nem szembesültek ugyanolyan mértékű átláthatatlansággal, mint izlandi társaik, miután egy ötletet elindítottak, mivel minden egyes felhasználói ötlet hathetes élettartamú volt (vö. Landkreis Friesland, idézi Diefenbach 33). A *LiquidFrieslandban* az ötletek szerzői inkább egy másik potenciális problémával szembesültek, azzal, hogy az ötletük még csak vitára sem kerülhetett. Azok, amelyek mégis bekerültek a vitába, aztán azt tapasztalták, hogy a *LiquidFrieslandban* a vita és a tanácskozás keretei meglehetősen korlátozottak voltak (lásd a 8.3.3. fejezetet "*A vita javítására tett kísérletek*"). A befogadási szakaszban, a négy lépés közül az elsőben, egy ötletet a *LiquidFrieslondon* csak megszavazni lehetett vagy nem (az eszközök működéséről részletesebben lásd a 4. fejezetet *Kutatási területek*, 4.1. *LiquidFriesland*). Csak akkor lépett át a második szakaszba, a vitába, ha a kérdésben érdekelt felhasználók tíz százalékának határozatképessége támogatta azt (vö. Landkreis Friesland, idézi Diefenbach 33). Csak ezután jutott tovább az ötlet a harmadik és negyedik szakaszba, az ellenőrzésbe és a szavazásba (vö. Behrens et al., *Principles*).

A Betri Reykjavíkkal ellentétben, amely az idő múlásával meglehetősen zavarossá vált, mivel körülbelül ezer ötlet lebegett a végtelenségig, a *LiquidFriesland* mindig rendezett volt, mivel a beadott ötletek közül csak kevés jutott el a vitafázisig. Talán nem meglepő, hogy az a bonyolult folyamat, amelyen az ötleteknek át kell esniük, elrettentőleg hat a leendő felhasználókra, és még az ügyes internet- és számítógép-használókat is kihívások elé állítja, ahogy azt Ursula Thoms webdesigner elmeséli:

Mein Arbeitskollege hat auch Zugangsdaten sich schicken lassen, der ist auch reingegangen und hat dann festgestellt, dass die Oberfläche ihm nicht so zusagt. [...] Wir müssten durchaus gut klarkommen mit Oberflächen, ich habe allerdings auch tatsächlich Schwierigkeiten gehabt, wenn ich Sachen keresett habe; wenn ich Sachen gemacht habe, kam andere Sachen da heraus, die ich nicht erwartet hatte. Habe ich so gedacht,

'Meine Güte, wenn du sogar mit deinem Background hier hängst, wie verloren sind dann vielleicht andere?' Also, rein technisch war das für mich nicht so der Bringer.⁴²

A kollégám is kért bejelentkezési adatokat, és miután bejelentkezett, látta, hogy a felület nem tetszik neki [...] Elég jól kellene tudnunk kezelni az ilyen felületeket [a webdizájn háttér miatt], de nekem igazi nehézségeim voltak a dolgok keresésekor, és amikor megpróbáltam egy dolgot csinálni, valami más történt. Azt gondoltam magamban: "Te jó ég, ha te a te háttérrel itt elakadsz, mennyire vannak elveszve mások?". Tehát technológiai szempontból a *LiquidFriesland* nem volt számomra megfelelő.

41 Ursula Thoms, személyes interjú, Varel, október 9 2013.

A *Betri Reykjavík* felhasználóira egy újabb átláthatatlan pillanat várt, akiknek ötlete a havi legnépszerűbbek között volt, és ezért elküldték az illetékes bizottságnak. Onnantól kezdve a *folymatban lévő* weboldalak közé kerül, és onnantól kezdve nem világos, hogy mennyi idő alatt tárgyalja meg a bizottság, mivel nincs előírt időkeret, amelyen belül a tisztviselőknek reagálniuk kell, és az sem, hogy pontosan hogyan zajlik majd ez a tanácskozási folyamat.

Találkozásunkkor 2014 Guðmundur felidézi, hogy

Nem sokat foglalkoztam a *Betri Reykjavíkkal*. De épp az első e-mail elküldése [hogy visszajövök Izlandra további interjúkra, és szeretnék újra találkozni vele a 2012-es első találkozásunk után] és most között, küldtek nekem egy e-mailt, amiben azt írták: "Ezt a kérdést, amire Ön szavazott vagy amihez hozzászólt [...], feldolgoztuk, és megpróbáljuk végrehajtani, megpróbáljuk elérni, hogy ez megtörténjen. De az utolsó hozzászólás ahhoz a cikkhez, ahhoz az ötlethez két évvel ezelőtt volt, szóval ez nagyon lassú. [...] Szerintem ezért veszít valószínűleg az érdeklődésből, mert olyan lassan kapunk visszajelzést. Két évvel később már el is felejtettem az ötletet, és [...] úgy gondolod, hogy nem működik. Aztán két évvel később, á, várj, működik. És akkor lehet, hogy két évig nem csináltál ott semmit, mert nem kaptál visszajelzést."⁴³

A *Betri Reykjavík* felhasználói azonban nem csak az ötleteik feldolgozási ideje miatt érzik magukat hoppon maradtnak, hanem a tényleges döntéshozatali folyamatok miatt is, amelyeknek az ötleteiket alávetik. A felhasználóknak csak azt mondják meg, hogy melyik bizottság tárgyalja az ötleteiket, és ez gyakran keveset árul el, mivel ez a kategória általában megegyezik azzal a tematikus kategóriával, amelybe az ötleteiket eredetileg is betették. Az időközi munkafázisokról, például a kutatás fázisairól vagy a szakértőkkel való találkozókról nem tájékoztatnak a weboldalon keresztül. Kristinn Már Ársælsson rámutat, hogy

[A probléma az, hogy az ember előáll egy ötlettel, és elég támogatót kaphat ahhoz, hogy eljusson a következő szakaszba, de abban a szakaszban egy fekete doboz van. Nem látod, hogy mi történik, valaki jön és elemzi az ötletedet, te pedig semmit sem tudsz róla, és az ötleted kikerülhet a folyamatból anélkül, hogy tájékoztatást kapnál arról, hogy miért. Nincs lehetőség arra, hogy átalakítsd az ötletedet. Például, ha előterjesztesz egy ötletet, és azt mondják, hogy ez nem megvalósítható, akkor nem tudsz róla. Ehelyett megtehetnék, hogy közlik Önnel, hogy ez A, B, C okok miatt nem kivitelezhető, és akkor Ön átstrukturálhatná az ötleteit: "Ó, oké, értem, tehát az ellenjavaslatom az, hogy így változtassuk meg az ötletet, és akkor át kellene mennie. Tehát van itt egy fekete doboz, ahol szerintem több interakcióra van szükség a városi tisztviselők és az ötleteket benyújtó emberek között. Szerintem ez a fő probléma."⁴⁴

42 Guðmundur Kristjánsson, személyes interjú, Reykjavík, június 22, II. 2014.

Kristinn Már itt utal a felhasználók ügynöki képességének elvesztésének egy másik aspektusára - a visszazólás lehetetlenségére. A visszabeszélés vagy interaktivitás vitathatatlanul az online kommunikációs technológiák egyik legfontosabb jellemzője (vö. Baym, *Personal Connections* 7), és a *Betri Reykjavíkban* az átláthatatlan döntéshozatali folyamatok miatt erősen korlátozott. A felhasználóknak nincs lehetőségük arra, hogy megváltoztassanak egy ötletet, vagy bármilyen módon válaszoljanak a bizottság döntésére. A bizottság döntése lezárt és végleges nyilatkozatnak tűnik, bár sok esetben az ötleteket nem valósítják meg teljes mértékben, sőt, még csak nem is vizsgálják meg kellőképpen. Itt válik láthatóvá a közigazgatás mint bürokratikus intézmény tapasztalatlansága és rugalmatlansága a polgárokkal való nem lineáris kommunikációs folyamatok és az interaktivitás kezelésében (lásd: "8.3.2.Valójában nincs következtetés, de úgy hangzik, mintha lenne").

A *LiquidFrieslandban* a felhasználók módosíthatják ötleteiket, de csak a vitafázisban. Ekkor más felhasználók módosítást javasolhatnak, az eredeti szerző pedig átveheti a visszajelzéseket, és beépítheti azokat az ötletbe. Az interaktivitás itt adott, de csak horizontális. Nincs lehetőség arra, hogy a felhasználók reagáljanak a kerületi közgyűlés döntésére, ha az ötletet már megvitatták valamelyik ülésen.

Az átláthatatlanságot és a felhasználók számára a zavart fokozza az is, hogy még azok az ötletek is végigmennének a folyamat valamennyi szakaszán, amelyekkel kapcsolatban nem lehetne lépéseket tenni - például mivel nem tartoznak Reykjavík város vagy a frízöldi kerület hatáskörébe. Ez elég gyakran előfordul, különösen Frízöldön, mivel a kerület politikai szintje és joghatósága sok polgár számára nehezen felfoghatónak tűnik (lásd a 8.5. fejezet A földrajzi közelség szerepe a (online) politikai részvételben). A *Betri Reykjavíkban* a szerzőt csak arról tájékoztatják, hogy az ötlete alapján nem lehetett cselekedni az ötlet hírfalán található hivatalos naplókivonaton - ez a folyamat akár évekig is eltarthat. Ugyanez igaz az irreális ötletekre is, amit a *LiquidFriesland* programozói kritizáltak:

Eine Verbesserungsmöglichkeit seitens der Verwaltung wäre bereits vor der Abstimmung in den Dialog mit den Teilnehmern zu treten: Im Falle unrealistischer Vorschläge könnte die Verwaltung ihre Einschätzung bereits während der Diskussion den Teilnehmern kommunizieren und damit auf eine realisch umsetzbare Lösung hinarbeiten. [...] die Verwaltung [sollte sich] frühzeitig genug in die Debatte einbringen. Bürger erst abstimmen zu lassen und ihnen dann (also nachdem die Abstimmung der Bürger vor- bei ist) zu erklären, warum der Vorschlag nicht umsetzbar ist, kann eine vernichtende Wirkung auf die Motivation haben. (Behrens)

Az adminisztráción keresztül történő javítás egyik módja az lenne, ha a szavazás előtt párbeszédet kezdeményeznének a résztvevőkkel: az irreális javaslatok esetében az adminisztráció a vita szakaszában megoszthatná értékelését, és így a szavazókkal egy

reálisan megvalósítható megoldás. [...] a közigazgatásnak már korán hozzá kell járulnia a vitához. Ha hagyjuk a polgárokat szavazni, és csak utána közöljük velük, hogy a javaslat nem megvalósítható, az romboló hatással lehet a motivációra.

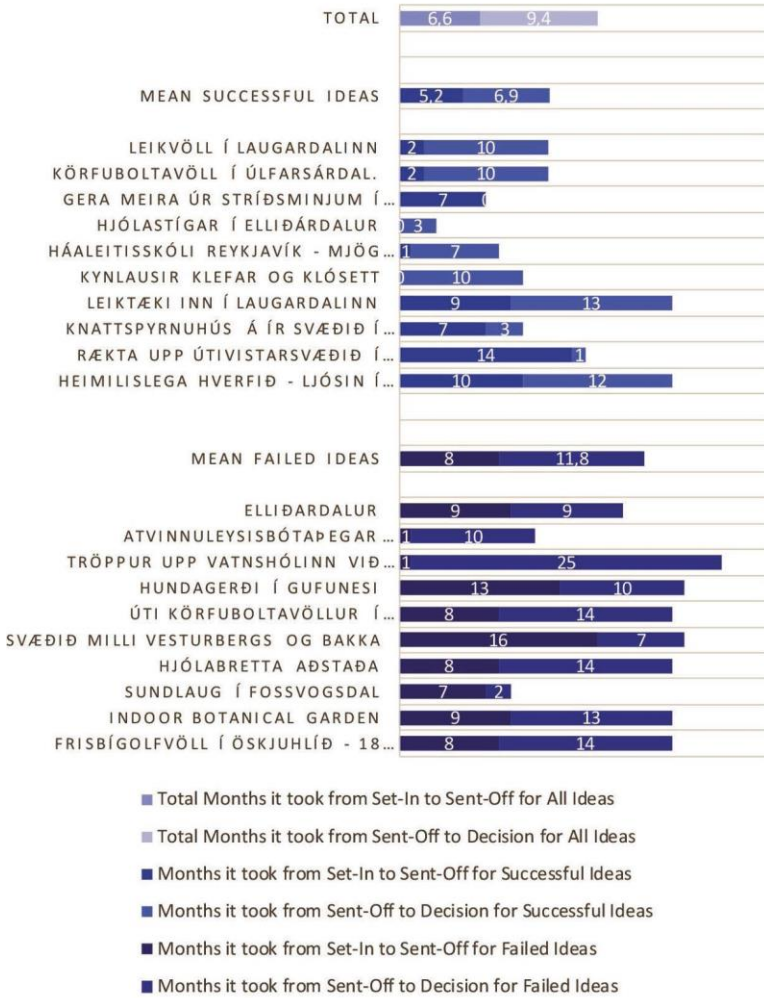
Bár ez kezdetben jó ötletnek hangzik, úgy vélem, hogy nem reális. A *LiquidFrieslandon* keresztül beérkezett néhány ötlet esetében talán lehetséges lett volna egy tartalmi előválogatás, és mivel Sönke Klug, a felhasználók ötleteinek a kerületi tanácson keresztül történő megvitatásra történő adaptálásáért felelős sajtószóvivő egyedülálló mindenest volt, aki szoros kapcsolatban állt a tanácsosokkal és Sven Ambrosyval, a kerület vezetőjével. De nem tudom elképzelni, hogy ez a megközelítés működné a *Betri Reykjavík* esetében, ahol szinte naponta számos ötlet érkezik. Ez a fajta előválogatás egy adminisztratív hivatalnok részéről bizonyára túlzott munkaterhet jelent, és valószínűleg meghaladja a szakmai kompetenciájukat. Véleményem szerint a *LiquidFriesland* programozóinak javaslata a helyi közigazgatás működésének és a politikai döntéshozatali folyamatok megértésének hiányáról tanúskodik. Egy városi hivatalnok nem lehet és nem is kellene, hogy abban a helyzetben legyen, hogy eldöntse, hogy egy beérkező ötlet reális-e vagy sem. A megfelelő eljárás során állandó bizottságokkal és szakértőkkel kell konzultálni. Ugyanakkor Reykjavík városának és a frízföldi kerületnek a hatásköre világosan meghatározott, így egy közigazgatási hivatalvezetőnek valóban képesnek kellene lennie arra, hogy megállapítsa, hogy egy ötlet a hatáskörébe tartozik-e vagy sem, és következésképpen sokkal korábban tájékoztathatná a felhasználókat a folyamat során, elkerülve ezzel a frusztrációt és a demotivációt.

Az átláthatatlanság és a zűrzavar utolsó pillanata a felhasználók tapasztalatában az, amikor tájékoztatják őket ötletük eredményéről. Először is, bár a *Betri Reykjavík* induló oldalának jobb felső sarkában található kérdőjel szimbólumra kattintva arról tájékoztatnak, hogy "ezekkel az ötletekkel, valamint a velük kapcsolatos érvekkel és vitákkal a megfelelő állandó bizottság a lehető leghamarabb foglalkozik. Lehetőleg egy hónapon belül kell velük foglalkozni" ("A jobb Reykjavíkról"), kutatásom azt mutatja, hogy ez ritkán történik meg (lásd a 4. ábrát)⁴⁴. Valóban,

44 Ez a táblázat a *Betri Reykjavíkban* sikerrel vagy kudarcral zárult legutóbbi ötleteket mutatja be, valamint az egyes ötletekhez tartozó időkeretet - attól a naptól kezdve, amikor a szerzője beadta az ötletet, a naptól kezdve, amikor a megfelelő állandó bizottságnak küldöttnek jelölték, a napig, amikor az állandó bizottság döntése felkerült az ötlet hírfalára a *Betri Reykjavíkban* (és nem a napig, amikor a bizottság adathiány miatt döntött az ötletről). Ez a táblázat csak a legutóbbi tíz olyan ötletet tartalmazza a sikeres vagy sikertelen szekcióban, amelyek esetében mindhárom dátum (beadás, elküldés, döntés) elérhető volt a honlapon. Vannak azonban olyan újabb ötletek, amelyek esetében nem volt elérhető minden dátum a *Betri Reykjavík* oldalon, és ezért

nem kerültek be ebbe a táblázatba. Az ötletek címei az eredetivel megegyezően szerepelnek, tekintet nélkül a helyesírási hibákra, rövidítésekre vagy köznyelvi kifejezésekre. A táblázat a *Betri Reykjavíkban* 2018 áprilisáig sikerrel vagy sikertelenül szereplő legújabb ötletek alapján készült.

4. ábra: Egy ötlet időkerete a Betri Reykjavíkkal kapcsolatos döntéstől a döntésig

Az állandó bizottságoknak átlagosan kilenc és fél hónapra volt szükségük ahhoz, hogy döntsenek arról a 20 ötletéről, amelyet alaposan megvizsgáltam.⁴⁶

Pontosabban, a bizottságoknak átlagosan egy évbe telt, mire döntöttek az elutasított ötletekről, és körülbelül hét hónapba, mire elfogadták azokat. Csak találgatni lehet, hogy miért van ez így; valószínűnek tűnik, hogy a bizottságok könnyebben fogadják el egy polgár ötletét, ha az hasonló a már meglévő napirendjükhöz. Sok sikeresnek jelölt ötletet a bizottság válasza kísért, amely szerint az ötletet már tervbe vették ennek vagy annak a törvénynek a keretében (amelyet már elfogadtak), és hamarosan megvalósítják. A tíz sikeres ötlet közül öt esetében, amelyeket közelebbről megvizsgáltam, ez volt a helyzet. Egy másik gyakori ok, amelyet az ötlet sikerére adtak meg - a tíz vizsgált ötletből kettő -, hogy hasonló ötleteket már feldolgoztak a *Betri Hverfi* (*jobb szomszédság*) éves részvételi költségvetésén keresztül.⁴⁷ A leggyakoribb válaszok a végül kudarcba fulladt ötletekre az, hogy a megvalósítás meghaladná a rendelkezésre álló költségvetést, vagy hogy nem Reykjavík város vagy a frízöldi kerület hatáskörébe tartoznak. Lehetséges, hogy az ötletekre egy-egy kiemelkedő javaslattal könnyebben lehet válaszolni.

A keresőprogramok könnyebben és gyorsabban találhatóak meg, mint azok, amelyek több javaslatot tartalmaznak ugyanazon földrajzi hely körül, de egyébként tematikusan nem kapcsolódnak egymáshoz. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy a több javaslatot tartalmazó ötletek viszonylag gyorsan feldolgozhatók, feltéve, hogy a javaslatok egyike hasonlít a bizottság meglévő napirendjéhez. Válaszaikban a bizottságok általában csak erre a javaslatra hivatkoznak, míg a többi javaslatot vagy figyelmen kívül hagyják, vagy megjegyzik, hogy azokat meg kell vizsgálni.⁴⁸ Ezzel szemben az olyan témák körüli ötletek, amelyeket a

45 A 20 ötletet, amelyet ehhez közelebből megvizsgáltam, a 2018 júniusában a "sikertelen" és a "sikeres" kategóriában egyaránt a legfrissebb ötletek voltak.

46 Mind a "Rækta upp útvistarsvæðið í Úlfarsárdal" (Úlfarsárdalur külterületének kialakítása) (vö. sec.news), mind a "Leiktæki inn í Laugarda- linn" (Laugardalur játszótér) kérdésre adott válaszok a *Betri Hverfire* (vö. sec. news) utaltak. A *Betri Hverfi* éves online részvételi költségvetési programra azóta kerül sor, hogy a polgárok évente több millió 2011.450ISK-t (több mint egymillió3.6 eurót) "osztanak szét a polgárok tömegesen összegyűjtött ötleteinek megvalósítására Reykjavík különböző városrészeinek javítása érdekében. Eddig 608 ötletet hagytak jóvá (2012- 2017)" (Citizens Foundation, 'Portfolio: My Neighbourhood'). Az eszközt Hverfið Mitt (az én szomszédságom) névre keresztelték át a 2016.jelen dolgozatban az eredeti *Betri Hverfi* elnevezést használjuk, elsősorban azért, mert a terepmunka akkor zajlott, amikor a részvételi költségvetés-programot még *Betri Hverfinek* hívták.

47 Például a "Hjólástígar í Elliðárdalur" (Eng. Kerékpárutak (a völgyben) Elliðárdalurban) című ötletre úgy válaszoltak, hogy egy javaslatra kiemelten válaszoltak,

a többi javaslatra pedig azt mondták, hogy további kutatásra van szükség (vö. a szakasz hírei).

bizottság még nem dolgozik, hosszabb időt vehet igénybe a vizsgálat és a döntés meghozatala. Ezek az ötletek drasztikusan eltérhetnek a bizottságok jelenlegi tematikus fókuszától, vagy az adminisztráció számára idegen módon fogalmazódhatnak meg.

Együtműködés a programozók és az adminisztráció között

A programozók és a városvezetés közötti együtműködés nem mindig működött zökkenőmentesen. Volt például egy legalább hat hónapos időszak, amikor a városvezetés egyetlen *Betri Reykjavíkból* származó ötletet sem dolgozott fel. Ennek oka a munkaerőhiány és az ötletek feldolgozásáért felelős irodai pozíció nagymértékű fluktuációja volt. Róbert úgy emlékszik, hogy "alapvetően volt egy alkalmazottjuk, [...], aki fél állásban dolgozott, de hat hónapra áthelyezték, hogy valami mást csináljon, és semmi sem történt. És még csak nem is frissítették a bizottságokba kerülő ötletek státuszát".⁴⁹ Ez természetesen hatalmas késedelmeket okozott az ötletek feldolgozásában. Ez nemcsak a *Betri Reykjavík* felhasználói számára jelentett átláthatatlanságot, zűrzavart és konfliktust, hanem a programozók számára is, mivel semmilyen befolyásuk nincs arra a (időbeli) folyamatra, amelyben az ötleteket a bizottságok feldolgozzák. A programozók továbbá kommunikációs nehézségekről számoltak be a felelős politikusokkal: "Nem azért, mert a közigazgatásban dolgozó emberek nem igazán kedvesek, és jó velük dolgozni, de nem ők hozzák a döntéseket. Úgy értem, hogy el kellett küldenünk nekik egy e-mailt a következő szöveggel: "A *Betri Reykjavík* haldoklik", hogy találkozót tudjunk összehozni a politikusokkal. Mostantól nem fogjuk ezt félévente megtenni".⁵⁰ Ezek a különbségek a *Polgár Alapítvány* és Reykjavík város együtműködési partnerei között nem maradtak észrevétlenek a résztvevők számára: "Azt látom, hogy ezt a honlapot nyilvánvalóan olyan valaki működteti, akinek nem ez a munkája, nem a főállásuk, mert akkor több munkára, több időre van szükség, azt hiszem".⁵¹

Végül, időnként úgy tűnik, hogy az ötletek *elvesznek*, és még a bizottság sem tudja megmagyarázni, hogy miért tartott ilyen sokáig a válaszadás. Ez volt a helyzet az általam közelebből vizsgált húsz ötlet közül kettő esetében: a "Tröppur upp Vatnshólinn við Háteigsveg" (Eng. Lépcső a (dombra) Vatnshólt a (Háteigsvegur utcából)) először a szabadidős és szabadidős bizottságnak küldték el, amely viszont továbbította a tervezési bizottságnak. Végül az ötletet hónapokkal²⁵ azután válaszolták meg, hogy elküldték a városvezetésnek (vö. Sunna, sec. news). Ezt a késedelmet még a "Færanlegur kaffistandur í Grafarholtið yfir sumarið" esetében tapasztalt késedelem is felülmúlta. (Eng. "Mozgatható kávé stand Grafarholtban a nyár folyamán"). Bár az ötlet gyorsan...

48 Róbert Bjarnason, IV. személyes interjú Gunnar Grímssonnal együtt, Reykjavík, 2014. június 10.

-
- 49 Gunnar Grímsson, személyes interjú V. Róbert Bjarnason-nal, Reykjavík, 2014.
június 18.
- 50 Freyja Kristinsdóttir, személyes interjú, Reykjavík, június23, II. 2014.

ly népszerűvé vált a *Betri Reykjavík* felhasználói körében, és körülbelül hat héten belül elküldték a tervezőbizottságnak, a jelek szerint három teljes évre elveszett, mielőtt a tervezőbizottság végül elutasította (vö. Friðriksdóttir, sec.news). Kétségtelen, hogy az ilyen hosszú feldolgozási időszakok jelentős negatív hatással vannak az emberek motivációjára és arra, hogy továbbra is használni akarják az eszközt, és nyilvánvalóan csökkentik annak hitelességét általában véve. Hasonlóan látja ezt Róbert Bjarnasson, a *Betri Reykjavík* programozója is: "Szerintem sokan egy kicsit meg is égtek. Sok időt fordítottak a részvételre, és aztán olyan, mint egy pofon a városnak, hogy nem ad válaszokat és hasonló dolgokat".⁵²

Míg Róbert Bjarnasson biztos benne, hogy a városvezetés hibája, hogy az ötletek nem kerülnek időben feldolgozásra, a platform felhasználói számára nem teljesen világos, hogy hol, hogyan és miért akadnak el az ötletek a rendszerben: Szoftverproblémák felelősek a párbeszéd elmaradásáért? Vagy a rosszul kidolgozott algoritmusok miatt a félig népszerű ötletek örökké a *Betri Reykjavík* platformon pörögnek? Vagy a városvezetés hibája, amely nem tud lépést tartani azzal a sebességgel, amellyel a felhasználók az ötleteket beterjesztik? A résztvevők levonták saját következtetéseiket a késésekkel kapcsolatban:

Úgy gondolom, hogy ők [a városvezetés] nem gondolták át eléggé. Nagyszerűnek tartották, hogy az emberek reagáltak, de nem gondolták végig, hogyan akarják feldolgozni mindazt, ami beérkezett. Lehet, hogy sokkal több visszajelzést kaptak, mint gondolták, és egyszerűen nem tudták feldolgozni a beérkező ötletek mennyiségét, ezért még mindig próbálják feldolgozni?⁵³

Úgy vélem, hogy ez a bizonytalanság hozzájárul ahhoz, hogy az emberek kételkednek a szűkebb értelemben vett online részvételi eszközökben és általában a digitális demokráciában. Bár a fenti példákban szereplő időbeli késedelmek szélsőségesnek tűnnek, több résztvevő két év körüli folyamatról számolt be.⁵⁴

A *LiquidFriesland* felhasználói nem szembesültek ugyanilyen mértékű időbeli késedelemmel az adminisztráció részéről. A *LiquidFriesland* felhasználói és a kerületi közigazgatás közötti kommunikációs csatorna közvetlenebbnek tűnt, ami talán azért volt, mert a polgárok elképzeléseit csak egyetlen politikai testület, a kerületi közgyűlés elé terjesztették, szemben a sok állandó bizottsággal rendelkező Reykjavík városával. A legtöbb esetben a kerületi közgyűlés az előterjesztéstől számított néhány hónapon belül meghozta a döntést.

51 Róbert Bjarnason, személyes interjú V. Gunnar Grímssonnal, Reykjavík, 2014. június 18.

52 Guðmundur Kristjánsson, személyes interjú, Reykjavík, június22, II. 2014.

Feltételezem, hogy a feldolgozási időnek sok köze van ahhoz is, hogy az adott kormányok mennyire akarják a platformokat a digitális demokrácia eszközeiként használni. Ebben minden bizonnyal szerepet játszott az a tény, hogy a *LiquidFrieslandot* nagyrészt maga a frízöldi kerület kezdeményezte, míg Reykjavík városa csak a *Betri Reykjavík* bevonását fogadta el a döntéshozatali folyamatokba. Ezenkívül a *LiquidFrieslondon* keresztül havonta beérkező ötletek száma lényegesen alacsonyabb volt, mint a *Betri Reykjavíkon* keresztül. A *LiquidFriesland* fennállása alatt, 2012 végétől 2015 augusztusáig összesen 85 kezdeményezés jutott el a kerületi közigazgatás általi megvitatásig (vö. Landkreis Friesland, 2015. augusztus 5-10). Ezzel szemben, mint Reykjavík városa, azóta feldolgozta az ötleteket⁴³⁸, és 2011, a cikk írásakor (2019) hasonló számú kezdeményezés volt folyamatban (vö. "Kezdőoldal"). Más szóval, a frízöldi kerületi közigazgatásnak nem kellett olyan szintű kihívásokkal szembenéznie, mint Reykjavík városának.

A reykjavíki városi tisztviselők nyilatkozatai ráadásul ritkán tartalmazzák a végrehajtás pontos időkeretét, ehelyett inkább a gyakorlatba ültetett, tervezett projektek megkülönböztető jellegére utalnak. A *Betri Reykjavík* felhasználója, Per Hansen nem

nem hiszem, hogy megismerjük a folyamatot, nem eléggé. A városi tanácsban megvitatják, és egy rövid szöveget, két-három mondatot írnak, és aztán nem tudjuk, mi fog történni. Néhány dolgot ténylegesen végrehajtanak, vagy azt mondják, hogy ezt már megtettük, és ez valójában helyes, egyetértek. De azt gondolom, hogy kellene valamilyen hivatkozási szám, vagy frissíteniük kellene a kérdést, amikor valamit csinálnak, valahogy összefüggésbe hozni, egy lépéssel továbblépni.⁵⁵

Per Hansen itt is utal a városvezetés homályosságára az ötletekre adott válaszok tekintetében. Az a tény, hogy a közigazgatás nem köteles a felhasználó ötletével az eredeti megfogalmazásban foglalkozni, és joga van jelentősen megváltoztatni az ötleteket (vö. "A jobb Reykjavíkról"), azt jelenti, hogy a homályos, körkörös válaszok a normát jelentik. Úgy tűnik, hogy az adminisztráció a felhasználók ötleteiből válogatja ki a válaszadásra szánt elemeket, míg más elemeket figyelmen kívül hagy. Gunnar és Róbert programozók kiszámított célt látnak abban, ahogyan a résztvevők megfogalmazzák válaszaikat. A következő alfejezetben ezt a látszólag stratégiai homályosságot fogom fel arra, hogy a bürokráciák kommunikációs habitusát tárgyaljam, mind a szűkebb értelemben vett online részvételi formákon belül, mind pedig a digitális demokráciához való hozzáállásukban és annak kezelésében általánosabb értelemben.

Ebben az alfejezetben bemutattam, hogy a városi döntéshozatali folyamatokhoz kapcsolódó online részvételi eszközök, mint a *Betri Reykjavík* és a *LiquidFriesland*, hogyan nem váltják be a digitális demokrácia ígéreteit. Ezek az ígéretetek - egyenlőség, részvétel, tájékoztatás, reagálhatóság és racionalitás (vö. Linden) - nem teljesíthetők.

54 Per Hansen, személyes interjú, Reykjavík, július 23 2012.

mert a felhasználók az átláthatatlanság, a zavarodottság és a konfliktus ismételt pillanataival szembesülnek. Az átláthatatlanság, a zürzavar és a konfliktus e pillanatai azt mutatják, hogy a sikeres online demokrácia csak akkor működhet hosszú távon fenntartható módon, ha mind a politikai kultúra, mind a politikai kommunikáció széles körű változásával és átalakításával jár együtt (vö. Rosenzweig és Eith 12). A "business as usual" nem működik a vizsgált szereplőcsoportok, azaz a felhasználók, a programozók, a politikusok és a közigazgatás számára. Ezeknek a csoportoknak inkább alkalmazkodniuk kell és nyitniuk kell egymás eltérő kommunikációs és munkaszokásaihoz. Ezt persze könnyebb mondani, mint megtenni. A következő fejezetben a politikusok és a közigazgatás habitusát vizsgálom, miután az online részvételi eszközöket és a digitális demokráciát bevezették.

8.3.2 "Valójában nincs következtetés, de úgy hangzik, mintha lenne"⁵⁶

- A bürokrácia kezelése az online részvétellel kapcsolatban

Az előző alfejezetben a felhasználók nézőpontját vizsgáltam, és azt, hogy a döntéshozatali folyamatok átláthatóságának és nyitottságának a platformok által várt növekedését hogyan hiúsította meg, vagy legalábbis csökkentette az átláthatatlanság és az elérhetőség hiánya. Most Reykjavík városának és Friesland körzetének közigazgatását vizsgálom meg. Megvizsgálom mind a felhasználók, mind a programozók tapasztalatait a közigazgatással való kommunikációról. Itt válik nyilvánvalóvá, hogy az online részvétel nemcsak a felhasználók és a programozók számára jelent tanulási folyamatot, hanem a közigazgatás és a politikusok számára is, akik fogadják a polgárok hozzájárulását, és felelősek annak esetleges megvalósításáért. Ez talán nem meglepő, mivel az online részvétel a politikai részvétel új módját jelenti, amely nem felel meg a városi és kerületi közigazgatásban bevett bürokratikus eljárásoknak.

Amint azt az előző szakaszban javasoltam, mind a felhasználók, mind a programozók kritizálták a városvezetés homályos és kitérő válaszait. Gunnar Grímsson, a *Betri Reykjavík* programozója például rámutatott, hogy a közigazgatásban dolgozó személyek "hajlamosak a kérdésekre valamiféle kerülő úton válaszolni, aztán visszajössz, megnézed, és nem igazán van következtetés, de úgy hangzik, mintha lenne következtetés. Ez egy technika".⁵⁷ Kollégája, Róbert Bjarnason hozzáteszi, hogy a városvezetés "válaszai eléggé lyukasak voltak, a válaszokat a

55 Gunnar Grímsson, személyes interjú Róbert Bjarnasonnal, Reykjavík, 2012. július 12.

56 Gunnar Grímsson, személyes interjú Róbert Bjarnasonnal, Reykjavík, 2012. július
12.

egyfajta bürokratikus nyelv".⁵⁸ Ez a homályosság részben azzal függ össze, hogy a minisztériumnak szabadságában áll "jelentősen" megváltoztatni a felhasználók elképzeléseit (vö. "A jobb Reykjavíkról"). Ily módon az adminisztrációnak nem kell minden egyes javaslatra pontosan válaszolnia, hanem - mondhatnánk - kiválogathat elemeket, amelyekre válaszolnia kell, míg másokat figyelmen kívül hagyhat.

A cseresznyeválogatás valóban általános gyakorlatnak tűnik, ha megvizsgáljuk a kormányzat válaszait az ötlet hírfalán. A következőkben ezt a megközelítést a *Betri Reykjavík* felhasználójának, Ingibjörg Gísladóttirnak az ötlete alapján fogom illusztrálni. Ő 2014 őszén azt javasolta, hogy az Elliðaár-völgy (Reykjavík központjától délkeletre) rekreációs terület egyik népszerű gyalogösvényét alakítsák át kétsávossá, egy gyalogosok és egy kerékpárosok számára fenntartott ösvénnyé. Ez nagyobb teret biztosítana a különböző csoportok számára, és segítene elkerülni a baleseteket. A funkcionális egysorosként megfogalmazott ötlet 2015 januárjában részletes, de szinte semmitmondó választ kapott:

Þakka góða umræðu um það sem betur má fara á göngu- og hjólastígum í Elliðaárdal. Það er fagnaðarefni að stígarnir eru vel nýttir á góðum degi til fjölbreyttra ferða og útivistar. Mikilvægt er að mismunandi hópar taki tillit hver til annars, sérstaklega verða hjólandi að gæta varúðar. Það er á dagskrá að beina hjólandi umferð frá sameiginlegum göngu- og hjólastígum í auknum mæli á Rafstöðvarveginn og yfir Elliðaárnar á brú neðan við Raf- stöðina. Fleiri möguleikar um sérstaka hjólastíga eru til skoðunar. (Ólafur Bjarnason idézi: Gísladóttir)

Köszönöm a jó vitát arról, hogyan lehetne javítani a túra- és kerékpárutakat az Elliðaár-völgyben. Öröme ad okot, hogy az ösvényeket jó napokon jól használják a különböző utazásokhoz és szabadtéri tevékenységekhez. Fontos, hogy a különböző csoportok vigyázzanak egymásra, a kerékpárosoknak különösen óvatosnak kell lenniük. Napirenden van, hogy a kerékpáros forgalmat egyre inkább átirányítsák a közös gyalogos és kerékpáros útvonalakról a Rafstöðvarvegur (utcára) és az Elliðaár folyón át a Rafstöðvarvegur alatti hídra. A különleges kerékpárutak további lehetőségeinek vizsgálata folyamatban van.

A kormányzat válaszában a homályossága itt és máshol is nyilvánvaló. Rámutatnak, hogy valami hasonlót terveznek, mint amit az ötlet sugall, de nincs konkrét említés vagy visszautalás a tényleges javaslatra - egy kétsávós út a völgyön keresztül; és nincs konkrét információ arról sem, hogy mikor fogják átirányítani a bicikliutat, ki végzi a felülvizsgálati folyamatot, részt vehet-e benne az állampolgár, vagy mikor fejeződik be a folyamat. A bizottság nyilatkozataiban nincs gyakorlati eredmény vagy működési szándék.

57 Róbert Bjarnasson, V. személyes interjú Gunnar Grímssonnal, Reykjavík, 2012.
július 18.

Valóban, sok résztvevő számára ez az átláthatatlanság és homályosság frusztráló. Björn Levi Gunnarsson arról számol be, hogy a bizottságok nyilatkozatára a tipikus reakció az volt, hogy "Ó, ezt egy bizottságban tárgyalták meg. Hurrá! Mit jelent ez? [nevet] [...] Ez csak egy értesítés, és egy olyan értesítés, amire nem lehet rákattintani, mint a *facebookon*, ahol valóban láthatnánk a kommenteket, mert nincsenek kommentek".⁵⁹ Björn Levi tovább kritizálja a *Betri Reykjavíkba* épített lineáris, nem interaktív kommunikációs folyamatot. Számára "mindenképpen inkább egy beszélgetés jellegű platform lenne a következő lépés". Itt elsősorban a városvezetéssel és a politikusokkal való fellépési kötelezettséget látja: "Az önkormányzatból, a városból nem érkezik semmi a rendszerbe, ami azt mondaná, hogy "Hé, örülnénk, ha szavazatokat vagy észrevételeket kapnánk ezekkel a dolgokkal kapcsolatban, amelyeken dolgozunk". Tehát több interaktivitás. Jelenleg olyan, mintha csak betennél dolgokat, és csend van, és időnként kapsz értesítést, hogy 'Igen, ez már a bizottsághoz került'. Aztán semmi." A felhasználók és a programozók szemszögéből tehát úgy tűnik, mintha egy "technika" vagy egyfajta kommunikációs stratégia működne az adminisztráció homályos nyilatkozataiban⁶⁰; és hogy ezt a stratégiát megkönnyíthetik a *Betri Reykjavík* szabályai, amelyek lehetővé teszik az adminisztráció számára, hogy a felhasználók ötleteinek egyes részeit kiválogassa. Sok esetben a közigazgatás válaszai alig többek, mint szűkszavú nyilatkozatok, amelyek elismerik a polgárok elképzeléseinek lényegét, de nem tartalmaznak semmilyen kötelezettségvállalást vagy ígéretet arra, hogy konkrét lépéseket tesznek. Azt lehet állítani, hogy a polgárok és a városi tisztviselők közötti rendszeres interaktív kommunikációnak ez a módja, ahogyan az online konzultációs fórumokon megjelenik, a politikai részvétel és kommunikáció teljesen újszerű módja a politikusok és a közigazgatás számára. Hozzászoktak a bürokratikus döntéshozatali folyamatok ilyen formáihoz és azok kommunikációjához. Bár a közigazgatás válaszai a *Betri Reykjavíkban* sok esetben nagyon is hasznára válnának, ha konkrétabbak és specifikusabbak lennének, ebből nem feltétlenül következik, hogy rossz szándék állna mögöttük. Mindazonáltal az is ésszerűnek tűnik, ha ezt a kiterő és homályos kommunikációs magatartást másképp értelmezzük, és a politikusok és a közigazgatás körében a polgároknak a döntéshozatali folyamatokban való fokozott részvétele és a politikai döntéshozatalban való általános elégedetlenség jelének tekintjük. litikai kommunikáció.⁶¹

58 Björn Levi Gunnarsson, személyes interjú, Reykjavík, június 4. 2014.

59 Gunnar Grímsson, személyes interjú Róbert Bjarnasonnal, Reykjavík, 2012. július 12.

60 A következő alfejezetben részletesebben bemutatom, hogy a politikusok által

megrendelt *Betri Reykjavík* és *LiquidFriesland szoftverek* tervezése hogyan tükrözi a politikusok elégedetlenségét a politikai kommunikáció és a döntéshozatali folyamatok jelentős változásaival kapcsolatban.

Fontos megjegyezni, hogy a *Betri Reykjavík* hírfalán közzétett nyilatkozat, amely egy bizottságnak az ötlettel kapcsolatos döntéséről szól, a legtöbb esetben nem kifejezetten az egyszerű polgároknak szól. Általában egyszerűen csak egy kivonatot közölnek a bizottsági ülés jegyzőkönyvéből, ahol az ötletet megvitatták. Mindenesetre a közigazgatásnak és a politikusoknak még meg kell tanulniuk, hogy az átlagpolgárok másképp gondolkodnak és kommunikálnak, nem utolsósorban azért, mert nem ismerik a politikai döntéshozatali folyamatokat (és nincsenek integrálva azokba).

A *LiquidFrieslandban* egyáltalán nem létezett az a funkció, hogy a döntéseket a polgárokhoz visszajuttassák. Ehelyett a felhasználóknak egy külön weboldalon kellett ezeket megkeresniük a frízöldi kerület domainjén belül. Az eszköz használhatósága és intuitivitása szempontjából ez problémás - különösen azért, mert az általam megszólított résztvevők közül nagyon kevesen tudtak a másik weboldalról. Anna Wagner-Becker, aki aktív felhasználója volt a *Liquid-Frieslandnak*, sajnálja, hogy soha nem tudta meg, mi történt az ötletével, annak ellenére, hogy többször is ellenőrizte a platformot.⁶² Susanne Engstler, aki maga is tagja a helyi falusi tanácsnak és aktív LiquidFriesland-felhasználó, leírja, hogy szerinte milyen rendkívül bonyolult folyamat volt szükséges ahhoz, hogy megtudja, hogy a kerületi tanács milyen döntést hozott egy adott témában:

Kriegt man auch nicht mit, auch die Initiatoren für eine bestimmte Initiative, die würde das doch bestimmt interessieren, wie die [Ratsmitglieder] für abgestimmt haben. Das muss man aber mühsam verfolgen, wenn das dran ist. Dann findet man zwar die Sitzung, welche Ausschüsse Sitzung haben. Dann werden ja auch relativ spät die Tag- esordnungen angenommen, eine Woche vorher oder. Und dann müsste man sich jede Tagesordnung angucken; "Wann ist denn endlich mein Thema dran?". Das ist ja auch nicht/das geht ja auch nicht gleich online, dass das den nächsten Tag dann reingebracht wird, sondern wie sie das verteilen, weiß ich auch nicht.⁶³

Az ember nincs tájékoztatva, biztos vagyok benne, hogy egy bizonyos kezdeményezés kezdeményezői, biztosan érdeklő őket, hogy a tanácsosok hogyan szavaztak. De gondosan követni kell, amikor bejön. Megtudja, hogy milyen ülés van, mely bizottságok üléseznek. De aztán a napirendeket viszonylag későn, körülbelül egy héttel előtte egyeztetik. És akkor végig kell nézni a napirendeket, hogy "mikor tárgyalják végre az én témámat?". Ezt nem teszik fel azonnal az internetre, nem a következő napon, nem tudom, hogyan osztják szét.

Amikor elmondom neki, hogy van egy weboldal, ahol az összes kezdeményezésről szóló döntés a

LiquidFriesland szerepel, meglepődött és enyhén elégedetlen, azt sugallva, hogy

61 Vö. Anna Wagner-Becker, fókuszcsoport, Varel, szeptember. 92014.

az adott weboldalra mutató linket jól látható helyen kell elhelyezni a *LiquidFriesland*-on. Bár nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy addig a pillanatig csak nem vette észre a tájékoztatást⁶⁴, ez nagyon valószínűtlennek tűnik, mivel ő az eszköz aktív és lelkes felhasználója, és általában a dolgok élén áll.

Az eszköz intuitív használhatósága szempontjából ez tehát igen valószínűnek tűnik. A negatív következmények elkerülhetetlennek tűnnek, amint azt Ursula Thoms példáján is láthatjuk, aki végül arra kérte az adminisztrációt, hogy töröljék *Liquid- Friesland* fiókját, többek között azért, mert frusztrálta, hogy nem kapott elegendő információt a kezdeményezések eredményéről.⁶⁵ Közelebbről megvizsgálva ez a szempont ismét azt a nézetet támasztja alá, hogy az adminisztráció ragaszkodik a döntéshozatali folyamatok kommunikációjának bevett formáihoz, és nehezen látja a dolgokat a felhasználók szemszögéből. A felhasználók számára logikusnak tűnik, hogy egy kezdeményezéssel kapcsolatos politikai döntést ugyanabban a térben keressék, ahová azt benyújtották, és ahol azt kommentálták és megszavazták.

Egy másik tényező, amely növeli az aktív LiquidFriesland-felhasználók zavarát, és akadályozza a regisztrált, de passzív felhasználók elkötelezettségét, hogy a *Betri Reykjavíkkal* ellentétben nem kapunk automatikus e-mail-frissítéseket az ötlet előrehaladásáról - sem akkor, ha egy másik felhasználó hozzászól az ötletünkhöz, sem akkor, ha a rendszer egy másik szakaszába kerül. Inkább a felhasználóknak maguknak kell megváltoztatniuk az alapértelmezett értesítési beállításokat ahhoz, hogy e-maileket kapjanak a *LiquidFrieslandtól*. Több felhasználó, akivel beszéltem, hasonló tapasztalatokat szerzett, mint Susanne Engstler - hogy a de-hiba beállításokkal és az értesítésekkel kapcsolatos információk nem nyilvánvalóak a regisztrációs folyamat során vagy az eszköz GYIK-jeiben:

Ja, először is, az embernek darauf überhaupt kommen kell jönnie. Vielleicht lag das auch daran, dass ich da nicht so geübt mit bin, aber dass man erstmal informiert wird, das war am Anfang das Problem. Also man klickte dann immer mal alle drei Tage oder pro Woche mal rein, mal gucken, was denn da so los ist, welche Initiativen es gibt. Oder ich habe jetzt ja auch selbst mal eine Initiative gestartet, da war man dann selbst auch interessiert, welcher andere interessiert sich denn auch dafür und so weiter. Aber bis ich dann ersten drauf stieß, dass man sich auch immer per Email von *LiquidFriesland* benachrichtigen lassen kann - und ich glaube das ist ein Manko was ganz Viele noch nicht verstanden haben. Weil eigentlich gibt es einen ziemlich großen Kreis der Anmelder, es gibt aber an sich relativ wenige, die regelmäßig mitmachen [...] und ich glaube, dass das auch ein Problem ist des Benachrichtigens, das denen noch nicht klar ist, dass man automatisch benachrichtigt werden könnte.⁶⁶

63 Vö. Susanne Engstler, személyes interjú, Varel, október. 8.2013.

64 Vö. Ursula Thoms, személyes interjú, Varel, október. 9.2013.

Először elő kell állni az ötlettel. Talán azért, mert nem vagyok annyira [tech] értő, de a tájékozódás kezdetben elég nagy problémát jelentett. Alapvetően csak háromnaponta vagy hetente egyszer kellett bejelentkezni, hogy megnézzük, mi történik, milyen kezdeményezések vannak. Vagy nemrég magam is elindítottam egy kezdeményezést, így természetesen érdekel, hogy ki más is érdekelt a kezdeményezésben, és így tovább. De amikor rájöttem, hogy magától a *LiquidFrieslandtől* is lehet e-mail értesítést kapni - azt hiszem, ez egy olyan hiba, amit sokan még nem értettek meg. Mert valójában sokan regisztráltak, de csak kevesen vesznek részt rendszeresen [...], és szerintem ez is az értesítés problémája, hogy sokan még nem jöttek rá, hogy automatikusan értesítést kaphatnak.

Ennek a szerencsétlen alapértelmezett értesítési beállításnak drasztikus következményei lehetnek. A felhasználók számára időigényes és bosszantó feladat, ha át kell nézniük az összes weboldal kategóriáját, hogy lássák, van-e valami új és érdekes, ami csökkenti a felhasználói élményt. Az elkötelezettebb felhasználók számára eltarthat egy ideig, mire maguk is rábukkannak a beállításokra, és talán aktívabbak lettek volna, ha e-mail értesítést kapnak az új ötletekről vagy vitákról. Ráadásul az új felhasználók feltételezhetik, hogy automatikus értesítéseket kapnak, ha új ötletek kerülnek be, különösen a beállított kezdeményezések alacsony száma miatt. Valószínűnek tűnik, hogy az újonnan regisztrált felhasználókat összezavarta, sőt elriasztotta a *LiquidFriesland* tevékenységről szóló körképek hiánya, amelyek a postafiókjukba érkeztek, és ennek következtében ritkán vagy egyáltalán nem látogatták meg újra az oldalt, mert azt hitték, hogy semmi sem történik rajta. A felhasználók talán el is feledkeztek a regisztrációjukról, mivel nem kaptak semmiféle felszólítást, hogy látogassák meg a platformot és váljanak aktívvá. A *LiquidFrieslandbe* beépített szerény alapértelmezett értesítési politika ilyen feltételezett hatásai a mai túlstimulált idők mellékhatásaként értelmezhetők. Naponta számtalan (spam) e-mailt kapunk, amelyek arra ösztönöznek, hogy "kattints ide, vedd meg ezt, olvasd el azt". Így talán nehéz olyan online szolgáltatást szem előtt tartani, amely nem hívja fel magára automatikusan a figyelmet.

A részvételi és digitális demokrácia intézkedései azonban nemcsak a közigazgatást és a politikusokat, hanem a polgárokat is újfajta gondolkodásra és kommunikációra készítetik. A polgároknak gyakorolniuk kell érvelési készségeiket, és meg kell tanulniuk, hogyan fogalmazzák meg pontosan elképzeléseiket, és talán még a "politikusok nyelvén" is meg kell fogalmazniuk azokat. Benja- min Barber amerikai politológus meg van győződve arról, hogy a polgárok természetüknél fogva képesek több és jobb részvételre, míg más részvételi demokrácia-elméletek szerint a polgárok gyorsan elsajátítják ezeket a kompetenciákat, amint beilleszkednek az információs és tanulási folyamatokba. Björn Levi Gunnarsson úgy véli, hogy az állampolgárok felkészítése a deliberatív

A demokrácia "lépésről lépésre történő folyamat, nem lehet csak úgy beugrani a mély medencébe, először meg kell tanulni úszni".⁶⁷

A megfelelő szintaxis és dikció elsajátítása mellett az átlagpolgárok számára kihívást jelent az önkormányzati költségvetés és a költségvetési tervek értékelése is, amelyek a politikai döntéshozatali folyamatokban központi szerepet játszanak, ha nem is a központi szerepet. Ezt mutatja be Ursula Thoms, aki annak ellenére, hogy webdesigner, és a frízföldi kerület által kínált minden támogatást igénybe vett, hogy eligazodjon a *LiquidFries-landban*, azt mondja, hogy feladta a próbálkozást, hogy megértse, hogyan működik a rendszer részleteiben. Úgy véli, hogy az átlagpolgár apolitikussága és tapasztalatlansága valószínűleg nehezen érthető a politikával hivatásszerűen foglalkozó emberek számára. Ebben a tekintetben Thoms hangsúlyozza, hogy a formális politikai tapasztalat hiánya nem azt jelenti, hogy nincs véleménye, vagy hogy nem tudja kifejezni a véleményét, hanem azt, hogy esetleg nem tudja azt a politikusoktól megszokott módon kifejezni.⁶⁸ Általánosságban megállapításaim alátámasztják Jenkins és Itő érvelését, miszerint "a valódi részvételhez számos tulajdonságra van szükség: cselekvőképességre, a társadalmi helyzet elég jó megértésének képességére ahhoz, hogy konstruktívan részt vegyen, a hatékony hozzájáruláshoz szükséges készségekre, másokkal való kapcsolatokra, amelyek segítenek közönséget építeni, érzelmi rugalmasságra a negatív visszajelzések kezeléséhez, és elegendő társadalmi státuszra ahhoz, hogy következmények nélkül beszélhessünk" (22). Továbbá úgy vélik, hogy "(t)a részvétel akadályja nem a technológia, hanem a kiváltságok azon fajtái, amelyeket az érdemalapú diskurzusban gyakran figyelmen kívül hagynak. Úgy gondolom, hogy a technológia új ajtókat nyitott meg néhány ember számára [...], de fontos felismerni, hogy milyen módon erősíti meg az egyenlőtlenségek más formáit is, amelyek megnehezítik egyesek számára a részvételt" (22).

Mint korábban említettük, nemcsak a felhasználók, hanem a *Betri Reykjavík* programozói is elégedetlenek voltak a városvezetés kommunikációjával: "Megpróbáltunk összehozni egy találkozót a városi tisztviselőkkel, és akkor küldtünk egy e-mailt, amelyben lényegében azt írtuk, hogy mivel láttuk, hogy a felhasználók száma csökken, ezért küldtünk egy e-mailt azzal a főcímmel, hogy "A *Betri Reykjavík* haldoklik" [...] És ez tulajdonképpen egy találkozót ért el mindenkivel."".⁶⁹ Az adminisztráció szabálytalan kommunikációs mintája ismét rávilágított Gunnar és Róbert számára, hogy a *Betri Reykjavík*nak nincs meg az a státusza, amit szerintük a közigazgatáson belül meg kellene kapnia. Számukra ennek legfőbb illusztrációja a honlapról érkező ötletek feldolgozásáért és az állandó bizottságokban való megvitatásra való előkészítéséért felelős hivatalnokok cserélődése volt (a pozíció bizonytalan volta miatt):

- 66 Björn Levi Gunnarsson, személyes interjú, Reykjavík, június4. 2014.
- 67 Vö. Ursula Thoms, személyes interjú, Varel, október. 92013.
- 68 Róbert Bjarnason, IV. személyes interjú Gunnar Grímssonnal együtt, Reykjavík, 2014. június 10.

*A Betri Reykjavík számára nagyon rossz volt az a dolog, hogy a város részéről a nem elégséges elkötelezettségnek talán egy másik aspektusa, hogy Reykjavík városából négy különböző ember dolgozott a projekten [három év alatt]. Tehát egy nő kezdte el a projektet, [...] és azt hiszem, a Betri Reykjavík még meg sem nyílt, mire ő elment. Aztán jött egy férfi [...], és még csak nem is volt hivatalos forráselosztás, még csak ötven százalékos állás sem. Azért változott ez meg, mert megbeszélésről megbeszélésre dühös lettem, komolyan, csak kiabáltam, hogy *mi a fenéért fogjátok ezt vezetni, ha nincs egy ember, aki ezt csinálja*, meg ilyesmi. Aztán volt egy fickó, aki valamiféle munkanélküli rendszerbe került, ahol az ember kaphatott pénzt a kormánytól és részben a várostól, és ez egyfajta köztes dolog volt, és addig maradt, amíg nem kapott egy ajánlatot egy igazi munkára, így érhető módon elment, mert ez egy nagyon bizonytalan munka volt, mert nem volt hosszú távú vagy ilyesmi. Aztán jött Hilmar, és ő is maradt egy ideig. A Hilmar alatt [...] rávettem, hogy ötven százalékos pozíciót kapjon. [...] És most van ez a nő, akit úgy hívnak, hogy [...] Unnur Magrét".⁷⁰*

Ráadásul a programozók csak a tisztviselőkkel való találkozón tudták meg, hogy

a szerződésünk lejárt, körülbelül egy éve szerződés nélkül voltunk. Még mindig fizettek nekünk egy kicsit a tárhelyért meg mindenért, de aláírtunk egy vészhelyzeti [...] hat hónapos szerződést, hogy meghosszabbítsuk, és azon gondolkodtunk, hogy talán nem kellene aláírnunk a szerződést a választások előtt, talán csak el kellene mennünk a médiához, elmondani nekik, hogy valójában mindent megígérték az e-demokráciáról, és akkor senki sem tudna velünk találkozni.⁷¹

Az akkori önkormányzattal 2011-ben, Jón Gnarr vezetésével kötött korábbi szerződéssel ellentétben ez nem együttműködési szerződés volt:

Szeretnénk megújítani az eredeti megállapodást, amely hosszú tárgyalások után jött létre. Az együttműködési megállapodásból egyfajta [...] szabványos vállalkozói megállapodássá vált, ami nyilvánvaló okokból az, amit a város szokott csinálni. [...] Elküldtünk egy szép, hosszú, amolyan mindenki-megállapodást, ami még mindig jogi nyelven íródott, de a tartalma a következő volt: "ezen dolgozunk együtt, és ti ezt szállítjátok, mi meg azt szállítjuk, és de-de-de", [...]. És akkor egy új ügyvéd a városházán átnézte, és mint mindig, ő is

69 Gunnar Grímsson, IV. személyes interjú Róbert Bjarnasonnal, Reykjavík, 2014. június 10. Úgy tűnik, mintha javult volna a foglalkoztatási helyzet. 2018-ban három jegyző Reykjavík városának nevében a bizottságok híreit és határozatait tette ki az eszmei üzenőfalakra.

70 Róbert Bjarnason, IV. személyes interjú Gunnar Grímssonnal együtt, Reykjavík, 2014. június 10.

csak a munkáját végezte. De ez azt eredményezte, hogy a város szinte minden kötelezettségét megszüntette. És a miénk is, egy szabványos szerződéssé alakították át, amely azt mondja: "Ön működteti ezt a weboldalt, és mi fizetünk érte". Kicsit leegyszerűsíttem a dolgokat, de ez azt eredményezte, hogy eltávolították az együttműködés szót, ahol az a dokumentumban szerepel, mert ez már nem ilyen jellegű megállapodás volt.⁷²

Itt válik nyilvánvalóvá, hogy a polgárok nagyobb mértékű és rendszeres bevonása az online részvételi eszközök révén komoly kihívást jelent az igazgatás számára. Gunnar és Róbert felismeri ezt: "Nagyon nehéz a rendszer, a bürokrácia, a közigazgatás számára, nagyon nehéz az ilyesmit [a *Betri Reykjavík* rendszeresen beérkező ötleteivel] belevinni a szokásos eljárásokba. Minden zökkenőmentesen működik, és egyszer csak jön valami, ami mondhatni ütközik egy csomó megszokott, bevett dologgal".⁷³

Az ebben az alfejezetben leírt kihívások azt mutatják, hogy a *Betri Reykjavík* fenntartása során számos folyamatos konfliktus, bizonytalanság és megoldatlan kérdés volt jelen, legalábbis a *LiquidFriesland*hoz képest. Nyilvánvalóvá válik, hogy a platform létrehozása és támogatása az önkormányzati döntéshozatali folyamatokban, valamint a politikusok és a közigazgatás gondolkodásmódja központi elemei az eszköz sikeres működésének. A *LiquidFriesland* olyan online részvételi eszköz volt, amelyet felülről lefelé valósítottak meg. Következésképpen soha nem veszélyeztette a közigazgatás és/vagy a politikusok közömbössége a működése vagy az azon keresztül érkező állampolgári ötletek feldolgozása iránt.

A *Betri Reykjavík* esetében - amely eredetileg a *Polgári Alapítvány* alulról jövő kezdeményezése volt - azonban a várossal való együttműködés csak egy megkésett lépés volt. Mindenekelőtt politikai állásfoglalásként dolgozták ki és gondolták el, egyszerre tiltakozásként és válaszként a nepotizmus ellen, amely 2008-09-ben Izlandot minden szinten szinte teljes összeomláshoz juttatta. Gunnar és Róbert talán kevés ismerettel rendelkezett az önkormányzati döntéshozatali folyamatok működéséről vagy a közigazgatás működési módjáról. A gazdasági összeomlás és az izlandi társadalmat, gazdaságot és politikát sújtó nepotizmus miatt felgyülemlett társadalmi dühhullámot meglovagolva Gunnar és Róbert egy olyan weboldallal állt elő, amely számos polgártársukban megütötte a biztosítékot. Mivel a válság súlyosan érintette őket

71 Gunnar Grímsson, III. személyes interjú Róbert Bjarnasonnal, Reykjavík, 2014. május 30.

72 Gunnar Grímsson, IV. személyes interjú Róbert Bjarnasonnal, Reykjavík, 2014. június 10.

ők maguk is könnyen megértették polgártársaik dühét, akik úgy érezték, hogy választott politikusaik cserbenhagyták őket.⁷⁴

Még ma is harc folyik azért, hogy a *Betri Reykjavíkot* teljes mértékben és fenntartható módon beilleszték az önkormányzati döntéshozatali folyamatokba, amelyekről - legalábbis papíron - már régen megállapodtak. Sőt, ahogy a *Betri Reykjavík* programozói és Reykjavík városa közötti szerződés észrevétlen megszűnése is megmutatta, még papíron sem.⁷⁵ A *Polgári Alapítvány* számára "ez határozottan nehéz küzdelem, [...] különösen, hogy a város [...] nem fordít rá [*a Betri Reykjavíkra*] kellő figyelmet és választ".⁷⁶ E tapasztalatok alapján Grímsson mindig igyekszik rámutatni a *Polgári Alapítvány* előadásain vagy workshopjain, hogy "az emberek számára az egyik legjobb módja az e-demokrácia megvalósításának, ha ráveszik a bürokráciát, a közigazgatást, hogy elkötelezzék magukat a segítségnyújtás és a problémák felvállalása mellett".⁷⁷ Mivel a digitális demokrácia formái lehetővé teszik és kikényszerítik a polgárok és az állam közötti partnerségen alapuló kapcsolatot, ez az új szervezeti forma hatalmi eltolódásokat eredményez, amelyekkel mindkét félnek késznek kell lennie szembenézni (vö. Geiger 103).

Ezzel szemben a *LiquidFrieslandot* a közigazgatás és a politikusok hajtották végre, akik jól ismerik az önkormányzati döntéshozatali folyamatok és a közigazgatási eljárások működését. Ezt a tudást használta fel az Interaktív Demokráciáért Egyesület a *LiquidFeedback* járási szintű alkalmazására. A *LiquidFriesland* tehát egyrészt ábrázolja a bonyolult és hosszadalmas döntéshozatali folyamatokat, másrészt tükrözi a programozók határozott elveit a résztvevők ellenőrzésére és a titkos szavazásra vonatkozóan (vö. Behrens et al., *Principles* 53). Véleményem szerint azonban a polgárok - a platform leendő felhasználói - azok, akik elvesznek ebben az ellenőrzési folyamatban. Amikor a felhasználók a bonyolult és időigényes regisztrációs folyamat után végre rátaláltak a platformra, gyakran elvesztették a motivációjukat az eszköz használatára, mert az bonyolult és idegen a mindennapi életüktől.

Ahhoz, hogy a felhasználók érdeklődését és a platformon keresztül történő interakciót fenntartsák, a politikusoknak és különösen a közigazgatásnak át kell gondolnia és egyszerűbb nyelvet kell alkalmaznia, amely lehetővé teszi, hogy a kommunikáció minden irányban a lehető leggyorsabbá váljon. Amint azt az online részvétellel kapcsolatos kritikusok gyakran hangsúlyozzák, ez még mindig kizárná a társadalom egy részét. Ez egy

73 Vö. Gunnar Grímsson, IV. személyes interjú Róbert Bjarnason-nal, Reykja- vík, 2014. június 10.

74 Vö. Róbert Bjarnason, IV. személyes interjú Gunnar Grímssonnal, Reykja- vík, 2014. június 10.

75 Róbert Bjarnasson, személyes interjú V. Gunnar Grímssonnal, Reykjavík, 2014. június 18.

76 Gunnar Grímsson, IV. személyes interjú Róbert Bjarnasonnal, Reykjavík, 2014.
június 10.

túl nagy kérdés ahhoz, hogy itt megvitassuk. Ugyanakkor az is tévedés, ha azt állítjuk, hogy az *offline* politikai döntéshozatali folyamatokhoz való hozzáférés és részvétel tekintetében nincsenek akadályok.

Időközi következtetés

Az eszközök nehezen válnak és maradnak a polgárok részvételi repertoárjának állandó részévé, ha a programozók vagy elhagyják saját alkotásaikat, vagy elveszítik érdeklődésüket azok karbantartása iránt. Az online részvételi eszközök inkább folyamatos figyelmet és támogatást igényelnek, mind technikai, mind politikai és adminisztratív oldalról. Személyzetre, elkötelezettségre és know-how-ra van szükség egy olyan online részvételi eszköz fenntartásához, amely közel áll a polgárok mindennapi életéhez, amely úgy felel meg az igényeiknek, hogy a polgárok készletet éreznek a rendszeres használatára. Ha ez nem így van, ha az ilyen online részvételi eszközöket rosszul tartják karban, és hiányzik a működtetőik elkötelezettsége, akkor hosszú távon nem válnak szélesebb körben elfogadottá a társadalomban, és így nem válnak a polgárok részvételi repertoárjának rendszeres részévé.

Természetesen nem elég, ha egy webhelyet beprogramozunk, majd karbantartás nélkül hagyjuk, és aztán valahogy reménykedünk a legjobbakban. A digitális demokrácia nem így fog működni. Bár a számítógépek is szerepet játszanak, ebből nem következik, hogy ezek az eszközök vagy általában a digitális demokrácia automatikusan, emberi gondoskodás és elkötelezettség nélkül működne. Ideális esetben a polgárok, a programozók, a politikusok és az adminisztrátorok együtt dolgoznának egy olyan részvételi eszköz kidolgozásán és létrehozásán, amely minden résztvevő igényeinek és kívánságának megfelel: a programozóknak és elveiknek, a politikusoknak és az adminisztrációnak, akik olyan eszközt szeretnének, amely tükrözi a döntéshozatal hosszú és bonyolult folyamatát, valamint a polgároknak, akik átlátható, intuitív és könnyen használható eszközt szeretnének, amely hasonló a többi, általuk naponta használt webes alkalmazáshoz. Djure Meinen önkéntes képviselőnek például több ötlete is volt a *LiquidFriesland* fejlesztésével kapcsolatban.

Es müsste die Software attraktiver werden, sie müsste/also ich sag' ja immer, sie kann nicht viel einfacher werden, weil Demokratie nun mal kompliziert ist und insofern kann man demokratische Prozesse auch nicht viel einfacher abbilden als in *LiquidFriesland*. Aber man könnte natürlich trotzdem trotzdem über Usability im weitesten Sinne nachdenken: sich vom Design her etwas gefälliger aufstellen, so typische Usability-Guidelines einhalten, wo muss ein Knopf hin, damit der User den wichtigsten Knopf als erstes sieht, Hilfen prominenter anbieten - das ist glaube ich ein wichtiger Faktor.⁷⁸

77 Djure Meinen, személyes interjú, Varel, szeptember 16 2013.

A szoftvernek vonzóbbá kellene válnia, vonzóbbá kellene válnia, mindig azt mondom, hogy a szoftver nem lehet sokkal egyszerűbb, mert a demokrácia mint olyan bonyolult, és így a demokratikus folyamatokat nem lehet sokkal egyszerűbben ábrázolni, mint ahogyan azt a *LiquidFriesland* már most is teszik. De természetesen a használhatóságra tágabb értelemben is gondolhatnánk: kellemesebb dizájn, hol kell egy gombnak lennie, hogy a felhasználó a legfontosabb gombot lássa először, a súgó kézikönyveket hangsúlyosabban lehetne elhelyezni - szerintem ezek fontos tényezők.

Igaz, ezek a megállapítások komoly kihívásokat jelenthetnek, de az online részvételi eszközöknek csak akkor lesz esélyük arra, hogy szilárdan beépüljenek a politikai részvétel repertoárjába, ha ezekkel a kihívásokkal szembenéznek.

8.3.3 "Próbáljuk javítani a vitát"⁷⁹ -

Az online részvételi eszközök (nem) a vita és a tanácskozás helyszínei

A zűrzavar és a konfliktus másik oka - az átláthatóság hiánya és az online részvételi eszközöknek a döntéshozatali folyamatokba való beépítésével küszködő közigazgatás mellett - a szereplőcsoportok eltérő elvárásai és reményei voltak az informált kommunikáció lehetséges mértékével kapcsolatban. Amint arra Klaus Schönberger rámutat, a

eine[r] kulturwissenschaftliche[n] Technikforschung [...] besteht nach wie vor die Aufgabe, den Sach- und Dingaspekt verschiedener Ausformungen von Technik angemessen zu fassen. [...] Auf dieser Basis kann empirisch gefragt werden, in welcher Weise technische Vorgaben (etwa in Form von Software) und Handlungs- und Kommunikationsmuster welche soziale Praxis ermöglichen, unterstützen, beschleunigen, verlangen oder behindern. (Schönberger 210)

Az antropológiai technológiakutatás feladata továbbra is az, hogy megragadja a technológia különböző formációinak tárgyi és tárgyi mivoltát. Ennek alapján empirikusan vizsgálható, hogy a technológiai szabványok (például a szoftverek formájában), valamint a cselekvési és kommunikációs minták milyen módon teszik lehetővé, támogatják, gyorsítják, lassítják vagy akadályozzák a társadalmi gyakorlatot.

Szoftvertervezésükkel mind a *LiquidFriesland*, mind a *Betri Reykjavík* úgy tűnik, hogy az olyan egyénre szabott cselekvéseket, mint a szavazás és az ötletek megfogalmazása, előnyben részesítik az olyan...

78 Gunnar Grímsson, személyes interjú V. Róbert Bjarnason-nal, június 18 2014.

terakció és közösségi tevékenységek, mint a hozzászólás és a vita. Míg a felhasználók vitát és tanácskozást reméltek, a pro-grammozók és a politikusok számára nem ez tűnt elsődleges célnak. Ez az alfejezet azt mutatja be, hogy ésszerűnek tűnik azt hinni, hogy a politikusok és az adminisztráció, mint a platformok megbízottjai, legalábbis részben felelősek ezekért a problémákért.

"Ez egy ötletgyűjtő dolog és egy ötletprioritás, de nem utolsósorban a vita javítására törekszik" - állítja Gunnar Grímsson, a *Betri Reykjavík* programozója. A honlapot hivatalosan Reykjavík városának "online konzultációs fórumaként" írják le (lásd: "A jobb Reykjavíkról"). Az eszköz valósága azt jelenti, hogy a vita és a konzultáció fogalmak itt csak hígítva értelmezhetők. Vagyis a város "konzultál" a polgáraival, amennyiben a polgárok számára platformot biztosítanak az ötletek felvetésére. Az előző alfejezetben azonban megtudtuk, hogy a városvezetés csak korlátozott mértékben mutatott érdeklődést a polgárok elképzelései iránt. A felhasználók szemszögéből nézve konzultációra, vitára és mérlegelésre alig kerül sor, amint az Björn Levi Gunnarsson nyilatkozatából is kiderül: "ez valójában egy megdicsőült ötletdoboz. Ez egy ötletdoboz, ez egy nyilvános kítűzőtábla, ahol az emberek elolvashatják és újra kítűzhetik, új ötletet tűzhetnek a parafára".⁸⁰ Kristinn Már Aðælsson hasonlóan látja a *Betri Reykjavíkot*:

Szerintem ez egy jó eszköz az ötletek összegyűjtésére. Nem hiszem, hogy ott sok mérlegelés folyik, legalábbis az én tapasztalatom szerint nem. [...] Számos olyan eset van, amikor egy ötlet elég tetszést kapott, és [...] a szavazási fázisba került anélkül, hogy mérlegelésre került volna sor, vagy például nincs érv mellette és ellene. Végig lehet menni az egész folyamaton anélkül, hogy ellenérvet kapnánk, vagy pro és kontra elemzést készítenénk. Csak elő kell terjesztened az ötletedet, és ha elég tetszést kapsz, akkor végigmehetsz az egész úton.⁸¹

A mérlegelés alatt itt azt értem, hogy

az egyének közötti tájékozott vita az őket érintő kérdésekről, amely egyfajta konszenzushoz és közös döntéshez vezet. Ahhoz, hogy kollektív döntés születessen, a tanácskozás eredményeként meg kell változniuk a véleményeknek: ez a legfontosabb különbség a deliberatív demokráciaelméletek és a képviselői vagy közvetlen demokráciaelméletek között. A preferenciákat nem egyszerűen összesítik, hanem a megelőző vita fényében felülvizsgálják. (Wright és Street 850f.)

79 Björn Levi Gunnarsson, személyes interjú, Reykjavík, június 4. 2014.

80 Kristinn Már Aðælsson, személyes interjú, Reykjavík, június. 202014.

Így a deliberatív teoretikusok a politikai vélemény- és akaratformálás folyamatát tekintik a demokrácia legfontosabb aspektusának (vö. della Porta, "Deliberative Democracy" 62).

A *Betri Reykjavíkhöz* hasonlóan a *LiquidFrieslandon* belül sem volt helye a vitának - a konkrét javasolt ötletekkel kapcsolatos észrevételeken kívül -, ahogy Susanne Engstler rámutat:

Das Problem ist eigentlich und das spiegelt *LiquidFriesland* auch wieder, man kann nämlich keine Diskussion anfangen. Das geht einfach nicht, so wie meinetwegen auf *facebook*. [...] und das führt dann da ran an *LiquidFriesland*, weil man eigentlich nur nur mehr oder weniger die Initiative unterstützen kann oder man kann eine neue Initiative einbringen. Soweit ist man aber aber allerdings oft noch nicht. Wenn man wegen eigentlich so einer Diskussion auch da ist, dann wäre das erstmal gut, wenn man dort die Möglich- keit hätte, sich auszutauschen, bevor man eine Initiative starts. Man ist manchmal noch gar nicht nicht so weit, dass man sagen möchte, da stehe ich most voll dahinten.⁸²

Valójában az a probléma, és ez látható a *LiquidFrieslandban*, hogy nem lehet vitát indítani. Egyszerűen nincs kijelölve, mint például a *facebookon*. [...] és ez a *LiquidFrieslandhez* vezet, mert alapvetően csak annyit tehetsz, hogy támogatsz egy kezdeményezést vagy benyújtasz egy új kezdeményezést. De gyakran az ember még nem áll készen erre, mert eredetileg egy megbeszélésre jött, és ez lenne az ideális első lépés, hogy legyen lehetőség a tanácskozássra, mielőtt kezdeményezést indítunk. Néha az ember még nem tart ott, hogy azt mondja, teljes mértékben támogatja az ötletet.

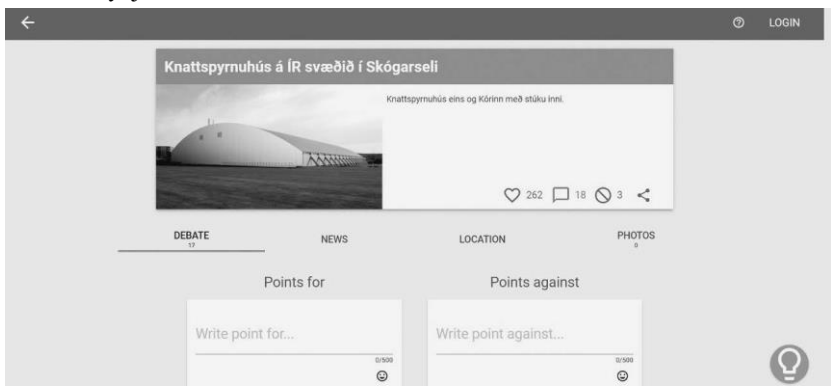
Úgy tűnik, hogy a *LiquidFriesland* és a *Betri Reykjavík* sem segíti elő a felhasználók közötti vitát, hanem inkább arra ösztönzi a résztvevőket, hogy új ötleteket adjanak hozzá, vagy szavazzanak mások ötleteiről. Kristinn Már Aðællsson és Susanne Engstler beszámolója az eszközök által elvárt és a gyakorlatban megvalósítható tevékenységek közötti ellentmondásról nem egyedi eset. Inkább az a következtetés vonható le, hogy "a weboldalak által megnyitott (vagy elzárt) demokratikus lehetőségek nem a technológiának mint olyannak a termékei, hanem annak, ahogyan azt az emberek felépítik, ahogyan megtervezik" (Wright és Street 850).

Legalábbis kezdetben azonban a felhasználók a *Betri Reykjavíkot* és a *LiquidFrieslándot* névértéken, azaz "online konzultációs fórumként" (vö. "About Better Reykjavík"), "online részvételi közösségi hálózatként" (Citizens Foundation, "*Better Reykjavík*") vagy "Online Platform für Bürgerbeteiligung" (Eng. "Online Platform for Citizens' Participation") (Landkreis Friesland, *augusztus2015*) tekintik. A *Betri Reykjavík* felhasználója, Per Hansen például úgy véli, hogy "ez az egyik dolog, amit szerintem fejleszteni kellene.

vagy jobban kellene működnie, (kellene), hogy ösztönözze a vitát. Mert az emberek hajlamosak csak átmenni és kattintani, igen - nem. Nekem úgy tűnik, hogy nem veszik a fáradságot, hogy igazán beleássák magukat a kérdésbe, és talán nem a megfelelő döntéseket hozzák meg, mert nem gondolkodtak el a mellette és ellene szóló érveken, (a kérdés hátterén)".⁸³ Alaposabb vizsgálat azt mutatja, hogy Per mindkét megfigyelését, a szűkös vitát és az ötletekről való tájékozatlan szavazást az eszközök sajátos de-jelzése segíti elő. Anna Válsdóttir "Knattspyrnuhús á ÍR svæðið í Skógarseli" ("Fedett futballcsarnok az Íróttafélag Reykjavík (Reykjavíki Atlétikai Szövetség) telkén (a Skógarsel területén)") című ötletének példája az Első, pillantás a "Knattspyrnuhús á ÍR svæðið í Skógarseli" ábrán, idea in *Betri Reykjavík*, 118., illusztrálja a "design által a deliberáció megkönnyítésében vagy megghiúsításában játszott szerepet" (Wright és Street 849).⁸⁴

Az ötlet kezdőlapjának megnyitásakor a címen, egy egysoros leírason, egy képen és a szavazógombokon kívül kevés tartalom látható. Az ötletek kezdőképernyőjének alacsony információsűrűségét tovább fokozza a szokatlanul nagy alapértelmezett nézet (lásd az 5. ábrát).⁸⁵ A szív gombra kattintva a felhasználók támogatják az ötletet, míg a tiltó gombra kattintva nemtetszésüket fejezik ki. A beszédbuborék jelzi, hogy 18 hozzászólás érkezett az adott ötlettel kapcsolatban, de a beszédbuborékre kattintva nem történik semmi. A hozzászólások elolvasásához inkább lefelé kell görgetni.

5. ábra: Első pillantás a "Knattspyrnuhús á ÍR svæðið í Skógarseli", ötlet a Betri Reykjavíkban.⁸⁶

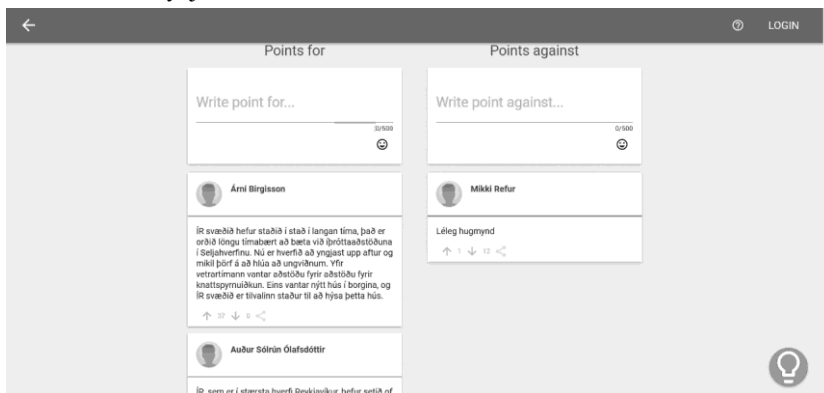
82 Per Hansen, személyes interjú, Reykjavík, július 23 2012.

83 Fordítás: Reykjavík sportklub területén a Skógarseli területén található fedett labdarúgócsarnok.

84 Valójában megszoktam, hogy a *Betri Reykjavíkot* 70 vagy 80 százalékra kicsinyítem a böngészőmben, hogy több tartalmat láthassak egy pillantással (lásd a 8. ábrát, 122).

85 Anna Válsdóttir ötlete. Képernyőkép 2018. május 3-án készült a <https://betrireykjavik.is/post/9013> címen.

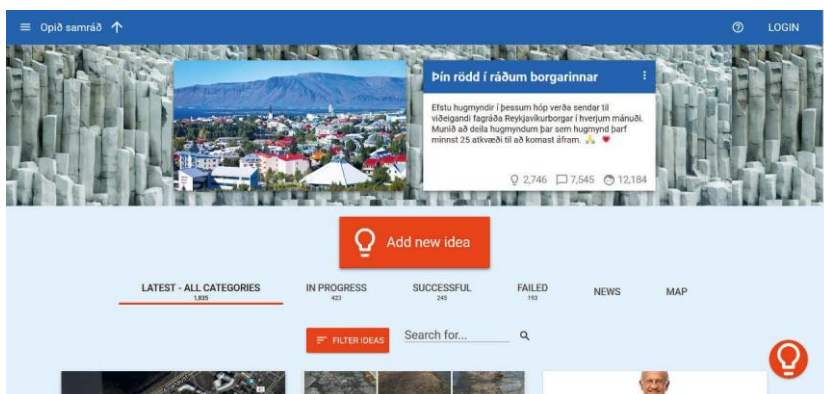
6. ábra: Első megjegyzések a "Knattspyrnuhús á ÍR svæðið í Skógarseli", Idea in Betri Reykjavík⁸⁷

A megosztás gomb lehetővé teszi a felhasználók számára, hogy megosszák az ötletet a közösségi média fiókaikon. Így először is nem tűnik logikusnak, hogy négy gomb van egymás mellett, azonos kialakítással, de csak három reagál.

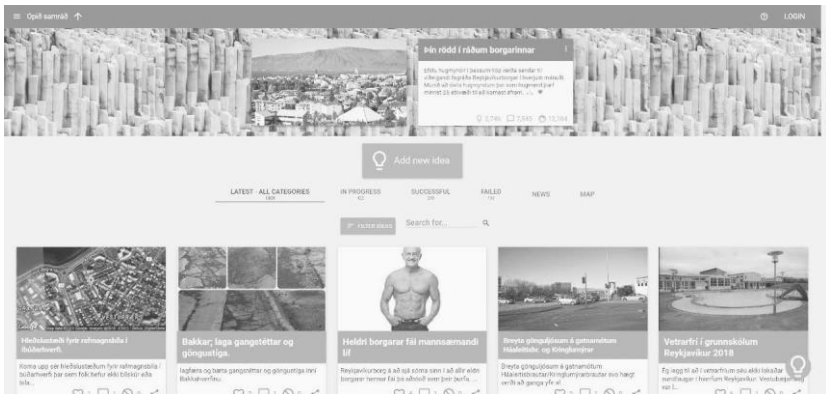
Ebben az esetben az ötlet leírása különösen szűkszavú. Alig egy teljes mondat, egyszerűen csak annyi, hogy "fedett futballcsarnok kerek tetővel". Ha a felhasználó szó szerint veszi a honlap felépítését, akkor valóban rövidegre fogja magát

7. ábra: A Betri Reykjavík kezdőlapja 100%-os alapértelmezett méretben⁸⁸

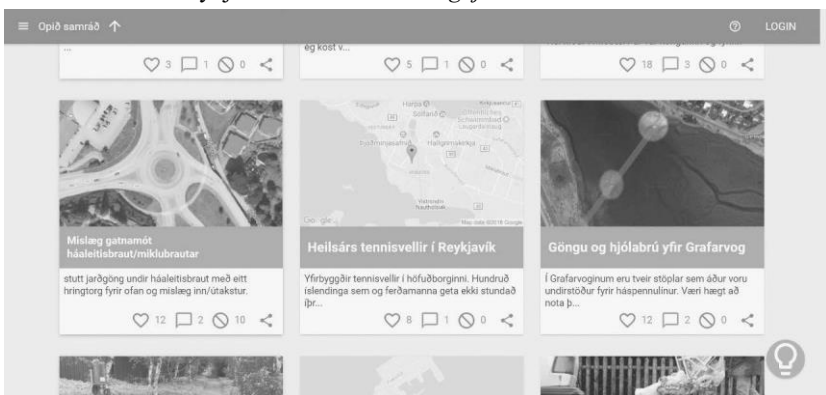

86 Anna Válsdóttir ötlete. Képernyőkép 2018. május 3-án készült a <https://betrireykjavik.is/post/9013> címen.

87 A kicsinyítéssel több tartalom válik láthatóvá. A képernyőkép 2018. május 3-án készült a <https://betrireykjavik.is/group/47> címen.

8. ábra: A Betri Reykjavík induló oldala Csökkentve⁸⁹

a leírásban, és adja hozzá érveit az *érvek melletti/elleni pontokban* (lásd a 120. ábrát⁵). Bár itt nem ez a helyzet, a felhasználók általában mellette és ellene megjegyzéseket tesznek közzé. Ezek az érvek azonban nincsenek kiemelten elhelyezve és áttekinthetően elrendezve, és az összes érv elolvasásához lefelé kell görgetni (lásd a 1216., ábrát). Ez a lineáris és kronologikus felépítés gátolja a résztvevők közötti tanácskozást, mivel lehetetlen válaszolni vagy hozzáfűzni egy olyan megjegyzést, amely közvetlenül kapcsolódik egy másik személy által megfogalmazott ponthoz. Az összes hozzászólás elolvasása, azaz a kérdésről való tájékozódás

9. ábra: A Betri Reykjavíkhöz hozzáadott legújabb ötletek áttekintése⁹⁰

88 A *Betri Reykjavík* kezdőlapja 67%-ra csökkent a Mozilla Firefox böngészőben Quantum. A képernyőkép 2018. május 3-án készült a <https://betrireykjavik.is/group/47> címen.

89 A szürke szimbólumok (szív, beszéd-buborék, tiltott, megosztás) mind reagálnak,

kivéve a beszéd-buborékot. A képernyőkép 2018. május 3-án készült a <https://betrireykjavik.is/group/47> címen.

a kérdésben, több erőfeszítést igényel a felhasználóktól, mint egy új pont hozzáadása anélkül, hogy előbb elolvasnának egy áttekintést a kérdésről. Barber szerint az ilyen online vitafórumok kialakítása megkönnyíti, hogy "az emberek beszéljenek anélkül, hogy meghallgatnák őket" (idézi Wright és Street 852).

Ráadásul a fórum szokatlanul nagy alapértelmezett nézetéből adódó alacsony információsűrűség nem korlátozódik az egyes ötletek kezdőképernyőire. Az alacsony információsűrűség különösen szembeűnő a *Betri Reykjavík* tényleges kezdőoldalán (lásd a 7. 121. ábrát). Az állítólag a rendszerbe beállított legújabb ötleteket mutató kezdőlap alig mutat többet a *Betri Reykjavík* alapértelmezett fejlécénél és a feltűnő narancssárga "Új ötlet hozzáadása" gombnál. A különbség a weboldal körülbelül 70 százalékosra való lekicsinyítésével szembeűnő: hirtelen láthatóvá válnak a legújabb ötletek (lásd a 8. ábrát).

Azonban egyetlen webdesigner sem várhatja el joggal, hogy a felhasználók lekicsinyítsék a weboldalukat. Ez azt a benyomást kelti, hogy ha a programozók és a politikusok első pillantásra áttekintést akartak volna készíteni a már meglévő elképzelésekről, a *Betri Reykjavíkot* könnyen megtervezhették volna így is. Inkább úgy tűnik, hogy az első pillantásra rendelkezésre álló cselekvési lehetőségek a szavazás és megosztás "egyszerű" mennyiségi, tehát mérhető aktusaira korlátozódnak (ahogyan azt a feltűnően elhelyezett szív, tiltott és megosztás gombok sugallják), szemben a "bonyolultabb" minőségi aktusokkal, vagyis a mellette vagy ellene szóló pontok hozzáadásával, vagyis a kommentálással és a mérlegeléssel. Az online vitát ebből a szempontból vizsgálva hirtelen helyénvalónak tűnik egy olyan alapvetően pejoratív leírás, mint a *klikk-tivizmus*. Ezt az egyes ötletekhez tartozó rezponzív szív, tiltott és megosztás gombok kialakítása a legfrissebb ötletek áttekintő oldalán is a legmesszebbre viszi (lásd a 9. ábrát). Ez lehetővé teszi, hogy egyszerűen "Click-and-Go" ötletről ötletre, azaz egyik színes, túlzó képről a másikra lépjünk, anélkül, hogy elolvastuk volna a teljes leírást, nemhogy elolvastuk volna a főbb pontokat, amelyek a mellett és ellen szólnak.

A képernyő közepén található nagyméretű narancssárga "Új ötlet hozzáadása" gombon is látszik, hogy a weboldal kialakítása mennyire előnyben részesíti az új ötletek beillesztését a már meglévő ötletek vizsgálatával és megvitatásával szemben. Nyilvánvalóvá válik, hogy a *Betri Reykjavíkban* a cserét, a hálózatépítést és a tanácskozást a design gátolja. A felhasználók szerint a vitát a múltban a keresési funkcióval kapcsolatos problémák is gátolták. Freyja úgy írja le a keresést, mint "szintén egy olyan dolog, amit nehéznek találtam [...]. Mert a kutyákkal kapcsolatos ötleteket próbáltam keresni, és nem kaptam meg az összes ötletet, hiába próbálkoztam különböző szavakkal".⁹¹

Valóban gyakori, hogy a *Betri Reykjavíkban* több ötletet is találunk egy-egy hasonló téma körül forogva, mint például a kutyafuttatók szükségessége Reykjavíkban, ami Freyja számára közel álló és kedves téma: "Azt is észrevettem, hogy egyes városrészekben talán három, vagy akár több is volt.

90 Freyja Kristinsdóttir, személyes interjú I., Reykjavík, július 172012.

elképzelések ugyanarról a dologról. Mert az emberek nem látták az ötleteket, ezért egy újat kezdtek".⁹² Guðrun hasonló nehézségekkel küzdött: "Az a rossz ebben, hogy mindenki a saját ötletét adja be, nem olvassák el a többiekét. Így lehet, hogy öt ötletem van alapvetően ugyanarról a dologról, és ahelyett, hogy mindenki mögé állna [...] egy ötlet, a támogatás szétszóródik."⁹³ Þórgnýr azt is kritizálta, hogy "nem lehetett egyesíteni az ügyeket. Néha valaki olyan ügyet tett be, ami már megvan. Ez pedig mindenki számára megzavarja az egész folyamatot, és néha elég bosszantó".⁹⁴

Míg a hasonló, mára létező ötletek keresése bizonyos fokú reflexivitást és kezdeményezést igényel a felhasználó részéről, bizonyára lehetséges lenne egy emlékeztető vagy akár egy interaktív funkciót beépíteni az "Új ötlet hozzáadása" webes űrlapba, amely emlékezteti a szerzőt, hogy ellenőrizze, hogy az ötletét nem küldte-e már be egy másik felhasználó. Ehelyett a tervezés inkább a nem referenciális, összefüggéstelen és fölösleges, mint a közösen átgondolt és tájékozott tartalom előállításának kedvez. Ennek bizonyítékai például az "Új ötlet hozzáadása" gomb elhelyezése a fórum szinte minden oldalán, a megbízhatatlan keresési funkciók, valamint a mások által írt hozzászólások - legyenek azok ötletek vagy hozzászólások - alacsonyabb prioritása, amelyek csak további görgetéssel és kattintással válnak láthatóvá. Ahogy Anthony G. Wilhelm amerikai politológus fogalmaz, az ennek alapjául szolgáló tervezési döntések "önkifejezést és monológot eredményeznek, nagyrészt a "meghallgatás", a felelősségtudat és a párbeszéd nélkül, amelyek elősegítenék a kommunikatív cselekvést, például a kérdések előzetes meghatározását, a nézeteltérések megtárgyalását, a megegyezés elérését és a politikai napirend befolyásolására irányuló cselekvési terv kidolgozását" (idézi: Wright és Street 852). Vagyis a tervezés arra ösztönzi a felhasználókat, hogy inkább saját egyéni elképzeléseikre koncentráljanak, mintsem a rendszerrel és a többi felhasználóval való interakcióra. Ez a polgárok érdekeinek és erőinek egyesítése helyett a szétszóródást fokozza, vagy ahogy Scott Wright és John Street brit politológusok érvelnek: "a kommunikáció médiumán belül a vita megszervezésének módja segít meghatározni, hogy az eredmény tanácskozás vagy kakofónia lesz-e vagy sem" (850).

Mindkét eszköz programozói azt állították, hogy valójában szándékosan korlátozták a felhasználói viták lehetőségeit az adott "online vitafórumokon" belül. Andreas Nitsche, a *LiquidFriesland* egyik programozója elmondja, hogy "elgondolkodtunk azon, hogy akarunk-e vitafórumot. Biztosak voltunk abban, hogy a szavazás előtt vitára van szükségünk. [...] De akarunk-e vitafórumot létrehozni?

92 Guðrún Sigurðardóttir, személyes interjú I., Reykjavík, július 9 2012.

93 Þórgnýr Thoroddsen, személyes interjú I., Reykjavík, 202012. július.

fórum? Azt mondtuk, hogy NEM!"⁹⁵ Gunnar Grímsson és Róbert Bjarnason azt is hangsúlyozták, hogy szándékosan hagyták ki a vitát megkönnyítő funkciókat, illetve azt a lehetőséget, hogy valaki hozzászólására (al)szól formájában lehessen válaszolni, mivel nem akarták, hogy a felhasználók "elveszjenek a kommentszálakban, ahol valaki blogol valamiről, vagy egy hírcikkéről, vagy valamiről, és valami hiányzik, vagy valaki új meglátással érkezik, és ez a hetedik hozzászólásban van".⁹⁶

Más szóval, "a technológiák létrehozásában van egy politikai választási elem" (Wright és Street 855). Azonban, ahogy Wright és Street rámutat, "[o]lyan online vitafórumokat lehet másképp is kialakítani - olyan módon, amely megkönnyíti a de-szabadulást" (853). A *LiquidFriesland* programozói valóban tudatosan döntöttek úgy, hogy szoftverük inkább a szavazásra, mint a vitára összpontosít:

Erstens, eine gute Diskussion gut abzubilden ist ja sehr schwierig und dann ist es ja so, dass man niemanden zwingen kann, dann dieses eine System zur Politisi- erung zu nutzen. Und es gibt auch aus unserer Sicht gar keinen Grund für. Man kann in der Familie diskutieren, man kann am Stammtisch diskutieren, man kann Diskussionsrunden machen, man kann was in die Zeitung schreiben, einen Leser- brief, Diskussionen am Arbeitsplatz - also überall finden Diskussionen statt [...]. Natürlich elektronisch in Foren so und so, aber jeder sucht sich wirklich seinen Platz, wo er diskutiert und das muss man auch nicht zentralisieren, das war so unser Ansatz dabei. Was man zentralisieren muss ist natürlich die Stimmabgabe für die Abstimmung. Weil das macht keinen Sinn, wenn jeder an seinem Ort ab- stimmt.⁹⁷

Először is, egy jó vitát jól ábrázolni nagyon nehéz. Ráadásul nem lehet valakit arra kényszeríteni, hogy ezt az egy politikáló rendszert használja. És a mi szempontunkból erre nincs is szükség. Lehet vitát folytatni a családon belül, lehet vitát folytatni a rendszeres kapcsolattartók körében, [...] lehet írni valamit egy újságban, egy olvasói levélben, lehet vitát folytatni a munkahelyen - alapvetően mindenhol, ahol viták zajlanak. Természetesen elektronikusan, fórumokon és így tovább, tehát mindenkinek megvan a maga helye, ahol vitatkozhat, és nem kell ezt központosítani, ez volt a mi megközelítésünk. Amit természetesen központosítani kell, az a szavazás. Egyszerűen nincs értelme, ha mindenki egy helyen szavaz.

94 Vö. Andreas Nitsche, személyes interjú Axel Kistnerrel, Berlin, 2013. november.1

95 Gunnar Grímsson, személyes interjú Róbert Bjarnasonnal, Reykjavík, 2012. július 12.

96 Andreas Nitsche, személyes interjú Axel Kistnerrel együtt, Berlin, november 1 2013.

Itt a programozók a konfrontációt úgy próbálták elkerülni, hogy hangsúlyozták a weboldal szavazási funkcióját - a felhasználók máshol is vitatkozhattak és tanácskozhattak.

Ez az alfejezet az online vitafórumok két olyan kulcsfontosságú aspektusát tárja fel, amelyeket mind a nyilvánosság, mind a tudományos élet eddig nagyrészt figyelmen kívül hagyott. Először is, úgy tűnik, hogy a szoftverek kialakítása alapvető fontosságú annak meghatározásában, hogy az "online vitafórumok" ösztönzik-e a vitát és a tanácskozást a felhasználók között, vagy elriasztják őket. A gombok és a linkek elrendezése, elrendezése, mérete és színe egyaránt meghatározza láthatóságukat és ezáltal használatukat. Az ember tudatára ébred annak, hogy az információs technológia nem "adott és meghatározó", hanem az emberek csinálják. Másodszor, "a weboldalak (és maga az internet felépítése) [...] technikai, politikai és egyéb döntések termékei" (Wright és Street 850). Röviden, a szoftvertervezés politika. A *Betri Reykjavik* és a *LiquidFriesland* esetében nyilvánvalónak tűnik, hogy politikai döntésekkel korlátozták a tényleges vita és mérlegelés mértékét, mind a politikusok, mind a programozók részéről. Itt válik világossá, hogy az online részvételi eszközökön belüli kommunikáció ritkán egyértelmű és lineáris, és zűrzavar és frusztráció vár a felhasználókra, akik a "vita, a közvetlen demokrácia helyét várják; [...] a nyílt lehetőséget, hogy aktív módon hallassák a hangjukat, nem a többi polgár ellenében, hanem valóban együtt dolgozva"⁹⁸.

8.3.4 "Tehát az emberek, akik ezen dolgoznak, csak egy cég, vagy olyanok, mint a városi tanács?"⁹⁹ - Az online részvételi eszközök nyilvánossága

Az előző alfejezetek a platformokkal közvetlenül foglalkozó különböző csoportok - felhasználók, programozók, adminisztráció és politikusok - közötti kommunikációra összpontosítottak. Ebben az alfejezetben a közönségkapcsolatokra összpontosítok, a külső szereplőkkel, például a nyilvánossággal és a médiával folytatott kommunikáció szempontjából. Az online vitafórumok és részvételi fórumok virágzásához elengedhetetlenül fontosnak tűnik a tervezett kommunikációs és PR-kampányok folyamatos fejlesztése és folytatása. Mindkét platform esetében úgy tűnik, hogy az üzemeltetők nem fordítottak elegendő pénzügyi és emberi erőforrást a promócióra.

A legtöbb résztvevő mindkét területről beszámolt olyan beszélgetésekről családtagokkal, barátokkal vagy kollégákkal, akik nem tudtak a weboldalak létezéséről vagy azok hatóköréről. Anna Wagner-Becker elmesélte, hogy ismeretségi körében senki sem hallott még a *LiquidFriesland*ról. Egyszer megosztotta a Facebook-falán a *LiquidFriesland* egyik kezdeményezését azzal a felhívással, hogy barátai vegyenek részt benne. Senki sem tette meg.¹⁰⁰

- 97 Dominique Plédel Jónsson, személyes interjú I., Reykjavík, július 172012.
- 98 Freyja Kristinsdóttir, személyes interjú, Reykjavík, június23, II. 2014.
- 99 Vö. Anna Wagner-Becker, fókuszcsoport, Varel, szeptember. 92014.

Sok résztvevő valóban a marketingre fordított alacsony összegeket és a reklámstratégia hiányát tartja felelősnek az eszközökkel kapcsolatos általános ismerethiányért, amint azt Susanne Engstler nyilatkozata is mutatja:

Also, ich hoffe eigentlich, dass dieses Geld, das *LiquidFriesland* gewonnen hat, wirklich fast komplett eingesetzt wird um einmal Werbung zu machen [...]. Man stößt also zu wenig darauf, dass das bekannt gemacht wird. Es gab eine Umfrage auch die gestartet worden ist. *Deutschlandfunk* war da gewesen und hatte vorher eine Umfrage gemacht in den Fußgängerzonen hier in Friesland, was die Leute damit anfangen können; kein Mensch kann was mit *LiquidFriesland* anfangen! Also alle die sie frag haben. Die hätten bestimmt jemanden gezeigt, wenn sie einen gehabt hätten, der das gewusst hätte. Aber so haben sie so drei, vier Beispiele shown, wo die Leute nichts damit anfangen können.¹⁰¹

Ezért nagyon remélem, hogy a *LiquidFrieslannak* megítélt pénzt reklámok elhelyezésére fogják fordítani.¹⁰² Az ember túl ritkán találkozik vele ahhoz, hogy a nyilvánosság előtt ismertté váljon. A *Deutschlandfunk* [állami finanszírozású országos rádióállomás] felmérést indított a frízöldi sétálóutcákban arról, hogy mit tudnak az emberek a *LiquidFrieslandról*. Senki sem tudott róla semmit! Mindenkit megkérdeztek. Biztosan megmutatták volna, ha lett volna valaki, aki tud róla. De három-négy példát mutattak olyan emberekről, akik semmit sem tudtak a *LiquidFrieslandról*.

Világossá válik, hogy - legalábbis ideális esetben - folyamatos és változatos reklámkampányt kellene kidolgozni annak érdekében, hogy a polgárok figyelmét felhívják az olyan online fórumokon való részvétel lehetőségeire, mint a *Betri Reykjavík* és a *LiquidFriesland*. Ahogy Guð-mundur rámutat:

Nem hiszem, hogy eleget tesznek azért, hogy bevonják az embereket, új embereket. Arra hagyatkoznak, hogy az emberek használni fogják, mert valaki más is használja. Szóval ez nem történik meg eléggé. Szerintem több kezdeményezést kell tenniük, hogy az embereket bevonják. [...] Kezdetben tettek némi erőfeszítést, hogy az emberek tudjanak róla, hogy létezik. [...] nem kellene abbahagyniuk a reklámozást, mindig kellene valami, ami emlékeztetné az embereket rá.¹⁰³

100 Susanne Engstler, személyes interjú, Varel, október 82013.

101 A *LiquidFriesland*2013, elnyerte a dbb Innovációs Díjat, amely 5000 euró pénzjutalommal járt (lásd: "Dbb Innovationspreis: Gewinner Stuttgart"). A kerület a *LiquidFrieslandban* indítványt nyújtott be, hogy a felhasználók mondják meg, mire szeretnék költeni a pénzt.

102 Guðmundur Kristjánsson, személyes interjú I., Reykjavík, július 92012.

Míg a *LiquidFriesland* felhasználói száma viszonylag korán elérte a csúcst, a *Betri Reykjavíkban* az évek során folyamatosan ¹⁰⁴új felhasználók regisztráltak. Természetesen a regisztrált felhasználók száma nem hasonlítható össze az aktív felhasználók számával. Míg a frízföldi körzet átértékelési jelentései részletesen beszámoltak az aktív felhasználók (egyre csökkenő) számáról, szemben a regisztráltakkal vagy azokkal, akik nem végezték el a regisztráció minden lépését, addig a *Betri Reykjavík* esetében nem állnak rendelkezésre ilyen számok. Mindazonáltal valószínűnek tűnik, hogy a felhasználói aktivitás magasabb volt a *Betri Reykjavíkban*, mivel a fórum az évek során folyamatosan új felhasználókat vonzott.

A *LiquidFriesland* esetében úgy tűnik, mintha Friesland tartomány közigazgatása valójában nem tervezte volna a további felhasználók regisztrációra való ösztönzését egy folyamatos, széles körű és összehangolt reklámkampány révén, amint azt a Sönke Klug volt sajtótitkár alábbi idézete is mutatja:

Ich will ja was erfahren über das Thema Online-Beteiligung und es nützt mir auch langfristig nichts, wenn wir jetzt für ganz viel Geld, was wir nicht haben, jetzt Bandenwerbung bei den Fußballspielen der Kreisligamannschaften schalteten. Denn erstens glaube ich [...], dass noch gar nicht klar ist einen wie großen Teil der potentiellen Interessierten wir möglicherweise schon in der Plattform haben. Ob der Anteil nicht viel- leicht schon relativ groß ist, obwohl er in absoluten Zahlen relativ gering ist. Und die zweite Frage ist auch: selbst wenn es uns gelänge über Werbeversprechen oder irgend- wo geschicktes Marketing Leute in die Plattform hinein zu holen, sie dazu zu bringen, sich einen Account zu besorgen, dann würden wir die Zahlen pushen, es würde aber eigentlich gar nichts aussagen über die Bereitschaft und auch Qualität von demokratischem Engagement und würde Karteileichen produzieren. Und Leute dazu zu bringen, ist ja schon aus demokratietheoretischer Sicht etwas fragwürdig.¹⁰⁵

Az a helyzet, hogy szeretnék megismerni valamit az online részvétel témájáról. Tehát ebből a szempontból nincs értelme sok pénzt költeni, amink nincs, a helyi labdarúgó bajnokság mérkőzésein a kerületi reklámokra. Először is, azt hiszem, még nem egyértelmű, hogy ne lenne már most is viszonylag sok potenciálisan érdeklődő állampolgár a platformon, még ha abszolút számokban ez elég alacsony is. A második kérdés: még ha sikerülne is néhány reklámigérettel vagy intelligens marketinggel rávenni az embereket, hogy csatlakozzanak a platformhoz, akkor a számok nem mondanának semmit a demokratikus elkötelezettség hajlandóságáról és minőségéről sem, csupán inaktív tagokat termelnének. Ráadásul az emberek csatlakozásra bírása a demokráciaelmélet szempontjából megkérdőjelezhető.

103 Vö. Sönke Klug, személyes beszélgetés, Jever, augusztus 252015.

104 Vö. Sönke Klug, személyes beszélgetés, Jever, augusztus 252015.

Klug válaszát meglehetősen túlzónak találom. Amikor az interjúnkat megelőző hetekben a *LiquidFrieslandon tapasztalható* alacsony aktivitásról kérdeztem, azonnal a peremtábla-hirdetésekre hivatkozva válaszolt. Ráadásul a *LiquidFriesland* létezésének tudatosítása a polgároknál nem ugyanaz, mint a regisztrációra való rábeszélés. Bár Klug válasza némileg megkérdőjelezhetőnek tűnik, megmagyarázza a közigazgatás általános hozzáállását és meglehetősen passzív megközelítést a reklámozással kapcsolatban az indulási időszakon túl.

Ez és a honlapon nem regisztrált frízföldi polgárokkal folytatott több informális beszélgetésből származó nyilatkozatok megerősítik azt a benyomást, hogy ez egy közkapcsolati puccs volt a kerület számára. A *LiquidFriesland* elindítása országos médiavisszhangot keltett az oldal és az egész kerület számára. Sven Ambrosy a következő idézetben implicit módon utal erre:

Wenn Sie Kommunalpolitik und Verwaltung in einem ländlichen Raum machen, der mit dem Geld auskommen muss, dann kommen Sie relativ schnell auf die Idee, Fördermöglichkeiten zu eruieren und auszuschöpfen. Unsere Fördermittelquote ist sehr ansehnlich, weil unsere Politik, Städte, Gemeinden und Landtag, einer Grundüberzeugung sind: eine gute Idee ist in Friesland nie an Geld gescheitert. Wir müssen eben nur gucken, wie wir die Finanzierung intelligent hinbekommen und da muss man sehr innovativ sein. Wenn Sie természetesen 08/15-projektekét csinálnak, kriegen Sie keine Fördergelder. Wenn Sie innovative Vorzeigeprojekte haben, die sogar regionale Bedeutung haben, dann kriegen Sie Förderung hin. Also: man kann aus einer Not - wenig Finanzen, auch eine Tugend machen - sparsam sein und Fördermittel bekommen. Da muss man natürlich auch besonders aktiv sein.¹⁰⁶

Ha Ön helyi politikát és közigazgatást folytat egy vidéki helyen, ahol meg kell élnie, akkor viszonylag gyorsan előáll a finanszírozási lehetőségek meghatározásának és kimerítésének gondolatával. A finanszírozási arányunk azért jelentős, mert a politikáinknak, a városoknak, az önkormányzatoknak és a szövetségi tartományi parlamentnek van egy alapvető meggyőződése: Frízföldön egy jó ötlet soha nem bukott meg a pénz miatt. Nekünk csak azt kell látnunk, hogy intelligens finanszírozással gazdálkodunk, és közben innovatívak vagyunk. Ha csak futó projekteket csinálunk, akkor nem kapunk pénzt. Ha innovatív, bemutató jellegű projekteket csinál, amelyeknek akár regionális jelentőségük is lehet, akkor kapni fog finanszírozást. Vagyis: lehet erényt csinálni, finanszírozást kapni, szükségből, kevés pénzből. Természetesen különösen aktívnak kell lenned.

Ahogy a következő években a honlapon folyó tevékenység csökkent, a sajtóközlemények és egyéb sajtócikkek is egyre ritkábbak lettek. A *LiquidFriesland* alacsony pub-

105 Sven Ambrosy, telefonos interjú, szeptember 162015.

lic profilja egyre tovább csökkent. A kerületi közigazgatás részéről történő promóció szinte teljes hiányát a *Nordwest-Zeitung* (NWZ) napilapnak a helyszínhez való hozzáállása is súlyosbíthatta. Djure Meinen a *LiquidFrieslandot* érintő lehetséges fejlesztési lehetőségekről kérdezve elmondja, hogy

uns müsste es gelingen in den Medien, im Landkreis, stärker wahrgenommen zu werden. Was ausgesprochen schwierig ist, besonders hier im Südkreis wo wir nur die Northwest-Zeitung haben, die uns erklärtermaßen nicht mag. [...] Also bei der NWZ kann man sogar so weit gehen, dass was man sowas wie Sabotage unterstellt. Also, sie haben mit schöner Regelmäßigkeit immer dann eigene Umfragen gestartet, wenn in *LiquidFriesland* etwas Spannendes war und sie haben immer dann über *LiquidFriesland* berichtet, wenn sie dafür negative Aufhänger finden konnten.¹⁰⁷

El kellene értnünk, hogy a kerületi média jobb színben tüntessen fel bennünket, ami különösen nehéz itt a kerület déli részén, ahol csak a Northwest-Zeitung van, amely nyíltan ellenszenvvel viseltetik irántunk. Ami az NWZ-t illeti, akár szabotázszt is feltételezhetnénk. Rendszeresen saját felméréseket indítottak, amikor valami izgalmas dolog történt a *LiquidFrieslandon*. És mindig akkor számoltak be a *LiquidFrieslandról*, amikor negatív nyomokat találtak.

Még a *LiquidFriesland* programozóit is meglepte az NWZ által az oldalról alkotott kép:

Da gibt es aber auch eine Zeitung, die da boykottiert, das finde ich vollkommen absurd. Also, das sind so Effekte, da sind wir wirklich wieder überrascht, weil damit hätte ich jetzt nie gerechnet, dass so ein etabliertes Medium das regelrecht boykottiert und dann witziger Weise Dinge, die im System laufen dann auch noch in die Zeitung reinnehmen. [...] Da ist jetzt unsere Vermutung, dass die vierte Gewalt im Staat womöglich Macht- verlust sieht, selber dieser Spin Doktor nicht mehr sein kann und die Bürger selber basisdemokratisch darüber entscheiden, was sie interessiert und was nicht.¹⁰⁸

Még egy újság is bojkottálja - szerintem ez teljesen absurd. Ezek olyan hatások, amelyeken nagyon meglepődünk, mert senki sem számított volna erre, hogy egy ilyen elismert médium egyenesen bojkottálja, és aztán még a honlap témáit is beemeli az újságjába. Feltételezésünk szerint az állam negyedik hatalmi szerve valószínűleg attól tart, hogy elveszíti a hatalmát, nem lehet többé a spin doctor, és a polgárok alulról, alulról döntenek arról, hogy mi érdekli őket és mi nem.

106 Djure Meinen, személyes interjú, Varel, szeptember 16 2013.

107 Axel Kistner, személyes interjú Andreas Nitschével, Berlin, november. 1 2013.

A folyamatos reklámozásra szánt pénzeszközök hiányára tekintettel Róbert Bjarnason rámutat, hogy a *Betri Reykjavík* esetében "az a helyzet, hogy azokban az időszakokban, amikor sok tevékenységet folytattunk a *Betri Reykjavíkkal* kapcsolatban, akkor volt némi pénzünk, amit személyesen a Facebook-reklámokra, promóciókra és hasonló dolgokra költhettünk".¹⁰⁹ Djure Meinen's úgy tűnik, hogy hasonlóan nyilatkozik a *LiquidFrieslandról*:

man müsste vor allem auch Geld in die Hand nehmen. Und das ist natürliches schwer, weil es schon schwierig ist, die Summen, die im Moment im Raum stehen im Kreistag durchzusetzen. Also, da geht es ja most um unter Euro10.000 im Jahr. Wenn man jetzt noch mal sagen würde wir wollen das Projekt jetzt noch mal pushen, wir müssen dafür nochmal Euro20.000 mehr für die Programmierung in einem Jahr [...] in die Hand nehmen, dann wird's glaube ich schwierig nochmal eine Mehrheit zu Stande zu kriegen."¹¹⁰

Mindenekelőtt pénzre van szükség. Ez nehéz, mert a kerületi közgyűlésben nehezen lehet megszerezni a jelenleg szükséges összegeket. És ezek kevesebb, mint euró10,000 évente. Ha valaki azt mondaná, hogy újra meg akarjuk erőltetni a projektet, egy éven belül újabb 20.000 eurót kell költenünk a programozásra, kétféle, hogy többséget kapnánk.

A hirdetési költségvetési stratégia ilyen mértékű hiánya miatt nem világos, hogy a *Betri Reykjavíkban* miért szüntették meg a "szociális pontok" gyűjtésére szolgáló funkciót, különösen azért, mert az ösztönzés kis, ingyenes hirdetési programként sikeres volt. Ugyanakkor a társadalmi pontok megszüntetése tovább fokozta a politikai részvétel individualizálódását. A *Betri Reykjavík* felhasználói2013, egészen addig az oldalon végzett tevékenységükért szociális pontokat kaptak. Amint már említettük, a felhasználókat ezután három nyilvános kategóriába sorolták a közösségi pontjaik száma alapján. A felhasználók egyebek mellett akkor kaptak egy társadalmi pontot, ha az elképzeléseiket támogatók vagy ellenzők hasznosnak találták az érveiket, és további egy társadalmi pontot, ha mind a támogatók, mind az ellenzők hasznosnak találták az érveiket (vö. "Válaszok a gyakran feltett kérdésekre"), illetve öt társadalmi pontot, ha valaki, akit egy személyre szabott linken keresztül meghívtak, csatlakozott az oldalhoz. A felhasználók ezután a szociális pontjaikat "hirdetésekre" költhették, azaz ötletüket az oldal tetején található forgó bannerhez adhatták hozzá. A résztvevőkkel készített interjúkból kiderült2012, hogy a közösségi pontok gyűjtésének célja meghatározta az oldalon való aktivitásukat. Per Hansen például "meghívott egy csomó embert", hogy csatlakozzon a *Betri Reykjavíkhöz*, és "be kell vallania", hogy nyomon követte a közösségi pontjainak számát és a korábbi rangsorban elfoglalt helyét: "ez teszi

-
- 108 Róbert Bjarnason, személyes interjú V. Gunnar Grímssonnal, Reykjavík, 2014. június 18.
- 109 Djure Meinen, személyes interjú, Varel, szeptember 162013.

valahogy büszke vagyok arra, hogy közel vagyok a csúcshoz".¹¹¹ Jón Þór Ólafsson is úgy vélte, hogy "jó, hogy vannak [szociális pontok]. És azért hívtam meg az embereket a fedélzetre, hogy megszerezsem őket. Érveket hoztam néhány ötlet mellett, amelyek tetszettek nekem, és igyekeztem ezt jól csinálni, mert ha az embereknek tetszenek az érveid, akkor pontokat is kapsz, és a pontokat reklámok vásárlására használhatod. Ez a motivációs rendszer, nekem bevált".¹¹² Guðmundur Kristjánsson, aki maga is számítástechnikai mérnök, a politikai részvétel játékosságát azonosította: "Azt hiszem, ezt a számítógépes játékokból vették át. [...] Ha egy bizonyos módon csinálod, kapsz egy jelvényt.

[...] Az embereknek, tudod, csapattársakat kell szerezniük a győzelemhez.

Szóval, valami ilyesmivel működtetik a rendszert. Ez csak, ez egy kicsit szórakoztatóbbá teszi [...] segít az embereknek, hogy elkezdjenek játszani."¹¹³ A programozók elmondása szerint pontosan ez volt a céljuk a funkció telepítésével.

Még 2012-ben Róbert Bjarnason kifejtette, hogy "ez egyfajta játék az egész projekten belül. [...] ez egy virtuális jutalmazási rendszer", amelyen keresztül azt remélte, hogy a felhasználók érdeklődését és motivációját folyamatosan fenntartja.¹¹⁴

Nyilvánvalóvá vált, hogy mind a felhasználók, mind a programozók nagyra értékelték a közösségi pontok és a rangsorok funkcióit, többek között azért, hogy további felhasználókat toborozzanak a rendszerbe. Ezért nem világos, hogy miért szüntették meg mindkét funkciót 2013-ban. Még Róbert2012, Bjarnason is rámutatott, hogy a közösségi pontok és a rangsorolás "olyan dolog, amire a következő verzióban oda kell figyelni. Szeretnénk egy kicsit bővíteni".¹¹⁵ Amikor Róbert2014, Bjarnason erről kérdeztem, azt mondta, hogy "a felhasználói felületet tekintve csak egyszerűsítettük, és az új verzió, amelyet még nem helyeztünk üzembe [...] még egyszerűbb, és mindenképpen ez a helyes irány. És sokszor sajnós ez azt jelenti, hogy a funkciók egy részét eltávolítjuk".¹¹⁶

Talán az általam megkérdezett felhasználók csak kivételek voltak a társadalmi pontok és rangsorok iránti általános érdektelenség alól. Az általam megkérdezett felhasználók többsége ugyanis a ranglistán az első 15 közé tartozott, vagyis különösen aktívak voltak, így minden bizonnyal

110 Per Hansen, személyes interjú, Reykjavík, július 232012.

111 A közösségi pontok biztosították a "legbefolyásosabb" rangsorban (duglegasta fólkið) elfoglalt helyezést. Minél aktívabb egy felhasználó, annál több közösségi pontot kap, és annál magasabb pozíciót foglal el a rangsorban. A közösségi pontokat a felhasználó számára kedves gondolatot kiemelő hirdetésre is lehetett váltani, amely aztán a kezdőlap tetején jelent meg; Jón Þór Ólafsson, személyes interjú, Reykjavík, július20. 2012.

112 Guðmundur Kristjánsson, személyes interjú I., Reykjavík, július 92012.

113 Róbert Bjarnason, személyes interjú Gunnar Grímssonnal, Reykjavík, 2012. július

114 Róbert Bjarnason, személyes interjú Gunnar Grímssonnal, Reykjavík, 2012. július 12.

115 Róbert Bjarnason, személyes interjú V. Róbert Bjarnasonnal, Reykjavík, 2014. június 18.

hihetőnek tűnik, hogy a rangsor élén azok állnak, akik a legjobban érdekeltek abban, hogy megszerezzék és megtartsák pozíciójukat a legbefolyásosabb felhasználók között.

A társadalmi pontok és a rangsorolási funkciók eltávolítása azonban csak tovább erősíti azt az általános benyomást, hogy a *Betri Reykjavík* együttműködő és deliberatív aspektusai az évek során csökkentek (lásd a 8.3.3. fejezetet: "*A vita javítására tett kísérletek*"). Amint arra maga Róbert Bjarnason is rámutat a fenti idézetben, a fokozott egyszerűséggel csökkenő funkcionalitás jár. A "virtuális jutalmazási rendszer" eltörlésével a felhasználók egyik fő ösztönzője is eltűnt, hogy időt szánjanak arra, hogy mások gondolataihoz fűzött megjegyzésekben érzékenyen és meggyőzően fejezzék ki magukat. Ha a virtuális jutalmazási rendszer megmarad, valószínűleg alaposan meg kell fontolni a véleményt egy adott kérdésről ahhoz, hogy valaki olyan érveket tudjon írni, amelyeket a többi felhasználó hasznosnak ítélne. Elképzelhető, hogy a jutalmak megszűnése azt is eredményezte, hogy a felhasználók kevesebb figyelmet fordítanak az ötletekre, mielőtt szavaznak róluk. Miért vesződnének azzal, hogy meglátogassák az ötlet oldalát, és végigolvassák az ötlet teljes leírását, valamint a mellette és ellene szóló érveket, amikor elég a szívre vagy a tiltójelre kattintani a kezdőoldalon, és máris továbbléphetnek a következő ötletre?

A "virtuális jutalmazási rendszer" eltávolításával a programozók ismét megnyirbálták a *Betri Reykjavíkot*, és csökkentették a vitafórum minőségét. Azzal, hogy eltávolították az egyetlen olyan elemet, amely kifejezetten a közösségre irányult és támogatta a racionális és ésszerű vitát és mérlegelést, tovább ösztönözték és megkönnyítették a felesleges "kattints és menj" döntéshozatalát. A programozók az egyszerűsítésen kívül semmilyen más indokot nem adtak a jutalmazási rendszerek eltávolítására. Természetesen más indítékok vagy tényezők is szerepet játszhattak. Akárhogy is, a programozók és a politikusok különböző döntései a *Betri Reykjavík* de-jelzésével kapcsolatban a politikai részvétel individualizálódásához vezettek, és a rendszer idővel vitaplatformból és tanácskozási platformból szavazási helyszínné változott.

Betri Reykjavík és Betri Hverfi - egy és ugyanaz?

Emiatt úgy tűnik, hogy a *Betri Reykjavíkon* keresztül történő hozzájárulás jelentősége a Reykjavík város politikai döntéshozatali folyamatában az évek során csökkent. Részben a *Betri Hverfi*, (Eng. *Better Neighbourhood*), az éves részvételi költségvetés-tervezés vette át a *Betri Reykjavík* helyét a polgárok megítélésében. A *Betri Hverfi* 2012-es indulása óta folyamatosan elterelte a figyelmet a *Betri Reykjavíkról*, olyannyira, hogy még a *Betri Reykjavík* rendszeres felhasználói sem voltak már biztosak abban, hogy mi a különbség a két oldal között. A felhasználók gyakran azt hitték, hogy mindkettő egy eszköz, vagy összetévesztették az egyiket a másikkal. Róbert Bjarnason programozó²⁰¹⁴, elmondta, hogy a város online részvételi intézkedésekre szánt költségvetésének szinte egésze - mind a reklámozás, mind a polgárok ötleteinek

megvalósítása tekintetében - a *Betri* Reykjavíkba ment.

Hverfi.¹¹⁷ A következő részben bemutatom, hogy a *Betri Reykjavík* és a *Betri Hverfi* részvételi költségvetési eszköz körüli bonyolult kommunikáció hogyan szilárdítja meg azt a benyomást, hogy a PR-stratégia nem volt előre megtervezve. A tervezés hiánya végül azt jelenti, hogy a marketing és a reklám úgy tűnik, hogy többet árt, mint használ.

Majdnem minden *Betri Reykjavík* felhasználó, akivel beszéltem, összekeverte a *Betri Hverfivel*, vagy azt hitte, hogy a kettő egy és ugyanaz.¹¹⁸ Dominique például egészen biztosan a *Betri Hverfi-re* gondol, amikor megkérdezik tőle, hogy használja-e még a *Betri Reykjavíkot*, amint az a válaszában szereplő bizonyos jelzőkből is kiderül: "*Legutóbb* is ezt csináltam. *Most már* nem csináltam, mivel *márciusban* volt az utolsó lehetőség, hogy a városrészek számára kifejezzék magukat".¹¹⁹

A *Betri Reykjavík* és a *Betri Hverfi* közötti keveredés több okból is problémás. Egyrészt több felhasználó az éves háromhetes időszakot, amelyben a *Betri Hverfin* keresztül pénzt lehetett juttatni a környékbeli különböző projektekre, a *Betri Reykjavíkkal* fordította le - vagyis úgy gondolták, hogy csak az évnek ezen három hetében van értelme részt venni a *Betri Reykjavíkban*. Freyja teljesen hitetlenkedett, amikor megtudta, hogy a városi tanács valójában havi rendszerességgel de- batálta a *Betri Reykjavík* legnépszerűbb ötleteit: "Ezt nem lehet megmagyarázni! [Oké! [...]] És én mindig azt gondoltam [...] Nem akarok itt időt tölteni a választásokig, [...] Aztán beteszem az ötleteket, és az emberek megnézik, és tudja, tetszik, és így megy át. Mert én úgy gondoltam, hogy az év hátralévő részében úgyszemint lesz semmi értelme".¹²⁰ Itt azt javaslom, hogy egy hatalmas mennyiségű

116 Vö. Róbert Bjarnason, IV. személyes interjú Gunnar Grímssonnal, Reykjavík, 2014. június 10.

117 Itt hasznosnak tűnhet egy rövid információ felidézése arról, hogyan lehet megkülönböztetni *Betri Reykjavíkot* és *Betri Hverfit*. Röviden: a *Betri Reykjavík* egy olyan részvételi platform, amelyen minden érdekelt fél ötleteket vehet fel annak érdekében, hogy Reykjavíkot élhető városként emeljék. Ezeket az ötleteket a többi felhasználó kommentálhatja, és szavazhat mellette vagy ellene. Minden hónapban a legjobb (a felhasználók által leginkább támogatott) ötleteket minden tematikus kategóriában (pl. "építés" vagy "sport és szabadidő") a városi tanács megvitatja megvalósíthatóságuk szempontjából. A konkrét kerületekre vonatkozó ötleteket minden évben kivesszik a *Betri Reykjavíkból*, és bekerülnek a *Betri Hverfi* programba, a részvételi költségvetési programba, amelyben a felhasználók egymillió450 izlandi koronur (kb. 3,6 millió euró) összegű költségvetést oszthatnak szét különböző projektekre, amelyek a fő lakóhelyükön bejegyzett kerületet érintik (vö. Citizens Foundation, "Portfolio: My Neighbour- hood").

118 A szerző által hozzáadott dőlt betűk. Dominique Pleedel Jónsson, személyes interjú II, Reykjavík, 2014. június 3.

a potenciális részvétel elmarad, mert a polgárok nem veszik észre a két helyszín eltérő időbeli külső feltételeit.

Nemcsak a különböző időbeli feltételek, hanem az általuk megcélzott földrajzi helyszínek tekintetében sem egyértelmű a helyzet. A *Betri Hverfi* aloldalon 2014 óta csak a fő lakóhely szerinti kerületben lehet részt venni. Ezt Guðrun is kritizálja: "Szerintem úgy változtatták meg, hogy csak a saját környékedről mondhatasz valamit. Én a keleti oldalon lakom, és erről a környékről [Reykjavík belvárosáról] nem mondhattam semmit, pedig itt dolgozom, és tudok dolgokat erről a környékről. Szóval, ha ez igaz, vagy ha csak valahogy elrontottam, akkor ez nem jó dolog".¹²¹ Sajnos ez a zűrzavar hozzájárult ahhoz, hogy Guðrun visszavonult a *Betri Reykjavíkból*, noha 2014 előtt aktív tag volt, számos ötletet adott be, és gyakran kommentálta és szavazott más felhasználók ötleteiről.

A programozók tisztában vannak azzal, hogy nagy volt a valószínűsége annak, hogy a felhasználók összekeverik az oldalakat:

Ez egy hatalmas probléma, ami teljesen érthető mind a mi szempontunkból, hogy hogyan csináltuk, mind pedig különösen a polgárok szempontjából, hogy ők hogyan látják ezt. Ez nagyon nehéz, nem is tudom, hogy mi lenne a módja annak, hogy ezt valahogy elhatároljuk. Úgy értem, az egyik dolog nyilvánvalóan az, hogy a zűrzavar egyik nagy forrása az, hogy amikor ötleteket kérünk a *Jobb szomszédságok témájában*, akkor a *Jobb Reykjavík* tíz különböző aloldalát használjuk. Tehát a *Jobb Reykjavík* oldalon van, részt vesz a *Jobb szomszédságban*, és még úgy is néz ki, mint a *Jobb Reykjavík*, mert csak a fejléc változik. A *Jobb szomszédságok* logója pedig majdnem ugyanaz, mint a *Jobb Reykjavíké*. Tehát csak ez az egy dolog, mint például a márkajelzés megváltoztatása, a kinézet megváltoztatása, mindenképpen meg fog történni.¹²²

A cikk írásakor, közel öt évvel az interjú elkészülte után, csak egyetlen jelentős változtatás történt a félreértések elkerülése érdekében: A *Betri Hverfi* (Eng. *Better Neighbourhood*, azaz *Jobb szomszédság*) átnevezése *Hverfið mitt* (Eng. *My Neighbourhood*, azaz *Az én szomszédságom*) lett. 2014-re a *Betri Reykjavík* már nem volt kiemelt fontosságú Gunnar és Róbert programozók számára, akik elmondásuk szerint mostanra más webes projektek építésébe merültek el.

A *Betri Reykjavík* jövője 2014 nyarára valóban bizonytalanná vált, különösen a városvezetésben bekövetkezett változás miatt. Jón Gnarr, akinek felügyelete alatt a *Betri Reykjavík* létrejött, nem indult újabb polgármesteri ciklusra.

120 Guðrún Sigurðardóttir, személyes interjú II, Reykjavík, május 30.2014.

121 Gunnar Grímsson, IV. személyes interjú Róbert Bjarnasonnal, Reykjavík, 2014. június 14.

Végül a szociáldemokraták korábbi helyettese, Dagur B. Eggertsson vezette a koalíciót a Zöld Baloldali Párttal, a *Kalózpárttal* és a *Legjobb Párt* örököse, a *Fényes Jövővel*. Az új polgármester a következőképpen foglalta össze a hangulatot:

most voltak a választások, és kihasználjuk az alkalmat, hogy átnézzük, hogyan működtünk a *Betri Reykjavíkkal* és a *Betri Hverfivel* [...]. És az új koalíciót négy párt hozta létre, és így a PIRÁTÁK új erőként lépnek be. Azt hiszem, a VILÁGTÖRTÉNELEMBEN először fordul elő, hogy egy többségi kormányban vesznek részt. Úgy döntöttünk, hogy a demokratikus kérdésekkel foglalkozó bizottság nagyobb hangsúlyt kap, és több támogatást kapnak, hogy új ötleteket dolgozhasanak ki. Még nem tudjuk teljes mértékben, hogy mik lesznek ezek az új ötletek, de úgy döntöttünk, hogy ez a megfelelő időpont arra, hogy átnézzük, hogy a *Betri Reykjavík* hogyan felelt meg az elvárásainknak és a *Jobb szomszédságoknak*, és mik lennének a következő lépések.¹²³

A reykjavíki sport- és szabadidős tanács vezetője, Þórgnýr Tho- roddsen például úgy vélte, hogy a *Betri Reykjavík* és a *Betri Hverfi* közötti keveredés "egyúttal jó dolog is, mert ez azt jelenti, hogy a *Betri Reykjavíkot* egyszerűen megölhetjük, és darabról darabra integrálhatjuk a *Betri Hverfibe*". Azzal, hogy csak azt mondjuk, hogy nos, kibővítjük a *Betri Hverfi* dolgot"¹²⁴. Közel öt évvel később szinte semmi sem változott. Mivel a platformok adminisztrációja változóban van, a *Betri Reykjavík* számára nem volt azonosítható folyamatos vagy következetes PR-stratégia. A *Betri Reykjavík* és a *Betri Hverfi* közötti zűrzavar, az ötletek több hónapos elakadása, és általában a platformokon belüli döntéshozatal átláthatatlan működése mind-mind kérdésekhez és kétségekhez vezet a regisztrált és leendő felhasználók körében a *Betri Reykjavík* használatával kapcsolatban.

Egy másik tényező, amely hozzájárul a *Betri Rey- kjavíkkal* kapcsolatos zűrzavarhoz és kétségekhez, még számos regisztrált felhasználó számára is, az, hogy nem világos, ki működteti valójában a fórumot: "Tehát az emberek, akik ezen [*Betri Reykjavík*] dolgoznak, ők [...] csak egy cég, vagy olyanok, mint a városi tanács? [...] Akik irányítják és felügyelik?"¹²⁵ Freyja2012, a *Betri Reykjavík* egyik legbefolyásosabb felhasználója volt, és aktívan küldött ötleteket, kommentálta és szavazott mások kutyáknak szánt létesítményekkel és a tulajdonosok jogaival kapcsolatos ötleteiről. Az a tény, hogy Freyja, egy rendkívül elkötelezett felhasználó, nem tudta, hogy ki tartja fenn és valósítja meg a platformot, meglepett. Feltételeztem, hogy a felhasználók számára egyértelmű, hogy független programozók működtetik a platformot, és a városi adminisztratív személyzet ezt követően dolgozza fel a folyamatokat.

122 Dagur B. Eggertsson, személyes interjú, Reykjavík, június27. 2014.

123 Þórgnýr Thoroddsen, személyes interjú, Reykjavík, 192014. június.

az ötletek. Sok interjúalany azonban megkérdezte tőlem, hogy tudom-e, ki működteti a platformot, ki dolgozza fel az ötleteiket, ha egyszer már benyújtották őket, és ki dönt arról, hogy mely ötletek kerülnek fel a városi tanács napirendjére - más szóval a platform legfontosabb eljárásai sok gyakori felhasználó számára ismeretlenek voltak. Ennek fényében még meglepőbbnek tűnik, hogy nem vesztették el hamarabb az érdeklődésüket, hanem továbbra is küldtek be ötleteket, kommentáltak másokat, és szavaztak a kezdeményezések mellett vagy ellen, holott nem értették, milyen céllal.

A *LiquidFriesland*nak meglehetősen átláthatatlan és zavaros volt az eredete, amelyet a PR-tevékenységek a végéig nem tudtak sikeresen megoldani. Minden résztvevő számára egyértelmű volt, hogy az eszköz beépült a kerület politikai döntéshozatali folyamataiba, és hogy Sven Ambrosy Landrat vezető szerepet játszott a létrehozásában, egyszerűen azért, mert a honlap elindítása körül nagy nyilvánosságot kapott a médiában. Ebben az esetben a *LiquidFriesland* és a Kalózpárt állandó összekapcsolása okozott zavart és konfliktust:

Bisschen unglücklich finde ich den Namen, weil bei *LiquidFriesland* nicht unbedingt darauf kommt, dass das so ein Bürgerforum ist. Also, wer nicht ganz jung ist und zu den Piraten gehört, und der sich mit den Piraten beschäftigt hat, der kennt diesen Begriff eigentlich nicht so ohne weiteres. Mein Sohnmann kann damit natürlich sofort was anfangen, aber ich nicht.¹²⁶

Szerintem a név eléggé szerencsétlen, mert ebből nem lehet kitalálni, hogy a *LiquidFriesland* egy polgári fórum. Aki nem olyan fiatal vagy a Kalózok [párt] tagja, vagy nem nézett utána a Kalózoknak, az nem ismeri a kifejezést. Persze a fiam azonnal tudta, hogy miről van szó, de én nem.

A "liquid" a *LiquidFrieslandban* a *LiquidFeedback* nevéből származik, amely az alapjául szolgáló szoftver neve. A programot az Association for Interactive Democracy (Szövetség az interaktív demokráciáért) programozta, és először a német Kalózpárt döntéshozatali folyamatain belül hozták létre. A *LiquidFeedback* 2012. programozói megszakítottak minden kapcsolatot a Német Kalózpárttal, és hivatalosan elhatárolódtak attól, ahogyan a programot a Német Kalózpárt használta (vö. Behrens et al., "Piratenpartei").¹²⁷ Máshol a pro-

125 Susanne Engstler, személyes interjú, Varel, október 82013.

126 A programozók alapvetően úgy vélik, hogy ahhoz, hogy az online szavazás demokratikus legyen, valódi nevekkal és nem álnevekkel kell szavazni. A Német Kalózpárt azonban nem tartotta magát ehhez az elvhez, de továbbra is használják a szabad szoftvereket. A szoftver összes többi felhasználójának érdekében és a liberális licencpolitikájuk folytatása érdekében a programtervezők nem tudták megakadályozni a Német Kalózpártot a *LiquidFeedback* használatában (vö. Behrens et al.,

"Piratenpartei").

A szerzők azt állítják, hogy a *LiquidFeedback* "független projekt", és "NEM kötődik semmilyen politikai párthoz vagy mozgalomhoz" (a nagybetűs írásmód az eredetiben, Interaktív demokrácia e. V. 11). Hozzáteszik, hogy "[a]zt különösen nem "a Kalózkod/a Kalózpárt által/azért fejlesztették ki", és nem is "a Kalózkod/a Kalózpárt által/azért fejlesztették/fejlesztették".". (11). Meglepő az a vehemencia, amellyel a programozók tagadják a szoftverük és a Kalózpárt közötti kapcsolatot, de ez is reménytelen feladatnak tűnik, legalábbis Németországon belül. A *LiquidFriesland* elindításával számos médium a "kalózkod" látszólag vonzó képét használta fel, a városi számítógépes kocka és a tengerész kettős konnotációjában, akik a vidéki tengeri régiót, Frieslandot veszik birtokba.¹²⁸ Általában a *LiquidFriesland* és a Kalózpárt összekapcsolása gyanakvást váltott ki a résztvevők körében. Peter Lamprecht például kifejtette, hogy eredetileg kíváncsiságból regisztrált a *LiquidFrieslandbe*, hogy megnézze, mi a helyzet a Kalózpárt kezelési módjából eredő mellékvágányokkal.¹²⁹

Ebben az alfejezetben világossá vált, hogy a *Betri Reykjavík* és a *LiquidFriesland* esetében a következetes PR-stratégiák hiányának különböző okai vannak. A *Betri Reykjavík* esetében a szerepének tisztázatlansága és az a tény, hogy nem tudott szilárdan beilleszkedni az önkormányzati döntéshozatali folyamatokba, amit a városházán történt kormányváltás is okozott, akadályozta a következetes PR-stratégia kialakítását. A koherens stratégia kialakítását tovább gátolta a bizonytalan pénzügyi struktúrák és a nehezen érthető kormányzati hatáskörök. Továbbá a hasonlóan kialakított *Betri Hverfi* részvételi költségvetési aloddallal való versengés is zavart okozott a *Betri Reykjavík* felhasználói és nem felhasználói között.

A *LiquidFriesland* esetében az, hogy az adminisztráció nem volt hajlandó a bevezetésen túl is népszerűsíteni az eszközt, valamint a kerület fő napilapjának negatív sajtója zavart okozott a weboldal körül. Kétségtelen, hogy ez a zűrzavar részben felelős volt a felhasználók népszerűségének csökkenéséért és a politikai döntéshozatali folyamatokban való jelentőségvesztésért. Ezek az esetek rávilágítanak arra, hogy mennyire fontos a következetes és folyamatos PR-stratégia az online vita- és részvételi eszközök "sikeréhez". Világosnak kell lennie a működőtölknek, a működésnek, a szabályoknak, a céloknak és a politikai döntéshozatali folyamatokban betöltött szerepeknek ahhoz, hogy az olyan eszközök, mint a *Betri Reykjavík* és a *LiquidFriesland*, releváns és tartós szerepet töltsenek be a politikai részvétel módjaként.

127 Válogatás a kalózkod/kalózkod képre játszó címlapokból: "*LiquidFriesland*: Friesen auf dem platten Land überholen die Piraten" (Bewarder), "Piratenideen in der Provinz: Alle Friesen an die Laptops!" (Reinbold), "Neue Fans von "Liquid Feedback": Von den Piraten lernen" (Erb).

128 Vö. Peter Lamprecht, személyes beszélgetés, Varel, szeptember. 162013.

8.3.5 Következtetés

Ez a fejezet a *Betri Reykjavík* és a *LiquidFriesland* online részvételi eszközök részét képező különböző kommunikációs folyamatok megvilágítását tűzte ki célul. Megmutatta, hogy az online részvételi eszközökön belüli kommunikáció, amely a politikai részvétel újszerű módja, kihívást jelentett mind a felhasználók, mind a közigazgatás és a politikusok számára. A felhasználók, akik a platformokon való részvételük révén átláthatóságot és nyitottságot vártak a politikai döntéshozatali folyamatokban, ehelyett a javaslataik különböző lépései során az átláthatatlansággal és a politikai elszámoltathatóság hiányával szembesültek.

Ez nagyrészt azzal függ össze, hogy a közigazgatás és a politikusok úgy tűnik, hogy ragaszkodnak a döntéseik közlésének bevett formáihoz. Ennek során a közigazgatás és a politikusok nehezen látják a dolgokat a felhasználók szemszögéből. Nyilvánvalóvá válik, hogy az online részvétel egy tanulási folyamat, nemcsak az eszközökben navigáló felhasználók számára, hanem a közigazgatás és a politikusok számára is, akik felelősek a polgárok inputjának fogadásáért, megválaszolásáért és esetleges megvalósításáért.

Ezeket a kérdéseket tovább bonyolítják az eltérő elvárások és remények a különböző szereplőcsoportok közötti tájékozott kommunikáció lehetséges mértékével kapcsolatban. A *LiquidFriesland* és a *Betri Reykjavík* felhasználói több vitát és tanácskozást reméltek - végső soron nemcsak más felhasználókkal, hanem a rendszergazdákkal és a politikusokkal is -, de sem a programozók, sem a politikusok nem voltak hajlandók erre. Ahelyett, hogy a közösségi interakciókat, például a hozzászólást és a vitát megkönnyítette volna, a szoftver tervezése inkább az olyan egyénre szabott tevékenységekre helyezte a hangsúlyt, mint a szavazás és az ötletek megfogalmazása.

Továbbá, mindkét helyszínen adminisztrátorainak PR-megközelítései nem voltak tervszerűek, koherensek és finanszírozottak. Még a regisztrált felhasználók körében is nagy volt a zűrzavar azzal kapcsolatban, hogy ki működteti a honlapokat, hogyan működnek, milyen szabályok vannak, mire hozták létre őket, és milyen szerepük van a politikai döntéshozatali folyamatokban. Úgy vélem, hogy a jól megtervezett és felépített kommunikációs és PR-stratégiák kulcsfontosságúak mind az online vitafórumok és részvételi fórumok folyamatos sikere, mind pedig a politikai részvétel repertoárjába való beillesztésük szempontjából. A politikusoknak és a közigazgatásnak hajlandónak kell lennie alkalmazkodni a változásokhoz és a politikai kultúra és a politikai kommunikáció átalakításához (vö. Rosenzweig és Eith 12), hogy az online részvétel szilárdan meghonosodjon:

Mivel az emberek tudják, hogy ez lehetséges, ez megváltoztatja a közösség gondolkodását, és mivel a közösség másképp gondolkodik, minden másnak is alkalmazkodnia kell. Mi most ennek a közepén vagyunk, még nem tartunk ott, még

nem jöttünk rá, hogy hogyan gondolkodunk másképp, vagy hogy ez még mindig a folyamatban van-e, és még nem jöttünk rá teljesen, hogy mi ez....

eszközökkel, és számos újfajta technológia van, amely ezt a folyamatot fokozza. Tehát nem tudjuk, hol lesz ennek a vége, de már olyan messze vagyunk, hogy el kell kezdenünk a politikai felzárkózást, tudod, szisztematikusan, ehhez az új gondolkodásmódhoz.¹³⁰

8.4 Politikai részvétel a digitális korban

Az információs és kommunikációs gyakorlatok mint a politikai részvétel előfeltételeinek kifejtése után ez az utolsó elemző fejezet a politikai részvételre összpontosít. A fejezet a résztvevők repertoárjában a politikai részvétel legjelentősebb módozatainak áttekintésével kezdődik. Ismét szembevetve nyilvánvalóvá válik, hogy az ICTS és az internet fejlődése elősegíti a polgárok lehetőségeit a "mix-and-match" mentalitás alkalmazására: a polgárok a politikai részvétel módozatait a különböző ("fizikai" és "virtuális") szférákban aszerint kombinálják, hogy milyen politikai célt tűznek ki maguk elé, és hogyan látják az egyes módok belső és külső hatékonyságát. Különös hangsúlyt kap az online politikai részvétel folytonossága a polgárok felhatalmazása és a részvétel szimulációja között, valamint a résztvevők helyi politikai szintű részvételi preferenciái. A mai politikai részvételi repertoárok általános elemzése mellett a fejezet nagy része a válság idején való részvétel elemzésével foglalkozik, szemben a jólét idején való részvétellel. Az amerikai szociológus, Harold R. Kerbo munkásságából átvett koncepció rendkívül gyümölcsözőnek bizonyult a politikai részvétel két kutatási terület eltérő felfogásának jellemzésében, valamint az elmúlt évtizedben tapasztalt általános társadalmi és politikai jelenségek, például a politikai érdektelenség magyarázatában.

8.4.1 Politikai részvételi repertoárok ma: A Mix-and-Match mentalitás

Elmenni szavazni, aláírni egy petíciót, részt venni egy flashmobban, környezetbarát termékeket vásárolni, kapcsolatba lépni egy politikussal, megalapítani egy helyi polgári csoportot, részt venni a politikai pártmunkában, tüntetni, támogatni egy érdekcsoportot - ahogy Jan van Deth rámutat, a politikai részvétel módjainak listája rendkívül hosszú lett, és egyre hosszabb (vö. "Participationsforschung" 169f.). Úgy tűnik, hogy az emberek politikai részvételi repertoárját - az információs gyakorlatukhoz hasonlóan - egy szelektív "mix-and-match" mentalitás alkotja. Ebben a fejezetben röviden összefoglalom a beszélgetőpartnerek részvételi repertoárjának legjelentősebb módozatait. Ezek a következők: szavazás, politikai pártokban való részvétel (beleértve a választott tisztségért való indulást), kezdeményezések/munkacsoportok,

tüntetések, petíciók, a *Betri Reykjavík* és a *Liq- uidFriesland* online részvételi eszközök, valamint a *Betri Hverfi* online részvételi költségvetési eszköz. Ez a fejezet a résztvevőkre összpontosít, kitér a különböző részvételi módokkal kapcsolatos általános tapasztalataikra, valamint arra, hogy a résztvevők milyen módon építenek be egy adott módot a részvételi repertoárjukba és a mindennapi életükbe.

Ahogy az internet is egyike a "médiá mindenevők" (Linna Jensen 1) által használt médiumoknak, amelyeket kombinálva saját "személyes hírrepertoárjukat" (Strömbäck et al. 1) alakítják ki, az internet is egy olyan hely, ahol az emberek különböző részvételi módokon keresztül részt vesznek a politikai életben, és ezáltal különböző szinteken igyekeznek befolyásolni a politikai döntéshozatali folyamatokat. Ahogy Stark megjegyzi, a résztvevők a politikai részvétel azon módozatait keverik és kombinálják, amelyeket ígéretesnek tartanak konkrét céljuk eléréséhez, személyes erőforrásaiknak, társadalmi körülményeiknek és egyéni értékeiknek megfelelően (vö. 64). A résztvevők a bricolage módján újra felhasználják, újrakombinálják és újrameverik azokat a részvételi módokat, amelyekre felnőtt életük nagy részében aktívan támaszkodtak, és újszerű részvételi módokat alkalmaznak (amelyek közé nyilvánvalóan a ma már sokak számára elérhető számtalan online mód is beletartozik). Ily módon a résztvevők *bricoleur-okká* válnak, akik a részvételi módok rendkívül egyénre szabott repertoárjával rendelkeznek.

Más szóval, az online részvétel ezen módjai nem helyettesítik, hanem inkább kiegészítik a többi módot. A helyettesítési hipotézishez kapcsolódó "hype" és félelmek (lásd a *Simply 2.2.1Slacktivism?!* című fejezetet) nagy részét megcáfolhatják a Schönberger munkájában a szociokulturális változásokra, valamint Damsholt és Jespersen munkájában a mindennapi élet átalakulására vonatkozó meglátások. Egyszerűen fogalmazva, ezek a tudósok arra a következtetésre jutottak, hogy a változás nem megy egyik napról a másikra. Még ha technológiailag lehetővé is vált, a politikai részvétel bevett módjait nem fogják egyszerűen felváltani az online megfelelőik, vagy a polgárok jelentősen nagyobb számban fognak részt venni. Az online részvételi módok inkább egy alapvetően nyitott és kombinatorikus folyamat során válhatnak a polgárok repertoárjának részévé (vö. Schönberger 207) - abból kiindulva, hogy "integrálhatók a mindennapi élet alkotmányos logikájába" (Damsholt és Jespersen 23).

8.4.1.1 Szavazás

Mind Reykjavíkban, mind Frízföldön a szavazás (még mindig) a legdominánsabb módja a politikai részvételnek, amint arra több beszélgetőpartner is rámutatott. Sönke Klug, Friesland megye korábbi sajtótitkára szerint a legtöbb polgár számára a szavazás még mindig állampolgári kötelesség (ger. "eine staatsbürgerliche Pflicht")¹³¹. Hans Meyer hasonlóan érvel amellett, hogy a polgároknak nem szabad megfélemezniük a tiszteletről: tisztelet

a szerencse iránt, hogy egy olyan demokráciában élhetnek, amelyben az ember felelősséget delegálhat azáltal, hogy a politikusoknak adhat

130 Sönke Klug, személyes interjú, Jever, augusztus 25 2015.

egy bizonyos időre szóló mandátumot, és azt is, hogy milyen szerencsés az ember, ha vissza tudja vonni ezt a mandátumot.¹³² Hörður Torfason számára a szavazati jog "a legértékesebb dolog, amivel emberként rendelkezünk". Ennek tiszteletére azt javasolja, hogy tegyük kötelezővé a választásokon való részvételt: "Szerintem törvénybe kellene foglalnunk, hogy ha nem szavazol, pénzbírságot kapsz. Még akkor is, ha [...] üresen írjuk [bele], ez egy módja annak, hogy ezt megmutassuk. De kötelezni kellene, hogy odamenj és szavazz - a társadalomhoz tartozol. És nem tehetsz úgy, mintha semleges lennél, senki sem semleges".¹³³

Ezek a megfigyelések az én területeimről korrelálnak a szakirodalom nagy részével. Jan van Deth számos európai összehasonlító tanulmány áttekintésében arra a következtetésre jut, hogy Európában a politikai részvétel elsődleges módja a szavazás (vö. "Vergleichende Politikwissenschaft" 173). A szavazás nagy jelentősége a polgárok részvételi repertoárjában a magas választási arányokban nyilvánul meg. Amint az az ábrán látható, az izlandi általános parlamenti választásokon a szavazati arány az elmúlt húsz évben 80 százalék felett vagy körül volt, a csúcsot 2003 87,7 százalékban és 85,1 százalékban 2009-ben érték el.¹³⁴ A németországi általános választásokon a szavazati arány körülbelül tíz százalékkal alacsonyabb volt, mint Izlandon, a legalacsonyabb szintre 2009 70,8 százalékkal esett vissza, de a legutóbbi, 2017-es választáson ismét 76,2 százalékra emelkedett.¹³⁵

Úgy tűnik azonban, hogy a helyi testületi választások mindkét területen nem kapnak akkora figyelmet, mint az általános választások. Míg a reykjavíki fővárosi körzetben az önkormányzati választásokon a szavazati arány közel húsz százalékkal csökkent (82,6 százalékról százalékra 62,9) 2002-től a frízöldi körzetben a szavazati 2014,¹³⁶ arányok emelkedni látszanak.

131 Vö. Hans Meyer, fókuszcsoport, Varel, szeptember. 9 2014.

132 Hörður Torfason, személyes interjú, Reykjavík, június 24 2014.

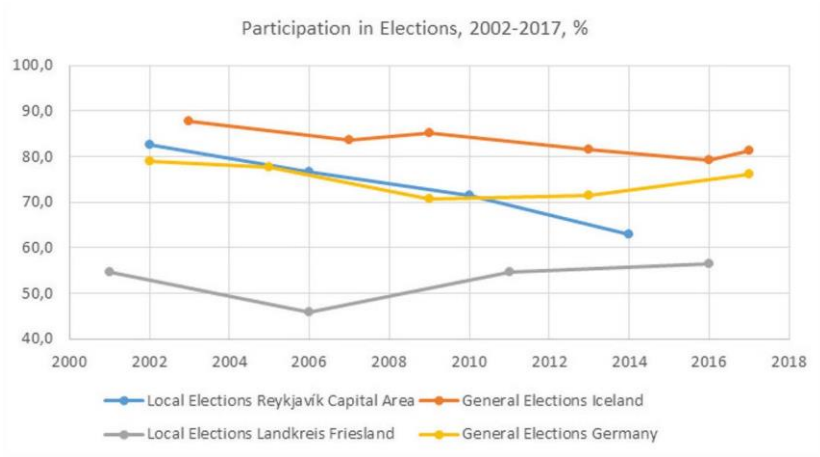
133 A statisztikák csak annyira jók, mint amennyire a kulturális kontextusuk. Bár meghaladná e fejezet kereteit, ha részletesen bemutatnám, hogy mi befolyásolhatta a polgárok választási döntését (nem) az egyes években, ezek a számok szerepet játszanak majd abban a fejezetben, amelyben 3.3, a válság és a jólét időszakainak a politikai részvétellel gyakorolt hatásával foglalkozom.

134 A szerző által összeállított ábra a németországi általános választásokról (Der Bundeswahlleiter), a frízöldi körzetben tartott helyhatósági választásokról (Landkreis Friesland, "Wahlen"; Landesbetrieb für Statistik und Kommunikationstechnologie Niedersachsen (LSKN) 11), a reykjavíki főváros területén tartott helyhatósági választásokról (2002; 2006; 2010; 2014) és az izlandi általános parlamenti választásokról (Votes Cast) az izlandi statisztikai hivatal hivatalos statisztikái alapján készült.

135 Sajnos a cikk megírásának időpontjában nem lehetett összefüggő számokat találni a 2018-as önkormányzati választásokon való szavazásról a reykjavíki főváros területén.

A beszámoló 62,7 százalék (vö. RÚV) és 67 százalék (vö. Čirič) között mozognak, ami vagy azt jelentené, hogy a szavazók aránya változatlan maradt, vagy öt százalékkal nőtt. Ezen eltérések miatt úgy döntöttem, hogy a 2018-as választásokat nem veszem figyelembe a kerekítésben.

10. ábra: Részvétel az általános és helyi választásokon Izlandon és Németországban

A frízöldi választási arány tíz százalékkal nőtt a 2002 és 2016 között (2016-ról 56 százalékra), de még mindig körülbelül 20 százalékkal alacsonyabb volt, mint az általános választásokon.

Anélkül, hogy részletezném e számok okait, azt hiszem, nyugodtan kijelenthetjük, hogy - legalábbis a társadalom bizonyos részei számára - a helyi választásokat kevésbé tartják fontosnak, mint az általános választásokat. A helyi választásokon való csökkenő részvétel nyilvánvaló okairól számos, többnyire egymásnak ellentmondó elemzés született (vö. Altenbockum). Reykjavíkban és Frízöldön két okot szokás megemlíteni a csökkenés okaként. Először is, hogy az életminőség a településen olyan jó volt, hogy az emberek nem láttak okot arra, hogy szavazzanak. Például, amikor a néhány nappal korábban tartott önkormányzati választásokon elért alacsony szavazati arány lehetséges okairól kérdezték, Kristinn Már Ársælsson azt magyarázta, hogy a részvételi arány a

a parlamenti választások még mindig magas szinten vannak. Nagyon alacsony a visszaesés. Van visszaesés, de sokkal kisebb, mint az önkormányzati szinten. És azok a dolgok, amelyekről a parlamentben döntenek, sokkal nagyobb hatással vannak az életünkre. Például az egészségügyi rendszer, az adók - ezek közvetlenül befolyásolják a mindennapi életünket vagy az életminőségünket. Az önkormányzati szinten túl régen vezették be a bölcsődéket, Reykjavíkban minden negyedben uszodák vannak, ami neveléses. Az önkormányzatok életminősége, életminőségi szintje megfelelő, a mindennapi életünkre gyakorolt hatásuk sokkal kisebb.¹³⁷

Másodsor, a helyi választásokon való alacsony részvétel másik gyakori magyarázata az, hogy a résztvevők elégedetlenek voltak a szavazólapon való szavazáson keresztül történő cselekvésük és hatásuk kereteivel, és más részvételi módokhoz folyamodtak, például a kezdeményezésekben való részvételhez vagy petíciók indításához. Mindkét értelmezés látható például a következő idézetben, amelyet Jón Gnarr volt reykjavíki polgármester a személyes életére utalva mondott:

A szüleim számára, akik 1920 körül születtek, [...] a szavazás nagyon fontos volt számukra, szinte lelki jelentőséggel bírt. Olyan volt szavazni menni, mint templomba járni. Egészséges emberként az a felelősség, hogy szavazz. És nekem voltak ilyen vitáim, amikor megkaptam a szavazati jogot, azt mondtam, hogy "Pf, nem, nem fogok szavazni, nem érdekel". Erre azt mondták: "De el kell menned. Meg kell jelened, nem lehetsz csak úgy közömbös!". De aztán felnéztem a gyerekeimre, és rengeteg gyerekem van, és ők húsz és harminc között vannak, őket nem érdekli annyira a szavazás. Mert ez "nem menő", "unalmas", és "nem változtat semmin".¹³⁸

8.4.1.2 Politikai pártok elkötelezettsége

Több résztvevő közvetlenül részt vett a politikai pártok választási politikájában. Többen nyertek mandátumot tanácsokban vagy bizottságokban. Például a vareli fókuszcsoporthoz tartozó egyik résztvevője körülbelül öt évig volt tagja a frízföldi kerületi közgyűlésnek, és (sikertelenül) jelöltette magát Alsó-Szászország tartományi parlamentjébe (Landtag), mind az alsó-szászországi, mind pedig 2013 a jeveri fókuszcsoporthoz tartozó egyik résztvevőjét 2016-ban beválasztották szülővárosa, Varel városi tanácsába. 2017.30 Akárcsak Djure Meinen, akinek az idézete egyúttal arra is rámutat, hogy ma már kisebbségben vannak azok, akik úgy döntenek, hogy politikai párton belül elköteleződnek:

[Ich habe] mich immer politisch interessiert und auch politisch geäußert, also letztlich bin ich immer ein politischer Mensch gewesen. Hier in Varel war's dann plötzlich so, also im Grunde muss man ja nur Piep sagen und im Grunde war man schon dabei. Also die Zahl derjenigen, die sich wirklich politisch aktiv engagieren wollen, ist wirklich extrem gering. Je kleiner die Partei, desto weniger werden das und bei den Grünen muss man eigentlich nur sagen, ich würde gerne bei euch mitarbeiten und am liebsten gleich gleich auch mal ein Amt übernehmen und damit ist man dabei. Weswegen ich eben auch seit September 2011 im Rat der Stadt Varel bin.¹³⁹

137 Jón Gnarr, személyes interjú, Reykjavík, augusztus 9 2012.

138 Djure Meinen, személyes interjú, Varel, szeptember 16 2013.

Mindig is érdekelt a politika, és mindig is kimondtam a véleményemet, szóval valójában mindig is politikai állat voltam. Itt Varelben csak egy szót kellett mondani, és máris benne voltál. Rendkívül alacsony azoknak a száma, akik valóban részt akarnak venni. Minél kisebb a párt, annál kevesebb embert érdekel. Tehát a Zöld Pártnál csak annyit kellett tenned, hogy azt mondd, részt akarok venni, és egy posztot is vállalsz, és máris benne vagy. Ezért is vagyok 2011 szeptembere óta tagja a vareli városi tanácsnak.

Ezekben az esetekben a mandátum birtoklását a politikai pártvállalás részének tekintik, bár a politikai részvétel legtöbb meghatározása "kifejezetten a polgárokra vonatkozik, hogy megkülönböztesse a releváns viselkedést a politikusok, köztisztviselők, hivatalnokok, köztisztviselők, újságírók, hivatásos képviselők, tanácsadók, kinevezettek, lobbisták és hasonlók tevékenységétől" (van Deth, "Map" 354). Az ebben a fejezetben említett résztvevők közül azonban egyikük sem hivatásos politikus, és a legtöbbször nem kap fizetést választott pozíciójáért, azt rendes munkája mellett tölti be.

Izlandon két résztvevő a terepmunka között lett politikai pártok tagja, és 2012mindketten2014. nemcsak tagok lettek, hanem azonnal aktívan részt is vettek a pártmunkában. A szoftvermérnök Guðmundur a 2014-es önkormányzati választásokra készülve a *Dögur* párt kampányához programozott egy mobiltelefonos alkalmazást. Azt is vállalta, hogy feltölti a párt potenciális városi tanácsosjelöltek listáját: "Felkértek, hogy legyek a *Dögur* párt tagja, és én ezt megtettem. Tizediknek vagy valami ilyesminek kellett volna lennem, [...] de megkértek, hogy legyek előrébb a listán, így végül negyedik vagy ötödik lettem a listán". Mivel kezdettől fogva nagyon valószínűtlen volt, hogy a *Dögur* sok mandátumot nyer - egy új párt volt, amely először indult -, Guðmundurt nem választották be a városi tanácsba. Mégis pozitívan látta az egészet, "nagyon jól érezte magát", és a két évvel korábbi interjúhoz képest az volt az érzésem, hogy a belőle sugárzó öröm, megerősítés és önbizalom ennek az élménynek köszönhető.¹⁴⁰

Egy másik résztvevő a Kalózpárt tagja lett. A 2013-as parlamenti választásokon mandátumot szerzett, majd a 2014-es önkormányzati választásokon való megválasztása után a sport- és szabadidős tanács vezetőjévé, valamint a kulturális és utazási tanács alelnökévé nevezték ki. Beszámolójából láthatóvá válik, hogy a politikai szerepvállaláshoz időnként csak személyes kapcsolatok és a szerencsés véletlenek kelljenek:

Részt vettem néhány tiltakozásban, ami a Wikileaks-ügyet illeti. Amikor ő [Birgitta Jónsdóttir]¹⁴¹, Smári McCarthy és néhányan mások elkezdték megalakítani a

139 Guðmundur Kristjánsson, személyes interjú, Reykjavík, június 22, II. 2014.

140 Birgitta Jónsdóttir 2012 és 2017 között az Izlandi Kalózpárt parlamenti elnöke és

általános elnöke volt. 2017-ben visszalépett.

Kalózpárt, meghívtak azokra a találkozókra, de soha nem mentem el. Tudod, nem volt időm, nem érdekelt, úgy voltam vele, hogy "Baah, politikai dolgok", nem nagyon érdekelt. Végül befejezték az előkészületeket, és megtartották az alapító gyűlést, és én úgy döntöttem, hogy nem megyek el, de akkoriban JUST a környéken voltam. Szóval megjelentem az alapító gyűlésen, és rájöttem, hogy "Hú, itt van egy csomó ember, akit ismerek", és először csak egy kicsit lógtam velük, és mielőtt észbe kaptam volna, tavaly már a parlamentben indultam! És őszintén szólva én csak a listát töltöttem ki. Úgy voltam vele, hogy "Ó, segítetek nekik, csak feltöltöttem a listát". Csak felkerülök a listára, valahol alacsonyan". De megszavazták az észak-keleti második helyre. Valami ilyesmit mondtam: "Elvihetem az észak-keleti részt, az apám ott él, van valami kapcsolatom oda". Tudod. És, ja, aztán azt gondoltam, hogy "Ez nagyon király", szóval menjünk bele. És kész, itt vagyok. Ez egy kis változás, és ez egy kicsit meglepett.¹⁴²

Több más résztvevőnek is negatív tapasztalatai voltak a pártpolitikában, és azóta elzárkóztak a további szerepvállalástól. A politikai pártban való aktív részvétel kihívást jelentő és időigényes munka: a formális követelményeknek meg kell felelni, a bizottságok eljárását és felépítését meg kell érteni, és vastag bőr kell ahhoz, hogy az ember elviselje a vitákban és bizottsági üléseken elhangzó, gyakran személyeskedő megjegyzéseket. Ahogy Wolfgang Müller mondta:

Es schrickt viele ab die sagen, 'da wie das da läuft in Varel, Da kannst du mal hingehen, das ist ein Abenteuer'. So. Aber nur für Leute die wirklich auch erlebnishungrig sind. Alle anderen sagen 'Das tu ich mir nicht an'. Und genau das ist der Punkt, da muss sich vom Stil was ändern, von der Struktur was ändern. Die Verwaltung muss weniger Macht haben, die Ratsmitglieder müssten tatsächlich einfach auch besser honoriert werden und die Zeiten müssten angepasst werden, dass Bürger mal zu einer Ausschusssitzung kommen können. Um Uhr 17 können das die wenigsten, wir müssen immer den Laden zu machen, um da hinzugehen beispielsweise.¹⁴³

Az, ahogyan a dolgok mennek [a vareli városi tanácsban], sok embert elriaszt, mondván, hogy *csak menj el és vegyél részt egy ülésen, elég nagy kaland*. De csak azoknak, akik tényleg az izgalomra vágynak. Mindenki más azt mondja: *Kimélj meg!* És pontosan ez a lényeg, a

a politikától, legalábbis egyelőre. Izlandon kiemelkedő közéleti személyiség; az országon kívül pedig leginkább a Wikileksben való részvételéről és az IMMI, a Nemzetközi Modern Média Intézet megalapításáról ismert, amely "a médiaszabályozás újragondolásán, a szólásszabadság biztosításán és a globális média új működési elveinek meghatározásán dolgozik a digitális korban" (vö. IMMI).

141 Bórgnýr Thoroddsen, személyes interjú, Reykjavík, 192014. június.

a magatartásnak meg kell változnia, a struktúrának meg kell változnia. Az adminisztrációnak kevesebb hatalommal kell rendelkeznie, a tanácsosokat jobban meg kell fizetni, és az időpontokat úgy kell módosítani, hogy a polgárok valóban részt tudjanak venni a bizottsági üléseken. Délután öt órakor keveseknek van ideje. Nekünk például minden alkalommal be kell zárunk a boltunkat.

Bár a résztvevők egy része aktívan részt vett politikai pártmunkában, a politikai pártok Európa-szerte csökkenő taglétszámmal küzdenek (vö. Vet- ter és Kuhn). A politikai pártok kutatása a pszefológiához hasonlóan egy különálló, összetett kutatási terület, ezért itt csak röviden tudok szólni. Niedermeyer rámutat, hogy két német párt kivételével valamennyi német párt taglétszáma nagymértékben csökkent.¹⁴⁴ 1990 óta, amikor Nyugat- és Kelet-Németország újraegyesült, mind a *Christlich Demokratische Union (CDU)*, mind a *Sozialdemokratische Partei Deutschland SPD* (a nagy pártok) százalékban kifejezve elveszítette tagjainak mintegy felét (vö. Niedermayer). A csökkenés még nagyobb volt a liberális *Freie Demokratische Partei FDP* (68 százalék) és a baloldali *Die Linke* (79 százalék) esetében, amelyek mindketten bevett kisebb pártok.

A frizföldi kutatásom szempontjából ez az inkongruencia két lehetőséget sugall. Először is, hogy a mintám aránytalanul aktívan politizált,¹⁴⁵ vagy másodsor, hogy miközben a politikai pártok taglétszáma csökken, azok közül a polgárok közül, akik tudatosan párttagok lesznek vagy maradnak, sokan motiváltak arra, hogy aktívan alakítsák tagságukat.

Az általános következtetés levonását tovább nehezíti az a tény, hogy az izlandi párttagságra vonatkozó statisztikák más képet mutatnak, ahol a taglétszám minden nagyobb pártban nőtt - legalábbis 1979 és 2010 között (vö. Kristinsson 127).¹⁴⁶ Bár újabb statisztikákat nem sikerült találni, a párttagság általános növekedésére vonatkozó adatok alapján feltételezhető, hogy a párttagság összességében tovább növekedett.

143 Csak a Zöld Párt és a 2013-ban alapított jobboldali populista párt, az AfD (Alternative für Deutschland) taglétszáma nőtt (vö. Niedermayer).

144 A mintavételi eljárásomnak köszönhetően szinte minden résztvevő a *LiquidFriesland* vagy a *Betri Reykjavík* tagja volt. Ez arra utal, hogy a politikailag aktív polgárok gyakran többféle részvételi módot alkalmaznak.

145 Sajnos újabb számok nem léteznek, amint arra a szerző, Helgi Gunnar Kristinsson e-mailben rámutatott: "Az általam használt adatok alapvetően az ICENES által megadott, saját maguk által bejelentett tagság becslése volt. Nem hiszem, hogy rendelkezem újabb adatokkal, és mint tudják, hivatalos statisztikák sem léteznek". Az ICENES az Izlandi Nemzeti Választási Tanulmányt jelenti, amelyet Ólafur Þ. körüli politológusok minden egyes általános választást követően végeznek Jégországban. Harðarson 1983 óta. Ez "az izlandi választók választási és politikai magatartásának átfogó vizsgálata. A kutatási témák közé tartozik a választási magatartás, a politikai

számos új politikai párt alapítása az elmúlt években. Németországgal szemben, amelynek szövetségi pártrendszerét a stabilitás és az alacsony fragmentáltság jellemzi, az izlandi pártrendszer egyre inkább pluralizálódott, és egy nagyon szétagolt rendszerré vált - ez a megfigyelés nyilvánvalóan igaz a legtöbb skandináv országra (vö. Alemann 13). Csak a legutóbbi, 2018-as reykjavíki önkormányzati választásokon 16 párt indult (vö. Fontaine, "The Reykjavik 16"). Ráadásul a jelenleg a nemzeti kormányt alkotó nyolc párt közül három *újonnan alakult*, amelyeket a 2017 őszi választások előtt három héttel és egy évvel alapítottak (vö. Fontaine, "Választások '17").

8.4.1.3 Kezdeményezések / munkacsoportok

Ebben az alfejezetben a választási részvételtől eltávolodva a munkacsoportokat vagy polgári kezdeményezéseket vizsgálom, amelyekben több résztvevő is részt vett. Guðmundur 2012-ben leírta növekvő politikai érdeklődésének és részvételének kezdeteit:

Az összeomlás előtt/az összeomlásban nem nagyon vettem részt semmiben, [...] de utána részt vettem egy olyan csoportban, amely a pénzügyi rendszert vizsgálta, és valami ilyesmi, és megpróbáltam jobb megoldásokkal előállni, mint amilyenek mi voltunk, csak hogy lássam, mennyire hülye a pénzügyi rendszer egy része. Szóval bekapcsolódtam abba a csoportba, és [...] ott éppen volt egy találkozójuk, és én odamentem, és megnéztem, hogy miről beszélnek, és megpróbáltam megismerni valakit, és így tovább. Ezért kezdtem el használni a *Betri Reykjavíki* is, láttam, hogy valami jobban is működhetne a rendszerben.¹⁴⁷

Ebben a pénzügyi reformokkal foglalkozó munkacsoportban találkozott Guðmundur azokkal, akik később megalapították a *Dögun* politikai pártot, amelyhez később csatlakozott:

Részt vettem ebben a pénzügyi reformcsoportban. Csináltunk egy weboldalt, és [...] és megpróbáltam ötletekkel előállni a pénzügyi rendszer javítására. [...] Közös helyeken találkoztunk, minden csoporttal. Tehát ez volt a helyszíne a politikai párt, a *Dögun* elindításának. Szóval én csak sokat voltam azon a találkozóhelyen, így bekapcsolódtam a többi / amikor megpróbálták elkészíteni a küldetésnyilatkozatukat, vagy hogy is hívják. Szóval én csak mivel sokat voltam ott, megismertem őket, szóval engem is belerángattak ebbe. Mert információt akartak szerezni arról, hogy mit gondolunk a

fontos politikai feladatok, az előválasztásokon való részvétel és más, politikai napirenden lévő kérdések" (The Social Science Research Institute).

pénzügyi rendszer, ezért ezt is meg akarták változtatni, és látni akarták, hogy mire vagyunk képesek. Így kerültem [...] kapcsolatba azzal a párttal.¹⁴⁸

Az alábbi példa tökéletesen illusztrálja, hogy egyes munkacsoportok/kezdeményezések tematikusan átfedik egymást, és hogy az egyik munkacsoportban való aktív részvétel egy másikban való további elköteleződéshez vezethet. Dominique Plédel Jónsson, aki többek között a *Slow Food Island* igazgatója, csak azután ¹⁴⁹lett aktív a városi mezőgazdasággal foglalkozó munkacsoportban, hogy meghívták egy szakértői előadásra a Slow Food ezzel kapcsolatos álláspontjáról:

Egy csoportban voltam, nyílt volt, nem volt keretbe foglalva vagy ilyesmi, de a városi mezőgazdaságot akarták megvizsgálni. Aztán a csoport megkért, hogy beszéljek a Slow Foodról, és arról, hogy a Slow Food milyen módon tevékenykedett ebben. Oké, megtettem. És aztán elkezdődött. És részt vettem a város felé irányuló követelésben, hogy a városban kihasználatlan zöldterületeket kapjunk. És hogy természetni tudjunk, tudod. És volt egy csomó ötlet és vita, és a *facebookon*, a csoport elég érdekes valójában. És tudod, az emberek tényleg koncentrálnak. És hirtelen a pályázatot elfogadták. Szóval, mindenki elkezdte, és elment ebbe a kis helyre, egy szép helyre a városon belül. Az önkormányzat belement, az emberekkel együtt.¹⁵⁰

E két példában ismét a társadalmi kapcsolatok és hálózatok szerepe tűnik szembe, amelyek mozgósítják az embereket a politikai szerepvállalásra, de a már aktív embereket is motiválják a további politikai szerepvállalásra. E két idézetből az is kiderül, hogy a közvetlen szomszédság vagy negyed milyen vonatkoztatási és cselekvési keretet jelent, és milyen mobilizáló hatással van a résztvevőkre. Mindkét esetben a résztvevőket egy másik, eltérő részvételi mód révén mozgósították a részvételre a peo-

147 Guðmundur Kristjánsson, személyes interjú, Reykjavík, június 22, II. 2014.

148 Nemzetközi honlapja szerint a Slow Food egy globális, alulról szerveződő szervezet, amelyet azért alapítottak, hogy 1989 megakadályozza a helyi étkezési kultúrák és hagyományok eltűnését, fellépjen a gyors életmód térhódítása ellen, és küzdjön az emberek csökkenő érdeklődése iránt, hogy mit esznek, honnan származik, és hogyan hatnak élelmiszer-választásaink a minket körülvevő világra. A Slow Food a kezdetek óta globális mozgalommá nőtte ki magát, amely több mint 160 országban emberek millióit tömöríti, és azért dolgozik, hogy mindenki számára biztosítsa a jó, tiszta és tisztességes élelmiszerekhez való hozzáférést. A Slow Food hisz abban, hogy az élelmiszer az élet számos más aspektusához is kapcsolódik, beleértve a kultúrát, a

politikát, a mezőgazdaságot és a környezetet. Élelmiszer-választásainkkal közösen befolyásolhatjuk az élelmiszerek termesztésének, előállításának és elosztásának módját, és ezáltal megváltoztathatjuk a világot ("Rólunk").

149 Dominique Plédel Jónsson, személyes interjú, Reykjavík, június3, II. 2014.

akiket más környezetben ismertek meg (lásd A földrajzi közelség 8.5szerepe az (online) politikai részvételben című fejezetet).¹⁵¹

Több résztvevő rendszeresen részt vett a szomszédsági polgári tanácsok ülésein, amelyek Izlandon a munkacsoportok gyakori formája. Miután részt vett a szomszédsági tanácson, Freyja regisztrált és rendkívül aktív lett a *Betri Reykjavíkban*:

Elmentem egy találkozóra a szomszédságomban, [...] minden szomszédságban van egy tanács, és most erről a honlapról beszéltek, ez nem sokkal karácsony előtt volt. Én pedig Hlíðarban életem, ami Klambartún környékén van [...]. Arról beszéltek, hogy mindenkinek el kellene mennie szavazni a *Betri Reykjavíkra*, mert ötleteket akartak átvinni erre a területre. És akkor hirtelen rájöttem, hogy "Ó, oké! Mert én és néhány másik kutyás ember szerettünk volna néhány kutyafuttatót Reykjavíkban. Így azt gondoltam: "Nos, ez egy jó hely lenne arra, hogy megpróbáljunk valamit keresztülvinni".¹⁵²

Mint számos más esetben, a részvétel egyik módja (a szomszédos városok polgári tanácsainak ülésein való részvétel) elősegítette Freyja elkötelezettségét egy másik módszeren keresztül (a *Betri Reykjavíkban* mások által megfogalmazott ötletek felvetése, kommentálása és megszavazása). Látva, hogy a *Betri Reykjavíkkal* kapcsolatos ötletei több kutyafuttató építéséhez vezettek Reykjavík-szerte, Freyja motiváltá vált arra, hogy tovább bővítse a részvételi módokat a repertoárjában.

Míg az ilyen sikerélmények Freyját és számos más beszélgetőpartnert arra ösztönözték, hogy tovább bővítsék részvételüket, nem minden résztvevőnek volt ez a tapasztalata, akik különböző kezdeményezésekben vettek részt. Azok a résztvevők, akik több különböző kezdeményezésben is részt vettek, vagy hosszú ideig munkacsoportokban dolgoztak, inkább csalódtak és kiábrándultak abból, hogy a polgárok hozzájárulása nem kapott kellő figyelmet a döntéshozatali folyamatok kialakult struktúráiban, amint azt Karin Schmidt példája is mutatja:

Wir haben das ja in dieser Agenda 21-Phase auch eben erlebt, sehr stark, das war ja eben das Konzept, wo Bürger dann auch auf die Kommunalpolitik einwirken, zusammen mit Kommunalpolitikern Arbeitsgruppen bilden und ihre Ideen einfließen lassen. Das Ding ist gescheitert! Das hat nicht funktioniert, weil die Kommunalpolitiker sozusagen auf

150 A 2008-2009-es pénzügyi válság és annak következményei azonban döntő szerepet játszottak abban, hogy Guðmundur eredetileg úgy döntött, hogy politikai szerepet vállal. Guðmundur esete egy a sok közül, amely megerősíti azt a megfigyelést, hogy a válságok nemcsak azonnali cselekvésre, hanem azon túl is képesek mozgósítani az embereket (vö. 8.4.3.1. fejezet, Politikai részvétel válság idején).

151 Klambratún egy park Reykjavík belvárosának közelében; Freyja Kristinsdóttir, személyes interjú I., 2012. július 17.

ihrem Status beharrt haben, nämlich "Wir sind diejenigen, die das [...] zu entscheiden haben, und Bürger, du kannst dann gerne wieder an die Urne gehen und uns wählen".¹⁵³ Az Agenda-korszakban²¹ intenzíven megtapasztaltuk a helyi politikát befolyásoló polgárok koncepcióját, akik a helyi politikusokkal együtt munkacsoportokat alakítottak, és interpo- lálták elképzeléseiket. Ez a dolog megbukott! Nem működött, mert a helyi politikusok ragaszkodtak a saját státuszukhoz, és lényegében azt mondták: "Mi vagyunk azok, akik a döntéseket hozzák, és Ön, kedves polgár, nyugodtan menjen vissza a szavazóurnákhoz, és szavazzon ránk".

8.4.1.4 Bemutató

Az egyik részvételi mód, amely rendszeresen kiindulópontként szolgál a további részvételhez, a demonstrációkon való részvétel. Széles körben elhangzott például, hogy sok izlandi számára döntő politizáló pillanatot jelentett a későbbiekben a fazék- és fazékforradalom néven ismertté vált tüntetésen való részvétel.¹⁵⁴ Ahogy Bernburg és Víkingdóttir rámutat: "[a] tüntetéseken való részvétel óriási volt, ahogyan a támogatás mértéke is" (82). A válság után végzett tanulmányok szerint a nagyregió lakosainak mintegy százaléka²⁵ vett részt legalább egyszer, 16 százaléka pedig többször is a tüntetéseken (vö. Bernburg 239).¹⁵⁵

Valóban, a fazekas forradalom döntő pillanat volt a válaszadók közül sokak politizálásában. Guðmundur például "az összeomlás előtt nem sokat törődött a tüntetésekkel vagy ilyesmivel".¹⁵⁶ Sokan mások gyakori résztvevői voltak a tüntetésekknek, nem utolsósorban azért, mert lényegében a tüntetések voltak az egyetlen olyan helyszín, ahol az ember információt kaphatott arról, hogy valójában mi történik az országgal és az országban. Más szóval a politikai részvétel egyben információs gyakorlattá is vált. Hördur Torfason, a 2008 októberétől 2009 márciusáig tartó heti tüntetések fő szervezője visszaemlékezik:

152 Az Agenda 21 az ENSZ cselekvési terve, amelynek célja, hogy a településeket és a régiókat a fenntarthatóság felé vezesse. Az Agenda 21 a braziliai Rio de Janeiróban tartott Föld-csúcstalálkozó (ENSZ Környezetvédelmi és Fejlesztési Konferencia) eredményeként született, és számos olyan intézkedést 1992, tartalmaz, amelyek nagymértékben támaszkodnak a polgárok részvételére (vö. Permien); Karin Schmidt, fókuszcsoport, Jever, 2014. október 9.).

153 2008 októberében hetente nagy tüntetések kezdődtek a parlament épülete, az Alþingi előtt. Végül a kormány lemondott a tüntetések miatt, amelyek a "cserépföradalom" néven váltak ismertté, mivel a tiltakozók konyhai eszközöket használtak a hangoskodáshoz.

154 Bernburg felmérése szerint a megkérdezettek mintegy százaléka⁵⁷ támogatta "a tüntetők akcióit a tüntetés idején" (82), egy másik felmérés szerint a támogatottság

aránya elérte a 70 százalékot (Eva Önnudóttir, idézi Bernburg és Víkingudóttir 82).

155 Guðmundur Kristjánsson, személyes interjú, Reykjavík, július 9 2012.

Azt hiszem, október tizenegyediké volt, és szombaton 12 órakor - azért választottam a 12 órát, mert ez az ebéidő, és azt mondtam az embereknek, hogy percek20 alatt ott leszek. Két kérdésem van, megkérdeztem az embereket, akik ott voltak vagy elmentek, megkérdeztem: "El tudod mondani, mi történt ebben az országban?" és "Van valami ötleted, hogy mit tehetünk ez ellen?". Az emberek összezavarodtak, az emberek dühösek voltak; rengeteg düh volt. Sok-sok külföldi újságíró próbált beszélni az emberekkel - káosz volt. Én is ott voltam, beszédet mondtam [...] a helyzetről, és arra kértem az embereket, hogy beszéljenek, álljanak ki és beszéljenek. Mi csak a padokat használtuk a parlament előtt. És hétfőn a parlamenti képviselők kijöttek, és megkérdeztem őket, megállítottam őket, és megkérdeztem őket, és azt mondták, hogy nem tudják, fogalmuk sincs, hogy mi folyik itt. Számomra ez sokkoló volt. Úgy értem, ezek azok az emberek, akik a társadalmat akarják irányítani, és mi rájuk bízunk ezt, de fogalmuk sincs, hogy mit csinálnak. Azt gondoltam, hogy ez többre van szükség. Így hát ott és akkor úgy döntöttem, hogy megkeresem az embereket, megkérem őket, hogy segítsenek nekem, és szervezek egy szabadtéri találkozót. Rájöttem, hogy [...] az emberek hajlandóak voltak felállni és beszédet tartani, megpróbálták elmagyarázni az embereknek, hogy mi folyik itt. Autót és hangtechnikát béreltem, engedélyt kaptam a rendőrségtől és a városi hatóságoktól, hogy ilyen dolgokat csinálhassak, és csak megszerveztem ezt az egészet.¹⁵⁷

A tüntetéseken az ember valószínűleg kapcsolatba kerül másokkal, és több információt szerez, ami további elköteleződéshez vezethet: egy szórólap, egy beszéd vagy egy rövid beszélgetés a mellettünk álló személlyel felkeltheti az érdeklődést, hogy többet tudjunk meg, felkeltheti a motivációt, hogy többet tegyünk. Dagur B. Eggertsson, Reykjavík polgármestere úgy véli, hogy ezek a tiltakozások "megerősítették és növelték a részvételt, legalábbis rövid távon".¹⁵⁸

A résztvevők a bemutatókat is nagyon hatékony részvételi módnak tartják:

Ich wollte [...] gerade dran erinnern/am heutigen Tage die Mutter aller Demonstrationen, was die gebracht hat! Hat natürlich einen Hintergrund und zwar in der Zielsetzung, die muss natürlich formuliert sein. Nur auf die Straße zu gehen und Radau zu machen halte ich auch für verfehlt. Für eine zielgerichtete Demonstration, für eine bestimmte zielorientierte Optimierung öffentlich das Wort zu ergreifen und auch ruhig mal auf die Straße zu laufen und auch mal Krach zu machen, hat mehr Wirkung als jede Petition, jeder Leserbrief oder sonst so etwas.¹⁵⁹

Csak azt akartam mondani, hogy ezen a napon, minden tüntetések anyján, nézd meg, mi lett belőle! Persze volt előzmény, és a cél kitűzésének jól meg kell fogalmazni,

156 Hörður Torfason, személyes interjú, Reykjavík, június 242014.

157 Dagur B. Eggertsson, személyes interjú, Reykjavík, június27. 2014.

158 Jürgen Schneider, fókuszcsoport, Jever, október 92014.

természetesen. Csak kint lenni az utcán, lármázni - nem látom ennek semmi hasznát. Az utcán járva és lármázva nyilvánosan beszélni egy célorientált demonstrációért, egy határozott célorientált optimalizálásért, sokkal mélyebb hatást vált ki, mint minden petíció, minden levél a szerkesztőnek, vagy bármi más.¹⁶⁰

8.4.1.5 Petíciók

A részvétel másik, a beszélgetőpartnerek által kedvelt módja a petíció volt. Amint az alábbi idézetekből kiderül, ma általában online írták alá a petíciókat. Karin Schmidt szerint az internet sokkal könnyebbé teszi a petícióban való részvételt, és hogy ezt követően többet ír alá, mint korábban.¹⁶¹ A petícióban való részvétel további megkönnyítése érdekében a vareli fókuszcsoport néhány résztvevője megemlítette, hogy feliratkozott az *openPetitionre*, egy ingyenes platformra, amely támogatja az embereket abban, hogy online petíciókat indítsanak, terjesszenek és adjanak át a politikai, ipari, kereskedelmi és társadalmi döntéshozóknak (vö. "Über uns").

Izlandon Dominique rámutat, hogy a városközpontban egy öreg fa tervezett kivágása csak azután került heves nyilvános vita középpontjába, hogy a *Change.org* petíciós platformon petíciót indítottak ellene:

Most [a baleset után] úgy érzem, hogy az emberek úgy érzik, hogy számít a véleményük. És amikor rájössz erre, akkor lépsz. Van egy aranyos, de nagyon korlátozott kérdés, ami ma az újságokban van, ami nagyon jellemző erre. Van egy öreg fa *Grettisgátán*, gyönyörű, százéves, és [...] [...], azt hiszem, karácsony előtt egy nappal, valami ilyesmi, amikor senki nem olvassa az újságot, amikor bejelentették, hogy a fát kivágják, és két házat elköltöztetnek, hogy egy szállodat építsenek, még egyet [sóhajt]. De az utcabeliek [a fa közelében], amikor ezt észrevették, petíciót indítottak, és [...] rögtön meg is telt, és mindenki az utcán, mindenki a környéken megírta a nevét. Ez olyasmi, amit nem láttál volna, mondjuk négy évvel ezelőtt. Mert akkor ez a döntés felülről és lefelé jött, és az ember dühös lett volna, küldött volna egy levelet az újságoknak, és ennyi. Most már tényleg vannak emberek, akik reagálnak, és reakcióba lépnek, és ez csak egy nagyon kis példa, de szerintem nagyon jellemző.¹⁶²

Dominique azzal kezdte beszámolóját, hogy úgy látja, a pénzügyi válságot követően az emberek egyre jobban megértették saját hatékonyságukat: az emberek jobban bekapcsolódtak, mert úgy érezték, hogy hangjukkal és tetteikkel befolyásolhatják a döntéshozatali folyamatokat. Az állampolgárok petícióira vonatkozó egyszerű számszerű követelmények miatt

159 Októberben⁹ Lipcsében került sor a 1989, legnagyobb "hétfői tüntetésre", amely néhány héttel később a berlini fal leomlásához vezetett (lásd Curry).

160 Vö. Karin Schmidt, fókuszcsoport, Jever, október. 92014.

161 Dominique Plédel Jónsson, személyes interjú, Reykjavík, június3, II. 2014.

A petícióknak a döntéshozók napirendjére¹⁶³ való felkerülése, valamint a petíciók internetes aláírásának egyszerűsége és gyorsasága miatt a petíciók olyan részvételi módot jelentenek, amely nagymértékben befolyásolhatja a polgárok belső hatékonyságát.

8.4.1.6 Online részvételi eszközök:

LiquidFriesland és Betri Reykjavík

Az online részvételi módok elsődleges előnye az, hogy sem időhöz, sem helyhez nem kötődnek. Az ember kényelmesen, otthonról is részt vehet, éjjel vagy nappal. Ez új részvételi lehetőségeket nyit meg, különösen a lakosság olyan csoportjai számára, amelyek eddig ki voltak zárva a politikai részvételi folyamatokból (vö. Coleman), mint például a műszakban vagy hosszú órákban dolgozó emberek, az otthon gondozók, akik nem tudják elhagyni a gondozásra szoruló családtagjaikat, valamint a fizikai és szellemi fogyatékkal élő polgárok vagy mások, akiknek nehéz, ha nem lehetetlen részt venni a bizottsági üléseken.

Karin Schmidt éppen ezért értékelte a *LiquidFrieslantot*,

es ist etwas was mir leichter esik, weil ich kann es zuhause von meinem PC ausmachen. Ich muss nicht irgendwo hinfahren, ich muss mich vielleicht mit Leuten nicht ausein- andersetzen, mit denen ich mich mich gar nicht auseinandersetzen möchte und ich kann es zu den Zeiten machen wo ich es will/kann vielleicht auch nochmal zusätzliche Infor- mationen bekommen. Ich kann dort, wenn man es sich durchliest was ist tatsächlich so bei uns im Kreis los/Das mache ich zum Beispiel regelmäßig mal, dass ich da einfach mal durchgehe und blick, *Ach, der denkt darüber nach, der denkt darüber* nach és bekömmé so Anregungen. Das kann ich eben ganz bequem von zu Hause aus machen ohne wie früher eben halt Ausschüssen beisitzen zu müssen. Und ich weiß eben nicht, ob ich persönlich mir jede Ausschusssitzung antun würde. Aber diese Möglichkeiten, die man heute hat [...], das finde ich ganz spannend.¹⁶⁴

Nekem könnyebb, mert az otthoni számítógépemről is meg tudom csinálni. Nem kell vezetnem valahová, nem kell vitatkoznom valakivel, akivel nem akarok vitatkozni, és olyan időpontokban tehetem meg, amikor nekem megfelel/lehet, hogy további információhoz jussak. Amikor átnézem, elolvashatom, hogy mi történik a tanácsunkban, amit időről időre megteszek, hogy átnézzem [*LiquidFriesland*, JTK], és észrevegym, hogy ki mit gondol, és inspirálódjak ebből. Ezt otthonról is megtehetem anélkül, hogy részt vennék a bizottsági üléseken, ahogyan azt korábban tettem.

162 Például a német Bundestaghoz benyújtott petíciót a beérkezéstől számított négy héten belül legalább négy aláírónak 50,000 kell aláírnia ahhoz, hogy a Bundestag petíciós bizottsága nyilvánosan megvitathassa (vö. Deutscher Bundestag).

Kétlem, hogy ma ezt tenném magammal. De ezek a mai lehetőségek nagyon izgalmasak számomra.

Karin Schmidt számára, aki több mint 20 éve vesz részt a helyi politikában - különböző kezdeményezések és munkacsoportok tagjaként, legutóbb pedig a Zöld Párt tanácsnokaként -, az online részvételi eszközök fokozott használata üdvözlendő alternatívát jelentene a döntéshozatali folyamatok időnként ellenséges légkörével szemben:

Man muss halt immer auch sehr viel Geduld haben und einen Biss haben um in so einem Gremium bestehen zu können und da finde ich müsste man anfangen und sagen, so wir müssen irgendwie eine andere Form finden. Und von daher hätte ich ezt a *Liq-uidFriesland* in Varel wirklich gerne auf der Kommunalebene, da hätte man ganz viele kleine sachliche Anträge einbringen können ohne diesen ganzen Beleidigungsmüll drumherum. Sondern, dass man wirklich auf der Sachebene ist, nicht anfängt so das Persönliche/und wo man eben auch eine Sammlung dieser Sachfragen, die leider in diesem politischen Prozess sehr häufig untergehen, hat.¹⁶⁵

Nagyon türelmesnek és eltökéltnak kell lenni ahhoz, hogy kitartsunk az ilyen bizottságokban, és szerintem el kellene kezdenünk keresni ennek más módját. És emiatt nagyon szeretném, ha itt Varelben önkormányzati szinten lenne a *LiquidFriesland*, ahol sok apró, tárgyilagos indítványt lehetne benyújtani mindenféle sértegetés nélkül, de tényleg tényszerű szinten, mindenféle személyeskedés nélkül, ahol minden olyan tényszerű kérdéssel foglalkozhatnánk, amelyek sajnos gyakran elvesznek a politikai folyamatokban.

Ezen túlmenően, a "kaptárhatás" lehetőségére hivatkozva, sok résztvevő értékeli a lehetőséget, hogy polgártársaival vitatkozhat és tanácskozhat, még ha csak korlátozott mértékben is. Guðrún rámutat: "milliónyi ötlet van, és a városi tanács emberei csak egy kis részével rendelkeznek [...], de az emberek tudják, hogy mi történik a közvetlen környezetükben, és hogyan lehet ezt a nyilvánosság elé tární, hogy ez a módja ennek".¹⁶⁶ Helmut Weber hasonlóan látja a dolgot:

[ich] fand ich ja dieses Portal *LiquidFriesland* ganz gut, weil jeder Bürger die Möglich-keit hat, dort etwas reinzustellen, eine Sachkenntnis oder Kompetenz, die er vielleicht hat, zu formulieren und so auch der Politik oder den politischen Vertretern eine Unter-stützung zu geben. Das ist oftmals vielleicht ja ein Aspekt oder das ist etwas was uns als Bürger bewegt um dort eben andere Momente reinzubringen und tatsächlich auch

164 Karin Schmidt, fókuszcsoport, Jever, október 92014.

165 Guðrún Sigurðardóttir, személyes interjú I., Reykjavík, július 92012.

vielleicht so ein Stimmungsbild, ein Meinungsbild zu geben was die politische Arbeit von anderen oder politischen Vertretern auch unterstützen kann. Oder eben halt das man das ein bisschen weiter fasst, dass man das Knowhow, das man in einem Landkreis, in einer Kommune hat, tatsächlich auch nutzt [...] und das fand ich an dem Portal eigen- tlich ganz schön.¹⁶⁷

Tetszett a *LiquidFriesland* portál, mert minden állampolgárnak lehetősége van arra, hogy valamit felajánljon, egy szaktudást vagy kompetenciát, amivel esetleg rendelkezik, és így támogathatja a politikát vagy a politikai képviselőket, hogy megismerjék, mi foglalkoztatja a polgárokat. A közvélemény olyan reprezentációjának létrehozása, amely támogathatja mások vagy a politikai képviselő politikai munkáját. Tágabb perspektívában, a tanácsban, az önkormányzatban meglévő összes know-how összegyűjtése és felhasználása - ez az, ami nekem tetszett a portálban.

Amint arra a 2.2.1. fejezetben részletesen rámutattunk, a mobilizációs hipotézis az internet és a politika kutatásának kezdeti időszakában kiemelkedő szerepet játszott. Míg a támogatók optimisták voltak abban, hogy az internet segíteni fogja a társadalom korábban elszigetelt részeinek mozgósítását és politikázását, a hipotézist alátámasztó adatokat csak konkrétan korlátozott kutatási területeken és/vagy kis számú résztvevőre vonatkozóan találtak (pl. Bengtsson és Serup Christensen; Feezell et al.; Saglie és Vabo; Xenos és Moy).

Bár e tanulmányban egyetlen résztvevő sem volt politikailag teljesen elszigetelt, mielőtt elkezdte volna használni az online részvételi eszközöket, az online részvételi eszközökben való részvétel és a résztvevők ebből származó belső politikai hatékonysága tovább ösztönözte őket arra, hogy bővítsék részvételi repertoárjukat, és a szavazólapon való szavazáson túlmenően is részt vegyenek a politikai életben. Ahogy Peter Lamprecht mondta:

[i]ch habe mich vorher nicht engagiert und wenn man das abstimmen oder mal eine Initiative bei *LiquidFriesland* zu starten, als politisches Engagement ansieht, dann hat das bei mir dazu geführt, dass man sich politisch engagiert. Und insofern glaube ich schon, dass es eine zusätzliche Möglichkeit ist/sie werden sicherlich nicht die alleinige bleiben können, aber es ist sicherlich ein zusätzliches Angebot und dafür finde ich es sehr sinnvoll. Weil, ich hätte jetzt auch nicht den Nerv und auch keine Zeit, in ir- gendwelchen Ausschüssen da rumzukaspiern, aber wenn ich auf diese Art und Weise legalább meine Punkte vielleicht anbringen kann mit der entsprechenden Anzahl an Unterstützern, dann ist das ja már mal ein Schritt in die richtige Richtung. Das [...] gibt mir ganz andere Gestaltungsmöglichkeiten als wenn ich nur weiß, dass ich jeden zweiten Dienstagabend 19.30 hier im Kreistag antanzen [kann].¹⁶⁸

Korábban nem voltam politikailag elkötelezett, és ha a szavazást, valamint a *LiquidFrieslandon* való kezdeményezések elindítását politikai részvételnek tekintjük, akkor ez vezetett a részvételhez. Ebből a szempontból úgy gondolom, hogy ez egy további lehetőség, biztosan nem az egyetlen, de mindenképpen egy nagyon hasznos további lehetőség. Mivel nekem nem lenne időm és nem lenne kedvem bohóckodni a bizottsági üléseken, amikor egy szép számú támogatóval tudom átvinni a témáimat, ez egy lépés a jó irányba. Sokkal több cselekvési lehetőséget ad, mintha minden másodikkedden este fél nyolckor megjelenek a városi tanácsban.

Hasonlóképpen, Guðmundur csak a *Betri Reykjavíki* révén kezdett el jobban érdeklődni a politika iránt és elköteleződni iránta:

ha nem lenne ez a weboldal, akkor nem tudnám, honnan/hogyan szerezzem be az ötleteimet, vagy tudod, a dolgaimat, amiket szeretnék, hogy a város észrevegyen. Tehát nem tenném meg, ha csak egy e-mailt kellene írnom valakinek, akiről nem tudom, hogy ki vagy hol van vagy hogyan találom meg az e-mail címét, és akkor az e-mail csak megkapná, majd törölné [nevet]. És a *Betri Reykjavíkban* még mindig ott van.¹⁶⁹

Guðmundur itt arra az elszámoltathatóságra is utal, amelyet az olyan online részvételi eszközök, mint a *Betri Reykjavíki* és a *LiquidFriesland* közvetítenek - és amelyet sok más részvételi mód nem. Minden írásban van és nyomon követhető: "[a]z egyik dolog, ami jó a *Betri Reykjavíkban* a nyilvánosságtól való visszajelzésre irányuló korábbi próbálkozásokhoz képest, hogy látod, mi történik, hogyan követik a dolgokat".¹⁷⁰

8.4.1.7 Online részvételi költségvetési eszköz: *Betri Hverfi*

A *Betri Hverfi* online részvételi költségvetésre 2011 óta évente kerül sor. Minden évben mintegy 450 millió izlandi koronur (több mint 3,6 millió euró) "kerül kiosztásra a polgárok által a polgárok által összegyűjtött, Reykjavík különböző városrészeinek javítását célzó ötletek megvalósítására. Eddig 608 ötletet hagytak jóvá (2012-2017)" (Citizens Foundation, "Portfolio: My Neighbourhood"). Ahogy Gunnar Grímsson 2012-ben elmondta nekem, *Betri Hverfi*

valójában a városból jött. Van ez az éves szomszédsági kassza, amit minden évben kiosztanak. Általában a városrészi tanácsok döntöttek arról, hogy hogyan osztják el. Valaki [...] előállt az ötlettel: "Miért nem adjuk ezt a *Betri Reykjavíknak*?". Tulajdonképpen egy hármass folyamat zajlott: az ötleteket a *Betri Reykjavíkban* kértük, létrehoztunk egy külön részt a *Betri Reykjavíkban* csak a *Jobb Szomszédságnak*...

168 Guðmundur Kristjánsson, személyes interjú I., Reykjavík, július 92012.

169 Per Hansen, személyes interjú, Reykjavík, július 232012.

és az ötletek onnan jöttek. [...] Aztán az volt a terv, hogy a legjobbakat kiválasztjuk és értékeljük, de kiderült, hogy mindegyiket kiértékelik. [...] És az értékelés után jött ez az elektronikus szavazás, ami egy teljesen különálló rendszer volt, egy új szavazási rendszer.¹⁷¹

Ebben a szavazási rendszerben a polgárok a saját preferenciáik szerint rangsorolhatták az ötleteket (például a gyermekeknek, a kutyáknak, a sportolóknak szánt létesítmények); és az elfogadott ötletek többségét még az adott évben meg is valósították.

A lakosoknak a jellemzően a parlamenti elit számára fenntartott átláthatatlan költségvetési folyamatba való bevonásának ötletét először a brazíliai Porto Alegre városában valósították meg (1989vö. Neunecker 204). Azóta világszerte nagy népszerűségnek örvend. A *Betri Hverfi* felhasználói két fő okból tartják nagyra az online részvételi költségvetést. Először is, mikroszinten teszi lehetővé a részvételt: az ember csak a fő lakóhelyének megfelelő területben vehet részt. Így a résztvevők aktívan részt vehetnek közvetlen szomszédságuk és környezetük alakításában, és ezáltal hozzájárulhatnak családjuk, barátaik és szomszédai életének javításához. A résztvevők különösen motiváltak tűnnek arra, hogy inkább a helyi politikai szinten vegyenek részt, mint az állami vagy országos politikai szinten (lásd részletesebben A földrajzi közelség 3.4. szerepe a (online) politikai részvételben című fejezetet). Ez a motiváció részben a *Betri Hverfi* által megvalósított változások, például az új kerékpárutak, padok vagy fák láthatóságából fakad. Másodsor, a Gunnar Grímsson által fentebb leírt háromlépcsős folyamat, beleértve a határidőket, amelyeken belül bizonyos feladatokat el kell végezni, sokkal világosabban kifejezett és kommunikált, mint a *Betri Reykjavíkban*.

A résztvevők nyilatkozatait összevetve világossá válik 2012-ben, hogy a résztvevők elkötelezettsége a *Betri Reykjavík* iránt csökkent, míg a *Betri Hverfi* iránti elkötelezettségük nőtt. Míg 2012-ben a résztvevők ritkán említették a *Betri Hverfit*, addig 2014-re a *Betri Reykjavík* és a *Betri Hverfi* kifejezéseket gyakran szinonimaként használták a *Betri Hverfi* leírására. Amint azt a 2.3. fejezetben bemutattuk, a *Betri* 2011, *Hverfi* elindítása óta folyamatosan elterelte a figyelmet és az erőforrásokat a *Betri Reykjavíkról*, és a résztvevők gyakran nem is tudták, hogy a *Betri Reykjavík* és a *Betri Hverfi* két különböző eszköz.

170 Gunnar Grímsson, II. személyes interjú Róbert Bjarnason-nal, Reykjavík, 2012. július 24.

8.4.1.8 Következtetés

Ez a fejezet a résztvevőkre összpontosított, kitérve a saját területükön, Reykjavíkban és Frieslandban a részvétel legjelentősebb módozataival kapcsolatos általános tapasztalataikra. Betekintést nyújtott abba, hogy a résztvevők hogyan építik be ezeket a módokat a részvételi repertoárjukba és mindennapi életükbe.

Kiemelték továbbá, hogy a résztvevők részvételi repertoárjában továbbra is megmaradtak az olyan bevett politikai részvételi módok, mint a szavazás vagy a pártmunka. Az izlandi résztvevők 2012-es és 2014-es részvételi repertoárjukról szóló beszámolóinak összehasonlítása a politikai részvételi módok bővülése révén a politizálás fokozódását mutatta. A résztvevők valójában nem kizárólag

"egyszerű", "kattintásos" módokon bővítették repertoárjukat, hanem olyan "költészes" módokon is, mint például a választási mandátum vállalása (vö. Gladwell, idézi Baringhorst, "Online-Aktivismus" 79). Az a megállapítás, hogy a részvétel mindezen módjai egy alapvetően nyitott és kombinatorikus folyamat során valósulnak meg (vö. Schönberger 2007), megcáfolja azokat a közkeletű feltételezéseket, amelyek szerint különösen az internet felelős a részvételi kultúrák és általában a politikai tájkép nyilvánvaló degenerációjáért (vö. Fox).

Sokkal inkább, ahogy Stark érvel, a résztvevők önrendelkezéssel keverik és kombinálják azokat a politikai részvételi módokat, amelyeket ígéretesnek tartanak az általuk követett konkrét cél eléréséhez, személyes erőforrásaiknak, társadalmi környezetüknek, és egyéni értékek (vö. 64).

8.4.2 (Online) részvétel: Engedélyezett vagy szimulált?

Ez az alfejezet az online részvételi módok hatékonyságáról szóló különböző diskurzusokat gyűjti össze. A tudósok által ezekre talált attribúciók igen heterogének, a polgárok (hatékonyabb) részvételének lehetővé tételétől kezdve a polgárok politikai döntéshozatali folyamatokban való részvételének ösztönzéséig, és ezáltal a fennálló képviseleti hatalmi viszonyok stabilizáló hatásáig. Két gyakorlati példa a területekről, azaz a *Betri Reykjavík* és a *LiquidFriesland* platformokon előterjesztett ötletek köre, valamint az az általános megfigyelés, hogy az online részvételi eszközök egyre inkább leegyszerűsítik és csökkentik (vélt) törekvéseiket a nyilvános politikai tanácskozás képviseletétől a meghibásodott helyi infrastruktúrával kapcsolatos panaszok kezeléséig, illusztrálja ezt a kontinuumot.

Amint rámutattam, annak ellenére, hogy a mobilizációs hipotézis hangsúlyozzák, kevés bizonyíték áll rendelkezésre a mobilizációs hipotézis alátámasztására, kivéve a konkrétan korlátozott kutatási területeken és/vagy alacsony számú résztvevő esetében (pl. Bengtsson és Serup Christensen; Feezell et al.; Saglie és Vabo; Xenos és Moy). Ezzel szemben azonban erős bizonyítékok vannak a digitális infrastruktúrák általános felhatalmazó hatására, mind a már aktív

polgárok politikai részvételére, mind a társadalmi mozgalmakra vonatkozóan (vö. Castells; vö. Escher, "Beteiligung via Internet"; vö. Theocharis). A következők szerint

Klaus Schönberger szerint az online kommunikációs módokban benne rejlik az engedélyezés lehetősége, mivel ezek hozzájárulnak a cselekvés lehetőségeinek kiszélesítéséhez és a résztvevők/aktivisták láthatóságának növeléséhez a létező társadalmi gyakorlatok fennmaradásának és újrakombinálásának egyidejűségén keresztül (vö. Näser-Lather 1f.).

Az előző fejezetben felvázoltam, hogy az online részvételi eszközök használata milyen módon segítette a résztvevőket abban, hogy felhatalmazva érezzék magukat. Tobias Escher német politológus szerint az internethasználat növeli a politikai érdekeket és a belső politikai hatékonyságot (vö. "Mobilisierung" 461). Ahogy Freyja rámutat, felhatalmazva és bátorítva érezte magát attól, hogy a *Betri Reykjavíkban* megfogalmazott ötletei számos más felhasználóban is megütötték az idegeket: "Valódi előrelépést érzel, [mintha] olyasmit tennél, ami számít".¹⁷² Nemcsak Freyja belső politikai hatékonyságát erősítette ez a tapasztalat, hanem azt is, hogy az ötleteiről folytatott viták során szakmai kompetenciát érzett:

Az a néhány hozzászólás, ami ellene érkezett, nem volt sok, sokkal több volt mellette, és az a néhány hozzászólás, ami ellene volt, nem volt nagyon kritikus, nagyon könnyű volt ellene harcolni, hogy bizonyítsuk az álláspontunkat. Ez tényleg gyakori. Amikor az emberek nem szeretik a kutyákat, vagy félnek a kutyáktól, akkor valami irracionális dolgot írnak le, és gyakran tudod, valószínűleg nem gondolták végig, vagy ilyesmi. Én állatorvos vagyok, és kutyakiképző is, így talán könnyebben tudok jó választ megfogalmazni.¹⁷³

Összességében azonban egyik eszközt sem azzal a valódi, nagyobb igénnyel indították el, hogy a deliberatív és részvételi szálakat beépítsék a döntéshozatali folyamatokba, hanem hogy biztosítsák a polgárokat arról, hogy az adott közigazgatás tudatában van annak, hogy jobban be kell vonni őket a döntéshozatali folyamatokba, és hogy megmutassák, hogy az önkormányzat naprakész, és kínál online részvételi lehetőséget. Ahogy Thomas Fischer megjegyzi:

Manchmal möchte ich ganz ketzerisch annehmen, dass so etwas wie dieses *Liquid-Friesland* jetzt, dass es genau wieder diese schlechte Politik legitimieren soll, weil 'Da machen die Leute ja auch mit und die dürfen ja auch mitreden, ne?' Über Krähen, über weiß nicht; kommt da ein kleiner oder großer Kreisel hin; wird das Haus rot oder grün; darf das Abfalldings jetzt auch mittwochnachmittags aufhaben anstatt donnerstags - können wir alle super mitreden. [...] Soll das nicht dazu dienen eben die Herrschaft dieser gewählten Kaste zu legitimieren oder wozu ist das eigentlich gut? Nur mal so.¹⁷⁴

171 Freyja Kristinsdóttir, személyes interjú I., Reykjavík, július 172012.

172 Freyja Kristinsdóttir, személyes interjú I., Reykjavík, július 172012.

173 Thomas Fischer, fókuszcsoport, Jever, október 92014.

Néha eretnek módon azt szeretném feltételezni, hogy valami olyasmi, mint a *LiquidFriesland*, pontosan a mai rossz politika legitimálására szolgál, mert "Az embereknek van beleszólásuk, és részt vehetnek benne, nem igaz?". ' A varjakról és miegymásról; arról, hogy egy kis vagy nagy körforgalom legyen-e; hogy a ház pirosra vagy zöldre legyen-e festve; hogy a szeméttelnek csütörtök helyett szerda délután legyen-e nyitva - erről bizonyára mindannyiunknak szólnia kell valamit. Ez nem a választott kaszt hatalmi viszonyait hivatott legitimálni, vagy mire való? Csak úgy mondom.

Ez a látszólagos ál-részvétel, azaz a nyitottság látszatának ápolására tett kísérlet, miközben az uralkodók gondosan ügyelnek arra, hogy a döntéshozatal a saját kezükben maradjon, reprodukálja és megerősíti a hatalmi viszonyok status quóját (vö. Heery és Noon). Ebben az összefüggésben Jenkins és Itō kritizálja a "részvétel általános retorikáját", amely gyakran "részvételi lehetőségeket" foglal magában, amelyek kevésbé mozdítják el a hatalmi egyensúlyt, diverzifikálják a kultúrát, vagy érnek el bármely más demokratizáló hatást, amit egy évtizeddel ezelőtt reméltem, amikor a részvételi kultúra felé való elmozdulásról írtam" (36).

Az ál-részvételnek ez a megközelítése minden bizonnyal következményekkel jár az önkormányzati online részvételi eszközök de-jelére nézve, amint arra Wright és Street rámutat: "[a] nyilvánosság részvételének konkrét kérdésében a tanácsok hajlamosak voltak olyan oldalakat megrendelni, amelyek fenntartják a meglévő intézményi és kulturális gyakorlatokat" (858). Amint azt a Kommunikáció2, az online részvételi eszközökben című fejezetben részletesen tárgyaljuk, ez olyan lineáris eszközök kialakítását eredményezi, amelyek kevés teret biztosítanak a felhasználók közötti tanácskozásnak és vitának, ehelyett inkább az autotelikus "kattintásos" cselekvéseket részesítik előnyben, mint például az ötletek lájkolása, megosztása, illetve fel- vagy leszavazása.

Emellett a meglévő hatalmi viszonyokat reprodukáló online részvételi eszközök létrehozására való hajlam is jelentős szerepet játszik a *Betri Reykjavíkban* és a *Liquid- Frieslandban* megfogalmazott és megvitatott ötletek körének korlátozásában. Birgitta Jónsdóttir például rendszeresen részt vett, amikor a *Betri Rey- kjavík* először indult online, de végül abbahagyta, mert "úgy érezte, hogy az ott hozott döntések jelentéktelen dolgok. Míg a nagyobb dolgoknál, amelyeket az emberek valóban akartak, amelyekben részt vettek, és amelyeket tovább akartak vinni, nagyon nehéz volt tovább vinni. De most már engedélyünk van arra, hogy csirkéket tartsunk a városban!".¹⁷⁵ Úgy érzi, hogy a *Betri Reykjavík*

egyfajta áldemokrácia, mert nem vehetünk részt azokban a dolgokban, amelyek igazán fontosak. Például, amikor összevonták az iskolákat, miért nem szavazhattunk róla? Az ilyen dolgok nagyon fontosak, és ez valójában arra kényszerítette volna őket, hogy sokkal jobban együttműködjenek a közösségekben élő emberekkel. És mondjuk, ha ez

174 Birgitta Jónsdóttir, személyes interjú, Reykjavík, június 18. 2014.

túl drága lett volna egy iskolát működtetni egy közösségben, akkor talán más projektekből is igényelhettünk volna rá költségvetést. Nagyobb befolyást kellene tudnunk gyakorolni arra, hogy mire költik a pénzt.¹⁷⁶

Arra a kérdésre, hogy a *LiquidFrieslandon* megvitattott ötletek köre korlátozott, a kerület sajtótitkára azt válaszolta, hogy

Wir haben ja ungefähr 200 Vorlagen insgesamt im Jahr [...] und nur ein kleiner Teil davon, aus unserer Sicht, ist irgendwo von so einem Interesse oder auch so greifbar oder auch von solch großer Relevanz, dass es sich lohnen würde, den dort diskutieren zu lassen. Denn der Gedanke dabei war ja nicht so eine Art Ersatzkreistag zu machen. Es gibt ja die gewählten Kreistagsabgeordneten, die sich durch alle diese Vorlagen 200 durcharbeiten, das ist halt auch mit viel Klein-Klein und auch Mühe connected.¹⁷⁷

Egy év alatt körülbelül egy indítványunk van 200 [...], és véleményünk szerint ennek csak egy kis része érdekes, érthető és elég releváns ahhoz, hogy a *LiquidFrieslaban* történő vitatásuk kifizetődő lett volna. Mert a gondolat nem egy helyettes kerületi tanács létrehozására irányult. Léteznek választott kerületi tanácsosok, akik mind a 200 indítványt feldolgozzák, és ezek számtalan részletességgel és erőfeszítéssel járnak.

Továbbá azzal érvelt, hogy az (online) részvételi költségvetési eszközök szimulálják a döntéshozatali folyamatokban való részvételt, amint azt a következő, Sönke Klugtól származó idézet is mutatja:

Also, wir halten [...] Bürgerhaushalte hier für eine ziemlich gemeine Geschichte. Es ist natürlich unheimlich ambitioniert gestartet, Porto Alegre und so weiter. [...] Worüber können Leute abstimmen? Freiwillige Leistungen. Stellen wir mal die ganzen freiwilligen Leistungen ins Netz. Praktisch fragen wir den Bürger: 'Wir müssen sparen, was davon wollt ihr streichen?' Und das ist gemein. Weil das ist eigentlich Aufgabe der Verwaltung und Aufgabe des Kämmerers im Besonderen, Sparvorschläge zu unterbreiten [...]. Aber dem Bürger jetzt zu sagen, ihr dürft euch beteiligen und das was ihr machen dürft, ist euch selber das Zeug wegstreichen, das wird niemand machen. Die Leute werden also/oder aber nach Interessenlage bekriegen. Also die Leute, die nicht ins Hallenbad gehen, die werden sagen, 'Ja, streicht doch das Hallenbad.' Und die Leute die in die Bibliothek gerne gehen, die werden sagen, 'Ja, die müssen wir unbedingt behalten, aber meinewegen kann das Freibad weg'. Der Nutzen einer solchen Aktion erschließt sich mir nicht unmittelbar.¹⁷⁸

175 Birgitta Jónsdóttir, személyes interjú, Reykjavík, június 182014.

176 Sönke Klug, személyes interjú, Jever, augusztus 252015.

177 Sönke Klug, személyes interjú, Jever, augusztus 252015.

Tehát mi úgy gondoljuk, hogy a részvételi költségvetés-tervezés eléggé aljas. Természetesen Porto Alegreben és így tovább ambíciózusan indult. De miről szavaznak az emberek? Az önkéntes szolgáltatásokról. Tehát az összes önkéntes szolgáltatást feltettük a netre. Gyakorlatilag megkérdezzük a polgárokat: "Spórolnunk kell, mit akarnak csökkenteni?" És ez aljas. Mert tulajdonképpen a közigazgatás és különösen a pénzügyőr feladata, hogy költségtakarékossági javaslatokat tegyen. [...] De azt mondani a polgároknak, hogy most már részt vehetnek, és amiben részt vehetnek, az az, hogy csökkentsék saját maguk szolgáltatásait - ezt senki sem fogja megtenni. Az emberek a saját preferenciáik szerint fognak háborúzni egymással. Tehát azok az emberek, akik nem járnak a fedett uszodába, azt fogják mondani, hogy "vágjátok ki az uszodát". Azok, akik szeretnek könyvtárba járni, azt fogják mondani, hogy 'A könyvtárat feltétlenül meg kell tartani, de menjetek és zárjátok be a kültéri uszodát, az én szempontomból'. Az ilyen kampányok értéke nem derül ki azonnal számomra.

Mindezek az okok az online tanácskozás létrehozásának és fenntartásának nehézségeit mutatják. A szimulált részvétel hatása és a vita ebből következő korlátozott tematikus köre minden bizonnyal hozzájárult ahhoz, hogy a *LiquidFriesland* a végére szinte teljesen elnéptelenedett, és a *Betri Reykjavík* képtelen volt a polgárokat rendszeresebben bevonítani.

8.3.2.1 Az online részvételi eszközök visszaszorítása és egyszerűsítése

Az online részvételi eszközök megkérdőjelezhető hatékonyságának és relevanciájának következménye, amelyet a kezdeményezések korlátozott köre is szemléltet, az olyan online részvételi eszközök visszaszorítása és egyszerűsítése, mint a *Betri Reykjavík* és a *LiquidFriesland*. Ebben az alfejezetben ezt a visszafejlődést és egyszerűsödést a *LiquidFriesland* frissített változatának, valamint az izlandi *Bor-garlandið* (szó szerint "A város földje") online eszköznek a vizsgálatával fogom illusztrálni.

A kutatási témám formátumában a *LiquidFriesland* tavasszal megszűnt 2016. Decemberben az 2016, URL www.liquidfriesland.de újra működött, de az új oldal szinte semmi hasonlóságot nem mutatott a korábbi verzióval (lásd 11. ábra, 164). A felhasználók már nem tudtak regisztrálni, nem tudtak semmilyen formában tanácskozni vagy más felhasználókkal bármilyen módon kommunikálni. Ma a *LiquidFrieslandot* leginkább egy nyílt jelentés-térképező szoftvereszközként lehet leírni, amelyen a felhasználók egy űrlapon javaslatokat vagy ötleteket küldhetnek a tanácsi bizottságnak (lásd 16512., ábra). Ezekre vagy közvetlenül válaszolnak néhány napon belül, vagy miután a megfelelő bizottság következő ülésén megvitatják őket (lásd 13. ábra, 166. ábra).

Az új verzióban a *LiquidFriesland* összetettsége jelentősen csökkent. Bár a kerület sajtótitkára szerint nem voltak konkrét tervek a *LiquidFriesland* ilyen mértékű egyszerűsítésére, augusztusban egy olyan forgatókönyvet 2015, vázolt fel, amely feltűnően hasonlított a később bekövetkezetthez:

11. ábra: A LiquidFriesland új verziójának kezdőlapja¹⁷⁹

Startseite | Kontakt | Impressum | Datenschutz

LANDKREIS FRIESLAND

LiquidFriesland

Gemeinsam für unseren Landkreis | Ihr Vorschlag | In Bearbeitung | Ergebnis

Willkommen

Ihre Beteiligung in Friesland

Machen Sie mit und nutzen Sie die Möglichkeit, Ihre Vorschläge und Anregungen mitzuteilen. Auf dieser Plattform können Sie Ihre Ideen platzieren – jederzeit, schnell und übersichtlich. Nutzen Sie diesen zusätzlichen Kanal, um sich als Bürgerin und Bürger in Ihrem Landkreis Friesland zu beteiligen oder auch die Ideen und Anregungen anderer zu verfolgen. Ausführliche Informationen zur Nutzung von Liquid Friesland finden Sie in den Hinweisen „So funktioniert Liquid Friesland“

Vorschlag einreichen | Vorschläge verfolgen

So funktioniert Liquid Friesland

Die neuesten Vorschläge

Jugend, Familie, Schule, Kultur

Beschreibung: Vaterschafts- und Sorgerechtsvereinbarung vor Geburt sowie Elterngeldantrag

Themenbereich / Umwelt

Beschreibung: Zum Thema "Abfallwirtschaft" rege ich an, einen Abfalltonnen-Reinigungsservice, insbesondere für die Biotonne, anzubieten. Die Reinigung der Tonnen könnte direkt nach der Leerung erfolgen. Der...

Förderung von Blühstreifen für Privatpersonen

Beschreibung: Mit großem Interesse habe ich Frieslands Förderungen zum Insektenschutz (NWZ vom 16.03.2018) vernommen und möchte mich bezüglich der Förderung von Saatgut für Blühstreifen erkundigen, ob auch...

Themenbereich / Straßenverkehr (inkl. Baumaßnahmen an Verkehrswegen)

Beschreibung: Guten Tag, an der K109-Hafenstraße in Varel ist der kombinierte Rad- und Gehweg auf der linken Seite Richtung Hafen ab der Grodenchaussee ca. 0,5m mit Grünbewuchs bedeckt. Insbesondere an...

Themenbereich / Sonstiges (Öffentliche Verkehrsmittel)

Beschreibung: Sehr geehrte Damen und Herren, leider fällt mir besonders auf, dass die Buslinie 251, die meiner Meinung nach eine große Rolle im Landkreis spielt, da sie viele kleinere Ortschaften mit Varel und...

Netiquette Kommunikation im Netz

Nach oben | Seite drucken | © Landkreis Friesland

aus der Erfahrung, die wir mit *LiquidFriesland* gemacht haben, müsste man wahrscheinlich dann sagen/das Potential nach dieser Welle ersten Interesses, das Potential ist nicht so groß als dass es das rechtfertigen würde, als dass man so eine komplexe Möglichkeit wie *LiquidFriesland* zur Verfügung stellt, schätze ich. Wahrscheinlich müsste man sagen, wir werden versuchen müssen mit dem gleichen öffentlichen Effekt, also das man sozusagen den gleichen öffentlichen Zugang zu diesen Themen hat, aber mit weniger Komplexität irgendwo, diese Ideen einzufangen. Also, denn diese ganzen Möglichkeiten, die sie haben, der Interaktion, des Aufstellens von Alternativen - dahinter steckt komplexe Software. Sie müssen das auf einem Server betreiben, das

178 Pillanatkép augusztusban23 készült a 2018 <https://www.liquidfriesland.de> címen.

12. ábra: A LiquidFriesland új verziójában a javaslatok beküldésére szolgáló űrlap¹⁸⁰

Startseite | Kontakt | Impressum | Datenschutz

LANDKREIS FRIESLAND

LiquidFriesland

Gemeinsam für unseren Landkreis | Ihr Vorschlag | In Bearbeitung | Ergebnis

Geben Sie hier Ihren Vorschlag ein

Sie beschäftigt ein Thema, für das der Landkreis zuständig ist? Dann teilen Sie uns jetzt Ihren Vorschlag mit. Bitte beachten Sie vor Einreichung Ihres Vorschlages die Nutzungsregeln von Liquid Friesland.

Betreff | Anlagen | Absenden

Themenbereich

Gesundheitswesen
 Jobcenter
 Ordnung
 Soziales und Senioren
 Umwelt

Gleichstellung
 Jugend, Familie, Schule, Kultur
 Planung, Bauordnung und Gebäudemanagement
 Straßenverkehr (inkl. Baumaßnahmen an Verkehrswegen)
 Sonstiges

Betreff & Beschreibung

Betreffzeile: *

Beschreibung:

Weiter zu den Anlagen

Nach oben | Seite drucken

© Landkreis Friesland

So funktioniert Liquid Friesland

Netiquette Kommunikation im Netz

ist alles nicht zum Nulltarif zu haben. Möglicherweise müsste man dann mit der Einschränkung leben müssen, dass man dann sagt, wenn nicht so viel kommt an Ideen, sondern nur hier mal was, da mal was, dann wird man möglicherweise damit leben müssen, dass man mit diesen Ideen nicht so komplex spielen kann als Nutzer wie man das eigentlich woll, aber sich dafür eben auch die Kostenseite angucken müssen.¹⁸¹

A *LiquidFriesland*dal kapcsolatos tapasztalataink alapján azt kell mondanunk, hogy a kezdeti érdeklődési hullám után a telephely további potenciálja nem volt elegendő ahhoz, hogy egy ilyen komplex lehetőség felajánlását indokoltá tegye. Azt kell mondanunk, hogy meg kellene próbálnunk összegyűjteni

179 Formanyomtatvány, hogy küldjön javaslatot a kerületi adminisztráció az új *LiquidFries- föld*. Pillanatkép 2018. augusztus 23-án készült a https://www.liquidfriesland.de/tips/ tipp_abgeben.html oldalon.

180 Sönke Klug, személyes interjú, Jever, augusztus 25.2015.

13. ábra: Befejezett javaslat a LiquidFriesland új verziójában¹⁸²

The screenshot shows the 'LiquidFriesland' website interface. At the top, there is a navigation bar with links for 'Startseite', 'Kontakt', 'Impressum', and 'Datenschutz'. Below this is a banner image of a landscape with a path, and the 'LiquidFriesland' logo. A progress bar indicates the proposal's status: 'Gemeinsam für unseren Landkreis' (selected), 'Ihr Vorschlag', 'In Bearbeitung', and 'Ergebnis'. The main content area is titled 'Detailsansicht' and includes a 'Zur Übersichtsliste' link. The 'Beschreibung' section contains the following text:

Betreff: Themenbereich / Straßenverkehr (inkl. Baumaßnahmen an Verkehrswegen)

Beschreibung: Guten Tag, an der K109-Hafenstraße in Varel ist der kombinierte Rad- und Gehweg auf der linken Seite Richtung Hafen ab der Grodenchausee ca. 0,5m mit Grünbewuchs bedeckt. Insbesondere an Wochenenden oder an Schultagen (durch die nahe Hafenschule) kommt es immer wieder vor, dass Personen unvermittelt auf die Straße ausweichen und sich gefährden. Ich bitte Sie, zu prüfen, ob durch die Entfernung des Bewuchses die ursprüngliche Breite des Weges wiederhergestellt werden kann. Vielen Dank und freundliche Grüße!

The 'Kommentar(e)' section shows a comment from the user:

Bilder: [Image of a path with grass overgrowth]

Kommentare: Bearbeitung des Vorschlags abgeschlossen am 23.05.2018.
Geschrieben vor 5 Monaten:
Der Vorschlag wurde an den Fachbereich weitergeleitet.

Another comment is visible below:

Geschrieben vor 4 Monaten:
Für die Nebenanlagen, somit Geh- und Radwege, innerhalb der Ortsdurchfahrten sind die Städte und Gemeinden zuständig. Der Vorschlag wurde somit an die Stadt Varel weitergeleitet.

At the bottom of the page, there are links for 'Nach oben' and 'Seite drucken', and a copyright notice for '© Landkreis Friesland'.

ötletek ugyanolyan nyilvános hatásúak, de kevésbé bonyolultak. A mostani funkciók, az interakció, az alternatívák kidolgozása - mindezek mögött egy komplex szoftver áll. Ezt egy szerveren kell futtatni; mindez nem ingyenes. Ha folytatódik az a tendencia, hogy nem kerül be annyi ötlet, akkor esetleg együtt kell élni azzal a korlátozással, hogy a felhasználók nem játszhatnak olyan komplexen, ahogyan szeretnénk, de szem előtt kell tartanunk a költségeket.

¹⁸¹ Befejezett javaslat az új *LiquidFrieslandban* a probléma leírásával és képével, amelyet egy állampolgár nyújtott be, valamint a kerületi közigazgatás kommentárjával. A képernyőkép 2018. augusztus 23-án készült a <https://www.liquidfriesland.de/tipps/tipps/tippdetails.html?tid=900000103> címen.

14. ábra: A Borgarlandið kezdőlapja¹⁸³

Az online részvétel visszafejlődése és egyszerűsödése a *Borgarlandið*ban is látható, egy másik jelentéstérképező szoftvereszközben (lásd a 14. ábrát), amelyre néhány *Betri* Reykjavík-felhasználó 2012 és 2014 közötti izlandi kutatásaim során váltott. A *Borgarlandið*ban a polgárok röviden elmondhatják, hogy mit szeretnének javítani Reykjavíkban, megjelölhetik azt egy térképen, és néhány napon belül gyakorlati választ kapnak. Guðrún Sigurðardóttir például 2014-ben a *Betri Reykjavíkkal* szemben a *Borgarlandið*-t részesítette előnyben, mert az rögtön a lényegre tért: "Mindenféle dolgot bele lehet tenni. Azt a fát meg kell nyírni, lemosni az ablakokat, egyszerűen mindent. Ez egy igazán jó dolog. [...] Csak annyi: a járdát meg kell javítani.

– pontosan ott van. Ráteheted egy térképre, vagy csak leírást írhat sz róla. És egyenesen az osztályra megy. A legegyszerűbb módja annak, hogy kis dolgokat elintézzünk".¹⁸⁴

Természetesen az ilyen honlapon keresztül benyújtható javaslatok más szinten helyezkednek el, mint az eredetileg a *Betri Reykjavíkon* keresztül érkező ötletek.

A javaslatok erősen különböznek egymástól mind a kifejezés, mind a megvalósítás bonyolultsága tekintetében: a túl kevés parki padot, az elromlott közvilágítást vagy a benőtt füvet könnyebb helyrehozni, mint egy belvárosi telket megvédeni a beépítéstől (vö. Allen) vagy megreformálni a munkanélküli segélyt (vö. magnús). Röviden: nyilvánvaló, hogy az előbbi javaslatok lényegesen kevesebb mérlegelést és vitát igényelnek, mint az utóbbiak.

182 Pillanatkép augusztusban25 készült a 2018<https://reykjavik.is/abendingar> címen.

Ezek a példák az online részvétel számos akadályát szemléltetik, mind az online részvételi eszközök megkönnyítése, mind azok hatása tekintetében. Bár a legtöbb résztvevő - legalábbis azok, akikkel beszéltem - olyan online eszközöket szeretne, amelyek lehetővé teszik számukra a politikai kérdések megvitatását és megvitatását, és amelyek megkönnyítik a döntéshozatali folyamatokban való részvételt, a jelenlegi szoftverek nem ezt kínálják. Valószínű, hogy az ilyen vitát és részvételt lehetővé tevő szoftvertervezési innovációkat a közigazgatás és a politikusok nem támogatják, mivel ők inkább a hatalmi viszonyok status quójának megszilárdításában érdekeltek. A polgárok és a politikusok igényei és motivációi közötti feszültség következménye az olyan jelentéstérképező szoftvereszközök, mint a *LiquidFriesland* és a *Borgarlandið* második verziója, amelyek még a világ legjobb akarata ellenére sem nevezhetők politikai részvételi eszközöknek.

8.4.3 Politikai részvétel válság idején és a jólét idején

Az (online) politikai részvétel egy másik nézőpontja a válságos és a jóléti időszakok megkülönböztetése, ahogyan azt Harold R. Kerbo társadalmi mozgalmakról szóló munkája alapján értelmezzük. Kerbo hangsúlyozza, hogy "különböző társadalmi-gazdasági feltételekből születnek a társadalmi mozgalmak. Ezekből a feltételektől függően eltérő lehet a társadalmi mozgalmak megfelelő megértéséhez szükséges fogalmi eszközök kombinációja" (653). Kerbo szerint a válságos időszakokat "az életet megzavaró helyzetek jellemzik, beleértve (de nem kizárólagosan) a széles körű munkanélküliséget, az élelmiszerhiányt és a jelentős társadalmi zavarokat" (653). A jólét idején az emberek "alapvető életségüküket kielégítik, sőt bőségesen kielégítik" (654). Ezek az "eltérő társadalmi-gazdasági feltételek" - a válság pillanata Izlandon és annak hiánya Németországban - segítenek megmagyarázni az általános részvételi magatartás különbségeit Izlandon és Németországban, valamint a *LiquidFriesland* és a *Betri Reykjavík* eltérő fejlődési pályáját.

8.4.3.1 Politikai részvétel válság idején

Ma már kevés tudós állítja, hogy a politikai részvétel vizsgálható anélkül, hogy megvizsgálnánk a társadalom társadalmi, politikai és gazdasági körülményeinek kontextusát (vö. Almond és Verba; vö. Brady et al.; vö. Verba, Schlozman, et al.). Az, hogy egy társadalom válságban vagy jólétben van-e, jelentős hatással van a politikai részvétel tényleges formáira. Válság idején az emberek könnyebben motiváltak tűnnek a politikai részvételre, és ezt további módokon teszik, mint amilyeneket a jólét idején igénybe vehetnének. Ebben a fejezetben azzal érvelek, hogy a fokozott részvétel elsődleges oka az, hogy az emberek úgy látják, hogy válság idején a politikai döntéshozatali folyamatok kimenetele a

mindennapi életük szintjén jobban érinti őket, mint a jólét idején; vagy, hogy

más szóval, válság idején több forog kockán. Mielőtt részletesen foglalkoznánk ezekkel az állításokkal, és annak érdekében, hogy kontextust teremtsünk a résztvevők cselekvésének körülményeiről, ez az alfejezet röviden összefoglalja az izlandi válsághoz vezető eseményeket és a társadalomra gyakorolt következményeket.

A 2008-2009-es válsághoz vezető események megértéséhez és kontextusba helyezéséhez elengedhetetlen, hogy röviden áttekintsük az Izlandi Köztársaság modernkori történelmét,¹⁸⁵ amely nagyjából két időszakra osztható: 1940 előtti és 1940 utáni időszakra. Guðmundur Gylfi Magnússon izlandi történész rámutat, hogy "1940 előtt Izlandot alapvetően agrár- és bizonyos mértékig szigetszerű társadalomnak tekinthetjük". Magnússon ezt szemlélítve az 1940 előtti társadalmat "[...] a takarékoság és a pénzügyi visszafogottság hagyományos paraszti értékeire alapozva" (238) jelöli meg. Ehhez társul egy konzervatív hozzáállás a társadalomhoz és a kultúrához. A helyzet 1940-ben kezdett megváltozni, amikor Izlandot előbb a brit, majd a második világháború során az Észak-Atlanti-ság feletti szövetséges ellenőrzés biztosítására törekvő amerikai-amerikai erők megszállták. Az 2006, amerikai-amerikai csapatok kivonulásukig maradandó hatással voltak az izlandi kultúrára. Az amerikai-amerikai csapatok jelenlétével párhuzamosan "a mezőgazdasági társadalom hagyományos értékei [...] továbbra is fontos szerepet játszottak az emberek életében és felfogásában" (ibid.). A második világháborút követően három tényező együttese indított el egy hosszabb növekedési időszakot: először is, Izland a Marshall-terv révén pénzt kapott az USA/NATO katonai bázisának kiépítésére; másodsor, nagy volt a kereslet a jégföld legfontosabb exportterméke, a hal iránt, harmadszor, az izlandi társadalom kicsi maradt, de egyre jobban képzette vált, mélyen gyökerező nemzeti identitástudattal (vö. Wade és Sigurgeirsdóttir, "Reykjavík-Gang").

A jólét növekedésével Izland jóléti államot hozott létre, amely a skandináv adófinanszírozott modellhez igazodik. Az 1980-as években mind az átlagjövedelem, mind a jövedelemeloszlás Izlandon a skandináv országokéval volt egy szinten. Az állami szabályozás és a klientelizmus azonban sokkal hangsúlyosabb volt, a politikai és a gazdasági szektort egy helyi oligopólium ellenőrizte és kötötte le. Ez az elit körülbelül egy tucat családból állt. Ez a hatalmi tömb, amelyet a köznyelvben "polipnak" neveztek, gyakorlatilag mindent ellenőrzött: a bankokat és a biztosítókat, a közlekedést és a halászatot, a NATO-bázisok ellátását és az importágazatot, valamint a politikai osztályt, mivel a legtöbb vezető politikus közvetlenül is kapcsolatban állt a "polippal". Az oligarchák és nepotisztikus hálójuk lényegében ugyanolyan hatalommal rendelkeztek, mint a korábbi Izland klánfőnökei (vö. Wade és Sigur-

184 Izland modernkori történetének és a pénzügyi válság eseményeinek összefoglalása lényegében a "Döntéshozatal a digitális demokráciában. Assessing the Online Participation Tool *Betri Reykjavík*" című, a Göttingeni Georg-August-Universität

geirsdóttir, "Reykjavík-Gang"). Ők irányították a (közép)jobboldali *Sjálfstæðisflokkur* (*Függetlenségi Párt*) pártot, amely a média felett is hatalmat gyakorolt, és felelős volt a magas szintű kinevezésekért a bürokráciában, a rendőrségen és az igazságszolgáltatásban. Robert Wade és Silla Sigurgeirsdóttir politológusok arról számolnak be, hogy ha egy átlagpolgár kölcsönt akart egy új autóra vagy valutát egy külföldi utazáshoz, először a párt tisztviselőihez kellett fordulnia. A szerzők szerint ez a helyzet a bizalmatlanság, a hízelgés és a zsarolás vad összefonódásához vezetett, amelyet ap- parensen a nyers férfiaság kultúrája jellemzett.¹⁸⁶

Az 1970-es évek végétől kezdve a magukat "Mozdony"-nak nevező üzleti és jogi hallgatók egy csoportja radikális piaci eszmék terjesztésével akarta karrierjét fejleszteni anélkül, hogy a "polip" pártfogásától függött volna. A "mozdony" talán legismertebb tagja Davíð Oddsson, aki elképesztő karriert futott be: volt Reykjavík polgármestere, Izland leghosszabb ideig hivatalban lévő miniszterelnöke és az *Izlandi Központi Bank* kormányzótanácsának elnöke (lásd még az 1.3. fejezetet: *Szűrés, válogatás, kontextualizálás*). A század 21st eleji fellendülés éveiben az izlandi üzletemberek elkezdtek terjeszkedni a nemzetközi pénzügyi piacokon. Ezek az üzletemberek később *Útrásavíkingar* vagy *Outvasion Vikings* néven vonultak be a történelembe, mint vikingszerű ambíciókkal a világ meghódítására induló üzletemberek. Izlandot új légkör kezdte áthatni, és a nyilvánvaló kapzsiság, a fogyasztás és a meggondolatlanság időszaka kezdődött. Az izlandi lakosságot a hitelből való fogyasztás kollektív örülete rabságba ejtette (vö. Puhl 114). Egy 2006-os nemzetközi tanulmány szerint az izlandiak voltak a világ legszerencsétlenebb emberei (vö. Wade és Sigurgeirsdóttir, "Lessons from Iceland"). *Bumeráng című* könyvében. *Utazás az új harmadik világban című* könyvében Michael Lewis pénzügyi újságíró leírja, hogy szinte egyik napról a másikra a férfiak egy generációjának többsége már nem horgászni ment, hanem Beverly Hills-i lakásokba, angol futballklubokba, dán légitársaságokba, norvég bankokba, indiai erőművekbe fektetett. Lewis szerint úgy jártak el, hogy a mélytengeri halászatra emlékeztették: minden időjárás viszonyok között halászni, amíg a hajó el nem süllyed (vö. idézi Hüetlin 125).

185 Sajnos e könyv kereteit meghaladja, hogy részletesen megvizsgáljuk a nemek közötti kapcsolatokat az izlandi válság idején. Cynthia Enloe kötete *Komolyan! Investigating Crashes and Crises as if Women Mattered* (A válságok és válságok kivizsgálása, mintha a nők számítának) című könyve kiváló gondolatébresztő anyagot nyújt a témával kapcsolatban, különösen a "DSK, Vikings and the Smartest Guys" című fejezet. *Masculinities in the Banking Crash of 2008* című fejezet (vö. 49-85.). Továbbá Kristín Loftsdóttir és Helga Björnsdóttir 2015-ös cikke "Risk taking business Vikings: Gendered dynamics in Icelandic banks and financial companies" című

cikke mélyebb információkat nyújt az ice-landic esetről, bár a teljes írás (az absztrakt kivételével) izlandi nyelven íródott (vö. 231f.).

Az izlandi elnök, Ólafur Ragnar Grímsson korábbi nyilatkozatai jól illusztrálják ezt a pontot. Az a beszéd, amelyet 2005-ben, az izlandi fellendülés fénykorában brit üzletembereknek mondott, az önérzet és az arrogancia megtestesítőjének tekinthető. Ebben Grímsson felsorolja "Izland sikertörténetének" (3) okait, amelyek között szerepel "az erős munkamorál [...] a földművesek és halászok régi társadalmából származó örökség", a "személyes bizalom" és a "régimódi vállalkozói szellem" (4). Grímsson szerint ezek a jellemzők, valamint "a középkori viking mondák által támogatott felfedezés és felfedezés öröksége" arra készítette az izlandiakat, hogy "a modern üzleti vállalkozásokat a viking szellem kiterjesztéseként értelmezzék" (5).

Több általam megkérdezett résztvevőnek megvolt a saját értelmezése arról, hogyan alakult ki ez a fogyasztói mentalitás. A norvég bevándorló Per Hansen, Izlandiak

újjgazdagok. Még mindig [...] eufória van, mert most már van pénzük, ami nem volt, amikor a nagyszüleik vagy dédszüleik felnőttek. Lehet, hogy gyeptől épített házakban éltek, aztán jött egy csomó pénz az amerikaiaktól a háború alatt és a halászatból. És gondolom, Nyugat-Európában is volt egy általános növekedés. Szerintem részben ez az oka ennek a mentalitásnak.¹⁸⁷

Guðmundur Gylfi Magnússon a fent leírt fejleményeket "[...] egy meséhez hasonlítja" (256). És mint egy tündérmese, ez is túl szépnek bizonyult ahhoz, hogy igaz legyen. Izland, amely egykor Európa egyik legszegényebb országa volt, "belevágott abba, amit úgy jellemeztek, mint "a pénzügyi dereguláció egyik legtisztább kísérletét, amelyet valaha is végrehajtottak" (Addley). Esther Addley brit újságíró folytatja: "Az egymást követő politikusok privatizálták Izland természeti erőforrásait és felszámolták a szabályozási mechanizmusokat, gazdasági bőséget teremtve a bankároknak, és a polgárok számára a bőséges hitelek, a petyhüdt pénzügyi felügyelet és a ki nem mondott kollektív megállapodás mára ismertté vált mérgező koktélt keverve, hogy ne tegyenek fel túl sok kérdést, hanem csak költsenek tovább". Végül Izland "három fő bankja, amelyeket egy apró elit összeesküvés irányított, papíron az ország GDP-jének több mint kétszeresét érte el" (Addley).¹⁸⁸

Az amerikai Lehman Brothers bank 2008. szeptemberi csődjét követően az izlandi bankok külföldi befektetői az éjszaka leple alatt kivonták pénzüket. Az izlandi valuta, az izlandi korona értéke összeomlott. Hirtelen

186 Per Hansen, személyes interjú, Reykjavík, július 23 2012.

187 A makrogazdaságra és a pénzügyi piacokra összpontosítva Benediktsdóttir és társai részletesen bemutatják, hogyan következett be az összeomlás (vö. 183ff.).

minden sokkal drágább volt.¹⁸⁹ Az izlandi lakosság nagy része elvesztette megtakarításait, munkahelyét és otthonát, vagy azért, mert nem tudták kifizetni a magas bérleti díjakat, vagy azért, mert el kellett adniuk ingatlanjukat. Még a végén is lehetetlen volt euróhoz vagy amerikai dollárhoz jutni Izlandon, kivéve a nemzetközi repülőtéren, ahol a kiutazó repülőjegyre 2009. volt szükség az ország elhagyásának igazolására.¹⁹⁰

Az izlandiaknak egy szempillantás alatt rá kellett jönniük, hogy "nem feltétlenül ők a világ legjobbjai", ahogyan azt Kristín Loftsdóttir egyik cikkének címe is sugallta (1). Az összeomlás mérhető gazdasági hatásai mellett, mint például az egy főre jutó adósság, a válság a kollektív nemzeti identitásra is nagy hatással volt. A válságot megelőző fellendülés éveiben az izlandi üzletemberek által megkezdett gazdasági kalandot "az izlandiak közös projektjének tekintették, amely az izlandi nemzeti jelleget mint olyat tükrözi, nem pedig néhány egyén sikerét" (Lofts- dóttir 7). És ennek következtében sokan a válságot a kollektív izlandi nemzet kudarcának érezték, és nem csupán néhány bankár és politikus kudarcának.

A válság mint a kvotidián megszakadása

A történelmi háttér ismertetése után most rátérek magára a válság időszakára. Az izlandi lakosság többsége a válságot válságként élte meg, mert a hétköznapi élet, azaz "a mindennapi élet minden magától értetődő aspektusának megzavarását jelentette; pontosabban [...] a mindennapi gyakorlatokat és rutinokat, amelyek a megszokott társadalmi cselekvést alkotják, valamint a rutinszerű elvárások természetes hozzáállását és a társadalmi világ szerveződésével és az abban betöltött szerepével kapcsolatos kétségek felfüggesztését" (Buechler 59).

A válság következményei nem korlátozódtak az izlandi nemzetgazdasággal szerencsejátékot folytatókra, hanem olyan súlyosak voltak, hogy az egész lakosságot érintették. Ahogy Bernburg és Víkingdóttir rámutat, egy ilyen esemény radikálisan új lehetőségeket nyithat meg:

A mindennapi élet stabil rutinjai miatt a legtöbb ember nem reflektál a valóságról alkotott képére, amely így nagyrészt magától értetődő feltételezéseken alapul (például "a bankok megbízhatóak"; "a kormány a köz érdekében cselekszik"). A rutinszerű életet, "a mindennapi élet magától értetődő szubsztrátumát" megzavaró vagy veszélyeztető események azonban alááshatják az egyének helyzetük megszokott elfogadását. Amikor az ilyen zavarok...

188 Legalábbis az izlandiak esetében ez volt a helyzet. Az eurózónából érkező cserediákként 2009-ben Reykjavíkban "profitáltam" a gyenge krónából. Végül is az izlandi élet sokkal megfizethetőbb volt, mint ahogyan azt a külföldi szemeszterre való jelentkezéskor elképzeltem. Ezek az árfolyamok talán már elindították a hamarosan bekövetkező turisztikai fellendülést (vö. "Währungsverfall").

Ha a válságot kollektíven élik meg, mint ahogyan az egy válságban előfordulhat, akkor lehetőség nyílik a közös jelentések, meggyőződések és identitások újraértelmezésére, ami megkönnyíti a radikális vagy aktivista keretek kialakulását. (85)

Mivel a válság személyesen is érintette őket - életszínvonaluk csökkent, mindennapi értelmezési gyakorlataik megzavarodtak -, a társadalom nagy része is aktivizálódott, és változtatásokat követeltek. A társadalmi mozgalmakkal foglalkozó szakirodalomban ezt a hatást gyakran a relatív depriváció elméletével magyarázzák, amely "azt sugallja, hogy amikor a válságok a növekvő jólét hosszú időszakait zárják le, az összetört elvárások és a megghiúsult célok (relatív depriváció) érzései az egyéneket igazságtalanság és frusztráció megtapasztalására készítetik, ami lázadó akciókban való részvételre mozgósítja őket" (Davies, idézi Bernburg 232). A válság által súlyosan érintett számos más országban a politizált tüntetők és társadalmi mozgalmak új hulláma jelent meg, különösen Spanyolországban (vö. Calvo; vö. Romanos) és Görögországban (vö. Rüdig és Karyotis). Néhány országban "a tiltakozásokban való nyilvános részvétel szintje veszélyeztette a közrendet és a politikai stabilitást" (Bernburg 231); Izlandon pedig 2008-2009 telén az Austurvöllur (a parlament előtti tér) napi tüntetései a nemzeti kormány megbuktatásában csúcsozódtak ki.

Sok izlandi megdöbben és hitetlenkedett, amikor nyilvánosságra került a bankárok hanyagságának mértéke, a politikai döntéshozók tehetetlensége és a társadalom alapját képező hatalmas kró-nyizmus. Ahogy a neves izlandi krónikás és újságíró, Alda Sigmundsdóttir megjegyzi: "[a]z embereknek az ország politikusaiba, intézményeibe és pénzügyi rendszerébe vetett bizalma összeomlott. A nagy többség számára feltárta, hogy fogalmunk sem volt a politikai korrupció és a hanyagság mértékéről, amely évtizedek óta ott lapult társadalmunk felszíne alatt". Bernburg és Víkingdóttir rámutat, hogy "a válság "erkölcsi sokként" való megfogalmazása lehetővé tette, hogy az igazságosság értékeire hivatkozzunk, és a tiltakozó részvételt erkölcsi kötelességgel társítsuk" (94). Ily módon a válság sok, korábban elzárkózó polgárt motivált a politikai részvételre, például a cserepes forradalomban való tüntetéssel. Dominique Plédel Jónsson tömören összefoglalta a válság előtti politikai részvétel hiányát: "az aktivizmus nem izlandi sajátosság".¹⁹¹ Guðmundur Kristjánsson is meglepődött a parlament épülete, az Alþingi előtti heti tüntetések magas részvételi arányán, de ő is úgy vélte, hogy az izlandi tüntetések a máshol tapasztaltakhoz képest kissé ártatlanok voltak:

egy kicsit furcsa volt, amikor mindenki elment tüntetni, amikor a bankok bedőltek, és láttam, hogy az emberek tüntetnek. De ez [...] nem volt olyan, mint amit külföldről lát az ember, hogy autókat égetnek, és nagy károkat okoznak, de itt nem sok mindent csináltak. Csak egy volt.

190 Dominique Plédel Jónsson, személyes interjú I., Reykjavík, július 172012.

pad vagy egy fa vagy valami, ami leégett vagy valami, és az Alþingi házat ki kellett takarítaniuk, mert tele volt tojással, ez volt az összes kár, tudod, az összes erő a tüntetésből.¹⁹²

A válság mint határfázis

A következőkben Arnold van Gennep francia etnológus és Victor Turner brit etnológus liminális fázisokkal kapcsolatos munkáira támaszkodom, hogy tovább elemezzem ezt a válsághelyzetet. Amint fentebb idéztük, a válság idején "lehetőség nyílik a közös jelentések, meggyőződések és identitások újraértelmezésére, ami megkönnyíti a radikális vagy aktivista keretek kialakulását" (Bernburg és Víkingdóttir 85). A válság tehát bizonyos értelemben liminális fázisként értelmezhető az egyén életében, de a nemzetállam állapotában is.

A liminális fázis fogalma Arnold van Gennep *Rites of Passage* (1909) című művére vezethető vissza. Van Gennep szerint három fázis létezik, "amelyek a hely, az állapot, a társadalmi helyzet és az életkor minden változását kísérik": "elkülönülés, margó (vagy limen, ami latinul "küszöböt" jelent) és összeolvadás" (Turner 94). A Jégországbán az első fázis megfelel az összeomlás előtti fellendülés éveinek, amely jól leírható úgy, mint "az egyén vagy csoport leválása a társadalmi struktúra egy korábbi fix pontjáról, a kulturális feltételek (egy "állapot") halmazáról vagy mindkettőről" (Turner 94).¹⁹³ A második vagy liminális fázis maga az összeomlás, valamint annak közvetlen utóhatása volt. A harmadik fázis a társadalmi lét újonnan kialakított állapotába való visszailleszkedést és "normalizálódást" írja le, ami Izlandon 2010 körül óta vitathatatlanul bekövetkezett.

Snow és társai arra a következtetésre jutottak, hogy az emberek akkor válnak aktívvá, ha a mindennapi életük megrendült. A társadalmi mobilizációnak azonban van egy másik dimenziója is, amely eltér a veszteségtől való (félelemtől való) félelemtől. Turner úgy véli, hogy a liminalitás idején, a küszöbhelyzetekben nyitottabb társadalom létezik, és ebben a társadalmilag elfogadható életformák szélesebb köre jelenhet meg: "a rituális szubjektum jellemzői [...] kétértelműek; olyan kulturális birodalmon halad át, amely kevés vagy semmilyen attribútummal nem rendelkezik a múlt vagy az eljövendő állapot jellemzőiből [...], ami az egyén vagy a csoport leválását jelenti vagy a társadalmi struktúra egy korábbi rögzített pontjáról, vagy a kulturális feltételek (egy "állapot") halmazáról, vagy mindkettőről" (94). A válság liminális időszakában, amikor "megnyílik a lehetőség a közös jelentések, hiedelmek és identitások újraértelmezésére" (Bernburg és Víkingdóttir 85), az emberek valószínűbbnek találják, hogy elköteleződésük valóban egy

191 Guðmundur Kristjánsson, személyes interjú, Reykjavík, június22, II. 2014.

192 A pénzügyi válság Arnold van Gennep Rites de Pas- sage és Victor Turner liminális

fázisról szóló gondolatai révén történő értelmezésének gondolata eredetileg a még meg nem jelent mesterképzésemben (2012) fogalmazódott meg. Ez a fejezet itt egyrészt korábbi munkám finomított, másrészt kibővített változata.

jelentős különbség, hogy változtatni tudnak valamit. Ily módon nő a belső hatékonyságuk érzése, amint azt Guðrún is mutatja:

Az izlandi lélek, azt hiszem, ez a szó rá, a nyolcvanas évekből az volt, hogy "csináld ezt, csináld azt, ennyi". És azt hiszem, ahogy ezek a tünetetek is bizonyítják, most fedezzük fel, hogy van hangunk. És meg tudjuk mondani, tudatni tudjuk velük, ha átlépik a határt. Szóval szerintem ez a jó irányba halad. Eltart még egy ideig, még néhány évig, de szerintem jobban fognak figyelni az emberekre, mint eddig.¹⁹⁴

Úgy tűnik, mintha a válság nyomán elindult volna egy emancipációs folyamat, az emberek megtalálják a hangjukat, és visszaszólnak a politikusoknak és más eliteknek, akik például "a modern üzleti vállalkozásokat a viking szellem kiterjesztésének tekintették" (Grímsson 5). Az a tény, hogy ez a 2005-ös izlandi normális életéről - a hétköznapiokról - szóló kijelentés a volt elnöktől származik, jól példázza a kialakult félelmetes zűrzavart és az uralkodó értelmezési szuverenitást. Guðrún idézete azonban jól szemlélteti, hogy a válság sok polgárt arra késztetett, hogy megkérdőjelezze a politikai és gazdasági elitek közös kudarcát, az embereket meglehetősen engedelmeskedtek ezeknek az eliteknek, és felhatalmazta őket arra, hogy igényt tartsanak a saját jogukra, hogy felszólaljanak és politikai hatalmat szerezzenek.

A válság által kialakított fokozott közösségi érzés

A liminális fázisban ez az emancipáció a társadalom új pozíciójának megtalálása folyamatának egyik elemeként értelmezhető; a "Communitas" állapotának egyik új közös nevezőjeként, amely a társadalmat jelöli, amely az új horizontok keresése során jön létre (vö. Kaschuba 191). A polgárok újonnan felfedezett hajlandósága arra, hogy ne csak alapvetően megkérdőjelezzék azt, amit a politikai és banki elit tesz és mond, hanem arra is, hogy meghallgassanak más elméleteket és tanácsokat, ismeretekkel ruházta fel őket, és segített nekik abban, hogy aktívabb szerepet képzeljenek el a társadalomban. Ha a válság előtt a többség inkább csak a saját dolgával törődött és a saját (materialista) céljait követte, akkor a válság után, amikor ezek a célok már amúgy is elérhetetlenné váltak, az emberek egy hullámban megnyíltak mások felé és közösségre ébredtek; ezt a közösséget pedig a válság és annak hatásai - többek között a munkanélküliség, a megtakarítások és az otthonok elvesztése - közös élménye erősítette. A közösségnek ez a megszilárdulása nemcsak vigaszt nyújtott a közösségben élőknek, hanem segített nekik erőt gyűjteni, és motiválta őket, hogy javítsanak saját életükön és a közösség életén, amellyel elválaszthatatlanul összefonódtak tekintették azt.

A válságot követően Dominique szerint ez a közösségi érzés megmutatkozott a lakóegyedek találkozóin, amelyeket többen látogattak, valamint az utcákon és a parkokban: "ezek az emberek a tó körül sétálnak, vagy vasárnaponként kerékpárral [...] és együtt beszélgetnek. Ha megállsz, leülsz egy padra, valaki leül melléd és beszélgetnek és így tovább. Ez tényleg megnyitó beszéd volt, legalábbis".¹⁹⁵ De nem "tudja, hogy Reykjavík más területein milyen, mert ez eléggé korlátozott, az ember tényleg Arbærhez tartozik, van ez az érzés iránta. De öt évvel ezelőtt mindenki csak a saját sarkában volt, vasárnaponként csak *köszöntél*, és nem volt vita".

Maga a *Betri Reykjavík* ötlete is az átmenetben lévő emberek közötti "intenzív bajtársiasság és egyenlőség" (Turner 95) idejéből született, amely a *communitas* állam új jövőképeének része. A *Betri Rey- kjavíkban* való online elköteleződést úgy képzelték el, mint a közösség és a társadalmi kohézió megújult érzésének erősítését, amelyet "a válság értelmének sok egyén számára történő értelmezésének szükségessége" (Bernburg és Vikingsdóttir 86) erősített.

Más szóval, az internet és különösen a közösségi média megkönnyítette a közösségépítés és -fenntartás e folyamatát. Mindenekelőtt a *Betri Rey- kjavík* révén létrejövő közösségek stabilabbnak tűnnek, mint Howard Rheingold kanonikus meghatározása szerint a "virtuális közösségek". Számára a virtuális közösség olyan embercsoport, amely ismeri és kommunikál egymással, megosztja a tudást és az információt, és amelynek tagjai, akik elsősorban számítógépes hálózatokon keresztül találkoznak és kommunikálnak egymással, legalábbis bizonyos mértékig emberként is törődnek egymással. A *Betri Reykjavík* és a *Betri Hverfi* révén létrejövő közösségek azonban nem kizárólag virtuálisak vagy az online térre korlátozódnak, mivel a legtöbb esetben

Reykjavík nagyvárosán belül, a felhasználók közvetlen hétköznapi környezetében lévő, földrajzilag elhelyezkedő terekre vonatkoznak. Ily módon a *Betri Reykjavíkban* való részvétel nem lehetséges az offline elkötelezettség ösztönzése és egy offline közösség létrehozása nélkül, és ez nem csak a közös érdekeken alapul, hanem a helyi közelségen is.

(vö. Döring 369).

Több felhasználó is szemlélteti ezt a pontot. Dominique számára a *Betri Reykjavík* révén való részvétel különösen azt jelenti, hogy "elkezdesz kilépni a saját kis burokból, a kis házadból, a kis lakásodból vagy a kis autódból, és elmész a külvárosi vagy a környékbeli találkozókra".¹⁹⁶ Így folytatja: "Tudod, ez az, amit a *Betri Reykjavík* tett. Közelebb hozta az embereket". 2011-ben az online politikai részvétel valóban képes volt erősíteni a polgárok közötti szolidaritást. Ahogy Wellman és Hay-thornthwaite állítja, "az internet nem rombolja a közösséget, hanem reagál, rezonál és kiterjeszti a már létező közösség típusokat".

a fejlett nyugati világban elterjedt: helyi és távoli, erős és gyenge, rokoni és baráti kapcsolatokra" (Wellman és Haythornthwaite 4). Más szóval az online közösségek nem nyomják el a családok, kollégák, szomszédok vagy barátok helyi társadalmi hálózatait, hanem ezek a csoportok inkább kihasználják az online közösségeket, és integrálják azokat a mindennapi életükbe, hiszen ezek az online közösségek megkönnyítik a mindennapi életet a mobil globalitás körülményei között, amit egyúttal elő is mozdítanak (vö. Deterding et al. 129).

Dominique mellett Guðmundur, Freyja és Þórgnýr is úgy találta, hogy a válságot követően a mindennapi offline életükben a közösségi eszmecsere és a viták száma nőtt; és ezt a polgárok *Betri Reykjavík-i* tevékenységének tulajdonították. Donatella della Porta és Mario Diani olasz szociológusok kutatásukban alátámasztják ezt a következtetést, miszerint "a virtuális hálózatok akkor működnek a legjobban, ha mögöttük valódi társadalmi kapcsolatok állnak, kifejezetten lokalizált közösségekben" (133).

Sok interjúalany megerősítette ezt az érvelést, mondván, hogy a Reykjavíkban, sőt egész Izlandon a szoros közösség az egyik fő oka annak, hogy a *Betri Reykjavíkhöz* hasonló digitális részvételi eszköz olyan jól működik. Az izlandi társadalom hagyományosan viszonylag nyitott, úgy tűnik, szinte mindenki ismer mindenkit, és gyakran csak néhány fokos távolságon belül áll rokonságban velük. Szerintem sokat elmond egy társadalomról, ha mindenkit a keresztnevéen szólítanak, még a miniszterelnököt, az elnököt és az egyházfőt is.¹⁹⁷ Az ő környezetében ésszerűnek tűnik, hogy könnyebb meggyőzni másokat, és könnyebb mozgásba hozni a dolgokat, ha a többi felhasználó ismerősök, és nem csupán hamis felhasználónévvel rendelkező kiber-személyiségek (vö. Döring 369). Þórgnýr számára minél kisebb a társadalom és az ország, annál "szabadabb vagy, annál könnyebb a befolyásolás".¹⁹⁸

Válság és innováció

Az izlandi társadalomnak ez a kis létszámú és barátságos struktúrája, még inkább a válság utáni, megerősített és felhatalmazott változata, lehetővé tette a fokozott kreativitást és innovációt is. Az innováció alatt itt "új dolgok, ismeretek [sic] és gyakorlatok feltalálását és megvalósítását értem; az innováció akkor jön létre, amikor ismert vagy új problémákra példa nélküli megoldásokat találnak ki, majd azokat munkába állítják" (Welz, "Kulturális örvény" 256). Gisela Welz azt állítja, hogy azok a feltételek, amelyek mellett a válság termelékenységhez és valaminek a létrehozásához vezetnek

196 Az a gyakorlat, hogy mindenkit a keresztnevéen szólítanak, nyilvánvalóan sok köze van az izlandi névadási szokásokhoz. A családnevek ritkán fordulnak elő, mivel "az izlandiak a patrónusi rendszert használják, ahol a son, 'fíu' vagy dóttir, 'lány' az apa vagy ritkábban az anya keresztnevének genitívus alakjához kapcsolódik" (Parnell és O'Carroll 338). A telefonkönyveket később szintén keresztnevek szerint strukturálják.

A kulturális antropológusok számára különösen fontosak az új, és nem a jelentés és az értelemalkotás összeomlása (vö. "Wandel der Kulturen" 133).

Welz Hans Joas német szociológusra hivatkozik, aki szerint az emberek akkor fejlesztenek fokozott találékonyságot és kreativitást, amikor a hétköznapi rutinok a (társadalmi és anyagi) környezet ellenállásán elbuknak (vö. "Wandel der Kulturen" 132). A *Betri Reykjavík* és a *Betri Hverfi* folyamatos népszerűsége és jelentősége valóban kiváló példája az izlandi válság által kiváltott megnövekedett találékonyságnak és kreativitásnak. De még számtalan más példát is említhetünk, például az újonnan létrehozott munkacsoportok sokaságát, a 2010-es nemzeti fórumot,¹⁹⁹ az új alkotmány²⁰⁰ tömeges kidolgozását, valamint a turizmus mint Izland fő bevételi forrásának erősödését.²⁰¹

Ebben az alfejezetben a munkacsoportok létrehozására, valamint a *Be-tri Reykjavík* és a *Betri Hverfi* mint az újítások példáira összpontosítok, amelyek egy olyan időszakban jöttek létre, amikor

198 2010-ben mintegy 950 izlandi gyűlt össze, hogy megvitassák az ország jövőjét, és elgondolkojanak azon, hogy mit szeretnének Izland új alkotmányának alapjául látni. További információkért lásd: www.thjodfundur2010.is (utolsó hozzáférés: 2018. augusztus 17.).

199 Ahogy Paul Fontaine izlandi újságíró rámutat: "Izland eredeti alkotmánya többé-kevésbé a dánoktól kölcsönzött alkotmány. A 2008-as gazdasági összeomlást követően a közvélemény felháborodása, hogy Izland társadalmi-politikai rendszerének szerkezetét meg kell változtatni, új alkotmány megírására irányuló kezdeményezéshez vezetett. Ez az Alkotmányos Tanács megalakulásához vezetett. A tanács - amely 25 izlandi férfiből és nőből állt, és amelyet Jóhanna Sigurðardóttir akkori miniszterelnök nevezett ki erre a feladatra - nekilátott Izland új alkotmányának megírásához" ("Alkotmány"). Lawrence Lessig amerikai jogtudós hangsúlyozza, hogy az alkotmány megalkotásának tömeges "folyamata a legdemokratikusabb folyamat, amelyet az alkotmányok történetében valaha is láttunk. Ilyet még soha nem láttunk. Ez a folyamat hihetetlenül intelligens keveréke volt az alulról jövő, állampolgárok által vezérelt inputnak, a szakértői irányításnak és az alkotmány megalkotására irányuló tényleges tanácskozási folyamatnak, amelyet nem a bennfentesek irányítottak" (2. bekezdés). Az új alkotmány crowdsourcingra irányuló izlandi kísérletről részletesebben lásd Jón Ólafsson 2016-os "The Constituent Assembly. A Study in Failure" (vö. 252ff.).

200 A turizmus a válság óta folyamatosan nőtt, és a GDP százalékát 8.1 tette 2016 ki (vö. Statistics Iceland, GDP). A turizmushoz kapcsolódó tevékenységekben (például szálláshelyek, utazási irodák vagy utazásszervezők) foglalkoztatottak száma a 2008. júniusi 14 600-ról 2018-ban több mint kétszeresére, 30 700-ra nőtt (vö. Statistics Iceland, Employees). Az egész éves turizmus ösztönzése érdekében az imázsépítés Izland természeti látványosságaira, viking történelmére és furcsa kultúrájára támaszkodott (vö. A. Árnason et al.; vö. Grétarsdóttir et al.; vö. Kjartansdóttir és

Schram; vö. Lund, Loftsdóttir, et al.; vö. Lund, Kjartansdóttir, et al.; vö. Schram, "Borealism"; vö. Schram, "Wild Wild Wild North").

válság. Amint azt bemutattam, a válság nemcsak a politika iránt már korábban is érdeklődő emberek részvételét növelte, hanem sokakat, akik korábban nem voltak érdekeltek a politikában, is részvételre készítetett. Röviden, válság idején több ember válik politikailag aktívabbá, többféle módon. Izlandon számos munkacsoport és kezdeményezés alakult, hogy megvitassák és megvitassák az ország gazdasági, társadalmi és kulturális jövőjét. Ahogy Dagur B. Eggertsson, Reykjavík polgármestere rámutatott, "a társadalomban mindenütt az emberek létrehozták saját agytrösztjeiket, és tanácskoztak arról, hogy mit tegyenek most, hogyan lépjenek előre, mit kell tenni, és hogyan nézzen ki az új Izland, lényegében mindenütt. Az összes egyetem, az összes, igen, mindenki".²⁰²

Mint már említettük, Guðmundur kezdetben egy pénzügyi reformcsoportban kezdett el tevékenykedni, ami további részvételt eredményezett a *Betri Reykjavíki*ban és a *Dögun* politikai pártban.²⁰³ Egy másik résztvevő, Kristinn Már Ársælsson megalapította az *alda - a fenntarthatóságért és demokráciáért egyesületet*,

a pénzügyi válság után 2009 egy "think and do tank", egy "remény és gondolkodás és cselekvés tank" [...]. A kormány megbukott, és rögtön az országos választások után egyértelmű volt, hogy baloldali koalíció lesz. Én magam és egy csomó más ember azonnal tisztában voltunk azzal, hogy nem fognak semmilyen strukturális változást eszközölni sem a gazdasági rendszerünkben, sem a demokratikus rendszerünkben, még akkor is, ha ők voltak az első baloldali kormány, és ez közvetlenül a válság után volt, a fő hangsúlyt a gazdaság újjáépítésére helyezték, nem pedig a szerkezetátalakításra vagy bármilyen módon történő megváltoztatására. Ezért úgy gondoltuk, úgy gondoltam, hogy valóban szükség van valamiféle szervezetre, amely a demokratikus és a gazdasági rendszer megváltoztatására vonatkozó emancipációs elképzeléseket terjeszt elő. [...] Szóval csak felvettem a kapcsolatot egy csomó emberrel, akikről tudtam, hogy elégedetlenek és érdekeltek abban, hogy használható megoldásokat találjanak. A fő koncepció az volt, hogy létrehozzak egy olyan szervezetet, amely olyan modelleket, intézményi modelleket talál, amelyeket valahol már kipróbáltak és kipróbáltak, amelyek elmélyíthetik a demokráciát vagy növelhetik az egyenlőséget, ami fenntarthatóbb, igazságosabb és demokratikusabb módon változtatná meg a gazdasági rendszerünket.²⁰⁴

A Betri Reykjavík és a *Betri Hverfi* szintén a válságra reagálva jött létre. Az izlandi gazdaságban és politikában feltárt korrupció és nepotizmus ellensúlyozására Gunnar és Róbert eredetileg a 2010-es önkormányzati választások előtt egy nyílt kapcsolattartási és vitafórumot akartak létrehozni a politikai pártok és potenciális szavazóik számára. Ma a *Betri Reykjavík* mögött álló ingyenes *Your Priorities* programot több országban használják²⁰, hogy segítsenek "a polgároknak hallatni a hangjukat és

201 Dagur B. Eggertsson, személyes interjú, Reykjavík, június 27. 2014.

202 Vö. Guðmundur Kristjánsson, személyes interjú, Reykjavík, július 9. I., Reykjavík. 2012.

203 Kristínn Már Ársælsson, személyes interjú, Reykjavík, június. 202014.

a polgárok kormányzásban való részvételének ösztönzése" (Citizens Foundation, "Home"). A szoftvert többszörösen díjazták az e-Demokrácia és a társadalmi innováció területén (vö. Citizens Foundation, "About").

Egy másik elem, amely a jelek szerint hozzájárul Reykjavík innovációs hajlandóságához, a lokalitás. Welz szerint "a városok leginkább a társadalmi átalakulások időszakában hajlamosak arra, hogy kulturálisan produktívak legyenek - olyan átalakulásokban, amelyek egy helyen egyesítik a különböző eredetű, részben távoli és egymástól távol eső társadalmi szereplőket és csoportokat" ("Kulturális örvény" 262). Ez a hely Austurvöllur volt, az Alþingi parlament épülete előtti tér, ahol hónapokon át tüntetők, újságírók, művészek, politikusok, tudósok és tudósok találkoztak, vitáztak és tanácskoztak.

Egy térnek azonban nem kell földrajzilag léteznie ahhoz, hogy innovációt hozzon. Az internet és különösen a közösségi média a földrajzilag elhelyezkedő terekkel együttműködve olyan sűrített helyeket hoz létre, amelyek "lehetővé teszik a kultúrák keveredését, a különböző háttérű emberek keveredését és szabad kommunikációját egymással", és ezért "a kulturális innovációk kiváltságos helyszínei és korszakai közé tartoznak" (Welz, "Kulturális örvény" 262f.). Az internet nemcsak az emberek közötti kommunikációt teszi lehetővé, hanem olyan hasonló érdeklődésű embereket is összehoz, akik korábban különböző okokból elszigetelődtek (vö. Passig és Lobo 125). Ahogy Hannerz rámutat, "az emberek korlátozott térben való koncentrációja nemcsak azért fontos a kulturális folyamatok szempontjából, mert kritikus tömegeket biztosít a változatos fejlesztésekhez, hanem azért is, mert örökké új alkalmakat kínál a szerendipításra" (203). Az Austurvöllurban összpontosuló válságra adott válasz a közösségi médiával együttműködve tette ezt, és vált azzá az innovatív kulturális örvénylássé, amely új általános választásokhoz, egy új választási rendszer crowdsourcing-jára tett kísérlethez, a *Polgári Alapítvány* megalakulásához és a *Betri Reykjavík* és a *Betri Hverfi* ebből következő fejlődéséhez vezetett. Továbbá Lemi Baruh és Hayley Watson rámutat arra, hogy

[i]gy politikai válság közepette az új mediatechnológiák fokozzák az egyének hálózati képességeit, és új lehetőségeket kínálnak a polgárok számára, hogy társadalmi aktivistaként szerveződjenek, részt vegyenek és koordinálják a fellépést. Az online hálózatok segítségével az aktivisták helyi és globális szinten is terjeszthetik az alulról jövő ötleteket, szervezhetnek és koordinálhatnak akciókat (mint például az Occupy-mozgalmak során), és - ami döntő fontosságú - a polgári újságírás révén hallathatják hangjukat a szélesebb nyilvánosság előtt. (250)

A közösségi média katalizáló hatása a változásra és az innovációra nem csak Izlandon érvényesül. A 2008-2009-es pénzügyi válság által súlyosan érintett különböző országokban a közösségi média alapvető szerepet játszott a mozgósításban, a tájékoztatásban és a kommunikációban. Ahogy Yannis Theocharis Görögország esetében rámutat,

[m]indenki, aki később szolidaritási kezdeményezések szervezője és civil innovációk vezetője lett, meglátogatta a tüntetéseket, és találkozott hasonlóan gondolkodó emberekkel, akikkel a közösségi médián keresztül tartotta a kapcsolatot. Ezek a kommunikációs csatornák lehetőséget adtak nekik arra, hogy nyilvánosan megvitassák elképzeléseiket, közönséget találjanak a baráti hálózatokon keresztül vagy ismeretlenek segítségével, akikkel laza online kapcsolatokat alakítottak ki az Aganaktismenoi mozgósítások során, és új szolidaritási hálózatokat építsenek ki. (244)

Ésszerűnek tűnik az az érvelés, hogy az emberek sűrített térben, akár az utcán, akár online találkoznak, Reykjavík és *Betri Reykjavík* sokkal inkább megfelel ennek a feltételnek, mint a frízföldi kerület és a *LiquidFriesland*. Ezt a statisztikák is alátámasztják: Reykjavíkban 462egy négyzetkilométerre 162 lakos jut (vö. Visin- davefurinn; vö. Statistics Iceland, *Population*), míg Friesland körzetben 162 lakos jut egy négyzetkilométerre (vö. Landkreis Friesland, "Zahlen"). Sőt, a regisztrált és különösen az aktív felhasználók száma is arról beszél, hogy Reykjavík egy innovatív kulturális örvényt tesz lehetővé: több mint felhasználó14,000 volt regisztrálva a *Betri Reykjavíkban*, amikor még ellenőrizni lehetett ezt a számot (2013), és hetente több új ötlet is beindult. Ezzel szemben a *LiquidFrieslandra* a bezárását megelőző hónapokban nem kerültek fel új ötletek; az azt megelőző hónapokban pedig csak körülbelül tíz rendszeres, aktív felhasználó volt.

Mindent egybevetve úgy tűnik, hogy a válság erősített bizonyos, a részvételt és az innovációt támogató hajlamokat a reykjavíki társadalomban. Ha a kettő együttesen jelenik meg, mint a *Betri Reykjavík* online részvételi eszköz vagy a *Betri Hverfi* online részvételi költségvetési eszköz esetében, akkor jónak tűnnek a tartós megvalósítás kilátásai. Amint azt bemutattam, a válság megzavarta az izlandiak mindennapi életét: ezrek veszítették el munkájukat, megtakarításaikat és otthonaikat. Így a válság fokozott politikai érdeklődést és részvételt váltott ki, mivel hirtelen valami lényeges dolog forgott kockán. Az összeomlás és az azt követő átmeneti időszakban a viselkedés szélesebb köre vált elfogadhatóvá, mint például a tüntetés a fazék- és edényforradalomban. A politikai részvétel e hulláma által kiváltott siker - beleértve annak a kormánynak a lemondását, amelyet az izlandiak elsősorban a válságért felelősnek tartottak - a társadalom nagy részét felhatalmazta és emancipálta. Az új önbizalommal, hatékonysággal és társadalmi kohézióval sok polgár kezdett olyan megoldásokat keresni és kínálni, amelyek segíthetnek a társadalomnak a válságból való kilábalásban.

8.4.3.2 Politikai részvétel a jólét idején

Frízföldön az innovatív online részvételi eszköz, a *LiquidFriesland* azért nem sikerült, mert nem honosodott meg a frízek részvételi repertoárjában. Ennek a kudarcnak az egyik oka a "jóléti idők" voltak. Kerbo az ilyen időszakokban a társadalmi mozgalmakat úgy írja le, mint "olyan kollektív cselekvéseket, amelyekben a főbb résztvevőket nem a közvetlen életveszélyes politikai vagy

válság, hanem inkább az alapvető életszükségleteik kielégítése, sőt bőségesen" (654). Míg a *Betri Reykjavík* megalapítása és az izlandi részvétel szempontjából a válság volt a meghatározó pillanat, addig Frízföldön ilyen válság nem volt. A 2008-09-es pénzügyi válság a német államot és lakosságot közel sem sújtotta olyan súlyosan, mint az izlandi államot és lakosságot. Természetesen azóta számos "válság" pattogott a demokráciával kapcsolatos diskurzusban: a politikai pártrendszer válságától kezdve a jóléti állam válságán, az euróválságon, a menekültválságon át a demokrácia örökös válságáig. Röviden, a "válság" kifejezést túlságosan is használják a politikai és társadalomtudományok, valamint a média és maga a politika is (vö. Merkel 7). Annak ellenére, hogy Németországban is előfordultak bizonyos "válságok", egyiknek sem volt olyan alapvető és érezhető hatása a lakosságra, mint a 2008-09-es pénzügyi válságnak az izlandi polgárokra, amelyet a "morális sokk" kategóriájába lehetne sorolni. James M. Jasper szerint ezek a sokkok "olyan zsigeri nyugtalanságot generálnak, amely elég erős ahhoz, hogy még a már meglévő hálózatok hiányában is mozgósítást hozzon létre. Az egyéneket érzelmileg megindítja egy olyan cselekedet, amely sérti az erkölcsről alkotott elképzeléseket, és ezek az érzelmek magyarázzák a társadalmi mozgalmi részvételt" (vö. Simmons 521. idézet). Más szóval, a mobilizáció a "résztvevők politikai sérelmének mélységétől függances" (Portos és Masullo 202).

A frízföldi járás polgárainak politikai sérelmei viszonylag sekélyesek voltak. Jólét idején a polgárok alapvető szükségleteinek "kielégítése miatt van többletforrásuk, például idő, pénz, sőt energia is, amelyet a társadalmi mozgalmi tevékenységre fordíthatnak" (Kerbo 654). Ugyanakkor az ilyenkor tétként felmerülő kérdések "kevésbé személyesek és kevésbé súlyosak lehetnek, így több mozgalmi újratorrásra és bátorításra van szükségük ahhoz, hogy motiválják társadalmi mozgalmi tevékenységüket" (661).

A társadalmi mozgalmak újrakeresésének egyik kiemelkedő mobilizációs elmélete, a stresszelmélet is adaptálhatónak tűnik, hogy ne csak rendkívüli időkben, hanem nyugodtabb, jómódú időkben is magyarázza a mobilizációt.²⁰⁵ Bár más kutatók nem javasolták a törzselmélet adaptálását a társadalmi mozgalmi aktivitás magyarázatára a jóléti időkben, ez lehetséges a *törzs* fogalmának fogalmi kiterjesztésével.

204 A társadalmi mozgalmak kutatásának egyik legrégebbi és legjelentősebb gondolata, a törzselmélet azt állítja, hogy "a mozgalmak a problémás, nyugtalanító társadalmi körülményekből erednek, amelyeket hagyományosan "törzseként" fogalmaztak meg" (Snow et al. 1). Ez évtizedekig a kollektív cselekvésre irányuló mobilizációval kapcsolatos elsődleges nézet maradt, de az 1970-es évek végére kiment a divatból. Snow et al. azonban azzal érvelnek, hogy a törzselmélet feladása empirikusan elhamarkodott volt. A szerzők a hétköznapiakra összpontosítva friss és gyümölcsöző pillantást vetnek a feszültség és a társadalmi mozgalmak kialakulása közötti

kapcsolatra. A szerzők azt állítják, hogy "a mozgalmak kialakulásával leginkább az a fajta megszakítás hozható összefüggésbe, amely áthatja és megzavarja, vagy megszakítással fenyegeti a magától értetődőnek tekintett, mindennapi rutinokat és elvárásokat" (2).

kellemtlen és javíthatatlan társadalmi vagy politikai helyzeteket foglalnak magukban. Bár ezek a társadalmi helyzetek nem fenyegetik az emberek létét, mégis jelentősen befolyásolják "természetesnek vett, mindennapi rutinjaikat és elvárásaikat" (Snow et al. 2).

Ez jól látható az izlandi kutatásban részt vevő Per és Einar esetében, akik mindketten elsősorban közlekedési eszköznek tekintik a kerékpározást, nem pedig szabadidős tevékenységnek: "Az enyémet [a kerékpárját] ingázásra használom, tíz kilométert megyek oda-vissza, húsz kilométert naponta. És ez csak az én utazási módom".²⁰⁶ Az új kerékpárutak építéséért, a kerékpárosokat támogató jelzőrendszerek kiépítéséért és az autók kivitásáért a belvárosból való politikai elkötelezettség potenciálisan a kerékpárosok és társaik mindennapi életének jelentős javulásához vezethet. Ezért a gyalogosokkal való osztozkodás, a kijelölt kerékpársávok nélküli utcákon vagy a rosszul karbantartott utakon való kerékpározás okozta megterhelés a mindennapi közlekedésük során felkelti érdeklődésüket a javítási lehetőségek kutatása és a *Betri Reykjavíkba* való aktív bekapcsolódás, valamint az ötletek beterjesztése, a hasonló javaslatokkal kapcsolatos kom- mentálás és/vagy az ezekről való szavazás iránt. Per évek óta tagja az Izlandi Kerékpárosok Szövetségének elnökségének is.

Ha ilyen tágan határozzuk meg, a törzselmélet jól magyarázza az emberek motivációit a *LiquidFrieslandon* való részvételre. Azok a polgárok, akik olyan különböző kezdeményezéseket indítanak, mint például a kerékpárutak jelzőtábláinak megtisztítását²⁰⁷, a hiányzó útjelzések retusálását²⁰⁸ vagy egy iskola hatosztályos kollégiummá²⁰⁹ való bővítését javasolják, azért teszik ezt, mert e struktúrák hiányát hátrányként, mindennapi életükben jelentkező feszültségként élik meg, amely azzal fenyeget, hogy "megzavarja a mindennapi rutinokat és elvárásokat" (Snow et al. 2). Karin Schmidt és Wolfgang Müller kiskereskedők például az eladások csökkenésétől tartva a városukban tervezett bevásárlóközpont építése ellen tiltakoztak, mind a helyszíni tüntetéseken, mind a *LiquidFrieslandon*.²¹⁰

A legtöbb fríz állampolgár számára azonban a *LiquidFrieslandon* való részvétel révén javítható életminőség nem tűnt elegendőnek ahhoz, hogy elviseljék az eszköz kellemtlenségeit és durvaságait (amint azt az online részvételi eszközökön belüli kommunikáció², fejezetben kifejtettük). A *LiquidFrieslandot* használó polgárok egy része inkább olyan okokból tette ezt, amelyeket nem lehet politikai okokként azonosítani.

205 Einar Magnússon, személyes interjú, Reykjavík, 62014. június.

206 "Beschilderung der Radwege reinigen", Initiative i111, Bürgerverfahren '85 a *LiquidFriesland* első változatában, utolsó hozzáférés: 2015. június 16.

207 "Nachbesserung fehlender Straßenmarkierungen", i96. sz. kezdeményezés, a következő első változatban

LiquidFriesland, utolsó hozzáférés augusztus 62014.

- 208 "Erweiterung der IGS Friesland um einen Sekundarbereich II", Initiative i31 in the first version of *LiquidFriesland*, utolsó hozzáférés: 2014. augusztus 6.
- 209 Karin Schmidt és Wolfgang Müller, fókuszcsoport, Jever, október 9 2014.

önmagában. Résztevőim szerint sokan egyszerűen kíváncsiságból regisztráltak,²¹¹ mert erős affinitással rendelkeztek minden technológiai és internethez kapcsolódó dolog iránt,²¹² vagy mert volt szabadidejük²¹³. Nyilvánvaló, hogy itt nincs összefüggés a politikai érdeklődéssel vagy elkötelezettséggel. Úgy tűnik, hogy sok beszélgetőpartnerem számára a kis közösségekre²¹⁴ gyakran jellemző szolidaritás érzése és a helyi politika és közigazgatás ismert vezetői iránti kötelességtudat elegendő motivációt jelentett a *LiquidFriesland*ba való regisztrációhoz.

Amint azt fentebb már felvázoltam, a *Betri Reykjavík* egy morális sokk hatására jött létre a válság idején, egy széttöredezett, küszöbállapotban lévő társadalomban. A *Betri Reykjavík* kezdeti célja az volt, hogy a 2010-es önkormányzati választásokon induló valamennyi politikai párt számára teret biztosítson, hogy a zárt ajtók helyett a nyilvánosság előtt folytathassanak megbeszéléseket a potenciális szavazókkal, népszerűsíthessék elképzeléseiket, és kidolgozhassák programjukat.

Az átláthatóság és az alapvető változás iránti vágy, amely a *Betri Reykjavík* létrehozásának központi eleme volt, hiányzott a *LiquidFriesland* esetében (vö. Killian et al.). A *LiquidFriesland*ot felülről lefelé ültették be egy stabil társadalomba "kialakult, megkérdőjelezhetetlen struktúrákkal, normákkal és értékekkel" (ibid.), mert Sven Ambrosy Landrat úgy gondolta, hogy jó lenne egy további módot kínálni a polgároknak a közigazgatással való kommunikációra; és ezzel nagy médiafigyelmet vonzani a frízöldi kerületre.

Politikai érdektelenség mint a jólét jele?

A frízöldi polgárok viszonylag sekélyes politikai sérelmei, valamint a közigazgatás elégtelen mozgósítása és forrásai mellett valószínűnek tűnik, hogy a politikai érdektelenség is szerepet játszott a *LiquidFriesland* kudarcában. A szakirodalomban a politikai érdektelenséget gyakran társítják az elégedetlenséggel, a választói apátiával és a cinizmussal (vö. Kersting, "Online Participation" 271). Ezekben a cikkekben a fő érvelés az, hogy a polgárok elveszítik érdeklődésüket a politika iránt és felhagynak a politikai részvétellel, mert úgy érzik, hogy érdekeiket és valóságukat a választott politikusok és kormányok nem képviselik eléggé (vö. van Deth, "Politisches Interesse"). Kutatásom résztvevői azonban a politikai érdektelenség más értelmezését javasolták a jólét idején. Ez különösen Kristinn érvelésében válik érthetővé, mivel világossá teszi, hogy a politikai érdektelenség nem feltétlenül tekinthető negatív dolognak:

210 Például Helmut Weber, fókuszcsoport, Jever, október 9/2014.

211 Például Peter Lamprecht, személyes interjú, Jever, szeptember, 16 Jever. 2013.

212 A nyugdíjasok és a szülői szabadságon lévők azt állították, hogy van szabadidejük, például Heinz Schulz és Anna Wagner-Becker a 2014. szeptemberi 9 vareli

213 Például Susanne Engstler, személyes interjú, október 82013.

az egészséges társadalom egyik mércéje a politikai érdektelenség lehet. A politika iránti érdektelenség nem feltétlenül jelenti azt, hogy valami baj van a politikai rendszerrel, egyszerűen azt is jelentheti, hogy az emberek már elégedettek. Tehát nem látják szükségét annak, hogy érdeklődjenek a politikai szféra vagy a döntéshozatal iránt, egyszerűen azt mondják: "Az élet nagyszerű, nem kell az életemet a politikával töltenem, ez nagyszerű."

Meg kell találnunk a módját, hogy ezt a jövőben beépítsük a rendszerünkbe. Mert a politikai pártok iránti csökkenő érdeklődés és a szavazatok csökkenésének egyik oka egyszerűen a nyugati világ jóléti szintje. Az életünk, az életminőségünk olyan szinten van, hogy amit a politikusok tesznek, az már nem befolyásolja annyira az életminőségünket. Valamit itt csipnek meg itt, valamit ott, nem igazán számít, hogy mit csinálnak. Az én életminőségem nem fog változni attól, hogy ez vagy az a politikus van hatalmon.²¹⁵

Érdekes módon a frízföldi Landrat Sven Ambrosy ugyanezt az álláspontot képviseli:

wann beteiligt man sich und wann beteiligt man sich nicht? Wenn ich unheimlich engagiert bin in einer Sache, dann beteilige ich mich. [...] Wenn eine Unzufriedenheit mit Politik da ist, dann ist eine hohe politische Aktivität zu verzeichnen. Das ist ja auch richtig so in der Demokratie. Wenn aber eine hohe Zufriedenheit da ist, dann beteiligen sich weniger. Wenn die Bevölkerung schweigt, sich nicht beteiligt, ist das dann ein ganz schlimmes Zeichen für den Zustand der Demokratie oder auch vielleicht ein sehr gutes? Weil die die die sich nicht öffentlich äußern sagen: "Läuft doch". Ich würde mal sagen hier in Friesland, es läuft, es gibt eine hohe Grundzufriedenheit. És ha nem, akkor is van Beteiligungsmöglichkeiten.²¹⁶

mikor lesz valaki aktív, és mikor nem? Amikor nagyon elkötelezett vagyok egy ügy iránt, akkor leszek aktív. [...] Amikor politikai elégedettség van, akkor nagy politikai aktivitásról számolnak be. És erről szól a demokrácia. De amikor magas az elégedettség, akkor kevesebb ember politikailag aktív. Amikor a lakosság csendben marad - ez szörnyű jel a demokrácia állapotára nézve, vagy talán nagyon jó jel? Mert azok a polgárok, akik nem aktívak nyilvánosan azt mondják: "Minden jól megy". Itt Frízföldön azt mondanám, hogy minden jól megy, az emberek általában nagyon elégedettek. Ha pedig nem, akkor is van lehetőség a részvételre.

Amint a két idézet a területekről mutatja, a képviseleti demokrácia gyengülése nem feltétlenül jelenti azt, hogy a demokrácia eszméje mint olyan veszélyben van. Ez azt is jelentheti, hogy a polgárok a részvételi és a demokrácia megerősítése felé orientálódnak.

214 Kristinn Már Ársælsson, személyes interjú, Reykjavík, június. 202014.

215 Sven Ambrosy, telefonos interjú, szeptember 222015.

a demokrácia deliberatív aspektusai, ahogyan Izland esetében is, és amire Kristinn utalt. Vagy a politikai érdektelenség egyszerűen azt jelentheti, hogy a polgárok viszonylag elégedettek a status quóval. A frízföldi sajtótitkár, Klug számára ez egy legitím álláspont, hogy azt mondja: "Csak azért veszek részt a választásokon, mert úgy érzem, hogy ez az állampolgári kötelességem, de most inkább lenyírnám a füvet, vagy feküdnék a kanapén és sportot néznék a tévében, ahelyett, hogy a *LiquidFrieslandon* keresztül részt vennék".²¹⁷

8.4.3.3 Következtetés

Ebben a fejezetben bemutattam, hogy a válság és a jólét időszakának koncepciója az egyik módja a kutatási területeimen való részvétel különböző szintjeinek értelmezésének. Bár ezt az értelmezést nagymértékben befolyásolták a kutatásaim (kutatási területeim és kérdéseim), a válság és a jólét időszakának koncepciója mindazonáltal átvihető más politikai részvételi keretekre is. Úgy tűnik, hogy a kulcsponthoz itt az, hogy minél jelentősebb mértékben megszakadt a mindennapi életük, minél mélyebbek az állampolgárok személyes (politikai) sérelmei, annál könnyebben vesznek részt a politikában, vagy annál könnyebben mélyítik el a politikai szerepvállalásukat. Vagy felülről lefelé tekintve: a biztos megélhetéssel rendelkező, jómódú polgárok mozgósításához lényegesen több erőforrásra van szükség, és a részvételi szintet nehezebb fenntartani.

8.5 A földrajzi közelség szerepe az (online) politikai részvételben

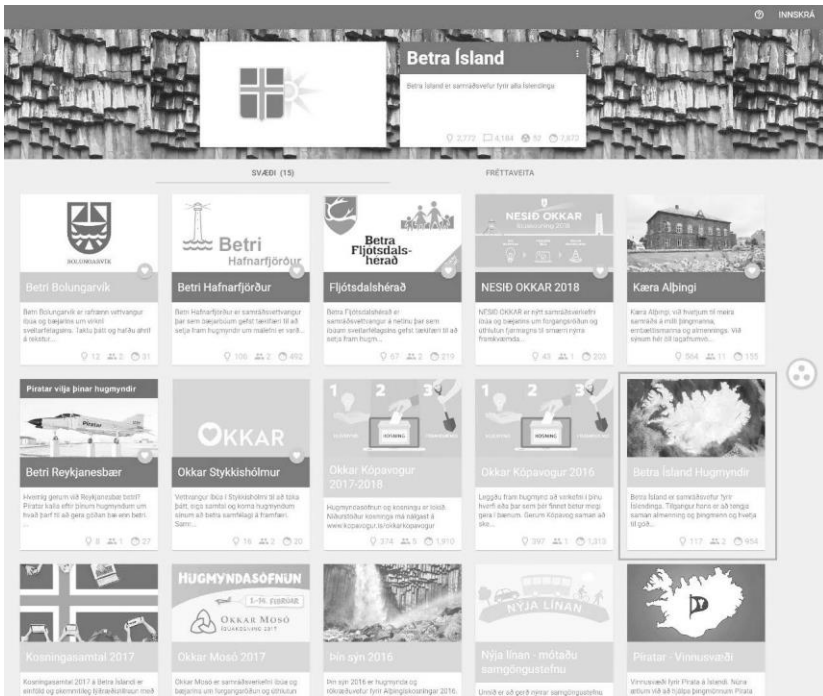
Ebben a fejezetben világossá válik, hogy a politikai részvétel egyes módozatai alkalmasabbnak tűnnek az országos vagy állami szintek befolyásolására, míg más módozatok jobban megfelelnek a helyi, önkormányzati szintű befolyásolásra. Ez jól kapcsolódik az emberek politikai részvételi repertoárjainak mint tárgyalási folyamatoknak, a keveredésnek és a megfelelésnek a kezdeti elemzéséhez (lásd a 8.4.1. fejezetet: Politikai részvételi repertoárok ma).

Úgy tűnik, hogy országos politikai szinten az emberek a részvétel olyan bevett módozatait részesítik előnyben, mint a választási szavazás, míg helyi szinten más módokat részesítenek előnyben. Erre egyértelmű példa Hörður Torfason, a Pots-and-Pans forradalom és a *Samtökin'78*, Izland nemzeti queer szervezetének alapítója és fő szervezője. Hörður amellet, hogy énekes és dalszerző, hivatása szerint politikai aktivista is. A Politikai 8.4.1.részvételi repertoárok ma című fejezetben idéztem Hörður követelését a kötelező szavazásról. Némileg meglepő módon mégis elismerte, hogy

216 Vö. Sönke Klug, személyes interjú, augusztus,25 Sönke Klug, augusztus. 2015.

őszintén szólva, amikor a választások közeledtek, egyszerűen elmentem. [...] Nem akartam itt lenni. Mert az emberek hajlamosak arra, hogy az újságokat és mindent teleírjanak mocskokkal az emberekről, és én ezt nem szeretem. Nem szeretek rossz dolgokat olvasni másokról, tényleg nem. [...] Ezért amikor választások jönnek, ezek a viták, kerülöm őket. Nem akarom magam megtölteni ezzel a szeméttel. Szóval, elvonultam.²¹⁸

15. ábra: A Betra Ísland kezdőlapja²¹⁹

A politika helyi szintjén azonban úgy tűnik, hogy az emberek a politikai részvétel közvetlenebb, részvételi és tanácskozási módját részesítik előnyben. Amint arra a 2.3. fejezetben rámutattunk, egy másik példa erre a preferenciára a *Betri Reykjavík* és a *Betri Hverfi*, az online részvételi költségvetési eszköz, amely csak abban a kerületben teszi lehetővé a részvételt, ahol az egyén lakik - tehát mikroszinten. Ezen keresztül a résztvevők aktívan részt vehetnek közvetlen szomszédságuk és környezetük alakításában, és így hozzájárulhatnak családjuk, barátaik és szomszédai életének javításához.

217 Hörður Torfason, személyes interjú, Reykjavík, június 24/2014.

218 A jobb oldali kis fekete keret az eredeti Betra Íslandot jelzi, míg a többi csempe olyan települések részvételi költségvetési helyszíneihez vezet, mint Stykkishólmur. A képernyőkép 2018. augusztus 24-én készült a <https://www.betrainland.is> címen.

A *Betri Reykjavík* nemzeti változata, a *Betra Ísland* lényegesen kevésbé népszerű, mint a helyi platformok. Dominique²⁰¹², azt mondta, hogy "nem ment bele [a *Betra Ísland*]. Én maradtam Reykjavíkban. Ez valami, valami olyan közeli dolognak kell lennie, hogy az emberek tényleg bekapcsolódjanak/ személyesen megérintsen. És ha a *Betra Íslandra* gondolsz, [...] semmi sem történt igazán, ez a kettő között volt. Szóval, nem vagyok benne biztos, hogy ez országos léptékben működhet, nem vagyok benne biztos".²²⁰ Az utolsó ötletet 2019 márciusában adták hozzá, tehát több mint hat hónapja nem érkezett semmi új. Reykjavíkon kívül azonban több más önkormányzat is használta a *Betra Íslandot* platformként az éves online részvételi költségvetésének befogadására, amint azt a 15. ábra (187. ábra) szemlélteti.

Izlandon a közvetlenebb, részvételi és deliberatívabb politikai részvételi módok előnyben részesítése helyi szinten legalábbis részben a nemzeti válság hatásainak tulajdonítható. Az, hogy a polgárok egyre inkább a helyi közösségekhez és közvetlen környezetükhöz, mint a cselekvés színtereihez és a mindennapi életük referenciaterületeihez fordulnak vissza, szintén magyarázatul szolgálhat az önkormányzati döntéshozatali folyamatokban való részvétel iránti fokozott érdeklődésre. Általánosságban a legtöbb megkérdezett úgy érezte, hogy a helyi terület iránti érdeklődés általánosságban megnőtt. Jón Þór, hosszú távú politikai aktivista megjegyezte, hogy "az embereket jobban érdekli a kisebb környékük, mint a nagyobb Reykjavík".²²¹ Þórgnýr továbbá úgy véli, hogy "az egy utcában vagy egy házcsoportban élő embereknek aktívabbnak kellene lenniük. Sokat gondolkodtam ezen, de soha nem voltam aktív, hogy összefogjuk a szomszédokat, és egy kicsit átvegyük az utcánk irányítását, és esetleg küldjünk javaslatokat [a *Betri Reykjavíknak*, JTK-nak] vagy ilyesmi".²²² Einar úgy véli, hogy pontosan ez az a mód, amellyel hosszú távon motiválni lehet az embereket: be kell vonni őket a közvetlen környezetükkel, a szomszédságukkal kapcsolatos döntéshozatalba. Úgy tűnik, hogy a *Betri Hverfi* projekt megvalósításával az önkormányzat pontosan ezt az igényt elégíti ki: "ez [a *Betri Hverfi*] valóban a közeli környezetekre vonatkozott, arra, hogy mi van a mondjuk 500 vagy 200 méteres körzetekben, mi az, amit szívesen látnátok".

²²³

Peter Dicken brit gazdaságföldrajz kutató szerint a politikai egység mérete valóban fontos a polgárok politikai elkötelezettségének szintje szempontjából. Általánosságban "a legfontosabb lokalizáló erő az emberi tevékenységek alapvető "társadalmiságából" ered, és abból a tényből, hogy ezt a társadalmiságot a földrajzi közelség elősegíti és fokozza. Az ilyen nem kereskedelmi jellegű kölcsönös függőségek alapvetően szociokulturálisak" (idézi van Deth, "Politisches Interesse" 273).

220 Jón Þór Ólafsson, személyes interjú I., Reykjavík, 202012. július.

221 Þórgnýr Thoroddsen, személyes interjú I., Reykjavík, 202012. július.

222 Einar Magnússon, személyes interjú, Reykjavík, 62014. június.

Auch ohne übertriebene Romantisierung des Lebens in kleinen Kommunen ist klar, dass die räumliche Nähe ("földrajzi közelség") vielerlei direkte soziale Kontakte ermöglicht: Man trifft sich beim Bäcker, kennt sich von der Schule, sieht sich im Verein und erfährt direkt von Familienglück und Trauerfällen. Wer so zusammenlebt, wird auch die kommunalpolitischen Probleme eher als gemeinsame nachbarschaftliche Aufgaben und Herausforderungen betrachten als dies in größeren Kommunen der Fall ist. (ibid.)

Még a kis települések életének túlzott romantizálása nélkül is világos, hogy a földrajzi közelség mindenféle közvetlen társadalmi kapcsolatot lehetővé tesz: összefutunk egymással a pékségben, ismerjük egymást az iskolából, látjuk egymást az egyesületekben, valamint közvetlenül hallunk a családi boldogságról és a gyászról. Az így együtt élők az önkormányzati politikával kapcsolatos problémákat is nagyobb valószínűséggel tekintik közös közösségi feladatnak és kihívásnak, mint a nagyobb településeken élők.

Úgy tűnik, hogy a közelség tényezője az online részvételben is szerepet játszik. Az interjúalanyok által a helyi szintnek tulajdonított nagyfokú fontosság a *Betri Reykjavíkon* belüli szavazási magatartásukban is megmutatkozik, amint azt Guðrún nyilatkozata is mutatja: "Meglátok egy témát... és nem tetszik, de nem annyira, hogy ne ellenkezsek vele. Lehet, hogy ez nem az én környékemen van, és nem érdekel, és nem akarom, és talán ha közel lenne az otthonomhoz, akkor ellenezném. De nem szeretek ellenezni valamit."²²⁴ Ahhoz, hogy elköteleződjunk egy ötlet mellett, és hajlandóak legyünk időt és energiát áldozni rá, "olyannak kell lennie, ami annyira közel áll hozzánk, hogy az emberek valóban belekeveredjenek, személyesen kell megérintenie ÖNT".²²⁵ Ez ismét a *Betri Reykjavík* helyi jellegét hangsúlyozza, amely sokkal jobban gyökerezik és összefonódik a polgárok mindennapi életével, mint a *LiquidFriesland*.

Míg a van Deth által leírt földrajzi közelség egyértelműen létezik a *Betri Reykjavík* felhasználói számára, addig a *Liquid Friesland* felhasználói számára ez csak felesleges, mivel a polgárok számára nem a kerület a helyi vonatkoztatási keret, hanem a település. A *LiquidFriesland* vízgyűjtő területe többnyire vidéki, az emberek szétszórta 98.000 élnek egy körülbelül 608 négyzetkilométeres területen, beleértve a kelet-fríziai Wangerooge-szigetet is. A körzet politikailag középszintű, olyan szint, amely szinte nehezebben megfoghatóan tűnik, mint az országos szint, legalábbis ami a hatáskörét és a feladatkörét illeti. Peter Lamprecht beszélgetőpartnere ugyanis világossá teszi, hogy a helyi szint az, ahol a legkönnyebben érthető a politika: a vareli emberek tudják, mi történik Varelben, és a jeveri emberek remélhetőleg tájékozottak arról, mi történik Jeverben. De ezen túlmenően,

sok polgár számára viszonylag tisztázatlan, hogy egy adott kérdésért a kerületi, az önkormányzati vagy az állami kormányzat a felelős.²²⁶

Amint azt a 2.1. fejezetben részletesen tárgyaltuk, a *LiquidFriesland* keresztül benyújtott javaslatok és ötletek elutasításának egyik gyakori oka az volt, hogy azok kívül estek a körzet hatáskörén. Így nem meglepő, hogy az olyan felhasználók, mint Christa Hoffmann, a *LiquidFriesland* helyi változatait követelték. Hoffmann szerint a kerület hatáskörébe tartozó témák nem azok, amelyek közvetlenül érintik a lakosságot, és meg van győződve arról, hogy sokkal több polgár venné ki részét a munkából, ha egy olyan eszköz, mint a *LiquidFriesland*, önkormányzati szinten is elérhetővé válna.²²⁷

Nemcsak a városrészükkal kapcsolatos "szakértelmük" ösztönzi a polgárokat a részvételre, hanem az is, hogy könnyedén el tudják képzelni, hogyan és mit lehetne ott megváltoztatni. Úgy tűnik, hogy az a benyomás, hogy részvételük mások - családtagjaik, barátaik, szomszédaik, a közösség - javára is válhat, segít mozgósítani és motiválni őket. Kutatásaim azt mutatták, hogy az emberek különösen akkor érdeklődnek és nagyobb valószínűséggel vesznek részt, ha egy kérdés vagy téma közvetlenül érinti a saját vagy a hozzájuk közel állók mindennapi életét. Például az olyan szülőket, mint Guðmundur Kristjánsson vagy Anna Wagner-Becker, gyakran érdeklik a bölcsődei ellátással és az iskolázatással kapcsolatos kérdések; az olyan emberek, mint Per és Einar, akik naponta kerékpárral járnak munkába, támogatják a kerékpárút-hálózat fejlesztését; és az olyan kiskereskedők, mint Karin Schmidt és Wolfgang Müller, az eladások csökkenésétől tartva tiltakoznak egy bevásárlóközpont tervezett építése ellen a városukban. Országos szinten sok izlandi a 2008-2009-es pénzügyi összeomlást követően kezdett el aktívan tiltakozni a kormány és a pénzügyi rendszer ellen, mivel nagy adósságokkal, munkanélküliséggel, megtakarításaik, sőt otthonaik elvesztésével kellett szembenéznük. A résztvevők minden egyes interjúban, amely bizonyos polgári vagy politikai kérdések iránti érdeklődésükről szólt, közvetlenül vagy közvetve rámutattak arra, hogy ezek a kérdések mennyire fontosak a mindennapi életükben.

Ezzel szemben a felhasználók nehezen tudtak részt venni (az online platformokon) olyan témákról folytatott vitában, amelyek személyesen nem érintették őket (már). Ursula Thoms gyermekei például már elhagyták az iskolát és egyetemre járnak, így nehezen tudott részt venni az iskolai átszervezésekről szóló vitában.²²⁸ Az online részvétel során az emberek közvetlen környezetükben, a mindennapi életükhöz közvetlenül kapcsolódó témákról szóló vitákhoz tudnak hozzájárulni. Ez szöges ellentétben áll a hagyományos választási részvétellel, ahol a polgárok egyetlen szerepe az, hogy négy- vagy ötévente szavazzanak az általános politikai irányvonalakról.

A résztvevők beszámolóiban végül a helyi szint, mint az online részvételi eszközök kereteinek preferálása szerepelt a leghangsúlyosabban. E megfigyelés alapján a

225 Vö. Peter Lamprecht, személyes beszélgetés, Jever, szeptember. 162013.

226 Christa Hoffmann, fókuszcsoport, Varel, szeptember 92014.

227 Vö. Ursula Thoms, személyes interjú, Varel, október. 92013.

három dolog különösen világossá válik. Először is, a helyi szint előnyben részesítése a földrajzi közelséget hangsúlyozza, mint az általános szocialitás alapját. A résztvevők számára a közvetlen környezetük, a szomszédságuk, a negyedük jelenti a vonatkoztatási és cselekvési keretet. Másodszor, a helyi szint preferálása azt mutatja, hogy a mindennapi élet online és offline rétegei mennyire elválaszthatatlanul összefonódnak. A felhasználók online és offline eszközökkel is aktívak közvetlen lakókörnyezetükben és annak érdekében: nem online vagy offline, nem a virtuális életben vagy a valós életben aktívak, hanem mindkettőben. Ez a bizonyíték ismét megcáfolja azokat az állításokat, amelyek szerint az online eszközökkel történő politikai részvétel valamilyen módon, per definitionem alacsonyabb rendű, mint a *valós* világban való politikai részvétel, ahogyan azt az olyan kifejezések, mint a clicktivismus vagy a slacktivismus sugallják. Harmadszor, a helyi szint preferálása a közvetlen, részvételi, online politikai részvételi módok kereteként az egyik magyarázat a *Betri Reykjavík* és a *LiquidFriesland eltérő* sikerére; vagyis a lehető legtöbb polgár regisztrációjára és az eszközök élénk használatára, valamint az eszközöknek a polgárok politikai részvételi repertoárjában és a döntéshozatali folyamatokban való meghonosodására.

8.6 Következtetés

Ez a fejezet azzal kezdődött, hogy áttekintést nyújtott a résztvevők körében leggyakoribb politikai részvételi módokról, és kontextusba helyezte ezeket a módokat mind a résztvevők részvételi repertoárjában, mind pedig a mindennapi életükben. Nyilvánvalóvá vált, hogy a résztvevők vegyesen választják ki a módokat, a módok érzékelt politikai hatékonysága és saját politikai céljaik alapján.

Ezután három perspektívát vázoltam fel, amelyek az adatokból kiderültek, hogy magyarázatot adjanak az (on-line) politikai részvételre. Először is, az (online) részvételi eszközöket mint kontinuumot vizsgáltam, amely a részvétel lehetővé tételétől a részvétel szimulálásáig terjed. Az, hogy a (potenciális) felhasználók úgy látják-e, hogy egy online eszköz lehetővé teszi számukra, hogy valódi hangjuk és befolyásuk legyen a döntéshozatali folyamatokban, vagy pedig úgy látják, hogy az eszköz csak szimulálja a részvételt, és az általuk előterjesztett ötletek kevésbé relevánsak a politikai folyamatban és a településen élő polgárok életminőségében, messzemenő következményekkel jár. Sok (potenciális) felhasználó számára úgy tűnik, hogy a *LiquidFrieslándot* egyszerűen hozzáadták a politikai folyamathoz, anélkül, hogy alapvető és tartós változások történtek volna. Sőt, az interjúim és benyomásaim alapján úgy tűnik, mintha elsősorban azért vezették volna be, hogy a jelenlegi kormányzat, és különösen Sven Ambrosy Landrat mint a változás ágense bizonyítsa a jelenlegi kormányzat

innovativitását, modernitását és jövőre való felkészültségét.

Másodszor, a válság és a jólét időszakának koncepciója hasznosnak bizonyul az izlandi és németországi politikai részvétel többretegű különbségeinek magyarázatában. A pénzügyi válság Izlandon a quo alapvető megszakadásának tünt.

tidian, "a mindennapi élet minden magától értetődő aspektusára; pontosabban [...] a mindennapi gyakorlatokra és rutinokra, amelyek a habituális társadalmi cselekvést alkotják, a rutinizált elvárások természetes attitűdje és a társadalmi világ szerveződésével és a benne betöltött szerepével kapcsolatos kétségek felfüggesztése mellett" (Buechler 59). Ezzel szemben a fríz résztvevők nem voltak "közvetlen életveszélyes politikai vagy gazdasági válsághelyzetben, hanem inkább alapvető életszükségleteik kielégítésében, sőt bőségben" (654). Végeredményben úgy tűnik, hogy a személyes sérelmek mértéke központi szerepet játszik az emberek politikai cselekvésre és részvételre való mozgósításában - vagy nem mozgósításában -. Úgy tűnik, hogy a válság Izlandon is fokozott és tartós részvételt eredményezett a *Betri Reykjavík* és más módokon keresztül. A *Betri Reykjavík* maga is a válság innovatív potenciáljának egyik eredménye.

Harmadszor, ez a fejezet a földrajzi közelség jelentőségét vizsgálta a politikai részvételi módok szempontjából. A résztvevők különböző módokat preferálnak attól függően, hogy milyen politikai és földrajzi szinten vesznek részt. Míg az olyan reprezentatív módok, mint a szavazólapon való szavazás, nemzetállami szinten nagy támogatottságot élveznek, a résztvevők inkább a közvetlenebb és részvételi módokat részesítik előnyben helyi szinten. Ebben az értelemben nem meglepő, hogy a *LiquidFriesland*, amely a járási szintre irányul, nem vált a döntéshozatali folyamatok tartós részévé. Ez különösen azért van így, mert az eszköz használata a járás illetékességével kapcsolatos bizonytalanság miatt nem egyértelmű: sok, a felhasználók által javasolt ötlet vagy az önkormányzat, vagy a szövetségi állam hatáskörébe tartozott.

Összefoglalva, ez a fejezet három nézőpontot fogadott el a résztvevők politikai részvételi repertoárjának és mintáinak értelmezéséhez, rámutatva a politikai részvétel mai összetettségére. A dolgozat fő kutatási kérdése, nevezetesen "hogyan befolyásolják az emberek repertoárját és politikai részvételi mintáit az internet általánosságban és a digitális demokrácia által kínált lehetőségek?" tekintetében világossá válik, hogy a polgárok jellemzően vegyes stratégiát alkalmaznak. A politikai részvételi módokat a fizikai és a virtuális szférák között kombinálták, a saját politikai céljaiknak, valamint a különböző belső hatékonyságot érzékelő módoknak megfelelően. Eredményeim azonban azt sugallják, hogy ezeken a területeken az IKT-k hatékonysága és a közvetlenebb és részvételi demokratikus struktúrák irányába történő változás elősegítésének lehetőségei korlátozottak, amint azt az előző alfejezetekben bemutattam.

9 Következtetés

Ebben a könyvben a digitális korszak politikai részvételének vizsgálatát tűztem ki célul. Pontosabban az IKT-k, és különösen az internet hatását vizsgáltam a polgárok politikai részvételi repertoárjára. Arra a következtetésre jutottam, hogy az internet gazdagítja a résztvevők politikai részvételi repertoárját azáltal, hogy új és rugalmas részvételi módokat nyit meg, amelyek túlnyomórészt részvételi vagy közvetlenül demokratikus jellegűek. Ezekre az új politikai részvételi módokra példák a döntéshozatali folyamatokba integrált online részvételi eszközök, mint például a *Betri Reykjavík* és a *LiquidFriesland*, valamint a *Betri Hverfi* online részvételi költségvetési eszköz.

Ezután megvizsgáltam, hogy ezek az IKT-k milyen hatással vannak a polgárok politikai részvételi gyakorlatára. Eredményeim azt sugallják, hogy az IKT-k nagymértékben felelősek azért, hogy a polgárok részvételi gyakorlata az általános, lineáris, magas küszöbű, időben korlátozott és a fizikai jelenléttől függő gyakorlathoz a téma-központú, anakronisztikus, alacsony küszöbű, időben diszkontinuus és a fizikai jelenléttől független gyakorlathoz változott. Úgy tűnik, hogy ezzel a többdimenziós rugalmassággal a polgárok gyakrabban vehetnek részt a politikában. Az a feltételezés, hogy a politikai részvétel az IKT-k nyújtotta lehetőségek révén az emberek életének hétköznapi részévé válik, legalábbis bizonyos mértékig igazoltnak tűnik.

Ráadásul a beadványaik online megtekintése, a politikusok és a közigazgatás látása, ahogyan azokkal foglalkoznak és azokat végrehajtják, úgy tűnik, növeli a polgárok belső politikai hatékonyságának érzését, ami ismét további részvétellel motiválja őket. Az adatok semmiképpen sem támasztják alá azt a normatív nézetet, hogy az online részvétel pusztán kattintásos vagy laza aktivizmus (vö. Eisel). Ehelyett úgy tűnik, hogy az online részvételi módok valójában a politikai részvétel más formáit váltják ki, például a pártpolitikai elkötelezettséget vagy akár a politikai tisztségre való jelölést.

Ráadásul a politikai részvételi gyakorlatok a válság és a fellendülés idején meglehetősen eltérően alakulnak. A 2008-2009-es pénzügyi válság, amelyet az izlandiak többsége a jelek szerint "a hétköznapi megzavarásaként" (Snow et al.) élt meg, sokakat mozgósított arra, hogy a politikai részvétel különböző módjait alkalmazzák, amelyek túlmutattak a válság tematikus és időbeli

hatókörén. Azokban az időkben

a jólétben, amikor "a résztvevőket nem a közvetlen életveszélyes politikai vagy gazdasági válsághelyzetek motiválják, hanem inkább az alapvető életszükségleteik vannak kielégítve, sőt bőségben" (Kerbo 654), nagyobb ösztönzőkre van szükség a polgárok mozgósításához. Ezt mutatja a *Betri Reykjavík* és a *LiquidFriesland* eltérő részvételi szintje is, és az utóbbi 2016-os, a részvétel teljes hiánya miatti esetleges bezárása.

A *Betri Reykjavík* és a *Liquid- Friesland* konkrét online részvételi eszközökkel kapcsolatban megvizsgálták az eszközök tényleges használatát és a felhasználók által végzett értelmezési folyamatokat. A második elemzési fejezetben ez összekapcsolódik az interfészek, azaz a szereplők három elsődleges csoportja - a felhasználók/polgárok, a programozók, valamint a politikusok és a közigazgatás - közötti kommunikáció és interakció vizsgálatával. Kutatásom során olyan konfliktusokra és irritációkra derült fény, mint például az online részvételi eszközök kommunikációjának átláthatatlansága, vagy a különböző csoportok eltérő felfogása az online részvételi eszközök hatóköréről és funkciójáról. Míg a polgárok azt várják ezektől az online eszközöktől, hogy helyet és módot kínálnak a vitára és a tanácskozássra, addig az én és más kutatások szerint a politikusok és a közigazgatás "inkább a meglévő intézményi és kulturális gyakorlatokat fenntartó oldalakat rendelte meg" (Wright és Street 858). Ez láthatóvá válik például mindkét eszköz szoftverének kialakításában, amely kedvez az egyéni kattintásos akcióknak, ugyanakkor gátolja a vitát és a tanácskozást.

A kutatás azt is megállapította, hogy az IKT-k révén a résztvevők információs gyakorlata jelentősen átalakult. Ez összhangban van Strömbäck et al. megállapításaival, miszerint az egyének információszerzési gyakorlata napjainkra "személyes hírrepertoárrá" (1) fejlődött, amely többféle módszerrel működik, különböző médiaformátumokat és az egyes formátumokhoz tartozó médiafelületeket kombinálva. Ebben a folyamatban az információk szűrése, szortírozása és kontextualizálása a polgárok új készségeinek rendszeres részévé válik a formálódási gyakorlatban. Ez a (hozzá nem értő) keverés és illesztés a részvételi gyakorlatban is jelentős szerepet játszik, ami arra utal, hogy az IKT-k használata révén az emberek jobban tájékozódhatnak, és így nagyobb valószínűséggel vállalnak politikai szerepet.

Ez a kutatás számos olyan következménnyel jár, amelyeknek széleskörű hatása van. Először is, a "kortárs, nagy választékú, hibrid és töredezett médiakörnyezetekben" (vö. Chadwick in Strömbäck et al. 3) az információkeresés és -fogyasztás "mix-and-match" megközelítésének hozzáértő alkalmazása hangsúlyozza, hogy az internethálózat és különösen a közösségi média olyan információforrások, amelyeket körültekintően kell kezelni. A politikai és állampolgári nevelőknek, valamint az önkormányzati vezetőknek bölcsen kellene használniuk a közösségi médiát, nemcsak a fiatal polgárok, hanem minden korosztály megszólítására.

A kutatás eredményei különösen fontosak lehetnek az online részvételi

eszközök programozói számára is. Mivel "a szoftver politika", a szoftverprogramozás és -tervezés létfontosságú szerepet játszik abban, hogy a digitális demokrácia ígéretei mennyire valósulnak meg.

(vö. Linden) ténylegesen teljesülnek. Ugyanakkor egy online részvételi eszköz csak annyira részvételi eszköz, amennyire a politikai és adminisztratív megbízói azt akarják, hogy az legyen. Emiatt megállapításaim közvetlenül szólnak azoknak a politikusoknak és közigazgatási szerveknek is, akik online részvételi eszközt szeretnének bevezetni. Tisztában kell lenniük azzal, hogy milyen mértékű állampolgári részvételt kívánnak lehetővé tenni, és ezzel együtt, hogy milyen mértékben hajlandóak mind a politikai kultúra, mind a politikai kommunikáció átalakítására (vö. Rosenzweig és Eith 12).

Az a tény, hogy a politikai részvételi módok sokszorozódása és diverzifikálódása az elmúlt években²⁵ alapvetően az IKT-k fejlődésének köszönhető, elgondolkodtatja azokat, akik a széles körű politikai apátiát hirdetik. Kutatásom alátámasztja Jan van Deth nézetét, miszerint a választási részvétel nem az egyetlen módja a politikai részvétel mérésének egy demokráciában (vö. "Térkép"). A politikai részvétel változatos online módozatai sokkal inkább itt maradnak, és ezeket figyelembe kell venni a demokrácia mai állapotának értékelésénél, legyen szó akár a véleményformáló iskolákról és újságírókról, akár a politikusokról és az adminisztrátorokról. A politikai részvétel operatívabb, nyitottabb értelmezése, ahogy van Deth és mások javasolják, alapvető fontosságú, mivel "[...] a politikai részvétel legszűkebb és legkonvencionálisabb koncepcióját követők a politikai részvétel és elkötelezettség idővel történő csökkenésének erős és következetes mintázatát állapítják meg, míg a befogadóbb koncepciót követők inkább a politikai részvétel *módjának* változását észlelik" (Hay 23).

Az e területen végzett jövőbeli kutatásokhoz javasolnám a minta és a mintavételi eljárás kiterjesztését és diverzifikálását. Érdemes lenne ezeket a kutatási kérdéseket olyan beszélgetőpartnerekkel is megvizsgálni, akiknek kevesebb tapasztalatuk van az online részvételi eszközök használatában, hogy kizárjuk az IKT-k politikai részvételben rejlő lehetőségeivel kapcsolatos túlzásokat. Érdemes lenne több 40 év alatti polgárt is bevonnai a vizsgálatba, mivel ők jelentették a feltűnő kivételt a jelen tanulmány mintájában, ahol a legtöbb résztvevő az 50-es vagy 60-as éveiben járt. Végezetül, nincs kétségem afelől, hogy több kutatásra van szükség a fiatal polgárok politikai részvételéről a digitális korban.

10 Függelék

10.1 Idézett művek

- "A jobb Reykjavíkról". Betri Reykjavík, <https://betrireykjavik.is/domain/1>.
Hozzáférés aug6. 2019.
- 'Rólunk'. Slowfood International, <https://www.slowfood.com/about-us/>.
Elfogadva augusztus 6. 2019.
- Adam, Jens és Asta Vonderau. Formationen des Politischen: Anthropologie politischer Felder. Transcript, 2014.
- Addley, Esther. "Izland számon kéri volt miniszterelnökét a pénzügyi összeomlásért". The Guardian, 2012. március 9., <http://www.guardian.co.uk/world/2012/mar/09/iceland-former-pm-financial-crash>.
- Ágústsdóttir, Fríða. "Sópa Þarf Göngustíga v/Hjólafólks". Betri Reykjavík, 2012. május 11., <https://www.betrireykjavik.is/post/3465>.
- Al-Ani, Ayad. "Zukunftdes Journalismus: Journalistenwerdeneine neue Rolle haben". Die Zeit, Febr5. 2016, <http://www.zeit.de/karriere/beruf/2016-01/journalismus-zukunft-digitalisierung-rolle-journalisten>.
- Alemann, Ulrich von. "Die deutschen Parteien seit 1945". Bundeszentrale für politische Bildung, 2018. június 25., <http://www.bpb.de/politik/grundfragen/parteien-in-deutschland/42047/parteiensystem-seit-1945>.
- Allan, Stuart és Einar Thorsen. Polgári újságírás: Globális perspektívák. Lang, 2009.
- Allen Róbert. "Ekki Eyðileggja Hjartagarðinn". Betri Reykjavík, 2012. szeptember 23., <https://betrireykjavik.is/post/913>.
- Almond, Gabriel A. és Sidney Verba. A polgári kultúra. Politikai attitűdök és demokrácia öt nemzetben. Princeton UP, 1963.
- Altenbockum, Jasper von. "Wahlbeteiligung: Das Rätsel der Kommune". Frankfurter Allgemeine, 2014. június 23., <http://www.faz.net/1.2995877>.

- Althaus, Scott L. és David Tewksbury. "Az internet és a hagyományos hírmédia használatának mintái egy hálózatba kapcsolt közösségben". *Political Communication*, vol. no17., 1, Jan. pp2000., 21-45. Taylor and Francis Online, doi:10.1080/105846000198495.
- Amit, Vered. "Bevezetés: A mező konstruálása". *Constructing the Field: Ethnographic Fieldwork in the Contemporary World*, szerkesztette Vered Amit, Routledge, 2000, pp. 1-18.
- Andrés Ingi. 'Ekki Bæði Bravó Og Húrra!' *Betri Reykjavík*, 2014. július 9., <https://www.betireykjavik.is/post/3067>.
- Anduiza, Eva és mások, szerkesztők. *Digitális média és politikai szerepvállalás világszerte: A Comparative Study*. Cambridge UP, 2012.
- "Válaszok a gyakran ismételt kérdésekre". *Jobb Reykjavík*, <http://betireykjavik.is>. Hozzáférés: 2012. október 25.
- Aradottir Pind, Dagny Osk. "Hjólápumpur Um Borgina". *Betri Reykjavík*, ápr11. 2016, <https://www.betireykjavik.is/post/3060>.
- Árnason, Arnar, et al. "Speeding Towards the Future through the Past: Landscape, Movement and National Identity" (Táj, mozgás és nemzeti identitás). *Landscape Research*, vol. 40, no. 1, Jan. 2015, pp. 23-38. CrossRef, doi:10.1080/01426397.2013.875987.
- Árnason, Vilhjálmur, et al. Viðauki 1, Siðferði og starfshættir í tengslum við fall íslensku bankanna 2008. <https://www.rna.is/eldri-nefndir/addragandi-og-orsakir-falls-islensku-bankanna-2008/skyrsla-nefndarinnar/bindi-8/vidauki-1/>. Hozzáférés: 2019. aug. 6.
- Ástgeirsson, Sigurður. "Leyfa umhverfisvænum bílum yfir 1.600kg að leggja líka frítt". *Betri Reykjavík*, 2011. november 24., <https://www.betireykjavik.is/post/4061>. Bakker, Piet. "55. számú ingyenes napi újságok hírlevele". *Newspaper Innovation*, Ápr. h2010, <http://www.newspaperinnovation.com/>.
- Barber, Benjamin R. *Erős demokrácia: Participatory Politics for a New Age*. U of California P, 1984.
- Baringhorst, Sigrid. "Internet und Protest. Zum Wandel von Organisationsformen und Handlungsrepertories - Ein Überblick". *Internet und Partizipation Bot- tom-up oder Top-down? Politische Beteiligungsmöglichkeiten im Internet.*, szerkesztette Kathrin Voss, Springer VS, 2014, pp. 91-113.
- . "Mehr Demokratie durch Online-Aktivismus? Zum Wandel politischer Partizipation im Internet". *Zeitalter der Partizipation: Paradigmenwechsel in Politik und politischer Bildung?*, szerkesztette Lothar Harles és Dirk Lange, Wochenschau, 2015, pp. 74-83.
- , szerkesztők. *Politikai kampány a világhálón*. Átirat, 2009.
- , szerkesztő. *Politik mit dem Einkaufswagen. Unternehmen und Konsumenten als Bürger in der globalen Marktwirtschaft*. Transcript, 2007.

- . "Politischer Konsum als Form kreativer politischer Partizipation". Frankfurter Hefte, no. 4, 2012, pp. 38-42.
- Baruh, Lemi és Hayley Watson. "A közösségi média használata politikai válságok idején. A törökországi Gezi-tüntetések esete". The Routledge Companion to Social Media and Politics, szerkesztette Axel Bruns et al., Routledge, pp2015,. 249-63. ProQuest Ebook Central, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/univie/detail.action?docID=4218813>.
- Baumhardt, Alex. "Kik Izland árnyékszerkesztői? The Reykjavik Grapevine, 2015. augusztus 11., <http://grapevine.is/mag/interview/2015/08/11/who-are-icelands-shadow-editors/>.
- Baym, Nancy K. "Felhívás a földelésre az elmosódott határokkal szemben". Journal of Computer-Mediated Communication, vol. no. 14,3, Apr. pp2009,. 720-23. Wiley Online Library, doi:10.1111/j.1083-610014611.2009..x.
- . Személyes kapcsolatok a digitális korban. Polity Press, 2010.
- . "Hatodik kérdés. Mi jelenti a minőséget a kvalitatív internetes kutatásban? Internet Inquiry: Markham és Nancy K. Baym, Sage, 2009, pp. 173-89.
- . "A közösségi média és a társadalomért folytatott küzdelem". Social Media + Society, vol. 1, no. 1, Apr. 2015, pp. 1-2. SAGE Journals, doi:10.1177/2056305115580477.
- . "Közösségi hálózatok 2.0". The Handbook of Internet Studies, szerkesztette Mia Con- salvo és Charles Ess, Wiley-Blackwell, 2013, pp. 384-403.
- Behrens, Jan. "Liquid Democracy in der Bürgerbeteiligung - Eine Analyse zu LiquidFriesland | Interaktive Demokratie". Interaktive Demokratie e.V. Association for Interactive Democracy, július72014, <http://www.interaktive-demokratie.org> <http://www.interaktive-demokratie.org/news/2014/20140707-Liquid-Democracy-in-der-Buergerbeteiligung-Eine-Analyse-zu-LiquidFriesland.de.html>.
- . "LiquidFeedback-Entwickler distanzieren sich vom Einsatz ihrer Software in der Piratenpartei". Interaktive Demokratie e.V. , Sept17. <http://www.interaktive-demokratie.org/news/2012/20120917-LiquidFeedback-Entwickler-distanzieren-sich-vom-Einsatz-ihrer-Software-in-der-Piratenpartei.de.html>.
- . A LiquidFeedback alapelvei. Interaktív Demokratie e.V. , 2014. Bendix, Regina és Tatjana Eggeling. Namen und was sie bedeuten: Zur Namensdebatte im Fach Volkskunde. Schmerse Media, 2004.
- Benediktsdottir, Sigridur és mások: "Egy pénzügyi rendszer összeomlásának tanulságai". Gazdaságpolitika, 183-23126,. o., 183-231. o66,2011,.
- Bengtsson, Asa és Henrik Serup Christensen. "Az internetes résztvevők politikai kompetenciája. Evidence from Finland". Social Media and Democracy: Innovations in Participatory Politics, szerkesztette: Brian Loader és Dan Mercea, Routledge, 2012, pp. 131-40.

- Bernburg, Jón Gunnar. "Gazdasági válság és népi tiltakozás Izlandon, 2009. január: Az észlelt gazdasági veszteség és a politikai attitűdök szerepe a tiltakozásban való részvételben és támogatásban". *Mobilizáció: An International Quarterly*, vol. 20, no. 2, June 2015, pp. 231-52. Atypon, doi:10.17813/1086-671X-20-2-231.
- Bernburg, Jón Gunnar és Anna Soffia Víkingsdóttir. "Politikai lehetőség, keretezés és mozgósítás az izlandi összeomlás utáni tüntetésekből". *Izland pénzügyi válsága: The Politics of Blame, Protest, and Reconstruction*, szerkesztette Valur Ingimundarson et al., Routledge, 2016, pp. 81-102.
- Bewarder, Manuel. "Folyékony frízöld": Friesen auf dem platten Land überholen die Piraten". *DIE WELT*, 2013. ápr. 27. [www.welt.de, https://www.welt.de/politika/deutschland](http://www.welt.de/https://www.welt.de/politika/deutschland).
- Bimber, Bruce. "Digitális média és állampolgárság". *The SAGE Handbook of Political Communication*, szerkesztette: Holli A Semetko és Margaret Scammell, SAGE, 2012, 115-27. o. ProQuest Ebook Central, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/univie/detail.action?docID=1046500>.
- Boellstorff, Tom és mások, szerkesztők. *Ethnography and Virtual Worlds: A Handbook of Method*. Princeton UP, 2012.
- boyd, danah m. "Mi van a névben? Danah.Org, <http://www.danah.org/name.html>. Hozzáférés: 2019. aug. 6.
- Boyer, Dominic. "A szakértők antropológiájának végiggondolása". *Anthropology in Action*, vol. 15, no. 2, 2008, pp. 38-46. Gale Academic OneFile, doi:10.3167/aia.208.150204.
- Brady, Henry E., et al. "Beyond Ses: A politikai részvétel erőforrás-modellje". *The American Political Science Review*, vol. 89, no. 2, 1995, pp. 271-294. JSTOR, doi:10.2307/2082425.
- Brunold, Andreas. "Politische Partizipation am Beispiel "Stuttgart 21"". *Deutschland und Europa*, vol. 46-49. oldal62,2011,.
- Bruns, Axel. *Blogok, Wikipedia, Second Life és azon túl: From Production to Producersage*. Peter Lang, 2008.
- Buchstein, Hubertus. "Bittere Bytes: Cyberbürger Und Demokratietheorie". *Deutsche Zeitschrift Für Philosophie*, vol. 44, no. 4, 1996, pp. 583-608. DeGruyter, doi:10.1524/dzph.1996.44.4.583.
- Buechler, Steven M. "The Strange Career of Strain and Breakdown Theories of Collective Action". *The Blackwell Companion to Social Movements*, Wiley-Blackwell, 2007, pp. 47-66. Wiley Online Library, doi:10.1002/9780470999103.ch3.
- Calvo, Vittorio. "Harc a hangért. A spanyol 15-M/Indignados mozgalom". *Understanding European Movements. New Social Movements, Global Justice Struggles, Anti-Austerity Protests*, szerkesztette Cristina Flesher Fominaya és Laurence Cox, 2013, pp. 236-53.

- Campbell, Angus. A választó dönt. Row, Peterson, 1954. Hathi Trust, <https://catalog.hathitrust.org/Record/001141939>.
- Caputo, Virginia. "Otthon" és "távol": A késő huszadik századi antropológia területének újrakonfigurálása". *Constructing the Field: Ethnographic Fieldwork in the Contemporary World*, szerkesztette Vered Amit, Routledge, pp2000,. 19-31.
- Castells, Manuel. A felháborodás és a remény hálózatai: Társadalmi mozgalmak az internethálózat korában. Polity P, 2015.
- Chamberlain, Adam. "A politikai kultúra és a külső hatékonyság közötti (disz)kapcsolat". *American Politics Research*, vol. 41, no. 5, Sept. 2013, pp. 761-82. SAGE Journals, doi:10.1177/1532673X12473503.
- Ćirić, Jelena. "Önkormányzati választások 2018: Eredmények". *Iceland Review*, 282018. május, <http://icelandreview.com/news/2018/05/28/municipal-election-2018-results>.
- Polgári Alapítvány. 'Rólunk'. Polgári Alapítvány, <https://citizens.is/about-cf/>. Hozzáférés aug17. 2018.
- . "Jobb Reykjavík". Polgári Alapítvány, 2010. május 6., <https://citizens.is/portfolio/>.
- . 'Otthon'. Polgári Alapítvány, <https://citizens.is/our-services/>. Hozzáférés: 2018. aug. 17.
- . "Portfólió: Szomszédságom". Polgár Alapítvány, 2011. dec. 15., <https://citizens.is/portfolio/>.
- Coleman, Stephen. "A Parlament és a nyilvánosság összekapcsolása az interneten keresztül: Két esettanulmány az online konzultációkról". *Information, Communication & Society*, vol. no. 7,1, Jan. pp2004,. 1-22. Crossref, doi:10.1080/1369118042000208870.
- Cornwall, Andrea. "A "részvétel" kibontása: Models, Meanings and Practic- es". *Community Development Journal*, vol. no. 43,3, June pp2008,. 269-83. Crossref, doi:10.1093/cdj/bsn010.
- Curry, Andrew. "'Mi vagyunk a nép": A békés forradalom Lipcsében". *Spiegel Online*, 2009. szeptember 9., <http://www.spiegel.de/international/germany/we-are- a nép - egy békés forradalom Lipcsében-a-654137.html>.
- Dahlgren, Peter. A politikai háló: Media, Participation and Alternative Democracy. Palgrave Macmillan, 2013.
- Damsholt, Tine és Astrid Pernille Jespersen. "Innováció, ellenállás vagy tinkering. A mindennapi élet újraértelmezése etnológiai perspektívában". *Ethnologia Europaea*, vol. no44,. pp2,2014,. 17-30. Open Library of Humanities, doi:10.16995/ee.1124.
- "Dbb Innovationspreis: Gewinner Stuttgart". *Kommune21*, 2013. június 6., https://www.kommune21.de/meldung_.16206.

- de Nève, Dorothee és Tina Olteanu. "Einleitung. Politische Partizipation jenseits der Konventionen". Politische Partizipation jenseits der Konventionen, szerkesztette Dorothee de Nève és Tina Olteanu, Budrich, 2013, pp. 11-19.
- della Porta, Donatella. "Deliberatív demokrácia: a képviselő és a részvétel között". Meg lehet-e menteni a demokráciát? Participation, Deliberation and Social Movements, Polity Press, 2013, pp. 60-84.
- . "E-Demokrácia? Új technológiák és a demokratikus elmélyülés". Megmenthető-e a demokrácia? Participation, Deliberation and Social Movements, Polity Press, 2013, pp. 85-103.
- della Porta, Donatella és Mario Diani. Társadalmi mozgalmak: Bevezetés. 2. kiadás, Blackwell Publishing, 2006.
- Der Bundeswahlleiter. Wahlbeteiligung. <https://www.bundeswahlleiter.de/service/glossar/w/wahlbeteiligung.html>. Hozzáférés: 2019. aug. 6.
- Deterding, Sebastian és mások, szerkesztők. "Virtuális közösségek". Posttraditionale Gemeinschaften: Theoretische und ethnografische Erkundungen, Springer VS, 2009, pp. 115-31. Springer Link, [//www.springer.com/de/book/9783531157313](http://www.springer.com/de/book/9783531157313). Deutscher Bundestag. 'Das Quorum'. Portal des Petitionsausschusses, <https://petitionen.bundestag.de/epet/service.rubrik.quorum.html>. Hozzáférés aug. 10. 2018.
- Deuze, Mark. "Részvétel, helyreállítás, bricolage: A digitális kultúra fő összetevőinek vizsgálata". The Information Society, vol. 22, no. 2, Apr. 2006, pp. 63-75. Taylor and Francis+NEJM, doi:10.1080/01972240600567170.
- Diefenbach, Imke. Mehr Bürgerbeteiligung? Eine empirische Studie zur Online-plattform Liquid Friesland. Hochschule Emden/Leer, 2013. szeptember 6.
- Döring, Nicole. Sozialpsychologie des Internets. Die Bedeutung des Internet für Kommunikationsprozesse, Identitäten, soziale Beziehungen und Gruppen. Hogrefe, 1999.
- Downs, Anthony. Ökonomische Theorie der Demokratie. Mohr, 1968. Ebersbach, Anja és mások: Social Web. 2. kiadás, UVK, 2011.
- Eisch, Katharina. "Erkundungen und Zugänge I: Feldforschung. Wie man zu Material kommt". Dazwischen: zur Spezifik der Empirien in der Volkskunde?; Hochschultagung der Deutschen Gesellschaft für Volkskunde in Wien 1998, szerkesztette Klara Löffler és Deutsche Gesellschaft für Volkskunde, Selbstverl. des Inst. für Europäische Ethnologie, 2001, pp. 27-46.
- Eisel, Stephan. "Die Selbstüberschätzung politischer Internet-Utopien". swiss future, no. 03, 2011, pp. 12-18.
- Emmer, Martin, et al. Bürger online: die Entwicklung der politischen Online-Kommunikation in Deutschland. UVK, 2011.
- Enloe, Cynthia H. Komolyan! A balesetek és válságok kivizsgálása, mintha a nők mat-terednének. U of California P, 2013.

- Erb, Sebastian. "Neue Fans von "Liquid Feedback": Von den Piraten lernen". die tageszeitung, <http://www.taz.de/Neue-Fans-von-Liquid-Feedback/!5089346/>. Hozzáférés: 2019. aug. 6.
- Escher, Tobias. "Mobilisierung zu politischer Partizipation durch das Internet: Erwartungen, Erkenntnisse und Herausforderungen der Forschung". *Analyse & Kritik*, vol. no35., pp2,2016., 449-476. DeGruyter, doi:10.1515/auk-2013-0209.
- . "Wi(e)der die "üblichen Verdächtigen"? Politische Beteiligung via Internet". *Politik 2.0?: die Wirkung computervermittelter Kommunikation auf den politischen Prozess*, szerkesztette Jens Wolling et al., Nomos, 2010, pp. 131-50.
- Feezell, Jessica T., et al. Facebook is... Fostering Political Engagement: A Study of Online Social Networking Groups and Offline Participation. 2009, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1451456. Social Science Research Network.
- Fenske, Michaela, szerkesztő. *Alltag als Politik, Politik im Alltag: Dimensionen des Politischen in Vergangenheit und Gegenwart: ein Lesebuch für Carola Lipp*. Lit, 2010.
- Fontaine, Paul. "Választások '17: Kik az izlandi politikai pártok és ki lesz a következő vezető? The Reykjavik Grapevine, 2017. okt. 30., <https://grapevine.is/news/2017/10/30/elections-17-who-are-icelands-political-parties-who-will-lead-next/>.
- . "Az izlandiak többsége új alkotmányt akar". The Reykjavik Grapevine, szeptember2017, 29. <https://grapevine.is/news/2017/09/29/most-icelanders-want-a-új-alkotmány/>.
- . "A Reykjavik 16: Ismerje meg a versenyben lévő pártokat". The Reykjavik Grapevine, 2018. május 18., <https://grapevine.is/mag/articles/2018/05/18/the-reykjavik-16-meet-the-parties-in-the-running/>.
- Fox, Stuart. "Itt az ideje frissíteni a politikai részvétel definícióját? Parliamentary Affairs, vol. no67., 2. Apr. pp2014., 495-505. Academic Oxford UP, doi:10.1093/pa/gss094.
- Freedom House. "Izland: Iceland: Freedom of the Press 2012". Freedom House, ápr24. 2012, <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2012/iceland>.
- . "Izland: Izland: Sajtószabadság 2016". Freedom House, márc10. 2016, <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2016/iceland>.
- French, Rebecca Lea és Kirsty Williamson. "The Information Practices of Welfare Workers: Conceptualising and Modelling Information Bricolage". *Journal of Documentation*, vol. 72, no. 4, June 2016, pp. 737-54. Emerald Insight, doi:10.1108/JDOC-08-2015-0100.
- Freyr. "Rækta upp útivistarsvæðið í Úlfarsárdal". *Betri Reykjavík*, 2016. június 6., <https://betrireykjavik.is/post/9020>.

- Friðriksdóttir, Auður. Færanlegur Kaffistandur í Grafarholtið Yfir Sumarið. 19 Mar. 2015, <https://betrireykjavik.is/post/812/news>.
- Geiger, Christian P. "Bürger Macht Staat. Integration von Bürgern und Gesellschaft in den Staat". *Bürger. Macht. Staat?*, szerkesztette Stephan A. Jansen et al., Springer Fachmedien, pp2012,. 91-108. Springer Link, doi:10.1007/978-3-531-19347-2_5.
- Gibson, Rachel és Marta Cantijoch. "A részvétel konceptualizálása és mérése az internet korában: Az online politikai szerepvállalás valóban különbözik az offline-tól? *The Journal of Politics*, vol. no75., 701-16. o. pp3,2013., JSTOR, doi:10.1017/s0022381613000431.
- Gibson, Rachel K., et al. "Online részvétel az Egyesült Királyságban: Testing a "Contextualised" Model of Internet Effects 1". *The British Journal of Politics and International Relations*, vol. 7, no. 4, 2005, pp. 561-583, doi:10.1111/j.1467-856x.2005.00209.x.
- Gil, Paul. "Hogyan működik az RSS és miért érdemes használni". *Lifewire*, <https://www.lifewire.com/what-is-rss-2483592>. Hozzáférés: 2018. márc. 2.
- Gísladóttir, Ingibjörg. "Hjólástígar í Elliðárdalur". *Betri Reykjavík*, 2014. okt27., <https://betrireykjavik.is/post/3743>.
- Glaab, Manuela. "Hohe Erwartungen, ambivalente tapasztalatok? Zur Debatte um "mehr Bürgerbeteiligung" in Wissenschaft, Politik und Gesellschaft". *Politik mit Bürgern - Politik für Bürger*, Springer VS, pp2016., 3-25. Springer Link, doi:10.1007/978-3-658-12984-2_1.
- Götz, Irene. "Ethnografien der Nähe - Anmerkungen zum methodologischen Potential neuerer arbeitsethnografischer Forschungen der Europäischen Ethnologie". *Arbeits- und Industriesoziologische Studien*, vol. 1, 2010, pp. 101-17.
- Greschke, Heike Mónika. *Van-e otthon a kibertérben?: Az internet a mi-grantok mindennapi életében és a globális közösségek kialakulásában*. Routledge, 2011.
- Grétarsdóttir, Tinna, et al. "Kreativitás és válság". *Gambling Debt: Iceland's Struggle with the New World Order*, szerkesztette E. Paul Durrenberger és Gísli Pálsson, UP of Colorado, 2014, pp. 93-105.
- Grimsson, Ólafur Ragnar. *Hogyan legyünk sikeresek a modern üzleti életben: Lessons from the Icelandic Voyage*. <http://www.forseti.is/media/files/05.05.03.Walbrook.Club.pdf>. Walbrook Club London.
- Guðlaugsdóttir, Halla Sif. "Leiktæki inn í Laugardalinn". *Betri Reykjavík*, Febr26. 2016, <https://betrireykjavik.is/post/9134>.
- Hagen, Martin. *Az elektronikus demokrácia tipológiája*. Márc. 1997, <http://martin-hagen.net/publikationen/elektronische-demokratie/typology-of-electronic-democracy/>.

- Hammersley, Martyn és Paul Atkinson. Néprajz. Alapelvek a gyakorlatban. 3. kiadás, Routledge, 2007.
- Hannerz, Ulf. Kulturális komplexitás: Studies in the Social Organization of Meaning. Columbia UP, 1992.
- Hauns, Sebastian. "Die Bewegungsforschung und die Protestformen sozialer Bewegungen". Kommt herunter, reiht euch ein: eine kleine Geschichte der Protestformen sozialer Bewegungen, szerkesztette Klaus Schönberger és Ove Sutter, Assoziation A, 2009, pp. 30-45.
- Hauser-Schäublin, Brigitta. "Teilnehmende Beobachtung". Methoden ethnologischer Feldforschung, szerkesztette Bettina Beer, 2. kiadás, Reimer, 2008, pp. 37-58.
- Hay, Colin. Miért utáljuk a politikát. Polity P, 2007.
- Heery, Edmund és Mike Noon. "Ál-részvétel". A Dictionary of Human Resource Management, Oxford UP, 2017. Oxford Reference, <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780191827822.001.0001/acref-9780191827822-e-999>.
- Hess, Sabine és Maria Schwertl. "Vom "Feld" zur "Assemblage"? Perspektiven europäisch- ethnologischer Methodenentwicklung - eine Hinleitung". Europäisch-ethnologisches Forschen: neue Methoden und Konzepte, szerkesztette Sabine Hess et al., Reimer, 2013, pp. 13-38.
- Hilpert, Jörg, et al. "Auswertung von Fokusgruppen mit MAXQDA am Beispiel des Projektes "Wahrnehmung der Fusionsenergie bei ausgewählten Bevölkerungsteilen"". Fokusgruppen in der empirischen Sozialwissenschaft: von der Konzeption bis zur Auswertung, szerkesztette Marlen Schulz et al., Springer VS, 2012, pp. 170-94.
- Hine, Christine. Etnográfia az internet számára: Embedded, Embodied and Everyday. Bloomsbury Acad., 2015.
- . "Első kérdés. Hogyan határozhatják meg a kvalitatív internetes kutatók projektjeik határait? Internet Inquiry: Conversations about Method, szerkesztette Annette N. Markham és Nancy K. Baym, Sage, 2009, pp. 1-20.
- . Virtuális etnográfia. Sage, 2000.
- Hjálmarsson, Loftur. "Hætta Að Fylla Póstkassa Af Dagblöðum Vegna Eldhættu Og Mikillar Lífshættu Íbúa". Betri Reykjavík, <https://www.betrireykjavik.is/post/3615>. Hozzáférés: 2017. január 6.
- Hoecker, Beate. "Politische Partizipation: systematische Einführung". Politische Partizipation zwischen Konvention und Protest. Eine studienorientierte Einführung, szerkesztette: Beate Hoecker, Barbara Budrich, 2006, pp. 3-20.
- Hooghe, Marc és mások: "A politikai részvétel konceptualizálása". Acta Politica, vol. 49, Nem. 3, Július pp2014., 337-48. Springer Link, doi:10.1057/ap.2014.7.
- Howell, Signe. "Két-három dolog, amit szeretek a néprajzban". HAU: Journal of Ethnographic Theory, vol. 7, no. 1, June 2017, pp. 15-20.

- Hüetlin, Thomas. "Landkarte des Irrsinns". *Der Spiegel*, no. 48, Nov. pp.2011, 124-26.
- IMMI. "Az IMMI-ről". IMMI - Izlandi Modern Média Kezdeményezés, <https://en.immi.is/about-immi/>. Hozzáférés aug6. 2019.
- Ingold, Tim. "Antropológia kontra etnográfia". *HAU: Journal of Ethnographic Theory*, vol. 7, no. 1, June 2017, pp. 21-26.
- Interaktive Demokratie e. V. *Liquid Feedback Information Kit*. 16. kiadás, 2017, <http://www.interaktive-demokratie.org/software.en.html>.
- Jenkins, Henry. "Részvétel? It's Complicated (a Response to Martin Butler)". *Precarious Alliances, Cultures of Participation in Print and Other Media*, szerkesztette Albrecht Hausmann et al., transcript, 2016, pp. 33-46. DeGruyter, doi:10.14361/9783839423189.
- Jenkins, Henry és Mizuko It?. *Részvételi kultúra a hálózatos korszakban: A Conversation on Youth, Learning, Commerce, and Politics*. Polity P, 2016.
- Jonas, Kristina és Marten Jonas. "My Video Game - Erstellung Digitaler Spiele in der Schule unter Berücksichtigung partizipativer Produktionsströmungen". *Partizipative Medienkulturen*, Springer VS, pp2014., 233-59. Springer Link, doi:10.1007/978-3-658-01793-4_11.
- Jorba, Laia és Bruce Bimber. "A digitális média hatása az állampolgárságra globális perspektívából". *Digitális média és politikai elkötelezettség világszerte: A Comparative Study*, szerkesztette Eva Anduiza et al., Cambridge UP, 2012, pp. 16-55.
- Jowett, Madeleine és Gill O'Toole. "A kutatók elméjének összpontosítása: Contrast- ing Experiences of Using Focus Groups in Feminist Qualitative Research". *Qualitative Research*, vol. 6, no. 4, Nov. 2006, pp. 453-72. CrossRef, doi:10.1177/1468794106068014.
- "Jugendwort des Jahres 2015: Smartphone + Zombie = Smombie". *Spiegel Online*, 2015. november 13. *Spiegel Online*, <http://www.spiegel.de/lebenundlernen/schule/smombie-ist-jugendwort-des-jahres-a-1062671.html>.
- Kaase, Max. "Vergleichende politische Partizipationsforschung". *Vergleichende Politikwissenschaft: ein einführendes Studienhandbuch*, szerkesztette Dirk Berg-Schlosser és Ferdinand Müller-Rommel, 2. kiadás, Leske+Budrich, 1992, pp. 145-60.
- Kaschuba, Wolfgang. *Einführung in die Europäische Ethnologie*. 4. kiadás, Beck, 2012.
- Kee, Kerk F. és Larry D. Browning. *Kvalitatív telefonos interjúk felvétele és lefolytatása szétszóró csoportok, virtuális szervezetek és elosztott közösségek tanulmányozására*. <https://www1.chapman.edu/~kee/PDF/C17.pdf>. Nemzeti Kommunikációs Szövetség éves konferenciája, Washington, DC.

- Kerbo, Harold R. "A "válság" és a "jólét" mozgalmái: A Deprivation and Resource Mobilization Theories kritikája". *The Journal of Conflict Resolution*, vol. 26, no. 4, 1982, pp. 645-63.
- Kersting, Norbert. "Direkte Demokratie: Theorie und Praxis". *Empirische Demokratietheorien*, szerkesztette Oliver W. Lembcke et al., Springer VS, 2016, pp. 308-34.
- . "Online részvétel: A "meghívott" terektől a "kitalált" terekig". *International Journal Electronic Governance*, vol. 6, no. 4, 2013, pp. 270-80.
- Killian, Lewis M., et al., szerkesztők. "Társadalmi mozgalom". *Encyclopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/social-movement>. Hozzáférés: 2017. nov. 13.
- Kjartansdóttir, Katla és Kristinn Schram. "Valami van a levegőben: Az észak előadása Nordenban". *Performing Nordic Heritage: Everyday Practices and Institutional Culture*, szerkesztette Peter Aronsson és Lizette Gradén, Ashgate, 2013, pp. 53-71.
- Knecht, Michi. "Ethnographische Praxis im Feld der Wissenschafts-, Medizin- und Technikanthropologie". *Science and Technology Studies: Eine sozialanthropologische Einführung*, szerkesztette Stefan Beck et al., Transcript, pp2012., 245-74.
- . "Nach Writing Culture, mit Actor-Network: Ethnografie/Praxeografie in der Wissenschafts-, Medizin- und Technikforschung". *Europäisch-ethnologisches Forschen: neue Methoden und Konzepte*, szerkesztette Sabine Hess et al., Reimer, 2013, pp. 79-106.
- Kneuer, Marianne. "Bereicherung oder Stressfaktor? Überlegungen zur Wirkung des Internets auf die Demokratie". *Das Internet: Bereicherung oder Stressfaktor für die Demokratie?*, szerkesztette Marianne Kneuer, Nomos, pp2013., 7-31.
- . "Demokratischer durch das Internet? Potenzial und Grenzen des Internets für die Stärkung der Demokratie". *Demokratischer durch das Internet? Grundlagen, Trends und Herausforderungen*, szerkesztette Stefan Schieren és Klaus-Dieter Altmeyen, Wochenschau, 2012, pp. 33-66.
- Knorr-Cetina, Karin. *Episztémikus kultúrák: How the Sciences Make Knowledge*. Harvard UP, 1999.
- Koch, Gertraud. "Empirische Kulturanalyse in digitalisierten Lebenswelten". *Zeitschrift für Volkskunde*, vol. no111., pp2015., 179-200.
- . *Zur Kulturalität der Technikgenese: Praxen, Policies und Wissenskulturen der künstlichen Intelligenz*. Röhrig, 2005.
- Kozinets, Robert V. *Netnography. Doing Ethnographic Research Online*. SAGE, 2010.
- . *Netnográfia: Újradefiniálva. 2. kiadás*, SAGE, 2015.

- Kristinsson, Gunnar Helgi. "Fjölmennustu flokkar heims Meðlimaskipulag íslenskra stjórnmálaflokka". *Icelandic Review of Politics & Administration*, vol. 6, no. 2, Dec. 2010, pp. 123-50. IRPA, doi:10.13177/irpa.a.2010.6.2.1.
- Kubicek, Herbert, et al. *Erfolgreich beteiligt?: Nutzen und Erfolgsfaktoren internetgestützter Bürgerbeteiligung?; eine empirische Analyse von 12 Fallbeispielen*. Bertelsmann Stiftung, 2011.
- Kuckartz, Udo. *Einführung in die computergestützte Analyse qualitativer Daten*. 3. kiadás, Springer VS, 2010.
- Kuhn, Thomas S. *A tudományos forradalmak szerkezete*. U of Chicago P, 1962.
- Lamnek, Siegfried. "Teilnehmende und nicht teilnehmende Beobachtung". *Qualitative Sozialforschung, szerkesztette Siegfried Lamnek*, 5. kiadás, Beltz, pp.2010, 511-12.
- Landesbetrieb für Statistik und Kommunikationstechnologie Niedersachsen (LSKN). *Kommunalwahlen am 11. szeptember 2011 in Niedersachsen*. B VII. 3.4 - j / Mar2011., 2013, <https://www.statistik.niedersachsen.de/download/75904>.
- Landkreis Friesland. "Informationen über Wahlen in Friesland". *Landkreis Friesland*, <https://www.friesland.de/portal/seiten/informationen-ueber-wahlen-in-friesland-901000341-20800.html>. Hozzáférés: Nov29. 2016.
- . *Liquid Friesland Evaluierungsbericht August Landkreis2015*. Friesland, 2015.
- . *Liquid Friesland Evaluierungsbericht Juni Landkreis2013*. Friesland, 2013.
- . "Zahlen, Daten, Fakten". *Landkreis Friesland*, 2017. dec. 31., <https://www.friesland.de/portal/seiten/zahlen-daten-fakten-901000087-20800.html>.
- Lessig, Lawrence. *Miért fontos az új alkotmány? Interjú Paul Fontaine-nel*, 2016. nov. 11., <https://grapevine.is/mag/interview/2016/11/11/why-does-the-new-constitution-matter-an-interview-with-dr-lawrence-lessig/>.
- Linnaa Jensen, Jakob. "Politikai részvétel az interneten: The Replacement and the Mobilisation Hypotheses Revisited". *Scandinavian Political Studies*, vol. 36, no. 4, Dec. 2013, pp. 347-64. CrossRef, doi:10.1111/1467-9477.12008.
- Linden, Markus. "Eine bessere Demokratie durch neue Formen politischer Partizipation? Bundeszentrale für politische Bildung, Nov29. h2012, <http://www.bpb.de/147764/eine-bessere-demokratie-durch-neue-formen-politischer-partizipation?p=all>.
- Littig, Beate és Claire Wallace. *Möglichkeiten und Grenzen von Fokus-Gruppen-diskussionen für die sozialwissenschaftliche Forschung*. Vol. pp21,1997., 1-14.
- Loftsdóttir, Kristín. "Nem feltétlenül a világ legjobbjai: A fellendülés és a válság Izlandon". *AAS Working Papers in Social Anthropology*, vol. 28, 2015, pp. 1-15. CrossRef, doi:10.1553/wpsa28s1.

- Loftsdóttir, Kristín és Helga Björnsdóttir. "Kockázatvállaló üzleti vikingek: Gendered dynamics in Icelandic banks and financial companies". *Icelandic Review of Politics & Administration*, vol. 11, no. 2, Dec. 2015, pp. 231-46, doi:10.13177/irpa.a.2015.11.2.6.
- Loos, Peter és Burkhard Schäffer. "Historischer Abriß und Rekonstruktion des Verfahrens". *Das Gruppendiskussionsverfahren. Theoretische Grundlagen und empirische Anwendung*, szerkesztette Peter Loos és Peter Schäffer, 5. kiadás, Leske + Budrich, 2001, pp. 15-28.
- Lösch, Bettina. "Politische Partizipation - Realistische und normative Demokratietheorien". *Wir können auch anders: Perspektiven von Demokratie und Partizipation*, szerkesztette Norbert Fröhler et al., Westfälisches Dampfboot, 2004, pp. 16-27.
- Lund, Katrín Anna, Kristín Loftsdóttir, et al. "More than a Stopover: A posztkoloniális kép elemzése Izlandról mint átjáró célpontról". *Tourist Studies*, vol. no17, pp2,2017, 144-63. SAGE Journals, doi:10.1177/1468797616659951.
- Lund, Katrín Anna, Katla Kjartansdóttir, et al. "'Puffin Love': A sarkvidéki tájak előadása és létrehozása Izlandon az emléktárgyak révén". *Tourist Studies*, vol. no18, pp2,2018, 142-58. SAGE Journals, doi:10.1177/14687976177.22353.
- 'Lurk ige'. *Oxford Advanced Learner's Dictionary*, http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/lurk_1#lurk_14. Hozzáférés aug6. 2019.
- magnús, ólöf. "Atvinnuleysisbótaþegar Skyldugir Til Sjálfböðavinnu 2-3 í Viku". *Betri Reykjavík*, 2016. január 9., <https://betrireykjavik.is/post/2092/news>.
- Magnússon, Sigurður Gylfi. *Wasteland with Words. Izland társadalomtörténete. Reakció*, 2010.
- Mann, Chris és Fiona Stewart. *Internetes kommunikáció és minőségi kutatás?: A Handbook for Researching Online*. Sage, 2000.
- Marcus, George. "Néprajz a világrendszerben/a világrendszerből: The Emergence of Multi-Sited Ethnography". *Annual Review of Anthropology*, 24. kötet, 1995, 95-117. o.
- Massmünster, Michel. "Sich selbst in den Text schreiben". *Kulturanalyse als Dichte Beschreibung*, szerkesztette Christine Bischoff et al., Haupt, 2014, pp. 522-38.
- Meikle, Graham. *Közösségi média: Kommunikáció, megosztás és láthatóság*. Routledge, Taylor & Francis Group, 2016.
- Merkel, Wolfgang. *Demokratie und Krise - Zum schwierigen Verhältnis von Theorie*. Springer VS, 2015, www.springer.com/de/book/9783658059446.
- Mey, Günter és Katja Mruck. "Grounded-Theory-Methodologie: Entwicklung, Stand, Perspektiven". *Grounded Theory Reader*, Springer VS, 2011, pp. 11-48. Springer Link, doi:10.1007/978-3-531-93318-4_1.

- Miller, Daniel. "Az antropológia a tudományág, de a cél a néprajz". HAU: Journal of Ethnographic Theory, vol. 7, no. 1, June 2017, pp. 27-31.
- . Hogyan változtatta meg a világ a közösségi médiát. UCL Press, 2016. www.oapen.org, doi:10.14324/111.9781910634493.
- Morozov, Evgeny. Smarte neue Welt. Digitale Technik und die Freiheit des Menschen. Blessing, 2013.
- Mossberger, Karen és mások: Digitális állampolgárság. Az internet, a társadalom és a részvétel. MIT P, 2008.
- Näser-Lather, Marion. "Die reale Begegnung: Kommunikationsmodi und Medieninfrastrukturmutzung in der Frauenbewegung *Se Non Ora Quando*". *kommunikation @ gesellschaft*, vol. 16, 2015, p. 25.
- Neunecker, Martina. "Wie wirkt sich Bürgerbeteiligung auf die Entscheidungen von Stadt- und Gemeinderäten aus? Vergleichende Befunde am Beispiel des Bürgerhaushaltes in Deutschland". *Politik mit Bürgern - Politik für Bürger*, Springer VS, 2016, pp. 199-217. Springer Link, doi:10.1007/978-3-658-12984-2-2_12.
- Niedermayer, Oskar. Parteimitglieder in Deutschland: Version 2017. 2017, <https://www.polsoz.fu-berlin.de/polwiss/forschung/systeme/empsocz/team/ehemalige/Publicationen/schriften/Arbeitshefte/P-PMIT17-NEU.pdf>.
- Norris, Pippa, szerkesztő. Kritikus polgárok: A demokratikus kormányzás globális támogatása. Oxford University Press, 1999.
- Ohlsson, Jonas. Az északi médiapiac 2015: Dánia, Finnország, Izland, Norvégia, Svédország. Nordicom, 2015.
- Ólafsson, Jón. "Az alkotmányozó gyűlés. Tanulmány a kudarcról". Izland pénzügyi válsága: The Politics of Blame, Protest, and Reconstruction, szerkesztette Valur Ingimundarson et al., Routledge, 2016, pp. 252-72.
- Óskarsdóttir, Sigurbjörg Ása. "Svæðið Milli Vesturbergs Og Bakka". *Betri Reykjavík*, 2016. május 27., <https://betrireykjavik.is/post/8984/news>.
- Parnell, Fran és Etain O'Carroll. Izland. 6. kiadás, Lonely Planet, 2007.
- Parry, Geraint és mások: Politikai részvétel és demokrácia Nagy-Britanniában. Cambridge University Press, 1992.
- Passig, Kathrin és Sascha Lobo. Internet - Segen oder Fluch? Rowohlt, 2012.
- Permien, Thorsten. "Lokale Agenda als 21Baustein der Regionalentwicklung". *Regionalmanagement - der Weg zu einer nachhaltigen Regionalentwicklung*, 2001, 57-63. o., pp. 57-63.
- Pink, Sarah és mások: "Néprajz a digitális világban". *Digital Ethnography: Principles and Practice*, pp. 1-18. Academia.edu, https://www.academia.edu/17789432/Digital_Ethnography_Principles_and_Practice. Hozzáférés: . 6 Aug. 2019.

- Portos, Martín és Juan Masullo. "A felháborodás egyenlőtlen hangoztatása: Demokratikus elégedetlenség, nem-részvétel és részvételi gyakoriság a 15-M kampányban". *Mobilizáció: An International Quarterly*, vol. no. 22,2, June pp2017., 201-22. Crossref, doi:10.17813/1086-671X-22-2-201.
- Puhl, Jan. "Giftige Altlasten". *Spiegel*, vol. 114-16. o49,2011.,
- Putnam, Robert D. *Bowling Alone. the Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster, 2000.
- Reichert, Ramón, szerkesztő. *Big Data: Analysen zum digitalen Wandel von Wissen, Macht und Ökonomie*. transcript, 2014. EBSCOhost, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=926769&site=ehost-live>.
- Reinbold, Fabian. "Piratenideen in der Provinz: Alle Friesen an die Laptops! SPIEGEL ONLINE, június <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/232012,liquid-friesland-als-experiment-in-basisdemokratie-a-840048.html>.
- Rolshoven, Johanna és Ingo Schneider, szerkesztők. *Dimensionen des Politischen: Ansprüche und Herausforderungen der Empirischen Kulturwissenschaft*. Ne- ofelis, 2018.
- Romanos, Eduardo. "Kollektív tanulási gyakorlatok a társadalmi mozgalmakban. Néhány meglátás a spanyol 15-M/Indignados mozgalomról". *Understanding European Movements. New Social Movements, Global Justice Struggles, Anti-Austerity Protests*, szerkesztette Cristina Flesher Fominaya és Laurence Cox, 2013, pp. 203-19.
- Rosenzweig, Beate és Ulrich Eith. "Mehr Demokratie durch mehr Partizipation? Aktuelle demokratietheoretische Debatten". *Deutschland und Europa*, vol. 62, 2011, pp. 10-13.
- Roy, Jeffrey. "Deliberáció és elkötelezettség". *From Machinery to Mobility*, Springer, 2013, pp. 83-96. Springer Link, doi:10.1007/978-1-4614-7221-6-6_7.
- Rüdiger, Wolfgang és Georgios Karyotis. "Beyond the Usual Suspects? A görögországi megszorításellenes tüntetések új résztvevői". *Mobilizáció: An International Quarterly*, vol. 18, no. 3, Sept. 2013, pp. 313-30. Mobilizáció, doi:10.17813/maiq.18.3.r3377266074133w5.
- "Szabályok". *Betri Reykjavík*, 2016. október 18., <https://betrireykjavik.is/domain/1.RUV>. "SVEITARSTJÓRNARKOSNINGAR2018 - Reykjavík". RÚV, <http://www.ruv.is/sveitarfelag/reykjavik>. Hozzáférés aug8. 2018.
- Saglie, Jo és Signy Irene Vabo. "Méret és demokrácia: Online részvétel a norvég helyi politikában". *Scandinavian Political Studies*, vol. 32, no. 4, Mar. 2009, pp. 382-401. Online Library Wiley, doi:10.1111/j.1467-9477.2009.00235.x.
- Sarasin, Philipp. *Michel Foucault zur Einführung*. 5. kiadás, Junius, 2012.

- Savolainen, Reijo. "Információs magatartás és információs gyakorlat: Az információkeresési tanulmányok "ernyőfogalmainak" felülvizsgálata". *The Library Quarterly*, vol. 77, no. 2, Apr. 2007, pp. 109-32. Atypon, doi:10.1086/517840.
- Schaal, Gary S., et al. "Die Wahrheit über Postfaktizität". *Aus Politik und Zeitgeschichte*, vol. 67, no. 44-45, Oct. 2017, pp. 31-38.
- . "E-Demokrácia". *Empirische Demokratietheorien*, szerkesztette Oliver W. Lembcke et al., Springer VS, 2016, pp. 279-305.
- Schmidt, Jan-Hinrik. *Das neue Netz: Merkmale, Praktiken und Folgen des Web 2.0*. UVK, 2009.
- . *Közösségi média*. Springer VS, 2013.
- Schmidt, Manfred G. "Beteiligungsorientierte Demokratietheorien". *Demokratietheorien: Eine Einführung*, 5. kiadás, Bundeszentrale für Politische Bildung, 2010, pp. 236-53.
- . "Direktdemokratie". *Demokratietheorien: Eine Einführung*, 5. kiadás, Bundeszentrale für Politische Bildung, 2010, pp. 336-55.
- Schmidt-Hertha, Bernhard és Rudolf Tippelt. 'Typologien'. *Report Zeitschrift für Weiterbildungsforschung*, szerkesztette: Ekkehard Nuißl von Rein, 1. sz. 2011, 23-35. o.
- Schmidt-Lauber, Brigitta. "Feldforschung. Kulturanalyse durch teilnehmende Beobachtung". *Methoden der Volkskunde. Positionen, Quellen, Arbeitsweisen der Europäischen Ethnologie*, szerkesztette Silke Götsch és Albrecht Lehmann, 2. kiadás, Reimer, 2007, pp. 219-48.
- . 'LÁTÁS, HALLÁS, ÉRZÉS, ÍRÁS. Megközelítések és módszerek a jelen etnológiai elemzésének szemszögéből'. *A Companion to Folklore*, szerkesztette Regina F. Bendix és Galit Hasan-Rokem, Blackwell Publishing, 2012, pp. 559-78.
- Schönberger, Klaus. "Persistenz und Rekombination. Digitale Kommunikation und soziokultureller Wandel". *Zeitschrift für Volkskunde*, vol. 111, no. 2, 2015, pp. 201-2013.
- Schönberger, Klaus és Ove Sutter, szerkesztők. *Kommt herunter, reihet euch ein: eine kleine Geschichte der Protestformen sozialer Bewegungen*. Assoziation A, 2009.
- . "Kommt herunter, reihet euch ein: zur Form des Protesthandelns sozialer Bewegungen". *Kommt herunter, reihet euch ein: eine kleine Geschichte der Protestformen sozialer Bewegungen*, szerkesztette Klaus Schönberger és Ove Sutter, Assoziation A, 2009, pp. 7-29.
- Schram, Kristinn. "Banki tevékenység a borealizmusban: Eating, Smelling, and Performing the North". *Iceland and Images of the North*, szerkesztette Daniel Chartier és Sumarliði R. Ísleifsson, Presses de l'Université du Québec?, Reykjavík Akademy, 2011, pp. 306-27.

- . "A vad, vad észak: A képalkotás narratív kultúrái a mindennapi életben és a mindennapi életben". *Images of the North: Histories, Identities, Ideas*, edited by Sverrir Jakobsson, Rodopi, 2009, pp. 249-60.
- Schulz, Marlen. "Gyorsan és egyszerűen!?! Fokusgruppen in der angewandten Sozialwissenschaft." *Fokusgruppen in der empirischen Sozialwissenschaft: von der Konzeption bis zur Auswertung*, szerkesztette Marlen Schulz et al., Springer VS, 2012, pp. 9-22.
- Schwell, Alexandra. "Der holprige Weg ins politische Feld. Methodologische Überlegungen zur Feldforschung an unzugänglichen Orten." *Dimensionen des Politischen: Ansprüche und Herausforderungen der Empirischen Kulturwissenschaft*, szerkesztette Johanna Rolshoven és Ingo Schneider, Neofelis, 2018, pp. 122-40.
- Serup Christensen, Henrik. "Politikai tevékenységek az interneten: Slacktivizmus vagy politikai részvétel más eszközökkel? First Monday, vol. no16., 2, Febr. 2011.
- . "Egyszerűen Slacktivizmus? Internetes részvétel Finnországban". *JeDEM - EJournal of EDemocracy and Open Government*, vol. 4, no. 1, Oct. 2012, pp. 1-23.
- Sigurðardóttir, Sigrún Birna. "Undirgöng Undir Boragrveg í Grafarvogi". *Betri Reykjavík*, 2016. ápr. 19., <https://www.betireykjavik.is/post/1750>.
- Sigurðsson, Stýrmir. "Flugvöllinn Burt!!" *Betri Reykjavík*, 2012. jan. 19., <https://www.betireykjavik.is/post/2964>.
- Simmons, Erica. "A panaszok számítanak a mozgósításban". *Theory and Society*, vol. no43., 5, Sept. pp2014., 513-46. Springer Link, doi:10.1007/s11186-014-9231-6.
- Simpson, Bob. "Üzenetek a terepről". *Anthropology Today*, vol. no25., 5, Oct. 2009, pp. 1-3. Wiley Online Library, doi:10.1111/j.1467-8322.2009.00684.x.
- Snow, David A., et al. "Disrupting the "Quotidian": Reconceptualizing the Relationship between Breakdown and the Emergence of Collective Action." (*Az összeomlás és a kollektív cselekvés kialakulása közötti kapcsolat újrafogalmazása*). *Mobilizáció: 1-22. o., 3. kötet, 1-22. o.*, 1998,
- Solon, Olivia és Oliver Laughland. "Cambridge Analytica zárás után Facebook adatgyűjtési botrány". *The Guardian*, 2018. május 2., <https://www.theguardian.com/uk-news/2018/may/02/cambridge-analytica-closing-down-after-facebook-row-reports-say>.
- Soßdorf, Anna. *Zwischen Like-Button und Parteibuch: die Rolle des Internets in der politischen Partizipation Jugendlicher*. Springer VS, 2016.
- Stark, Toralf. *Determinanten politischen Verhaltens. (Un)konventionelle Partizipation und verhaltensprägende Einstellungen*. U Duisburg-Essen, 2015, https://duepublico2.uni-due.de/servlets/MCRFileNodeServlet/duepublico_derivate_00039838/Stark_Toralf_Diss.pdf.

Izlandi statisztika. A turizmushoz kapcsolódó tevékenységekben foglalkoztatottak száma 2008-.

Egyedi statisztikai táblázat, aug13. h2018, <https://hagstofa.is/>.

- . Online kommunikáció az egyének körében 2003-2014. Testreszabott statisztikai táblázat, 2015. jan. 23., <http://hagstofa.is/>.
- . Népeség települések, nem és kor szerint 1998. január 1-2018 - Jelenlegi települések. Testreszabott statisztikai táblázat, márc28. h2018, <http://hagstofa.is/>.
- . A turizmus 2016-ban a GDP 8,1%-át tette ki. Sajtóközlemény, 2018. június 21., <https://www.statice.is/publications/news-archive/tourism/tourism-satellite-beszámoló-2009-2017/>.
- . A választói névjegyzékben szereplő választópolgárok, leadott szavazatok és részvétel településenként 2002. Egyedi statisztikai táblázat, 2005. április 14., <http://hagstofa.is>.
- . A választói névjegyzékben szereplő választópolgárok, leadott szavazatok és részvétel önkormányzatonként 2006. Egyedi statisztikai táblázat, 2009. november 27., <http://hagstofa.is>.
- . A választói névjegyzékben szereplő választópolgárok, leadott szavazatok és részvétel településenként 2010. Egyedi statisztikai táblázat, 2010. október 14., <http://hagstofa.is/>.
- . A választói névjegyzékben szereplő választópolgárok, leadott szavazatok és részvétel településenként 2014. Egyedi statisztikai táblázat, 2015. november 30., <http://hagstofa.is>.

---. leadott szavazatok, választói névjegyzékben szereplők és részvétel önkormányzat és nem szerint 2003-2017. Testreszabott statisztikai táblázat, 2017. dec. 21., <http://hagstofa.is>. Strauss, Anselm és Juliet Corbin. 'Grounded Theory módszertan. An Overview'. Handbook of Qualitative Research, szerkesztette:

Norman K. Denzin és

Yvonna S. Lincoln, Sage, pp1994., 273-85.

Strauss, Sarah. "A jóga megtalálása. Ethnography and Transnational Practice'.

Constructing the Field: Ethnographic Fieldwork in the Contemporary World, szerkesztette Vered Amit, Routledge, 2000, pp. 163-94.

Strömbäck, Jesper, et al. "The Mix of Media Use Matters: Az egyéni hírmagyarázatok hatásának vizsgálata az offline és online politikai részvételre". Political Communication, Nov. 2017, pp. 1-20. Atypon, doi:10.1080/105846 09.2017.1385549.

Sturken, Marita és Douglas Thomas. "Bevezetés. Technológiai víziók és az új retorikája". Technológiai víziók: The Hopes and Fears That Shape New Technologies, szerkesztette Marita Sturken, Temple UP, 2004, pp. 1-18.

Sunna. "Tröppur Upp Vatnshólinn Við Háteigsveg". Betri Reykjavík, 2016. február4, <https://betrireykjavik.is/post/457>.

Tenscher, Jens, et al. "Politische Mediennutzung". Politik im Kontext: Ist alle Politik lokale Politik?, szerkesztette Jan W. van Deth és Markus

Tausendpfund, Springer VS, 2013, pp. 191-214. Springer Link,
doi:10.1007/978-3-531-19249-9-9_7.

- A Reykjavíki Hírmondó. Mi az a Reykjavík Grapevine? <https://grapevine.is>.
Hozzáférés aug10. 2019.
- TheSocialScienceResearchInstitute. "IcelandicNationalElectionStudy-ICENES". Háskóli Íslands Félagsvísindastofnun, http://fel.hi.is/icelandic_national_election_study_icenes. Hozzáférés: 2018. szeptember 4.
- Theocharis, Yannis. "Minden válság digitális lehetőség: Az Aganaktismenoi mozgalom közösségi médiahasználatára és a hálózatos szolidaritás kialakulása Görögországban". *The Routledge Companion to Social Media and Politics*, szerkesztette Axel Bruns et al., Routledge, 2015, pp. 234-48. ProQuest Ebook Central, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/univie/detail.action?docID=4218813>.
- Theocharis, Yannis és Jan W. van Deth. "A polgári részvétel folyamatos bővülése: A New Taxonomy". *European Political Science Review*, vol. 10, no. 1, Feb. 2018, pp. 139-63. Cambridge Core, doi:10.1017/S1755773916000230.
- Thoroddsen, Guðmundur. "Færa Hundasvæði Frá BSÍ í Hljómskálagarð". *Betri Reykjavík*, 2016. ápr. 20., <https://www.betrireykjavik.is/post/3866>.
- Tilly, Charles. *Társadalmi mozgalmak, 1768 - 2004*. Újranyomatva, Paradigm, 2006.
- Turner, Victor. "Liminalitás és communitas". *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*, Reprinted, Aldine Transaction, pp2008., 94-162.
- "Über uns". openPetition, https://www.openpetition.de/content/about_us.
Hozzáférés: 2018. aug. 2.
- Valenzuela, Sebastián. "A közösségi média tiltakozási célú használatának feltárása: The Roles of Information, Opinion Expression, and Activism". *American Behavioral Scientist*, vol. 57, no. 7, July 2013, pp. 920-42. SAGE Journals, doi:10.1177/0002764213479375.
- van Deth, Jan W. "A politikai részvétel fogalmi térképe". *Acta Politica*, vol. 49, Nem. 3, július pp2014., 349-67. ProQuest, doi:10.1057/ap.2014.6.
- . "Partizipation in der Vergleichenden Politikwissenschaft". *Handbuch Vergleichende Politikwissenschaft*, szerkesztette Hans-Joachim Lauth et al., 2016, pp. 169-80. Springer Link, doi:10.1007/978-3-658-02338-6_13.
- . "Politisches Interesse". *Politik im Kontext: Ist alle Politik lokale Politik?*, szerkesztette Jan W. van Deth és Markus Tausendpfund, Springer VS, 2013, pp. 271-96. Springer Link, doi:10.1007/978-3-531-19249-9-9_10.
- . "Vergleichende politische Partizipationsforschung". *Vergleichende Politikwissenschaft: Ein einführendes Studienhandbuch*, szerkesztette Dirk Berg-Schlosser és Ferdinand Müller-Rommel, Springer-Verlag, 2006, pp. 167-87.
- Verba, Sidney, Norman H. Nie, et al. *Participation and Political Equality: A Seven Nation Comparison*. 1. kiad., Cambridge UP, 1978.
- Verba, Sidney, Kay Lehman Schlozman és mások: *Hang és egyenlőség: Civic Voluntarism in American Politics*. 4. kiadás, Harvard UP, 2002.

VERBI szoftver. MAXQDA. 12, 2015.

Vetter, Angelika és Sebastian Kuhn. '(Nationale) Parteien in der lokalen Politik: Wandel oder Krise? Lokale Politik und Verwaltung im Zeichen der Krise?', Springer VS, pp2013., 27-48. Springer Link, doi:10.1007/978-3-531-19160-7_2.

Vísindavefurinn. "Hvað er Reykjavík margir metrar? Vísindavefurinn, Apr26. 2004, <http://www.visindavefur.is/svar.php?id=4101>.

Wade, Robert és Silla Sigurgeirsdóttir. "A Reykjavík-banda". Die Tageszeitung, május 152011,<http://www.taz.de/Aus-Le-Monde-diplomatique/!70675/>.

---. "Izland tanulságai". New Left Review, vol. 65, Sept. 2010, <http://www.newleftreview.org/?view=2859>.

"Währungsverfall lockt Touristen an". svz.de, 2008. dec. 29., <https://www.svz.de/incoming/waehrungsverfall-lockt-touristen-an-id4490931.html>.

Warneken, Bernd Jürgen és Andreas Wittel. "Die neue Angst des Forschers vor dem Feld. Ethnografisches research up am Beispiel der Unternehmensforschung". Zeitschrift für Volkskunde, vol. I, no. 93, 1997, pp. 1-16.

Wellman, Barry és Caroline A. Haythornthwaite. Az internet a mindennapi életben.

Blackwell, 2002.

Welz, Gisela. "Die Pragmatik ethnografischer Temporalisierung. Neue Formen der Zeitorganisation in der Feldforschung". Europäisch-ethnologisches Forschen: neue Methoden und Konzepte, szerkesztette Sabine Hess et al., Reimer, pp2013., 39-54.

---. "Lernkulturen regionaler Innovationsmilieus im IT-Sektor. Eine kulturanthropologische Perspektive". Region - Kultur - Innovation: Wege in die Wissensgesellschaft, szerkesztette: Gertraud Koch és Bernd Jürgen Warneken, Springer VS, 2007, 71-82. o. (szerk.).

---. "A kulturális örvény: Az innováció antropológiai perspektívái". Global Networks, vol. 3, no. 3, 2003. július, pp. 255-70. Wiley Online Library, doi:10.1111/1471-0374.00061.

---. "Vom Wandel der Kulturen zu den Kulturen des Wandels". Internationalisierung von Wissen: multidisziplinäre Beiträge zu neuen Praxen des Wissenstransfers, szerkesztette Gertraud Koch, Röhrig, 2006, pp. 129-43.

Wimmer, Jeffrey. "Zwischen Fortführung, Transformation und Ablösung des Althergebrachten. Politische Partizipationskulturen im Medienalltag am Fallbeispiel KONY 2012". Partizipative Medienkulturen, Springer VS, 2014, pp. 49-68. Springer Link, doi:10.1007/978-3-658-01793-4_3.

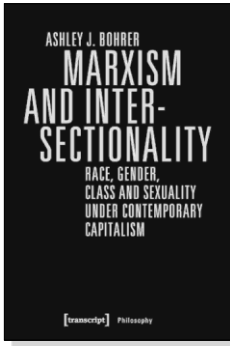
Wöhlke, Sabine. Geschenkte Organe? ethische und kulturelle Herausforderungen bei der familiären Lebendnierenspende. Campus, 2015.

- Wright, Scott és John Street. "Demokrácia, tanácskozás és tervezés: The Case of Online Discussion Forums". *New Media & Society*, vol. no9., 5, Oct. 2007, pp. 849-69. SAGE Journals, doi:10.1177/146144444807081230.
- Wulff, Helena. "Yo-Yo Fieldwork. Mobilitás és idő egy írországi táncstanulmányban. Shifting Grounds. Experiments in Doing Ethnography, szerkesztette Ina-Maria Greverus, Lit, 2002, pp. 177-136.
- Xenos, Michael és Patricia Moy. "Az internethálózat közvetlen és differenciált hatásai a politikai és állampolgári elkötelezettségre". *Journal of Communication*, vol. 57, no. 4, 2007. december, pp. 704-18. Online Library Wiley, Online Library Wiley, doi:10.1111/j.1460-2466.2007.00364.x.
- Zwick, Michael M. és Regina Schröter. "Konzeption und Durchführung von Fokusgruppen am Beispiel des BMBF-Projekts "Übergewicht und Adipositas bei Kindern, Jugendlichen und jungen Erwachsenen als systemisches Risiko".". *Fokusgruppen in der empirischen Sozialwissenschaft: von der Konzeption bis zur Auswertung*, szerkesztette Marlen Schulz et al., Springer VS, pp2012., 24-48.
- Pengilsson, Sturla. "Gjalldtaka Fyrir Notkun Nagladekkja". *Betri Reykjavík*, <https://www.betriereykjavik.is/post/3677>. Hozzáférés: 2017. január 9.

10.2 Számok

1. ábra: A <i>LiquidFriesland</i> kezdőlapja	57
2. ábra: A <i>Betri Reykjavík</i> kezdőlapja	61
3. ábra: A terepmunka fázisai a kutatási területeken	78
4. ábra: Egy ötlet időkerete a <i>Betri Reykjavíkkal</i> kapcsolatos döntéstől a betérjesztésig	105
5. ábra: Első pillantás a "Knattspyrnuhús á ÍR svæðið í Skógarseli", ötlet <i>Betri Reykjavíkban</i>	124
6. ábra: Első megjegyzések a "Knattspyrnuhús á ÍR svæðið í Skógarseli" című cikkhez, Ötlet <i>Betri Reykjavíkban</i>	125
7. ábra: A <i>Betri Reykjavík</i> kezdőlapja 100%-os alapértelmezett méretben	125
8. ábra: A <i>Betri Reykjavík</i> induló oldala Csökkentve	126
9. ábra: A <i>Betri Reykjavíkhöz</i> hozzáadott legújabb ötletek áttekintése	126
10. ábra: Részvétel az általános és helyi választásokon Izlandon és Németországban	168
11. ábra: A <i>LiquidFriesland</i> új verziójának kezdőlapja	168
12. ábra: A <i>LiquidFriesland</i> új verziójában a javaslatok beküldésére szolgáló űrlap	169
13. ábra: Befejezett javaslat a <i>LiquidFriesland</i> új verziójában	170
14. ábra: A <i>Borgarlandið</i> kezdőlapja	171
15. ábra: A <i>Betra Ísland</i> kezdőlapja	191

Társadalmi és kulturális tanulmányok

Ashley J. Bohrer

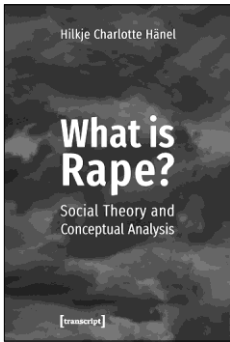
Marxizmus és interszekcionalitás

Faj, nem, osztály és szexualitás a
kortárs kapitalizmusban

2019, 280 p., pb.

29,99 € (DE), 978-3-8376-4160-8

E-könyv: €26,99 (DE), ISBN 978-3-8394-4160-2

Hilke Charlotte Hänel

Hilke Charlotte Hänel

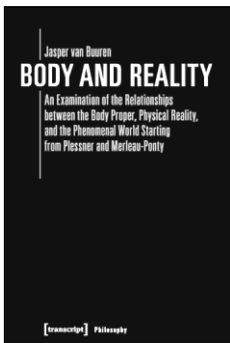
Mi az erőszak?

Társadalomelmélet és fogalmi elemzés

2018, 282 p., kemény kötés

99,99 € (DE), 978-3-8376-4434-0

E-könyv: €99,99 (DE), ISBN 978-3-8394-4434-4

Jasper van Buuren

Jasper van Buuren

Test és valóság

A kapcsolatok vizsgálata

a tulajdonképpeni test, a fizikai valóság között,
és a jelenségvilág Plessner és Merleau-Ponty felől
indulva

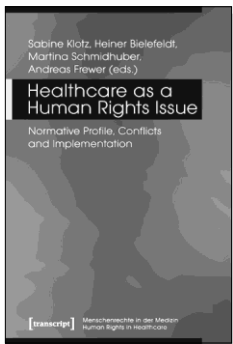
2018, 312 p., pb., ill.

39,99 € (DE), 978-3-8376-4163-9

E-könyv: €39,99 (DE), ISBN 978-3-8394-4163-3

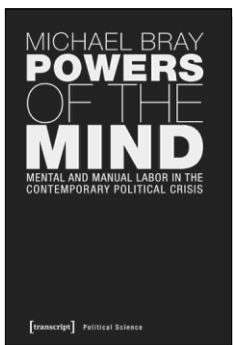
A listánkon szereplő címek nyomtatott, e-könyv és szabad hozzáférésű változatai elérhetőek a www.transcript-verlag.de webáruházunkban!

Társadalmi és kulturális tanulmányok

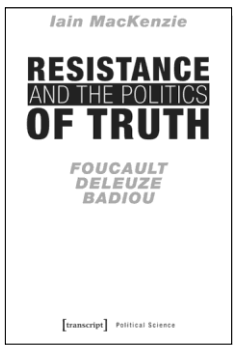
Sabine Klotz, Heiner Bielefeldt,
Martina Schmidhuber, Andreas Frewer (szerk.)
Az egészségügyi ellátás mint emberi jogi kérdés
Normatív profil, konfliktusok és végrehajtás

2017,426 p., pb., ill.
39,99 € (DE), 978-3-8376-4054-0
E-könyv: ingyenes, nyílt hozzáférésű
kiadványként elérhető E-könyv: ISBN 978-3-
8394-4054-4

Michael Bray
Az elme erői
Szellemi és kézi munka
a kortárs politikai válságban

2019,208 p., kemény kötés
99,99 € (DE), 978-3-8376-4147-9
E-könyv: €99,99 (DE), ISBN 978-3-8394-4147-3

Iain MacKenzie
Ellenállás és az igazság politikája
Foucault, Deleuze, Badiou

2018,148 p., pb.
29,99 € (DE), 978-3-8376-3907-0
E-könyv: €26,99 (DE), ISBN 978-3-8394-3907-4
EPUB: €26,99 (DE), ISBN 978-3-7328-3907-0

A listánkon szereplő címek nyomtatott, e-könyv és szabad hozzáférésű változatai elérhetőek a www.transcript-verlag.de/en webáruházunkban!

